

LIETUVOS KARIUOMENĖS ISTORIJA

Gintautas Surgailis

PENKTASIS PĖSTININKŲ
DIDŽIOJO LIETUVOS KUNIGAIKŠČIO

KĘSTUČIO PULKAS

GINTAUTAS SURGAILIS

PENKTASIS PĖSTININKŲ DIDŽIOJO LIETUVOS KUNIGAIKŠČIO

KĘSTUČIO PULKAS

GENEROLO JONO ŽEMAIČIO LIETUVOS
KARO AKADEMIJA

GINTAUTAS SURGAILIS

PENKTASIS PĖSTININKŲ DIDŽIOJO LIETUVOS KUNIGAIKŠČIO

KĘSTUČIO PULKAS

Monografija

Vilnius 2017

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Atsakingasis redaktorius – dr. Manvydas Vitkūnas

Recenzentai: prof. dr. Juozas Skirius,
dr. Rimantas Zizas

Kalbos redaktorė Nijolė Andriušienė

Viršelio dailininkė Laima Adlytė

Maketuotoja Jolanta Girnytė

© Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2017

© Gintautas Surgailis, 2017

ISSN 1822-4423

ISBN 978-609-8074-63-5

TURINYS

I. ĮVADAS.....	7
II. ATSKIRASIS (VILNIAUS) BATALIONAS IR JO TAPSMAS PENKTUOJU PĖSTININKŲ PULKU.....	12
Atskirojo bataliono įkūrimas.....	12
Kovos su raudonarmiečiais Žaslių fronte.....	18
Lenkų fronte	25
Kautynės su raudonarmiečiais Šiaurės rytų Lietuvoje ir Latvijos teritorijoje ...	35
Vėl kovos su lenkais	43
Bermontininkų fronte	46
III. PENKTASIS PĖSTININKŲ PULKAS TOLESNĖSE KOVOSE DĖL LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS	54
Saugant Lietuvos valstybės sieną	56
Atsiimant Lietuvos teritorijas.....	73
Pulkas kariuomenės rezerve	76
Lemiamos kovos su Lenkijos kariuomene	80
IV. PULKAS PEREINAMUOJU IŠ KARO Į TAIKOS LAIKOTARPIU..	104
Paskirtas demarkacijos linijos su Lenkija saugoti.....	104
Kulvos apylinkėse	109
Panevėžyje	114
Kaune	118
Ir vėl lenkų fronte.....	121
V. TAIKOS METAI KAUNE.....	124
VI. PULKAS PRASIDĖJUS ANTRAJAM PASAULINIAM KARUI	181
VII. PULKAS SSRS OKUPACIJOS SĄLYGOMIS.....	193
Pulko likvidavimas	200

VIII. PULKO VADAI	202
IX. IŠVADOS.....	219
SUMMARY.....	222
PRIEDAI.....	225
SANTRUMPOS	232
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA.....	234
PAVARDŽIŲ RODYKLĖ.....	236

I. ĮVADAS

Valstybė ir kariuomenė viena be kitos negali egzistuoti, todėl ir valstybės istorija neatskiriama nuo kariuomenės istorijos, kurią sudaro jos dalinių istorijos. Šios knygos autorius, nusprendęs nušviesti atskirų tarpukario pėstininkų pulkų istoriją, mano, kad įneša tam tikrą indėlį ir į bendrosios Lietuvos kariuomenės istorijos tyrimus.

Penktojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko istorijos pradžia skiriasi nuo kitų pėstininkų pulkų istorinių ištakų. Pulko užuomazga – Atskirasis batalionas, pradėtas formuoti kaip išvaduotos Lietuvos būsimos sostinės Vilniaus karo komendantūros dalinys, 1919 m. birželio mėn. buvo pavadintas Vilniaus batalionu. Pirmosiomis bataliono kūrimo dienomis jame buvo telkiami vadinamieji Vilniaus savanoriai, t. y. kariai, įstoję į Lietuvos kariuomenę Vilniuje ir atvykę iš jo apylinkių. Kovų dėl nepriklausomybės metu Vilniaus batalionas išaugo į Penktąjį pėstininkų pulką.

Lietuvos kariuomenės istorijai skiriama nemažai dėmesio, tačiau šalies istorikų darbuose dominuoja bendrieji kariuomenės veiklos klausimai, o atskirų dalių istorija nušviesta nepakankamai. Nors kai kuriais Penktojo pėstininkų pulko istorijos klausimais rašyta, specialaus darbo, skirto vien šio pulko istorijai, nėra, išskyrus 1934 m. išleistą leidinį „5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas. 1919–1934“¹. Jame pabandyta įvairiais aspektais apžvelgti pulko veiklą nuo įkūrimo iki 1934 m. Kadangi šį leidinį parengė ir išleido patys pulko karininkai, jame sukauptą informaciją plačiai naudosime ir šiame darbe.

---

¹ 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas. 1919–1934, K., 1934.

Penktojo pėstininkų pulko istoriją nuo Atskirojo bataliono įkūrimo iki 1920 m. pabaigos yra pateikęs Stasys Butkus². Šis jo straipsnis nėra originalus darbas – tai paskelbtas Penktojo pėstininkų pulko karo veiksmų dienynas, kurį 1919–1920 m. rašė pats S. Butkus³. Deja, originalo Lietuvos centriniame valstybės archyve rasti nepavyko, todėl remsimės minėtu spausdintu Penktojo pėstininkų pulko karo veiksmų dienynu.

Gana išsamią studiją apie pulko kovas ties Seinais šešiuose 1971 m. žurnalo „Karys“ numeriuose yra paskelbęs buvęs pulko vadas gen. št. plk. Kazys Škirpa⁴. Jis, remdamasis publikuotais ir JAV prieinamais lietuvių ir lenkų šaltiniais, pabandė išnagrinėti 1920 m. rugsėjo mėn. pulko kovas iki jo sutriuškinimo. Tačiau šiame straipsnyje juntamas didelis autoriaus noras rehabilituoti dėl partitos katastrofos ir atmesti buvusio krašto apsaugos ministro ir vyriausiojo kariuomenės vado plk. ltn. Konstantino Žuko pateiktus kaltinimus. Tai jam, deja, nelabai pavyko.

Atskiriems pulko istorijos fragmentams skirta dėmesio ne vieno Lietuvos istoriko darbuose. Penktojo pėstininkų pulko veiksmai kovojant su Lietuvos priešais bendrame kovų kontekste nagrinėti doc. dr. Vytauto Lesčiaus knygoje „Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920“⁵. Pažymėtina, kad tai – išsamiausias, labiausiai archyviniais šaltiniais paremtas darbas apie Lietuvos kariuomenės kovas dėl nepriklausomybės, tačiau atskirai pulko istorijos jis nėra išskyręs ir informacijos apie šio dalinio veiksmus galima rasti tik bendrame įvykių kontekste. Apie pulką šiek tiek medžiagos yra ir kitoje šio autoriaus knygoje „Lietuvos kariuomenė 1918–1920“⁶.

Pulko veiksmai nagrinėjami ir Kazio Ališausko knygoje „Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920“⁷. Pats K. Ališauskas, perėjęs visus kovų dėl nepriklausomybės frontus, aktyvus kovų su lenkais prie Giedraičių dalyvis, buvo tarpukario Lietuvos istorijos žinovas, tačiau savo knygą rašė būdamas emigracijoje JAV ir neturėjo galimybių naudotis archyviniais šaltiniais, todėl šios abi knygos – K. Ališausko ir V. Lesčiaus – viena kitą papildo.

Trumpą pulko istoriją pateikia Vytenis Statkus⁸. Tačiau tai labai fragmentiškas ir didesnės pažintinės vertės neturintis straipsnelis. Vienas kitas Penktojo pėstininkų pulko istorijos fragmentas yra ir kai kuriuose kituose veikaluose.

---

2 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, Kaunas, 1925, p. 140–160.

3 Škirpa K. 5 pėstininkų DLK Kęstučio pulko kovos ties Seinais 1920 metais // Karys, 1971, Nr. 3, p. 78.

4 Škirpa K. 5 pėstininkų DLK Kęstučio pulko kovos ties Seinais 1920 metais // Karys, 1971, Nr. 3, p. 74–80, Nr. 4, p. 109–116; Nr. 5, p. 155–163; Nr. 6, p. 198–200; Nr. 7, p. 219–225; Nr. 8, p. 253–260.

5 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, Vilnius, 2004.

6 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920, Vilnius: Leidybos centras, 1998.

7 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. 1918–1920, Chicago, 1972.

8 Statkus V. Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m., Chicago, 1986.

Kadangi buvęs Lietuvos kariuomenės vadas Stasys Raštikis pradėjo karo tarnybą šiame pulke ir metus buvo jo vadas, savo atsiminimuose šiam laikotarpiui skyrė nemažai dėmesio. Pirmajame atsiminimų tome jis aprašo savo tarnybą pulke iki patekimo į nelaisvę, taip pat tarnybą einant pulko vado padėjėjo ir vado pareigas⁹. Trečiajame tome pasakoja apie pulką pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais¹⁰.

Nemažai didesnės ir mažesnės apimties atsiminimų parašyta apie pulko kovas ir jo istoriją. Jie palyginti gausiai buvo spausdinami tarpukario kariniuose žurnaluose „Karys“, „Kardas“ ir kitur. Pažymėtina, kad šiuose leidiniuose pavyko rasti nemažai smulkių faktų apie pulko veiklą, tačiau ir šios pabiros žinios, sudėtos į vieną vietą, labai vykusiai paįvairina ir papildo pulko istoriją, suteikia nemažai vertingos informacijos.

Vis dėlto svarbiausias ir pagrindinis žinių šaltinis, kuriuo remiamasi nagrinėjant šio dalinio istoriją, yra Lietuvos centrinio valstybės archyvo 518 fonde sukaupti Penktojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko dokumentai.

1-ajame fondo apyrašė saugomi vadovujančių įstaigų tvarkomieji dokumentai, Atskirojo ir Vilniaus batalionų, pulko vadų, Kauno įgulos viršininko įsakymai, pulko priešlėktuvinės apsaugos ir slapti operatyviniai planai, karių mokymo, pratybų, mobilizacijos, drausmės pažeidimų, priešvalstybinės veiklos tyrimų dokumentai, pranešimai apie padėtį fronte, pulke, baruose, kareivių atostogas, komandiruotes, mokslą, raportai apie dalinių steigimą, pareigų perėmimą, būstinių keitimą, susirašinėjimo sargybos organizavimo, pasienio apsaugos stiprinimo, ginkluotės, pulko tikrinimo, kareivių mokymo ir siuntimo į karo mokyklas, jų ištikimybės, naujokų priėmimo ir paskirstymo, priesaikos davimo, demobilizacijos, komandų sudarymo gaisro, potvynio, laidotuvių ir kitais atvejais, lenkų belaisvių priežiūros, telefono linijų tvarkymo ir tiesimo, drausmės, asmeninės sudėties, personalo, aprūpinimo, finansų, ūkio ir kitais klausimais dokumentai, žinios apie pulko karininkus, asmeninę sudėtį, turta, kitų valstybių ginkluotąsias pajėgas, jų dislokacijos schemas, etatų, ginklų ir turto, aviacijos signalų, slaptažodžių ir leidimų lentelės, sargybos postų tvarkaraščiai, karininkų, karo valdininkų, kareivių, gydytojų, ginklų, inventoriaus sąrašai, Revizijos komisijos, prekių priėmimo ir nurašymo aktai, Ekonominės karių bendrovės išlaidų apyskaita, Vyriausiojo štabo Informacijos skyriaus spaudos biuleteniai.

---

9 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos. Kario atsiminimai, 1 d., Los Angeles: Lietuvių dienos, 1956.

10 Raštikis S. Įvykiai ir žmonės. Iš mano užrašų, 3 t., Čikaga: Akademinei skautijos leidykla, 1972.

2-ajame fondo apyraše sukaupti karių tarnybinių nusižengimų, drausmės pažeidimų tyrimų dokumentai, karių, internuotų lenkų baudžiamosios bylos. Deja, tai daugiau vienos rūšies dokumentai, jie nagrinėjant pulko istoriją didesnės reikšmės neturėjo.

Labai svarbūs nagrinėjant pulko istoriją yra pulko vado įsakymai. Juose daugiausia atsispindi kasdienis pulko gyvenimas: paskyrimai, karininkų ir kareivių kaita, mokymas, aprūpinimas, buitinės ir ūkinės problemos, pulko vado ir aukštesniųjų viršininkų atliktų pulko tikrinimų išvados ir pan., bet daug mažiau galima rasti medžiagos apie jo tiesioginę veiklą. Tačiau apie tai sužinome iš operatyvinių ir slaptų įsakymų, kuriuose minimi ar detalizuojami kovos veiksmai ir operacijos, pateikta informacija apie priešą, pulko kovinio rengimo problemas ir pan.

Deja, šis labai svarbus žinių apie pulką šaltinis išliko ne visas. Nėra nė vieno įsakymo pulkui originalo – tik 1919, 1920, 1922, 1923, 1924, 1925, 1928, 1929 ir 1930 m. įsakymų kopijos. O 1923, 1926, 1927, 1931–1940 m. nei įsakymų originalų, nei kopijų nerandama. Dėl to, be abejo, buvo kur kas sunkiau atkurti pulko istoriją – juk trūksta net 13 metų svarbiausių pulko dokumentų. Tiesa, daug vertingos istorikams medžiagos yra pulko susirašinėjimo su aukštesnėmis institucijomis dokumentų bylose.

Pulkas dalyvavo daugelyje mūšių, todėl tiriantiems jo kovos veiksmus svarbios telefonogramos, padalinių vadų pranešimai. Šiuose dokumentuose pateikta tikra, neapdorota, informacija apie pulko batalionų, kuopų, komandų kovos veiksmus, ypatingus ir ne tokius reikšmingus įvykius, planuojamas ir vykdomas operacijas. Labai daug vertingų duomenų galima rasti pulko telefonogramose divizijos, Krašto apsaugos ministerijos ir Generalinio štabo vadovybei, taip pat pulkui adresuotuose pranešimuose.

Gana plati kareivių ir karininkų mokomoji medžiaga – patvirtintos mokymo programos, karininkų mokymo planai, netgi parengtų paskaitų tekstai.

Nemažai bylų sudaro įvairių pulko manevrų ir karinių pratybų mokomoji medžiaga. Nors ji įdomi, tačiau didesnės vertės pulko istorijos tyrėjams neturi. Tą patį galima pasakyti ir apie daugybę mobilizacijos planų ar ūkinės veiklos dokumentų.

Kaip atskirą šaltinį reikėtų paminėti įsakymus kariuomenei, iš kurių sužinome apie kariuomenės vadovybės sprendimus svarbiausiais pulko veiklos klausimais, vadų skyrimą, vyriausiosios kariuomenės vadovybės atsiliepimus apie pulką po atliktų patikrinimų ir kt.

Vertingos medžiagos taip pat yra ir 510 fonde sukauptuose Antrosios pėstininkų divizijos, kurios sudėtyje veikė Penktasis pėstininkų pulkas, dokumentuose. Čia galima rasti nemažai apibendrinamosios medžiagos, ypač vertingi slapti divizijos vado įsakymai, divizijos karo įvykių dienynas, plačios ir išsamios

pulko patikrinimų ataskaitos ir kiti dokumentai.

Labai pravertė 929 fondo 3-iojo aprašo bylos. Svarbios įvairios pulko vado ataskaitos ir kita informacija Krašto apsaugos ministerijai, ypač mūšių aprašymai.

Šios monografijos autorius, remdamasis minėtais šaltiniais ir spausdinta medžiaga, kelia tikslą – kiek leidžia sukaupta istorinė medžiaga, nušviesti Penktojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko istoriją nuo jo įkūrimo iki likvidavimo, parodyti jo vietą Lietuvos tarpukario kariuomenėje, kokiomis sąlygomis ir kaip pulkas iš Atskirojo bataliono tapo pulku, papasakoti apie pirmąsias kovas ir visą jo nueitą kelią kovojant su raudonarmiečiais, bermontininkais ir lenkų kariuomene, atskleisti pulko reikšmę stabdant gen. L. Želigovskio vadovaujamos Lenkijos kariuomenės puolimą ir ginant Vilnių, neleidžiant želigovskininkams veržtis gilyn į Lietuvą. Pasirinkus daugiau chronologinį įvykių dėstymo metodą, apžvelgti pulko istoriją taikos metais ir veiklą prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, taip pat trumpą laikotarpį nuo 1940 m. birželio mėn., kai Lietuvą okupavo Sovietų Sąjunga, iki pulkas buvo likviduotas.

Autorius nesiekia nušviesti karių, ypač žymesnių pulko karininkų, vėlesnę veiklą, palikus pulką, ar jų likimus, jį likvidavus 1940 m., nes tai – jau nebe šio dalinio, o konkrečių žmonių, susijusių su pulku, istorija, juo labiau kad panašius klausimus nagrinėja kiti autoriai.

1990 metais atkūrus Lietuvos nepriklausomą valstybę ir jos kariuomenę, tarpukario Lietuvos karinių dalinių istoriją, jų tradicijas toliau puoselėja šiuolaikinės Lietuvos kariuomenės daliniai. Penktojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko istoriją tęsia Lietuvos kariuomenės Motorizuotosios pėstininkų brigados „Žemaitija“ Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio mechanizuotasis pėstininkų batalionas.

II. ATSKIRASIS (VILNIAUS) BATALIONAS IR JO TAPSMAS PENKTUOJU PĖSTININKŲ PULKU

Atskirojo bataliono įkūrimas

Penktasis pėstininkų pulkas buvo pradėtas kurti 1919 m. kovo 2 d., kai Kauno komendantūros komendanto padėjėjas karininkas Kazys Škirpa gavo krašto apsaugos ministro įsakymą Nr. 41 formuoti Atskirąjį batalioną ir šiuo įsakymu buvo paskirtas laikiniu jo vadu¹¹. Iš pradžių batalionui buvo skirti 3 Kauno komendantūros daliniai – 5-oji ir 6-oji pėstininkų kuopos ir 2-asis husarų eskadronas. Iš viso iš Kauno miesto komendantūros į naująjį batalioną buvo perkelta 214 kareivių¹², taip pat paskirti 8 karininkai: Bronius Vasiliauskas, Chaimas Elpernas, Stasys Šileika, Aleksandras Markūnas, Albertas Šileris, Juozas Kubilius, Mečislovas Reikala ir Sergis Menšikovas (dokumente – Sergis Menčikov)¹³. Šis karininkų branduolys ir pradėjo kurti batalioną.

Taigi, 1919 m. kovo 2 d. yra oficiali bataliono įsteigimo diena. Tačiau tiek pats K. Škirpa, tiek kai kurie bataliono, kuris vėliau išaugo į pulką, karininkai jo, o kartu ir Penktojo pėstininkų pulko istorijos pradžia laikė Vilniaus komendantūros įkūrimo datą. 1918 m. pabaigoje Vilniaus komendantūra turėjo jau apie 200 karių, jų vadas buvo krn. K. Škirpa. Vilnių užėmus Raudonajai armijai, Vilniaus karo komendantūra pasitraukė į Kauną ir prisijungė prie Kauno komendantūros. Krn. K. Škirpa buvo paskirtas Kauno miesto karo komendanto padėjėju. Nusprendus įkurti Atskirąjį batalioną ir jo vadu paskyrus krn. K. Škirpą, dauguma buvusių Vilniaus karo komendantūros savanorių karių perėjo į formuojamą batalioną ir iš pradžių sudarė jo pagrindą¹⁴. Ypač daug jų buvo 1-ojoje kuopoje¹⁵.

Be abejo, ši nuomonė turi teisę gyvuoti, tačiau oficialiai jokiais dokumentais Vilniaus komendantūra su įsteigtu Atskiruoju batalionu susieta nebuvo, todėl Penktojo pėstininkų pulko veiklos pradžia laikysime 1919 m. kovo 2 d.

Kovo 5 d. bataliono kariai persikėlė į jiems skirtas kareivines Žaliakalnyje, kurios buvo visiškai apleistos, t. y. netinkamos gyventi: langai – be stiklų, krosnys išardytos, lyjant ar sniegui tirpstant vanduo varvėdavo pro stogą į vidų¹⁶. Tačiau tada į tai beveik niekas nekreipė dėmesio.

11 Krašto apsaugos ministerijai 1919-03-02 įsakymas Nr. 41.

12 Atskirajam batalionui 1919-03-19 įsakymas Nr. 12 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 1, l. 17–19.

13 Atskirajam batalionui 1919-03-21 įsakymas Nr. 14 // Ten pat, l. 27.

14 Daina J. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko sukaktuvės // Kardas, 1934, Nr. 5, p. 89–90.

15 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 136.

16 Leknickas L. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 31.

Tą pačią dieną krn. Kazys Škirpa išleido pirmąjį įsakymą batalionui (žr. 1 priedą). Perduotus dalinius pavadino 1-ąja ir 2-ąja kuopomis. 2-ojo husarų eskadrono karininką Kazį Tallat-Kelpšą paskyrė bataliono adjutantu ir įsakė tuojau pat pradėti tvarkyti bataliono raštinę, pildyti reikalingas knygas, pagaminti antspaudus ir kita. 2-ojo husarų eskadrono krn. Praną Jackevičių paskyrė ūkio vedėju, karo valdininką Povilą Pilkauską – išdininku, krn. Joną Pranculį – Kulkosvaidžių komandos vadu ir įsakė jam nedelsiant pradėti kurti komandą¹⁷.

Kovo 8 d. į batalioną atvyko gydytojas Antanas Petraitis¹⁸. Jis buvo paskirtas pačiu laiku, nes jau kovo 10 d. susirgo pirmasis bataliono karys, 2-ojo husarų eskadrono husaras Juozas Masaitis. Jis gydytojo sprendimu buvo išgabentas į karo ligoninę¹⁹. Pirmasis bataliono felčeris Pranas Zabarskis pradėjo dirbti kovo 26 d.²⁰

Beveik nuo pat pirmųjų dienų bataliono kariams buvo pavesta eiti sargybinių pareigas. Jau kovo 11 d. batalionui buvo įsakyta saugoti tiltą per Nerį už Kauno, išstatyti sargybą ant Ukmergės plento, perimti dragūnų kareivinių apsaugą. Vėliau šis sąrašas dar labiau išsiplėtė. Beje, kovo 11 d. į pulką atvyko ir pirmieji 10 savanorių²¹.

Kadangi pirmieji bataliono kariai buvo perkelti iš Kauno karo komendantūros, beveik nuo pat pirmųjų dienų prasidėjo jų keitimas. Kovo 12 d. į komendantūrą buvo gražinti karininkai Ch. Elpernas ir 2-osios kuopos vadas krn. S. Šileika. 1-osios kuopos vadas krn. Bronius Vasiliauskas laikinai buvo paskirtas ir 2-osios kuopos vadu²². Kovo 13 d. 2-ojo husarų eskadrono karininką Mečislovą Reikalą K. Škirpa paskyrė Žvalgų komandos viršininku ir įsakė ją pradėti formuoti²³. Vietoje jo į husarų eskadroną iš Kauno miesto komendantūros perkeltas krn. A. Engmanas jau kitą dieną vėl buvo atšauktas atgal, o iš komendantūros atsiųsti karininkai Liudas Bortkevičius ir Antanas Jakštas. Nuo kovo 8 d. L. Bortkevičiui buvo pavesta formuoti žandarų šimtinę, o krn. A. Jakštui – 3-iąją bataliono kuopą²⁴. Tačiau kovo 19 d. šis įsakymas buvo pakeistas ir krn. L. Bortkevičiui įsakyta burti ne žandarų, o karo policijos šimtinę²⁵. Tiesa, jis karo policijos kūrimo darbą dirbo neilgai, nes jau kovo 24 d. šimtinę toliau formuoti buvo pavesta iš Kauno karo komendantūros atsiųstam krn. Vladui Girštautui²⁶. Kovo 15 d. buvo suformuota bataliono Nerikiuotės komanda²⁷. Tą pačią dieną į batalioną tarnauti buvo priimta Margarita Tarnauskaitė ir paskirta

17 Atskirajam batalionui 1919-03-05 įsakymas Nr. 1 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 1, l. 2.

18 Atskirajam batalionui 1919-03-12 įsakymas Nr. 5 // Ten pat, 6.

19 Atskirajam batalionui 1919-03-11 įsakymas Nr. 4 // Ten pat, l. 5.

20 Atskirajam batalionui 1919-03-27 įsakymas Nr. 20 // Ten pat, l. 41.

21 Atskirajam batalionui 1919-03-11 įsakymas Nr. 4 // Ten pat, l. 5.

22 Atskirajam batalionui 1919-03-12 įsakymas Nr. 5 // Ten pat, l. 6.

23 Atskirajam batalionui 1919-03-13 įsakymas Nr. 6 // Ten pat, l. 7.

24 Atskirajam batalionui 1919-03-14 įsakymas Nr. 7 // Ten pat, l. 9.

25 Atskirajam batalionui 1919-03-19 įsakymas Nr. 12 // Ten pat, l. 15.

26 Atskirajam batalionui 1919-03-25 įsakymas Nr. 18 // Ten pat, l. 36.

27 Atskirajam batalionui 1919-03-21 įsakymas Nr. 14 // Ten pat, l. 22.

bataliono raštinės sarge, nustačius 240 markių mėnesinį atlyginimą²⁸. Ji buvo antroji čia tarnauti pradėjusi mergina, nes, vadovaujantis kovo 28 d. įsakymu, pirmoji, mašininkė Stasė Rickevičaitė, buvo priimta dar kovo 5 d.²⁹ Kovo 16 d. bataliono išdą iš karo valdininko P. Pilkausko, kuris buvo komandiruotas Aviacijos dalies vado žinion, perėmė karo valdininkas Konstantinas Daunora. Kovo 18 d. karo valdininkas Antanas Dirsė buvo paskirtas kvartirmeisteriu³⁰, o kovo 19 d. 2-ojo husarų eskadrono vachmistras³¹ Kazys Ambrazas – bataliono ūkvedžiu³². Kovo 17–18 d. į batalioną atvyko mobilizuoti karininkai Pranas Kabaila ir Aleksandras Bortkevičius³³.

Perkeltieji į batalioną komendantūros kariai, kaip buvo įprate, ir toliau patys įvairiais būdais stengėsi dalinį aprūpinti ginklais – juos pirkdavo iš vokiečių. Tačiau kovo 12 d. bataliono vadas krn. K. Škirpa tai daryti griežtai uždraudė. Įsakyme batalionui jis rašė: „*Kadangi teisėtu keliu galima gauti iš tiekimų skyriaus artilerijos dalies užtenkamą skaičių ginklų, griežtai uždraudžiu visiems karininkams supirkinėti ginklus nuo vokiečių kareivių.*“³⁴

Nors iš tikrųjų ginklų ir toliau pertekliaus nebuvo, nerasta net užuominų, kad šio įsakymo nesilaikyta.

Kovo 18 d. batalionas iš Krašto apsaugos ministerijos Tiekimo skyriaus gavo pirmąją piniginę dotaciją – 50 000 markių, ir ji buvo įrašyta į išdininko pajamų ir išlaidų knygą³⁵.

Į Atskirąją batalioną iš įvairių Lietuvos vietų pradėjo rinktis savanoriai. Kovo 13 d. atvyko 18 savanorių, kovo 14 d. – 9, kovo 15 d. – 14³⁶, kovo 23 d. – 20 Kauno miesto komendantūros Mokomosios komandos ir 16 Grenadierių komandos kareivių, ir t. t. Visi jie buvo paskirstyti po kuopas. Kovo 28 d. batalionui buvo priskirtos dar 2 Kauno komendantūros kuopos, iš jų išskirti kulkosvaidininkų būriai, o iš raitelių sudaryta Raitųjų žvalgų komanda. Vėl buvo pakeista kuopų numeracija. Naujai atvykusi 1-oji kuopa pavadinta Atskirojo bataliono 1-ąja kuopa, 4-oji – 2-ąja kuopa, buvusi 1-oji bataliono kuopa – 3-iaja kuopa, 2-oji – 4-ąja kuopa. Anksčiau pradėtos formuoti Atskirojo bataliono 3-ioji ir 4-oji kuopos buvo likviduotos, o jų kariai paskirti į naujas tais pačiais pavadinimais įvardytas kuopas. 3-iosios ir 4-osios kuopų Mokomosios komandos kareiviai buvo perduoti 2-ajai kuopai, o buvusių 3-iosios ir 4-osios kuopų

28 Atskirajam batalionui 1919-03-26 įsakymas Nr. 19 // Ten pat, l. 39.

29 Atskirajam batalionui 1919-03-28 įsakymas Nr. 21 // Ten pat, l. 45.

30 Kvartirmeisteris – asmuo, atsakingas už karių paskirstymą po butus.

31 Vachmistras – puskarininkio laipsnis, kavalerijos ir artilerijos dalinių, taip pat policijos pareigybė.

32 Atskirajam batalionui 1919-03-15 įsakymas Nr. 8 ir 1919-03-19 įsakymas Nr. 12 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 1, l. 11, 15.

33 Atskirajam batalionui 1919-03-17 įsakymas Nr. 10 ir 1919-03-18 įsakymas Nr. 11 // Ten pat, l. 13–14.

34 Atskirajam batalionui 1919-03-12 įsakymas Nr. 5 // Ten pat, l. 6.

35 Atskirajam batalionui 1919-03-19 įsakymas Nr. 12 // Ten pat, l. 19.

36 Atskirajam batalionui 1919-03-13 įsakymas Nr. 6, 1919-03-14 įsakymas Nr. 7 ir 1919-03-15 įsakymas Nr. 8 // Ten pat, l. 7, 9, 11.

Pirmieji bataliono kulkosvaidininkai. 1919 m. // *Karys*, 1927, Nr. 28, p. 255

grenadieriai perkelti į 1-ąją kuopą. Buvusios 3-iosios kuopos vadas krn. A. Jakštas buvo paskirtas 2-osios kuopos vadu. Tą pačią dieną batalionas gavo ir 17 rekvizuotų arklių, jie buvo perduoti Husarų eskadronui³⁷.

Tačiau, pradėjus formuoti batalioną ir į jį rinktis savanoriams, susidurta su jų dezertyravimo problema. Kovo 16 d. iš bataliono pabėgo pirmieji savanoriai Aleksiejus Raibikis ir Glešukas Mediešauskas, 19 d. – Rudelis Švantas ir Isokas Kiliokaitis³⁸, kovo 25 d. – kareivis Antanas Bulota, o 30 d. – net 3 kareiviai: Vincas Juzevičius, Juozas Pivarskis ir Motiejus Petrauskas³⁹. Vėliau pabėgimo atvejų buvo ir daugiau.

Prieš pradėdant formuoti batalioną iš anksto nieko nebuvo gauta: nei uniformų, nei maisto, nei ginklų. Viskuo paskubomis teko rūpintis bataliono vadovybei. Atvykstančius karius reikėjo priimti, apgyvendinti, maitinti, aprengti, apginkluoti ir t. t. Be to, bataliono kareivinės Žaliakalnyje buvo labai apleistos ir neįrengtos, tad kiekvienam ką tik atvykusiam savanoriui padarydavo blogiausią įspūdį⁴⁰. Pagaliau tuo metu ir pačiame Kaune buvo labai neramu. Vietos komunistai veikė nevaržomi: viešai platino savo laikraščius, įvairius atsišaukimus tiek tarp civilių, tiek tarp karių, visokiais būdais juos agitavo. Komunistams padėdavo irstančios Vokietijos kariuomenės soldatenratai⁴¹ ir vokiečių kareiviai spartakininkai⁴². Todėl teko budėti, kartais visiems išsisis naktis nemiegoti – būti pasiruošusiems atremti vokiečių mėginimus batalioną nuginkluoti. Porą kartų

37 Atskirajam batalionui 1919-03-28 įsakymas Nr. 21 // Ten pat, l. 44.

38 Atskirajam batalionui 1919-03-21 įsakymas Nr. 14 // Ten pat, l. 23.

39 Atskirajam batalionui 1919-03-26 įsakymas Nr. 19 ir 1919-04-04 įsakymas Nr. 28 // Ten pat, l. 40, 62.

40 Škirpa K. 5-ojo pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko pirmąsias gyvenimo dienas prisimenant // *Karys* (priedas), 1928, Nr. 7, p. 5.

41 Soldatenratas – vokiečių kareivių tarybos narys.

42 Spartakininkas – vokiečių kareivių organizacijos „Spartakas“ narys.

budintiems naktį kariams net teko užimti gynybos pozicijas linijoje Mickevičiaus slėnis–radijo stotis–„Saulės“ namai. Pirmasis bataliono vadas krn. K. Škirpa visa tai apibūdino trumpai: „*Tikriau sakant, pulkas kūrėsi lyg ant žarijų, kurios kiekvieną minutę galėjo išsiliepsnoti ir sudeginti.*“⁴³

Į batalioną buvo priimta daug visiškai nepasirengusių karo tarnybai karių. Jų mokymą organizuoti iš pradžių buvo labai sunku, nes karininkai iš įvairių Rusijos kariuomenės dalių vieni kitų gerai nepažinojo. Puskarininkių beveik nebuvo, todėl puskarininkiais teko skirti sumanesnius ir net kariuomenėje netarnavusius, bet iniciatyvius ir dirbti norinčius eilinius⁴⁴.

Tačiau, kad ir kaip sunku buvo, batalionas greitai augo. Kovo mėn. pabaigoje jį jau sudarė daugiau kaip 20 karininkų ir apie 700 kareivių (beveik visi – savanoriai)⁴⁵. Faktiškai per 27 dienas buvo suformuotos keturios pėstininkų kuopos, Kulkosvaidininkų ir Raitųjų žvalgų komandos, Husarų eskadronas, Karo policijos šimtinė ir pradėta organizuoti Grenadierių komanda⁴⁶.

Be abejo, didžiulį organizacinį darbą nuveikė bataliono vadovybė. Bataliono vadas krn. Kazys Škirpa, adjutantas krn. Kazys Tallat-Kelpša, ūkio vedėjas krn. Pranas Jackevičius, 1-osios kuopos vadas krn. Bronius Vasiliauskas, 2-osios kuopos vadas krn. Pranas Kabaila, 3-iosios kuopos vadas krn. Antanas Jakštas, Kulkosvaidininkų komandos viršininkas krn. Jonas Pranculis, Husarų eskadrono vadas krn. Aleksandras Laikūnas, Karo policijos šimtinės viršininkas krn. Liudas Bartkevičius, Raitųjų žvalgų komandos viršininkas krn. Mečislovas Reikala, maisto tiekėjas karo valdininkas Antanas Dirsė, ginklų prižiūrėtojas valdininkas Karolis Geidrikas, sanitarijos karininkas gydytojas Antanas Petraitis⁴⁷.

1919 m. kovo 11 d. krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. 47 krn. Stasys Nastopka buvo paskirtas Atskirosios brigados vadu. Į brigadą buvo įtraukti Pirmasis ir Antrasis pėstininkų pulkai, Artilerijos pulkas, Panevėžio batalionas, Inžinerijos batalionas, Pionierių („Sapiorų“) kuopa, Aviacijos dalis, Kauno miesto komendantūra ir Atskirasis batalionas. Taigi, buvo pradėtas formuoti didelis karinis vienetas, o Atskirasis batalionas tapo jo sudedamąja dalimi⁴⁸.

Kovo 24 d. Krašto apsaugos ministerijos valdytojas Antanas Merkys išleido operatyvinį įsakymą Nr. 1 pradėti puolimą siekiant atsiimti Vilnių. Vykdamas šį įsakymą buvo sudarytos dvi kolonos: dešinioji – pietinė – iš Alytaus įgulos karių (vadovauti paskirtas Pirmojo pėstininkų pulko vadas krn. Kazys Ladiga) ir kairioji – šiaurinė – iš Kauno įgulos karių (vadovauti paskirtas krn. Jurgis

43 Škirpa K. 5-ojo pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko pirmąsias gyvenimo dienas prisimenant // Karys (priedas), 1928, Nr. 27, p. 5.

44 5 pėstininkų pulko 19-tosios šventės proga // Kardas, 1938, Nr. 6, p. 136.

45 Lėknieckas L. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 32.

46 Daina J. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko sukaktuvės // Kardas, 1934, Nr. 5, p. 90.

47 Ten pat.

48 Atskiros brigados ir II pėstininkų divizijos štabo karo dienynas // LCVA, f. 929, ap. 1, b. 76, l. 1.

Butkus)⁴⁹.

Tuo metu raudonarmiečiai buvo užėmę liniją Nedzingė–Daugai–Pivašiūnai–Dusmenys–Onuškis–Aukštadvaris–Žasliai. Stipresnės raudonarmiečių pajėgos buvo sutelktos prie pagrindinių kelių, einančių į Vilnių⁵⁰.

Dešiniąją (pietinę) rinktinę sudarė Pirmojo pėstininkų pulko 1-oji, 2-oji, 6-oji ir 7-oji kuopos, 8 sunkieji kulkosvaidžiai, Raitųjų žvalgų komanda (apie 30 raitelių) ir artilerijos būrys. Šios rinktinės pagrindinis uždavinys buvo iš Alytaus pulti Daugų, Valkininkų ir Vilniaus kryptimi.

Kairiąją (šiaurinę) rinktinę sudarė Antrojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas ir Atskirasis batalionas. Jai taip pat buvo priskirtas Prano Uoginto vadovaujamas artilerijos būrys (2 patrankos) ir 2-asis husarų eskadronas. Iš viso rinktinėje buvo apie 1400 karių⁵¹. Šiai vorai Krašto apsaugos ministerijos valdytojas nurodė kovo 29 d. pradėti žygį ir susitelkus Žiežmarių rajone surengti puolimą – stumti priešą plentų Žiežmariai–Vievis–Vilnius⁵².

Atskirasis batalionas tuo metu taip staigiai susirengti ir išvykti negalėjo. Daugelis kareivių dar nebuvo atlikę praktinių šaudymo pratimų. Tik kai kuriems jų buvo leista iššauti 1–3 kartus, karininkai susprogdino keletą rankinių granatų, rodydami kareiviams, kaip jos kauna, ir tai buvo viskas⁵³.

Atsižvelgdamas į didžiulius bataliono parengties trūkumus, kovo 26 d. bataliono vadas krn. K. Škirpa raštu informavo Krašto apsaugos ministerijos valdytoją, kad nurodytu laiku batalionas neįstengs pradėti žygio. Tokius pat raportus jam pateikė Antrojo pėstininkų ir Artilerijos pulkų vadai, todėl krn. A. Merkys išvykimo datą perkėlė į kovo 31 d.⁵⁴

Prieš pat žygį, kovo 28 d., batalionas iš Artilerijos sandėlio gavo nemažai ginklų:

- kulkosvaidį (su prietaisais) – 1;
- „Mauser“ sistemos kulkosvaidžių ir jų atsarginių dalių – 7;
- šovinių rusiškiems šautuvams užtaisai – 5000;
- 7,65 mm kalibro revolverių „Bocholt“ – 90;
- 7,65 mm kalibro revolverių „Valter“ – 2;
- revolverių šovinių – 3680;
- revolverių dėklų – 92;
- vokiškų šautuvų (1898 m. modelio) – 400;
- vokiškų kulkosvaidžių šovinių juostų – 400;
- vokiškų šautuvų durtuvų – 400;

49 Lietuvos armijos karo dienynas // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 6, l. 2.

50 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 186.

51 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 80.

52 Atskiros brigados ir II pėstininkų divizijos štabo karo dienynas // LCVA, f. 929, ap. 1, b. 76, l. 2–3.

53 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 137.

54 Atskiros brigados ir II pėstininkų divizijos štabo karo dienynas // LCVA, f. 929, ap. 1, b. 76, l. 4.

vokiškų šautuvų šovinių – 20 000;
7,65 mm kalibro revolverių „Beholta“ – 20;
7.65 mm kalibro revolverių šovinių – 800.

Be to, iš Intendantūros sandėlio buvo gauta nemažai kasdienio vartojimo reikmenų: 50 balnų, 700 antklodžių, indų ir kito turto⁵⁵.

Balandžio 2 d., jau išvykęs į frontą, iš Artilerijos sandėlių batalionas gavo kulkosvaidžio juostų su 10 000 šovinių, 20 000 šovinių rusiškiems šautuvams, 800 granatų „su koteliais“, 230 000 šovinių vokiškiems šautuvams, 150 baltų, 75 raudonas ir 75 žalias raketas⁵⁶.

Tą pačią dieną iš Kauno miesto komendantūros tarnauti į batalioną atvyko dar 4 karininkai: Karolis Remėza, Sadleckas, Vladas Vištakis ir Adomas Virbalis⁵⁷.

Kovos su raudonarmiečiais Žaslių fronte

Kovo 31 d. batalionas išžygiavo į frontą: išvyko 4 pėstininkų kuopos, Karo policijos, Kulkosvaidžių ir Žvalgų komandos, iš viso 27 karininkai ir 570 kareivių⁵⁸.

S. Raštikis. 1919 m.

Prieš žygį išvykstantys bataliono kariai buvo išrikiuoti kareivinių kieme. Bataliono vadas apžiūrėjo visas išsirikiavusias dalis, su kiekviena kuopa pasisveikino. Į pasveikinimą kuopos atsakė vieningu „Garbė Lietuvai!“, tai bataliono vadui padarė gerą įspūdį. Po apžiūros jis atsistojo voros priekyje ir batalionas išžygiavo⁵⁹.

Šį žygį Stasys Raštikis, tuo metu tarnavęs šiame batalione, taip prisimena:

„Diena buvo negraži, šalta, vėjauta, snigo ir lijo, tikra šlapdraba. Tačiau visų nuotaika buvo labai gera. Mus lydėjo 2-ojo pėstininkų pulko dūdų orkestras. Tarpuose tarp orkestro griežiamų karinių maršų skambėjo mūsų dainos, pirmosios lietuvių karių savanorių dainos, tokios, kokias tada buvome išmokę greitosiomis.

55 Atskirajam batalionui 1919-03-30 įsakymas Nr. 23 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 1, l. 49.

56 Atskirajam batalionui 1919-04-02 įsakymas Nr. 26 // Ten pat, l. 60.

57 Lėknicas L. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 33.

58 Ten pat.

59 Škirpa K. 5-ojo pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko pirmąsias gyvenimo dienas prisimenant // Karys (priedas), 1928, Nr. 27, p. 6.

Tai buvo paprastos, bet labai nuotaikingos dainelės <...>

Kartu su pėstininkais žygiavo pėsti ir 2-ojo eskadrono husarai. Jie skyrėsi nuo pėstininkų baltais lankeliais ant kepurių (pėstininkai turėjo geltonus). Na, ir, žinoma, husarai labai didžiavosi savo skambančiais pentiniais, nors arklių, kuriems pavaryti tie pentinai buvo skirti, jie dar neturėjo. Todėl pėstininkai pajuokdavo, juos vadindami „mediniais husarais“ <...>

Žygyje įvyko mažas atsitikimas, labai patikęs jį mačiusiems savanoriams. Keliu ėjo Kauno link keli vokiečių kareiviai. Vieni iš jų kariškai pasveikino priešaky jojusį mūsų bataliono vadą karininką Škirpą. Bet vienas nesisveikino. Bataliono vado sulaikytas, jis neatsistojo „ramiai“ ir atsakinėjo labai nenoromis. Kar. Škirpa, labai supykęs, raitas, su botagu rankose, šoko ant to vokiečio ir iš pradžių lietuviškai, o paskui vokiškai pradėjo taip jį barti ir šaukti, kad mes manėm, jog jis, jei ne užmuš, tai tikrai apkuls tą vokiečių. Vokietis iš karto prisiminė karinę drausmę, išsitiesė, atsistojo „ramiai“ ir visą laiką laikė ranką prie kepurės. Išgąsdintas vokietis buvo paleistas, o savanoriai buvo labai patenkinti savo vadu ir jo griežtumu prieš nedrausmingą vokiečių.

Vakare žygiavome į Rumšiškės. Čia vieną dieną pasilsėjome. Ne, nepasilsėjome, nes kareiviai buvo išvesti į laukus ir pamokyti, kaip elgtis kautynių lauke. Neprityrusiems savanoriams tai buvo gera pamoka.⁶⁰

Antrojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas iš Aukštosios Panemunės išvyko dar kovo 30 d. temstant. Sąlygos žygiuoti buvo nepalankios – šalta ir drėgna. Kovo 31 d. batalionas, prie jo priskirti artileristai ir husarai atvyko į Rumšiškės. Ten Atskirosios brigados vadas krn. S. Nastopka paskelbė naują įsakymą: į rinktinės sudėtį įeinantis Atskirasis batalionas turi pasilikti Rumšiškėse kaip rezervas, o Antrojo pėstininkų pulko batalionas ir prie jo priskirti daliniai – žygiuoti į Žiežmarius⁶¹. Į Žiežmarius batalionas atvyko kovo 31 d.

Raudonarmiečiai buvo įsitvirtinę Strošiūnų–Pajautiškių–Guronių–Žaslių geležinkelio stoties–Žaslių bare. Antrojo pėstininkų pulko bataliono vadas krn. J. Butkus gerai žinojo, kad priešojė pajėgos daug didesnės, bet tikėdamasis, kad raudonarmiečiai neinformuoti apie bataliono atvykimą į Žiežmarius, nusprendė tuo pasinaudoti ir netikėtai juos pulti. Tikrovė, deja, buvo kitokia. Priešas – Pirmasis, Antrasis ir Šeštasis latvių bolševikų pulkai – laukė puolimo ir buvo jam pasirengę⁶².

Naktį iš balandžio 1-osios į balandžio 2-ąją batalionas išsidėstė išeities pozicijoje. 1-oji kuopa turėjo užimti Paltininkus, Guronis ir Žaslius, 2-oji – Pajautiškes, 3-ioji – Strošiūnus, 9-oji – Strėvininkus ir Dirgalonis. Atskirasis batalionas

60 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 137–138.

61 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 84.

62 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 188; Kpt. Ališauskas. 2 pėstininkų D. L. K. Algirdo pulko trumpa istoriška apžvalga // Karys, 1928, Nr. 26, p. 525.

ir toliau liko rezerve, tačiau jam buvo įsakyta atvykti į Žiežmarius. Kadangi priešas buvo pasirengęs, puolimas nebuvo sėkmingas⁶³.

Atskirasis batalionas į Žiežmarius atvyko balandžio 2 d. vakare. Žiežmariuose buvo patikrinta, ar niekas neatsiliko ir nepabėgo. Tokių nebuvo. 1-ajai kuopai buvo įsakyta apsistoti Gorkloje (taip nurodyta dokumente – galbūt tai Gurkliai?), o likusiems – Žiežmariuose. Susitikę batalionų vadai krn. J. Butkus, krn. K. Škirpa ir Atskirosios brigados vadas krn. S. Nastopka nusprendė balandžio 3 d. surengti pakartotinį puolimą. Karių užduotis liko ta pati – išstumti bolševikus iš Strošiūnų–Žaslių baro ir, jei aplinkybės bus palankios, pulti Vievio–Vilniaus kryptimi⁶⁴.

Čia buvusioms pajėgoms sustiprinti krn. S. Nastopka įsakė Antrojo pėstininkų pulko 1-ojo bataliono barą sumažinti dešiniajame sparne iš Dirgalonių atitraukiant 9-ąją kuopą. Ją pakeitė Atskirojo bataliono kuopa, kulkosvaidininkų būrys ir Raitųjų žvalgų komanda. Kitos trys Atskirojo bataliono kuopos turėjo likti rezerve Žiežmariuose. Kartu buvo įsakyta suaktyvinti žvalgybą Aukštadvario, Kietaviškių ir Karkučių kryptimis⁶⁵.

Kitą rytą, t. y. balandžio 3 d., apie 4 val. Atskirojo bataliono kariams teko stoti į kautynes su raudonarmiečiais. Tai batalionui buvo pirmasis tikras kovos krikštas: 1-oji kuopa, remdama Antrojo pėstininkų pulko 1-ąją ir 2-ąją kuopas, puolė raudonarmiečius. Atakos metu kuopa patyrė nuostolių. Du savanoriai – Vincas Marcinkevičius ir Jurgis Danielius – buvo nukauti, kiti du – Jonas Baniukaitis ir Antanas Jurgelaitis – sužeisti⁶⁶.

2-asis husarų eskadronas ir 2-oji kuopa pastatė lauko sargybas nuo Gorklos iki I Strošiūnų. Vienas bataliono kulkosvaidžių būrys buvo priskirtas prie Antrojo pėstininkų pulko 1-osios kuopos, dislokuotos prieš Žaslių stotį. Pavakare į kautynių lauką leidosi ir 4-oji kuopa. Kitos dienos paryčiais Žiežmarių grupė be kautynių užėmė Pajautiškių, Neveliškių kaimus, Žaslių stotį, o balandžio 4 d. ryte ir Žaslių miestelį.

Balandžio 4–6 d. praėjo ramiai, buvo tik keletas lietuvių pasiųstų žvalgų susirėmimų su raudonarmiečių lauko sargybomis. Balandžio 7 d. vakare pastebėtas priešų pajėgų judėjimas ir kad jos ruošiasi puolimui. Rinktinė pasirengė gynybai, tačiau naktis praėjo ramiai⁶⁷.

Nors po šių kautynių žuvusiųjų ir sužeistųjų buvo palyginti nedaug, batalionas patyrė ypač didelius moralinius nuostolius. Jų metu balandžio 4 d. iš

63 Žr. plačiau: Surgailis G. Antrasis Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo pėstininkų pulkas, Vilnius, 2014, p. 45.

64 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 188.

65 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 85.

66 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 139; Atskiros brigados ir II pėstininkų divizijos štabo karo dienynas // LCVA, f. 929, ap. 1, b. 76, l. 7.

67 Ališauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 190.

bataliono pabėgo net 22 savanoriai kareiviai. Bataliono vadas krn. K. Škirpa įsakė juos padedant vietos milicijai gražinti į dalinį ir perduoti teismui⁶⁸. 5 bėgliai balandžio 8 d. patys grįžo į batalioną⁶⁹. Ar kiti buvo sugauti ir gražinti, duomenų rasti nepavyko.

Balandžio 8 d. raudonarmiečiai visą dieną įnirtingai puolė lietuvius Žaslių–Pajautiškės–I Strošiūnų–II Strošiūnų bare⁷⁰. Šias kautynes išsamiai aprašė Stasys Butkus, todėl pasinaudosime jo atsiminimais.

Kaip rašo S. Butkus, dar balandžio 7 d. buvo pastebėtas priešojų judėjimas. Gavę žinių, kad lietuvių pajėgos šiame bare negausios, raudonarmiečiai pradėjo rengtis puolimui. Vietos gyventojai pasakojo, kad porą kartų pas bolševikus atjoję vokiečiai iš Žiežmarių pranešė, jog lietuvių pajėgos menkos, ir paskatino juos pulti. Kiti pasakojo matę ir žydų iš Žiežmarių, kurie irgi bolševikams suteikė žinių apie lietuvių pajėgas.

Balandžio 8 d. jau prieš pietus raudonarmiečiai visu baru Žasliai–Pajautiškės–I Strošiūnai–II Strošiūnai pradėjo pulti. Raudonarmiečių puolimas buvo sutelktas į dvi vietas – Žaslius ir I Strošiūnus. Šiuos du punktus skyrė tankus miškas, todėl per kautynes buvo labai sunku palaikyti ryšį. Telefonai veikė labai blogai, o per kautynes svarbiausia linija Žiežmariai–Strošiūnai iš viso nebuvo įmanoma susisiekti. Kairiosios voros vadas krn. J. Butkus 2-ajai bataliono kuopai įsakė atlikti žvalgybą į rytus nuo Pajautiškių lentpjūvės, Liutonių, Dirgalonių ir Jagėlonių. Tačiau greitai kuopa gavo įsakymą vykti į pagalbą Antrojo pėstininkų pulko 3-iajai kuopai, ginančiai I Strošiūnus. Atvykusi į poziciją kuopa užėmė kapines ir aukštumą ir pradėjo šaudyti į priešojų dešiniąją sparną, kuris tuo metu atakavo I Strošiūnus. Priešojų puolimas buvo nesėkmingas, nes jis, nuolat apšaudomas, negalėjo išskleisti savo rezervo, o jo kulkosvaidis – tinkamai veikti. Raudonarmiečiai, spaudžiami lietuvių ugnies, atsitraukė, palikę pusiaukelėje Mijaugonys–I Strošiūnai tik vieną savo dalinį su kulkosvaidžiu⁷¹.

2-ajai kuopai į pagalbą iš rezervo buvo pasiųsta 4-oji kuopa su kulkosvaidžiu (2-oji kuopa neturėjo nė vieno), nes Antrojo pėstininkų pulko 3-ioji kuopa neišlaikė raudonarmiečių puolimo ir pasitraukė. Atvykusi 4-oji kuopa užėmė pozicijas 2-osios kuopos kairėje, toje pačioje aukštumoje. Pusė 4-osios kuopos su kulkosvaidžiu liko greta 2-osios kuopos, o kiti jos kariai įsitvirtino miške, kad galėtų apsaugoti besiginančiųjų kuopų kairiąją sparną, o priešininkas iš tos pusės, priartėjęs mišku, jų neapsuptų. Užėmusi pozicijas miške, 4-oji kuopa pradėjo šaudyti. Kulkosvaidžio ugnis priešojų gretose sukėlė sumaištį, o bataliono kareiviams suteikė drąsos, tad pasipylė taiklūs šūviai. Kuopos buvo sugulusios

68 Atskirajam batalionui 1919-04-06 įsakymas Nr. 30 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 1, l. 65.

69 Atskirajam batalionui 1919-04-10 įsakymas Nr. 34 // Ten pat, l. 71.

70 Karys, 1929, Nr. 16, p. 254.

71 Butkus S. Dvi kuopos su vienu kulkosvaidžiu // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 63–64.

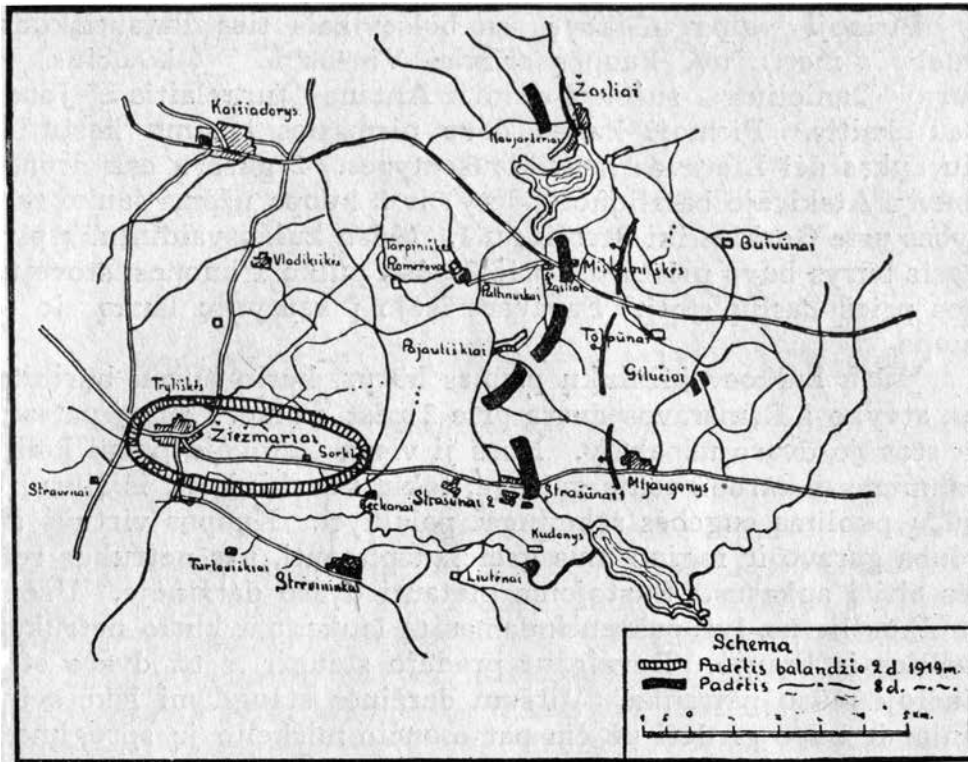
Vienas pirmųjų 5-ojo pėstininkų pulko kulkosvaidžių panaudojimo kautynėse prie I Strošiūnų epizodų // *5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934*, p. 63

aukštumoje, nes apkasų nespėjo išsikasti. Priešai, pamatę, kad užkirstas kelias į I Strošiūnus ir, kol bus šaudoma nuo kalnelio, negalės eiti pirmyn, paleido ugnį į 2-ąją ir 4-ąją kuopas. Be to, ir jie pradėjo šaudyti iš savo kulkosvaidžio, taikydami į bataliono kulkosvaidį. Pačiame kautynių įkarštyje pastarasis sugedo: vamzdyje sprogo šovinio tūtelė ir sulenkė kulkosvaidžio dangtelį. Nepatyrę kulkosvaidininkai, be to, dar ir neturintys atsarginių dalių, nesugebėjo ginklo pataisyti. Bet šiuo kritišku momentu vienas puskarininkis, buvęs Rusijos kariuomenės kulkosvaidininkas, su kitu kulkosvaidininku puskarininkiu kibo į darbą ir, sutaisę kulkosvaidį, vėl pradėjo šaudyti. Tuo metu visa priešų karių grandinė jau lipo per lauke buvusią tvorą, tad atsigavęs kulkosvaidis padarė jai nemažai nuostolių.

Po šio smūgio raudonarmiečiai nustojo pulti iš priešakinių pozicijų ir visą dėmesį sutelkė į lietuvių kuopų kairįjį sparną, kurį galėjo apeiti mišku. Apie 20–30 raudonarmiečių žvalgų nepastebėti prislinko prie pat bataliono karių ir pradėjo į juos šaudyti iš šono, daugiausia taikėsi į kulkosvaidį, stovintį aukštumoje. Buvo sužeistas vienas kulkosvaidininkas, tačiau, bataliono kareiviams paleidus ugnį, raudonarmiečių žvalgai turėjo pasitraukti⁷².

Antrą kartą priešų kariai mėgino giliau miške pereiti kelią į vakarus nuo Pajautiškių, bet apšaudyti atsitraukė. Raudonarmiečiai, užėmę aukštumą miške, pradėjo šaudyti į 2-osios ir 4-osios kuopų pozicijas skersąja ugnimi ir kelis kareivius sužeidė. Apie 17 val. ant kelio atsirado du priešų kulkosvaidžiai, bet netrukus, apšaudžius bataliono artilerijai, kulkosvaidininkai pasitraukė.

⁷² Ten, p. 64–65.

Pirmųjų kautynių schema // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 62

2-osios kuopos vadas krn. A. Jakštas gavo voros vado įsakymą pasitraukti, bet pastebėjęs, kad prieš kariai sutrikę, liko vietoje ir laukė, kaip toliau rutuliosis kautynės.

Iš Pajautiškių pusės jokių žinių nesulaukę bataliono žvalgai iš miško patraukė į pamiškę Pajautiškių link, o prieš – užėmė šiaurinį Pajautiškių miško pakraštį. Padėtis darėsi nepalanki. Atskirojo bataliono 2-oji ir 4-oji kuopos buvo atkirstos nuo Antrojo pėstininkų pulko 1-osios ir 2-osios kuopų, gynusių poziciją Pajautiškių–Žaslių bare, kurios neišlaikė prieš spaudimą ir atsitraukė. Atskirojo bataliono 2-ajai ir 4-ajai kuopoms kilo pavojus iš kairės. Be to, ėmė trūkti šovinių.

Apie 18 val. raudonarmiečiai nustojo šaudę ir pasitraukė Mijaugonių link, palikę tik žvalgus. Naktį viskas nurimo. Apie 2-osios ir 4-osios kuopų likimą neturėjo jokių žinių nei Atskirojo bataliono, nei voros vadas. Manoma, kad jų kariai žuvo arba pateko į nelaisvę. Voros vadas jau buvo įsakęs dalims atsitraukti iš Žiežmarių į Rumšiškės, bet tuo metu sužinota, kad minėtos kuopos ne tik kad nežuvo, bet dargi atkakliai kovojo ir, atrėmusios daug gausesnes prieš pajėgas, išlaikė savo pozicijas. Tad įsakymas buvo atšauktas. Tik gurguolės patraukė į Rumšiškės.

Vis dėlto 2-ajai ir 4-ajai kuopoms buvo pavojinga likti apgintose pozicijose, todėl naktį, apie 24 val., jos, gavusios įsakymą, be kautynių pasitraukė į Strėvinių–Gurklių–Triliškių liniją⁷³.

Per šias kautynes buvo sunkiai sužeistas ir mirė 2-osios kuopos kareivis Stasys Jakubauskas, o kareiviai Kazys Viliūniškis, Vincas Judickis ir Vincas Pačėsa pabėgo⁷⁴. Balandžio 7 d. mūšyje prie Semeliškių žuvo 2-ojo husarų eskadrono kareivis Bernardas Mačiulis⁷⁵.

Po kautynių batalionui buvo įsakyta pasitraukti iš fronto į Rumšiškės, pereiti į rezervą. Fronto barą perėmė Antrojo pėstininkų pulko kariai⁷⁶.

Balandžio 10 d. Žiezmaruose buvo laidojami mūšiuose žuvę kariai. Laidotuviuose dalyvavo Atskirosios brigados vadas ir štabas, daug karių, religines apeigas atliko Antrojo pėstininkų pulko karo kapelionas kunigas Juozas Ramanauskas⁷⁷.

Per pirmąsias kautynes paaiškėjo, kad batalione ne viskas gerai. Kaip jau minėta, padaugėjo dezertyrų, pastebėta ir kitų nepageidautinų dalykų, todėl bataliono vadas krn. K. Škirpa, siekdamas negerovėms užkirsti kelią, 1919 m. balandžio 13 d. sudarė pirmąjį bataliono teismą. Teismo pirmininku buvo paskirtas krn. Aleksandras Zaikūnas, jo pavaduotoju – krn. Jonas Bytautas, nariais – krn. Karolis Remėza ir kareivis Simonas Zaleckis. Teismo sekretoriaus pareigos laikinai buvo pavestos eiti krn. Broniui Vasiliauskui⁷⁸. Šiam teismui pirmiausia ir teko nagrinėti sugautų dezertyrų bylas.

Balandžio 15 d. batalionas grįžo iš karo lauko į Kauną⁷⁹. Kaune atsirado galimybė toliau mokyti karius, tobulinti jų įgūdžius. Buvo parengtos, patvirtintos ir pradėtos įgyvendinti karių mokymo programos. Kita užduotis buvo pratinti ką tik atvykusius karius prie kariuomenės drausmės ir tvarkos. Tai sekėsi kur kas prasčiau. Kareiviai niekaip nesuprato, kodėl turi atiduoti pagarbą ne tik savo bataliono karininkams, bet ir bet kuriam kitam sutiktam karininkui. Bataliono vadui dėl to balandžio 22 d. net teko išleisti atskirą įsakymą dėl pagarbos atidavimo visiems sutiktiems karininkams. To nepadarčius jis įsakė iš karto sulaikyti ir dėl netinkamo elgesio atlikti tyrimą⁸⁰.

Tačiau šis taikaus atokvėpio laikotarpis buvo labai trumpas. Situacijai pasikeitus, batalionui ir vėl teko išvykti į frontą.

73 Ten pat, p. 65–66.

74 Atskirajam batalionui 1919-04-09 įsakymas Nr. 33 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 1, l. 70.

75 Atskirajam batalionui 1919-04-12 įsakymas Nr. 36 // Ten pat, l. 76.

76 Leknickas L. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 33.

77 Atskiros brigados ir II pėstininkų divizijos štabo karo dienynas // LCVA, f. 929, ap. 1, b. 76, l. 9.

78 Atskirajam batalionui 1919-04-13 įsakymas Nr. 37 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 1, l. 76.

79 Atskiros brigados ir II pėstininkų divizijos štabo karo dienynas // LCVA, f. 929, ap. 1, b. 76, l. 9.

80 Atskirajam batalionui 1919-04-22 įsakymas Nr. 40 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 1, l. 94.

Lenkų fronte

Balandžio 21 d. lenkai, vydami raudonarmiečius, užėmė Lietuvos sostinę Vilnių ir pradėjo skverbtis į šalies gilumą. Deja, jie, nors kartu ir kovoję su tais pačiais priešais, netapo lietuvių sąjungininkais. Lenkijos valdžia ir politikai ateityje matė atkurtą jungtinę Lietuvos–Lenkijos valstybę, o Lietuvą – tik kaip jos sudedamąją dalį. Lenkijos valdantieji skelbė, kad jie kovoja su Vokietijos sukurtu politiniu dariniu, ir Lietuvos kaip savarankiškos valstybės nepripažino. Taigi, Lietuvos kariuomenė įgijo naują priešą. Atskirajam batalionui buvo įsakyma palikti Kauną ir žygiuoti ten, iš kur neseniai grįžo – į Žiežmarių fronto barą. Į Žiežmarių rajoną batalionas vėl išvyko balandžio 26 d.

Siekdamas sustiprinti išvykstančius į frontą dalinius, K. Škirpa 3-iosios ir 4-osios kuopų vadams įsakė savo kareivius perduoti 1-ajai ir 2-ajai kuopoms, o 3-iosios ir 4-osios kuopų kadriniam personalui likti Kaune ir rengti atvykusius naujokus. Taigi, į žygį išvyko suvestinės 1-oji ir 2-oji kuopos, 2-asis husarų eskadronas, Karo policijos šimtinė, Ginklų prižiūrėtojų ir Nerikiuotės komandos. Kaune pasilikusiai bataliono daliai vadovauti krn. K. Škirpa paskyrė krn. P. Kabailą ir įsakė visur pasirašinėti „už vadą“⁸¹.

27 d. batalionas užėmė barą priešais lenkų pajėgas Čiobiškio–Vievio–Semeiškių–Jiezno linijoje. Kuopos apsistojo Abromiškių ir Sabališkių kaimų rajone. Bataliono štabas įsikūrė Abromiškių dvare. Priešakiniai bataliono padaliniai susitiko su lenkų ulonais Vievyje. Priemiestyje įsikūręs bataliono ryšių karininkas V. Vištakis su keliais kareiviais turėjo telefoną. Lenkų ir lietuvių jis buvo vadinamas Vievio lietuvių karo komendantu, nors miestelį tuo metu buvo užėmę lenkai. Vėliau dvi bataliono kuopos įsikūrė arčiau Vievio. 1-oji kuopa apsistojo Ausieniškių kaime, 2-oji – Ausieniškių dvare⁸², nes balandžio 28 d. su lenkais sutarus buvo nustatyta laikinoji demarkacijos linija Ausieniškės–Ąžuolinė–Pakalniškės⁸³. Nors tomis dienomis nevyko jokių ginkluotų susidūrimų, balandžio 27 d. iš 2-osios kuopos pabėgo net 8 kareiviai. Juos bataliono vadas įsakė sugauti ir perduoti teismui⁸⁴.

Gegužės 8 d. įvyko pirmasis susirėmimas su Vievio miestelyje esančiais lenkais. Kraujo praliejimo buvo išvengta. Naktis buvo rami⁸⁵.

Tą pačią dieną, gegužės 8-ąją, iš bataliono išvyko ūkio vedėjas krn. Pranas Jackeivičius. Jis buvo paskirtas Pirmojo raitelių pulko vado padėjėju. K. Škirpa visus bataliono ūkio dokumentus įsakė perduoti krn. Pranui Kabailai, paskirtam ūkio

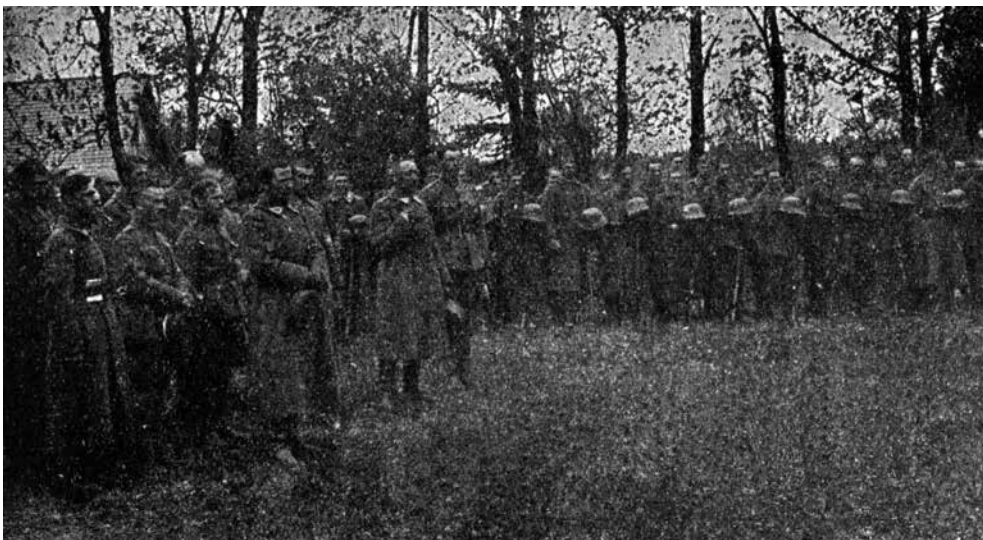
81 Atskirajam batalionui 1919-05-01 įsakymas Nr. 55 // Ten pat, l. 118.

82 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 139–140.

83 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 143.

84 Atskirajam batalionui 1919-05-27 įsakymas Nr. 81 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 1, l. 197.

85 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 143.

Priesaika 1919 m. gegužės 14 d. fronte, Ausieniškių dvare ties Vieviu // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 58.

vedėju⁸⁶. 4-osios kuopos vadu vietoj P. Kabailos buvo paskirtas krn. P. Grigas⁸⁷.

Gegužės 11 d. Kaune, Rotušės aikštėje, įvyko pirmoji Lietuvos kariuomenės priesaikos ceremonija. Jos metu religines apeigas atliko pats vyskupas Pranciškus Karevičius. Fronte esantys kariuomenės daliniai prisiekė vėliau. Atskirojo bataliono kariai priesaiką davė gegužės 14 d., išsirikiavę Ausieniškių dvaro parke. Be bataliono vadovybės, į iškilmes atvyko ir Antrojo pėstininkų pulko vadas krn. Vincas Glovackis. Po oficialių iškilmių buvo surengti bendri pietūs – karininkai ir kareiviai pietavo prie vieno stalo⁸⁸.

Nuo balandžio 29 iki gegužės 11 d. bataliono vadas K. Škirpa kartu su Lietuvos delegacija buvo išvykęs į Vilnių dalyvauti derybose su Lenkijos atstovais. Deja, derybos, per kurias bandyta sureguliuoti Lietuvos ir Lenkijos santykius, buvo nerezultatyvios. Komandiruotės metu bataliono vado pareigas eiti buvo pavesta 2-osios kuopos vadui krn. A. Jakštui. Grįžęs iš komandiruotės, K. Škirpa apsisusto Kaune ir gegužės 13 d. fronte esančių dalių vadu paskyrė krn. A. Jakštą⁸⁹, tačiau jau gegužės 20 d. iš fronto jį atšaukė ir pavadė eiti Mokomosios komandos vado pareigas⁹⁰. Batalione labai trūkstant puskarininkių, Mokomoji komanda buvo įsteigta gegužės 22 d.⁹¹ A. Jakštui įsakyta formuoti Mokomąją komandą, 3-iosios ir 4-osios kuopų vadams – į ją skirti reikiamus kadrinius

86 Atskirajam batalionui 1919-05-19 įsakymas Nr. 73 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 1, l. 166.

87 Atskirajam batalionui 1919-05-21 įsakymas Nr. 76 // Ten pat, l. 176.

88 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 144.

89 Atskirajam batalionui 1919-05-23 įsakymas Nr. 77 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 1, l. 183.

90 Ten pat.

91 Daina J. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko sukaktuvės // Kardas, 1934, Nr. 5, p. 90.

darbuotojus. 2-osios kuopos vadu vietoje krn. A. Jakšto buvo paskirtas krn. Stasys Raštikis⁹².

Birželio 13 d. prie Mokomosios komandos buvo įsteigtas Mokomasis kulkosvaidininkų būrys, o jį sudaryti ir būsimuosius kulkosvaidininkus apmokyti pavesta krn. L. Garbaliauskui⁹³.

Tuo metu fronte esančių dalių padėtį S. Raštikis pavadino nei karu, nei taika. Pasak jo, didesnių kautynių nebuvo, bet mažesnių kruvinių susirėmimų ir susišaudymų netrūko. Ir vieni, ir kiti turėjo karo belaisvių. Kartą lenkų užimtos teritorijos žvalgyti išėjo kulkosvaidininkai, tik, žinoma, be kulkosvaidžių. Sulaukta labai didelių nemalonumų, kai dalis žvalgyboje dalyvavusių kareivių, tarp jų beveik visi kulkosvaidininkai, pateko į lenkų nelaisvę ir buvo nuvaryti į Trakus. Batalionas staiga pajuto mokačių šaudyti iš sunkiųjų kulkosvaidžių kareivių stygių, o parengti kitus kareivius kulkosvaidininkais buvo nelengva – tam reikėjo gana daug laiko.

Iš pradžių norėta pulti Trakų kryptimi ir išvaduoti belaisvius. Bet, nesant garantijų, kad operacija baigsis sėkmingai, buvo pasirinkta kita priemonė – ultimatyviai pareikalauta tuoj pat juos paleisti. Lenkai sutiko, ir kulkosvaidininkai grįžo į batalioną net su ginklais. Tiesa, kai kurie geri šautuvai buvo pakeisti į blogesnius⁹⁴.

Gegužės viduryje batalione pradėjo labai sirgti kareiviai. Gegužės 17–22 d. net 26 sunkiai sergančius kareivius teko evakuoti į Kauno karo ligoninę⁹⁵.

Fronte esančiame batalione kildavo ir drausmės problemų. Vieną iš tokių įvykių taip aprašo S. Raštikis:

„Mūsų pirmieji savanoriai 1919 metais kai kada savotiškai suprasdavo karinę drausmę. Kartą sužinojau, kad mano kuopos vienas savanoris, sugavęs moterį, nešusią maisto į lenkų pusę, nepristatė jos kuopos vadui, bet paleido, o jos maistą pasiėmė sau. Nežinodamas, kuris iš savanorių pasielgė taip negražiai, sušaukiau visus kareivius ir paklausiau, ar buvo toks atsitikimas. Niekas neprisipažino. Tada išbariau visus, pabrėždamas, kad dėl vieno turi visi kentėti ir kad vienas niekšas daro gėdą visiems kitiems garbingiems savanoriams. Prigrasinau, kad, jei sužinosiu, kas tai padarė, kaltininką smarkiai nubausiu, taip pat bus nubaustas kiekvienas, kuris išdrįs padaryti ką nors panašaus ateityje. Kitą dieną atėjo pas mane būrininkas ir pranešė, kad savanoriai patys jau suradę kaltininką ir kad jis pačių savanorių esąs nubaustas žiauriau, negu kuopos vadas būtų galėjęs jį nubausti. Paaiškėjo, kad visų savanorių nutarimu nusikaltėlis buvo nuplaktas rykštėmis.

92 Atskirajam batalionui 1919-05-21 įsakymas Nr. 76 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 1, l. 176.

93 Atskirajam batalionui 1919-06-13 įsakymas Nr. 98 // Ten pat, l. 253.

94 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 140.

95 Atskirajam batalionui 1919-05-23 įsakymas Nr. 77 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 1, l. 186–187.

Kitą kartą vėl prie mūsų kuopos priskirti kulkosvydininkai, vadovaujami skyrininko, buvusio studento, Algirdo Slesoraičio, būrininko Giedraičio ir kitų, prie jų prisidėjus dar kitiems kuopos savanoriams, buvo „sukilę“ prieš mūsų kuopos vadą karininką Antaną Jakštą. Kuopos vadas buvo išvykęs į Kauną (vėliau jis buvo paskirtas mokomosios kuopos vadu). Aš buvau paliktas laikinai eiti kuopos vado pareigas. Iš ryto savanoriai susirinko prie mano buto ir per savo atstovus pranešė man, kad jie nutarę neišleisti daugiau į kuopą karininko Jakšto ir norėtų, kad kuopos vadu būtų paskirtas karininkas Raštikis. Mano pirmieji atkalbinėjimai neįtikino jų. Vyrai labai karščiavosi, taip pat karščiavosi ir lauke susirinkę savanoriai, ir reikalavo, kad aš išėčiau pasikalbėti su jais. Padėtis buvo labai nemaloni. Tai buvo aiškus karinės drausmės laužymas. Pirmiausia atsisakiau kalbėtis su įsikaščiavusiais vyrais. Atsisakiau kalbėtis ir su jų delegatais. Per būrininką Giedraitį pareikalavau, kad visi tuoj grįžtų į savo patalpas. Atsisakė. Tada pranešiau, kad su Giedraičiu ir Slesoraičiu galiu pasikalbėti, bet tik po to, kada lauke susirinkę išsiskirstys. Sutiko. Delegatams paaiškinau, ką reiškia toks drausmės laužymas ir koki liūdni padariniai gali būti visos šios istorijos. Jie su tuo sutiko. Pagaliau susitarėm, kad aš tarpininkausiu, kad šį kartą už tokį drausmės laužymą jie nebūtų bausti, bet jie turi atsisakyti nuo savo sumanymo keisti kuopos vadovybę, nes tai yra ne jų ir ne mano, bet bataliono vado reikalas. Kuopa nurimo, ir tokių incidentų daugiau nebuvo.“⁹⁶

Tuo metu Kaune likusi bataliono dalis sparčiai augo. Į batalioną masiškai buvo siunčiami naujokai, kuriuos likęs vadovaujantis personalas intensyviai rengė kovos veiksams. Gegužės 2 d. buvo atsiųsti 47 naujokai, gegužės 5 d. – 53, gegužės 6 d. – 35, gegužės 7 d. – 28, gegužės 8 d. – 21, gegužės 9 d. – 48, gegužės 10 d. – 50 ir t. t.⁹⁷ Tačiau iš taip sparčiai didėjančio bataliono mobilizuoti naujokai pradėjo bėgti. Tai tapo vos ne masiniu reiškiniu. Iš šio dalinio kasdien pabėgdavo po kelis naujokus.

Gegužės 23 d. Antrajam pėstininkų pulkui išvykus į bolševikų frontą, Atskirasis batalionas perėmė visą lenkų barą, kurį sudarė Čiobiškis, Ausieniškės, Semeliškės ir Jieznas⁹⁸. Nors kovos baras ir padidėjo, pusė bataliono ir toliau liko dislokuota Kaune⁹⁹.

Kadangi didelių kautynių su lenkais nebuvo, abiejose fronto pusėse virė beveik įprastas gyvenimas: vietos gyventojai įvairiais reikalais nuolat eidavo per fronto liniją, nes buvo praleidžiami. Taip jau susiklostė, kad lietuvių kontroliuojamoje Lietuvos pusėje gyvenimo sąlygos buvo geresnės, negu lenkų užimtoje dalyje, todėl daug žmonių, ypač moterų, kirsdavo frontą, kad lietuvių apgintoje

⁹⁶ Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 143–144.

⁹⁷ Atskirajam batalionui įsakymai Nr. 56, Nr. 59, Nr. 60, Nr. 61, Nr. 62, Nr. 63 ir Nr. 64 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 1, l. 120, 125, 126, 131, 134, 135, 136, 140, 141.

⁹⁸ Karys, 1929, Nr. 19–20, p. 316.

⁹⁹ Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 143.

pusėje nusipirktų maisto, o paskui su pirkiniais grįžtų atgal. Kariai tokius žmones vadino „maišininiais“. Tarp jų nemažai buvo spekuliantų, ne tik pėsčių, bet ir vežimais vežančių maistą į lenkų pusę, kurie, naudodamiesi proga, stengėsi pasipelnėti. Tarp „maišinininkų“ galėjo būti ir pavojingų asmenų, prieš šnipų.

Fronte esančiai Lietuvos kariuomenei buvo įsakyta kovoti su šiais keliauninkais, ypač su spekuliantais, galimais šnipais ir agitatoriais. Kaip prisimena S. Raštikis, šis įsakymas buvo vykdomas gana švelniai, atsižvelgiant į tai, kad daug nekaltų Vilniaus krašto gyventojų vykdavo į Kauno pusę tikrai tik bado genami:

„Tokių praleisdavome. Bet su spekuliantais teko griežtai kovoti: pas juos rastas maistas būdavo konfiskuojamas ir atiduodamas į kariuomenės lauko virtuves, o patys spekuliantai būdavo atiduodami nubausti karo komendantams. Bado prispaustos vargšės moterys, žinoma, vengdavo kareivių, bet nedarydavo jokių ypatingų suktybių, ir, jas sulaikius, tuoj galima buvo nesunkiai įsitikinti, kad jos nešdavo maistą tik savo išbadėjusioms šeimoms. Tuo tarpu moterys-spekuliantės išgalvodavo įvairiausių būdų kareiviams apgauti. Pav., kartą buvo pastebėta, kad kelios lenkės moterys, perleistos per frontą į lietuvių pusę, po kelių dienų grįžo atgal visos „nėščios“. Tokios moterys buvo pastebėtos ir kituose fronto baruose. Savanoriai stebėjosi ir negalėjo suprasti, kaip tai galėtų būti – nejaugi laisva lietuvių žemė tokia vaisinga, ir vaikai čia taip greit auga. Visi kraipė galvas, bet praleido „motinas“ į lenkų pusę. Po kelių dienų vėl pasikartojo ta pati istorija, o sulaikytų moterų tarpe buvo dvi, kurios jau ne pirmą kartą buvo pastebėtos „nėščios“ ir vėl „nenėščios“. Drąsesni savanoriai išdrįso pačiupinėti tas moteris ir patikrinti jų „nėštumą“. Moterys išžižėdė ir pakėlė didžiausią klyksmą. Bet tai joms nepadėjo. Pas jas buvo rastos plokščios plačios skardinės dėžutės, pilnos sviesto, o pas kai kurias ir kitų gėrybių. Vėliau buvo sulaikytos kelios moterys, nešusios brangesnes gėrybes po sijonais tarp kojų. Ir tos gėrybės buvo atimtos, o apgavikės pasiųstos komendantūron. Dar kartą turiu pabrėžti, kad bado išvargintos moterėlės nesinaudojo tokiomis negražiomis priemonėmis. Tai buvo miestiečių-spekuliančių išradimai.“¹⁰⁰

Gegužės 27 d. į batalioną atvyko krn. Mykolas Dauknys. Galbūt šio fakto mes ir nebūtume minėję, bet jis buvo pirmasis bataliono karininkas, tarnybą pradėjęs nuo nuobaudos: už tai, kad pavėlavo atvykti į paskirties vietą ir netinkamai prisistatė bataliono vadui, K. Škirpa jį nubaudė „3 paromis gaubtvachto“¹⁰¹.

Birželio 1 d. batalione įvyko kai kurie struktūriniai pokyčiai. Atskirojo bataliono 2-asis husarų eskadronas buvo perduotas Pirmajam raitelių pulkui. Kartu su 140 eskadrono karių batalioną paliko ir karininkai Pranas Jackevičius, Aleksandras Laikūnas, Albertas Šileris, Juozas Kubilius, Sergis Menšikovas, Teodoras Engmanas ir Alfredas Engmanas. Kartu su eskadronu Pirmajam raitelių pulkui

100 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 144–145.

101 Atskirajam batalionui 1919-05-27 įsakymas Nr. 81 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 1, l. 196.

buvo perduoti ir prie bataliono priskirti nuo lenkų iš Gardino pabėgę 39 gandai su 37 arkliais. Tiesa, jie į batalioną atvyko ir jam buvo perduoti tik gegužės 31 d.¹⁰²

Be to, buvo išformuota ir Karo policijos šimtinė. Jos kariai buvo perkelti į Krašto apsaugos ministerijos lauko miliciją, 4 – į Kauno karo komendantūrą, kiti – į kitas dalis. Batalionas perdavė 19 buvusių karo policininkų, kiti buvo išskirstyti po bataliono dalis¹⁰³.

Vietoje 2-ojo husarų eskadrono ir Karo policijos šimtinės nuo birželio 1 d. batalione pradėta formuoti Grenadierių komanda, o jos vadu paskirtas kà tik į batalioną atvykęs krn. Jonas Eimontas¹⁰⁴.

Birželio 1-ąją bataliono vadas patvirtino naują dienotvarkę ir išleido įsakymà dėl valgyklos darbo kontrolės, nes, kaip aiškindavo pagauti bėgliai, jie bėgo iš bataliono dėl blogo maitinimo. Be to, maisto kokybe kareiviai dažnai skųsdavosi ir pačiam bataliono vadui. Dėl to jis įsakė kuopų vadams ir komandų viršininkams tam daugiau skirti dėmesio, reikalauti, kad virtuvėse būtų daugiau tvarkos, kasdien skirti sąmoningesnį karininkà budėti virtuvėje, prieš tai instrukuotà, kaip turi prižiūrėti maisto tiekėjà ir virėjus. Budintiems virtuvėje karininkams nurodė būti ten dalijant maistà, sutaisyti svarstyklės ir kontroliuoti, kad iš sandėlio būtų gautas nustatytas kiekis reikalingų produktų, kad be budinčio karininko žinios bataliono maisto tiekėjas negalėtų jų dalinti kuopoms. Virtuvėje budintys karininkai apie valgio kokybę buvo įpareigoti pranešti bataliono vadui, todėl turėjo paruoštus patiekalus patys ragauti¹⁰⁵.

Be to, vadas ne kartà buvo pastebėjęs, kad kuopų karininkai, o neretai ir eiliniai kariai vėluoja į užsiėmimus. Bataliono vado nuomone, toks apsileidimas neleistinas. Jis pažadėjo „*nepasitenkinti papeikimu*“ ir vėluojančius karininkus griežtai bausti¹⁰⁶.

Pulko kariai kartais padarydavo net nusikaltimų. Pavyzdžiui, birželio 6 d. už tai, kad apiplėšė pilietį Tuchumą Buršteina, kareiviai Poška ir Vidauskas buvo suimti ir atiduoti karo lauko teismui¹⁰⁷.

1919 m. birželio mėn. paskutiniai Vokietijos kariuomenės daliniai pradėjo trauktis į savo šalį. Besitraukdami jie ėmė naikinti lietuvių turtà, plėšti gyventojus. Kariuomenės daliniams buvo įsakyta, kur įmanoma, užkirsti tam kelià. Bataliono kuopa, vadovaujama krn. S. Raštikio, buvo pasiūsta į Žiežmarių rajoną saugoti vietos gyventojų nuo vokiečių savivalės. Kuopai buvo įsakyta prireikus net panaudoti ginklą. Dalinys apsistojo Mijaugonių kaime. Vokiečiai

102 Atskirajam batalionui 1919-06-03 įsakymas Nr. 88 ir 1919-06-05 įsakymas Nr. 90 // Ten pat, l. 229–231.

103 Atskirajam batalionui 1919-06-02 įsakymas Nr. 87 // Ten pat, l. 224.

104 Atskirajam batalionui 1919-06-13 įsakymas Nr. 98 // Ten pat, l. 253.

105 Atskirajam batalionui 1919-05-30 įsakymas Nr. 84 // Ten pat, l. 210.

106 Ten pat.

107 Atskirajai brigadai 1919-06-07 įsakymas Nr. 92 // Ten pat, l. 238.

buvo įspėti, kad kuopos kariai naudosis ginklus, jei tik pamėgins ardyti tvarką ar skriausti vietos gyventojus. Svarbiausiomis kryptimis buvo pasiūsti kuopos kariniai patruliai. Kuopos kareiviai visą laiką buvo pasirengę veikti, keletą naktų visi ilsėjosi net nenusirengę. Toks kuopos karių ryžtingumas ir įspėjimai paveikė vokiečius, ir jie pasitraukė iš Žiez marių rajono be didesnių incidentų¹⁰⁸.

Birželio 8 d., sekmadienį, bataliono vadas krn. K. Škirpa nutarė patikrinti batalioną. Deja, jį nustebino netvarka jame. Atvykusio bataliono vado nesutiko nei budintis karininkas Edmundas Bardauskas, nei jo pagalbininkas viršila ir nepateikė pranešimo apie dalinio būklę. Kuopų ir komandų budėtojai taip pat neišmanė savo pareigų ir nemokėjo raportuoti, išskyrus Nerikiuotės kuopos budėtoją, kuris atraportavo pagal visus reikalavimus.

Kuopų ir komandų patalpos buvo netvarkingos ir nešvarios, lovos neklotos. 3-iojoje kuopoje, kur gyveno kareiviai, buvo daug sulūžusių narų, durys nušokusios nuo vyrių, bet niekas nesirengė jų taisyti. Visų kuopų ir komandų kareivių, neišskiriant ir Mokomosios, apranga buvo netvarkinga, daugumos batai nevalyti, plaukai nekirpti, barzdos neskustos, kai kurie vaikščiojo be diržų ir buvo beveik nepanašūs į kareivius, kario elgesio taisyklių reikalavimų nesilaikė.

Bataliono vadas kuopų ir komandų vadams ir viršininkams griežtai įsakė nedelsiant pašalinti visus trūkumus. Krn. E. Bardauskui už budinčio karininko pareigų netinkamą atlikimą pareiškė papeikimą, padėjėjui, 3-iosios kuopos viršilai, skyrė 3 kartus budėti be eilės. Iki tol budintis karininkas bataliono vadui teikdavo vieną raštišką pranešimą apie padėtį batalione budėjimo dieną, o nuo patikrinimo dienos buvo įsakyta teikti du pranešimus – po rytinio ir vakarinio patikrinimo¹⁰⁹.

Birželio pradžioje batalione ėmė siausti šiltinė. Siekdama užkirsti kelią naujiems ligos protrūkiams, bataliono vadovybė ėmėsi visų įmanomų tomis sąlygomis priemonių švarai ir tvarkai dalinyje palaikyti ir taip apsaugoti naujus kareivius¹¹⁰. Tačiau priversti juos laikytis higienos reikalavimų buvo sunku. Birželio 21 d. bataliono gydytojas kartu su budinčiu karininku vėl apžiūrėjo kareivines ir kiemus ir konstatavo, kad tvarka beveik nepagerėjo. Kareivinėse buvo labai nešvaru, oras tvankus, kareiviai gulėjo lovose net nenusiavę batų. Po jų langais beveik visur buvo primėtyta žirnių, įvairių kaulų, popiėrgalių, kiaušinių lukštų ir kitų šiukšlių. Bataliono vadas išleido dar vieną įsakymą dėl reikalavimų laikytis tvarkos ir švaros, jis griežtai uždraudė su batais gulėti lovose, bet ką mėtyti pro langus, nurodė virtuvėse įrengti atliekų dėžes¹¹¹.

108 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 145.

109 Atskirajam batalionui 1919-06-08 įsakymas Nr. 93 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 1, l. 238.

110 Atskirajam batalionui 1919-06-09 įsakymas Nr. 947 // Ten pat, l. 243.

111 Vilniaus batalionui 1919-06-30 įsakymas Nr. 115 // Ten pat, l. 318.

Birželio 13 d. lenkai paėmė į nelaisvę 15 bataliono žvalgų, juos nuvarė į Trakus ir pralaidė ilgiau kaip savaitę. Tai buvo skaudus įvykis. Po jo bataliono žvalgai tapo dar budresni, tačiau ir toliau pasitaikydavo susišaudymų, o santykiai su lenkais tik blogėjo¹¹².

Birželio 15 d. Pirmojo baltgudžių pulko 5-oji kuopa, sugebėjusi pasitraukti iš lenkų užimto Gardino, buvo pavadinta Baltgudžių kuopa ir laikinai priskirta prie bataliono¹¹³.

Birželio viduryje bataliono vadas patvirtino ilgalaikę kareivių mokymo programą ir užsiėmimų dienotvarkę, o birželio 17 d. įsakė, kad kareiviai geriau susipažintų su Lietuvos praeitimi, kuopose ir komandose po 3 val. per savaitę skaityti „Lietuvos istoriją“ ir su jais kalbėtis apie krašto praeitį¹¹⁴.

Birželio 20 d. vyr. kariuomenės vado įsakymu Atskirasis batalionas buvo pavadintas Vilniaus batalionu¹¹⁵. Nors dėl to dalinyje niekas nepasikeitė, naujuoju bataliono pavadinimu ypač didžiavosi buvę Vilniaus komendantūros kariai. Tai puikiai prisiminė pirmasis bataliono vadas K. Škirpa:

„Atsimenu, kaip aš, taip ir visi pas mane susispietę Vilniaus savanoriai, suteiktu batalionui pavadinimu buvome labai patenkinti, džiaugėmės ir juo didžiavomės. Mes tikėjomės, kad Vilniaus vadavimo valandą mūsų batalionui karo vadovybė įsakyks pirmam žygiuoti į sostinę ir kad mes vėl iškelsime D. L. K. Gedimino pilies bokštą, Vilniuje, Lietuvos vėliavą, kurią 1919 m. sausio 6 d., mums tada dar tebesant silpnais, priešui buvo pavykę nuplėšti ir ją paniekinti. Jautėmės lyg mes būtume buvę tos katastrofos kaltininkai. Slegiami to sunkaus atsiminimo, tik ir tesvajojome kaip nors ir kada nors mūsų ant savęs užsitrauktą gėdą nuplauti nauju didvyrišku pasiryžimu ir laimėjimu.“¹¹⁶

Birželio 22 d. prie Mokomosios komandos iš mobilizuotų inteligentų buvo sudarytas 40 karių kandidatų į Karo mokyklą būrys. Mokomosios komandos viršininkui nuo birželio 23 d. buvo įsakyta pradėti juos rengti. Tam prie Mokomosios komandos laikinai buvo priskirtas krn. P. Gabrėnas¹¹⁷. Birželio 23 d. dar 14 karių buvo įtraukti į kandidatų į Karo mokyklą būrį¹¹⁸, vėliau – dar keli.

Iki liepos 9 d. su lenkais kartais susidurdavo tik žvalgai. Tačiau tą dieną prie Kietaviškių įvyko didesnis susirėmimas. Iš ryto lenkai pradėjo pulti iš Peliūnų kaimo Senąsiais Kietaviškės. Jų grandinė, pasinaudojusi smarkiu lietumi, prisirtino prie bataliono 2-osios kuopos per 100–150 žingsnių, o kitose vietose net

112 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 143.

113 Vilniaus batalionui 1919-06-28 įsakymas Nr. 113 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 1, l. 303.

114 Atskirajam batalionui 1919-06-15 įsakymas Nr. 100 ir 1919-06-17 įsakymas Nr. 102 // Ten pat, l. 259, 268.

115 Vyriausiojo karo vado 1919-06-20 įsakymas Nr. 12 // Ten pat, l. 303.

116 Škirpa K. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko užuomazga // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 29.

117 Atskirajam batalionui 1919-06-22 įsakymas Nr. 107 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 1, l. 280–281.

118 Atskirajam batalionui 1919-06-23 įsakymas Nr. 108 // Ten pat, l. 285.

dar arčiau. Lenkai sugulė rugiuose, tad bataliono kariai jų nepastebėjo. Prasi-
dėjo mūšis, bataliono kariai šaudė į lenkus nuo stogų, o šie, neatlaikę ugnies,
atsitraukė į Peliūnus, bet jų kairysis sparnas pradėjo supti dešinįjį kuopos sparną
ir jau buvo užėmęs Kietaviškių miestelį. Pasiuntus 10 kareivių jų išmušti, lenkai
iš ten pasitraukė be kautynių¹¹⁹.

Mūšyje bataliono kariai panaudojo artileriją. Po paleistų trijų artilerijos svie-
dinių lenkai puolimą sustabdė.

Liepos 11 d. bataliono vadas įsakė 1-ajai kuopai užimti pozicijas Ausieniškė-
se ir jų apylinkėse, 2-ajai kuopai – Oleniškėse (dokumente – Olenenai, dabar
vietovė išnykusi), 3-iajai kuopai – Strėvininkuose¹²⁰. Jau naktį iš liepos 11-osios
į 12-ąją, statant sargybas, Piktakiemyje įvyko susirėmimas su lenkų žvalgiais. Po
susišaudymo lenkai pasitraukė. Liepos 12 d., 1–2 val. nakties, jie vėl du kartus
puolė pulko sargybą Piktakiemyje: pirmą kartą – 15–20, antrą kartą – apie 20
lenkų. Abu kartus jie buvo atmušti. Informuodamas apie tai Generalinio štabo
viršininką, bataliono vadas krn. K. Škirpa paprašė atsiųsti į frontą ir Mokomąją
komandą. Lenkai elgėsi agresyviai, tad, suprantama, bataliono vadas norėjo tu-
rėti kuo daugiau karių¹²¹. Į jo prašymą buvo atsižvelgta, ir Mokomoji komanda
iš Kauno atvyko į frontą. Kartu, norėdamas kiek sumažinti nerimą ir įtampą
batalione, vadas nurodė kuopų vadams ir komandų viršininkams „*be reikalo
nešaudyti, nekelti trivogos ir neikvoti šovinių, nes jų yra mažai*“¹²².

Liepos 13-osios rytą įvykusio nedidelio susišaudymo su lenkų kareiviais
metu vienas bataliono karys buvo sužeistas¹²³. Ankstų kitos dienos rytą 3-ioji
kuopa susirėmė su lenkais ties Jogėlonių kaimu. Mūšyje žuvo būrininkas ir vie-
nas kareivis, 3 kareiviai pateko į nelaisvę¹²⁴. Tą pačią dieną bataliono vadovybė
iš paimto į nelaisvę lenkų kario dokumentų sužinojo, kad prieš batalioną Vie-
vio–Semeliškių bare stoji Lenkijos kariuomenės Pirmojo legionų pulko 3-iasis
batalionas. Pulko štabas buvo Trakuose. Lenkų ir Vilniaus bataliono jėgos buvo
apylygės. Kulkosvaidžių jie turėjo mažai, kaip ir Vilniaus batalionas. Be to, kaip
informavo karius bataliono vadas, jo įsakymu tą pačią dieną 18 val. buvo sušau-
dytas pagautas fronto liniją perėjęs civiliniais drabužiais persirengęs lenkų šnipas
Jonas Rudžius iš Vilniaus¹²⁵.

119 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 143.

120 K. Škirpos 1919-07-11 nurodymas Vilniaus batalionui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1209, l. 6.

121 K. Škirpos 1919-07-12 pranešimai Generalinio štabo viršininkui // Ten pat, l. 8, 9.

122 1919-07-12 nurodymas kuopų ir komandų vadams // Ten pat, l. 10.

123 K. Škirpos 1919-07-13 pranešimas Generalinio štabo viršininkui // Ten pat, l. 11.

124 Leknickas L. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 35.

125 Penko pėstininkų pulko pranešimų lauko knygutė // LCVA, f. 929, ap. 1, b. 1209, l. 14, 19.

Naktį iš liepos 14-osios į 15-ąją ties Pakalniškiais tarp lenkų ir bataliono karių įvyko susišaudymas. Bataliono kariai nuostolių nepatyrė¹²⁶.

1919 m. liepos 15 d., gana įtemptu laikotarpiu, batalionui buvo paskirtas dvasinis vadas – kunigas Juozapas Jovarauskas¹²⁷.

Liepos 16 d., apie 23 val., ties Kareiviškėmis lenkų žvalgai susidūrė su bataliono kariais. Lietuviams pradėjus šaudyti, lenkai pasitraukė. Liepos 17 d., apie 20 val., lenkų žvalgai du kartus pasirodė ties Kaukinės sodžiumi, bet, susirėmę su bataliono sargybonimis, buvo priversti atsitraukti¹²⁸.

1919 m. liepos 18 d. veikiančioji Lietuvos kariuomenė buvo suskirstyta į dvi brigadas: I (sudarė Pirmasis ir Trečiasis pėstininkų pulkai, Kauno, Ukmergės ir Vilniaus batalionai) ir II (sudarė Antrasis pėstininkų pulkas, Panevėžio, Marijampolės, Šiaulių ir Joniškėlio batalionai)¹²⁹. Atskiroji brigada buvo panaikinta, o Vilniaus batalionas įtrauktas į I brigados sudėtį.

Liepos 19 d., apie 22 val., lenkai užpuolė bataliono lauko sargybas Kazokiškėse, bet buvo atmušti. Bataliono kariai nuostolių nepatyrė¹³⁰. Tą pačią naktį lenkai leidosi į žvalgybą, tačiau apie 3 km nuo Jiezno buvo pastebėti ir apšaudyti pasitraukė¹³¹.

Liepos 20 d. 11 val. lenkų kariai puolė bataliono sargybas ties Ašmena ir Kazokiškėmis. 6 karių bataliono sargyba buvo priversta atsitraukti, bet netrukus batalionas Ašmeną vis tiek atsiėmė. Tą dieną iš pulko pas lenkus pabėgo karininkas Kalino. Prieš pabėgdamas jis agitavo karius nekariauti su lenkais, aiškindamas, kad ir lietuviai, ir lenkai yra to paties tikėjimo, vaikšto į vieną bažnyčią. Savo pranešimą Generaliniam štabui krn. K. Škirpa baigė prašymu atsiųsti naują karininką vietoje pabėgusio¹³².

Liepos 21 d. lenkai vėl puolė Ašmeną, tačiau šį kartą lietuviai juos prisileido arti ir pradėjo šaudyti. Žuvo 2 lenkų kariai, kiti, juos palikę lietuvių pusėje, pasitraukė. Naktį iš liepos 21-osios į 22-ąją gausesnėmis pajėgomis lenkai puolė Mokomosios komandos sargybas Unkonių–Ašmenos–Nemaitonių linijoje. Mūšis truko ilgai. Pritrūkusios šovinių Mokomosios komandos sargybos buvo priverstos pasitraukti į Šnipelių–Varkalių–Klėriškių liniją ir ten tęsti mūšį. Bataliono vadas įsakė jokių būdu toliau nesitraukti ir gintis¹³³. Šį kartą bataliono kariai atsilaikė.

126 K. Škirpos 1919-07-15 pranešimas Generalinio štabo viršininkui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1.

127 1919 m. liepos 27 d. įsakymas kariuomenei Nr. 118.

128 K. Škirpos 1919-08-18 pranešimas Generalinio štabo viršininkui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1209, l. 32.

129 Statkus V. Lietuvos ginkluotosios pajėgos, p. 63.

130 K. Škirpos 1919-08-20 pranešimas Generalinio štabo viršininkui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1209, l. 36.

131 K. Škirpos 1919-07-22 pranešimas Generalinio štabo viršininkui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1214, l. 4.

132 Ten pat, l. 3, 4.

133 Ten pat, l. 4.

Tuo laikotarpiu kartais net buvo bandoma broliautis ar už tai agituoti, kaip kad krn. Kalino atveju. Pastebėta, kad bataliono kareiviai prisileidžia lenkų kareivius ir su jais kalbasi. Liepos 23 d. bataliono vadas krn. K. Škirpa išleido kreipimąsi, kuriame įspėjo, kad priešas kalbėtis su bataliono kareiviais siunčia tam gerai parengtus žmones, mokančius šnipinėti, kurie taip gali sužinoti Lietuvos kariuomenės paslaptis, todėl bataliono kariams griežčiausiai uždraudė su lenkų kareiviais suartėti ir kalbėtis. Pažeidėjęs jis pažadėjo perduoti karo lauko teismui. K. Škirpa rašė: „*Priešą sutikti tegalima tik ugnimi. Kuopų vadams ir komandų viršininkams įsakau pridaboti, kad tas įsakymas tikrai būtų išpildytas.*“¹³⁴

Kautynėse su raudonarmiečiais Šiaurės rytų Lietuvoje ir Latvijos teritorijoje

Liepos 30 d. kariuomenės vadovybė įsakė batalionui bare kovoti su lenkais palikti vieną kuopą, o visiems kitiems kariams vykti į bolševikų frontą Dusetų rajone.

Minėtame bare buvo palikta bataliono 1-oji kuopa ir husarų būrys. Kuopai buvo įsakyta nutraukti bet kokius aktyvius kovos veiksmus, bet visus lenkų agresyvius išpuolius atremti¹³⁵. Liepos 31 d. 18 val. bataliono kariai, vykstantys į bolševikų frontą, paliko iki tol saugotas pozicijas ir išvyko į Kaišiadoris. Batalionas traukiniais rugpjūčio 2 d. buvo nuvežtas į Obelius¹³⁶. Iš pradžių jis apsistojo Obelių dvare, o paskui iš ten nužygiavo į Dusetas.

Rugpjūčio 6 d. fronte batalionas pakeitė Pirmąjį raitelių pulką ir užėmė pozicijas prieš raudonarmiečių pajėgas – barą Volungiai–Šaltamalkiai–Lungeliai–Voversiai–Morkūnai–Vainiūnai–Petraučiskės: Mokomoji komanda – prie Lungelių kaimo, 2-oji kuopa – Pempų ir Šaltamalkių kaimų apylinkėse. Grenadierių komanda buvo palikta rezerve ir apsistojo Dusetose. Štabas įsikūrė Dusetų miestelyje. Prieš batalioną stovėjo raudonarmiečių 29-asis pėstininkų pulkas¹³⁷.

Atvykę į frontą kariai turėjo po 240–300 šovinių kiekvienam šautuvui, 300 granatų ir pakankamai kulkosvaidžių šovinių¹³⁸.

Vos atvykusiame į raudonarmiečių frontą batalione prasidėjo dizenterijos epidemija. Matyt, pagrindinė priežastis buvo tai, kad kareiviai skynė ir valgė dar neprinokusius obuolius. Bataliono vado rugsėjo 5 d. įsakyme buvo nurodyta kiek įmanoma sumažinti neprinokusių obuolių ir kitų žalumynų vartojimą, o

134 K. Škirpos 1919-07-23 įsakymas Vilniaus batalionui // Ten pat, l. 14.

135 K. Škirpos 1919-07-30 nurodymas Vilniaus batalionui // Ten pat, l. 21.

136 K. Škirpos 1919-08-02 raportas I brigados vadui // Ten pat, l. 25.

137 K. Škirpos 1919-08-05 įsakymas Vilniaus batalionui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1214, l. 27; Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 143.

138 K. Škirpos 1919-08-05 pranešimas Pirmojo pėstininkų pulko vadui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1214, l. 28.

jei įmanoma jų atsisakyti – ir visai uždrausti¹³⁹.

Tuo metu fronte būdavo tik žvalgų susirėmimų. Raudonarmiečiai siuntė ir lietuvių kontroliuojamoje teritorijoje platino atsisaukimus, kurių tikslas buvo savanorius kareivius nuteikti prieš tokius pat savanorius karininkus ir ypač prieš Lietuvos valdžią. Kareiviai buvo raginami sukilti ir nekariauti su bolševikais. Tačiau šie atsisaukimai beveik neturėjo įtakos bataliono kariams. Jie tik juokėsi iš bolševikų tuščių pastangų¹⁴⁰.

Tačiau vienas įvykis vis dėlto buvo įvertintas kaip agitacijos padarinys. Mokomosios kuopos vadas krn. A. Jakštas, kai rugpjūčio 8 d. tikrino kuopos lauko sargybas, savo kareivio buvo pašautas – sužeistas į koją. Tai buvo nemalonus įvykis, nors iš dalies buvo kaltas ir pats karininkas, kuris, sargybiniui sušukus „Stok!“, nesustojo. Tai galėjo neturėti nieko bendro su bolševikine agitacija, ko gero, kareivis tik griežtai laikėsi instrukcijų, bet vadovybė tai įvertino kitaip. Vis dėlto karininkas buvo sužeistas ne prieš, o savo dalinio kareivio paleistos kulkos¹⁴¹. Vietoje sužeisto krn. A. Jakšto laikinai eiti Mokomosios komandos viršininko pareigas buvo pavesta krn. M. Micevičiui¹⁴².

Rugpjūčio 8 d. bataliono 2-oji kuopa ir Mokomoji komanda vykdė sustiprintos žvalgybos užduotis¹⁴³. 8–9 val. ryto žvalgai susirėmė su raudonarmiečiais ties Česnaviškio palivarku. Mūšyje vienas lietuvių žvalgas buvo sunkiai, du žvalgai – lengvai sužeisti. Apie 17 val. raudonarmiečių buvo pastebėta ties Sirotiškių kaimu, bet jie, susidūrę su bataliono žvalgais, išsibėgijo¹⁴⁴.

Rugpjūčio 9 d. bataliono vadas, apibendrindamas žvalgybų rezultatus, padarė išvadą, kad į jas siunčiami kareiviai beveik neišmano žvalgo užduočių ir, pamatę priešą, nežino, ką daryti. Kareiviai buvo įsitikinę, kad žvalgyba – gera proga užpulti priešą iš pasalų. Bataliono vadas paaiškino, kad žvalgų užduotis – sužinoti, kur yra priešas, jo apkasai, kulkosvaidžiai, kur ir kokia stovi priešo dalis ir kt., o ne grumtis su juo. Todėl bataliono vadas nurodė žvalgams slėptis nuo prieš, o vadams ir komandų viršininkams – į žvalgybą siunčiamiems kareiviams smulkiai išaiškinti jų užduotis ir kaip jie turi elgtis¹⁴⁵.

Buvo ir dar viena problema – neretai kareiviai neatsargiai elgdavosi su šautuvais. Bataliono vadas ne kartą dėl to buvo juos įspėjęs, tačiau visi šie perspėjimai taip ir liko „popieriuje“.

Rugpjūčio 9 d., „žaisdamas“ su šautuvu, susižeidė 3-iosios kuopos karys. Bataliono vadas dar kartą neatsakingus ir ypač su ginklais netinkamai besielgian-

139 1919-08-05 įsakymas Vilniaus batalionui // Ten pat, l. 30.

140 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 146–147.

141 K. Škirpos 1919-08-08 pranešimas Pirmojo pėstininkų pulko vadui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1214, l. 35; Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 147.

142 K. Škirpos nurodymas krn. M. Micevičiui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1214, l. 39.

143 K. Škirpos 1919-08-08 nurodymas 3-iosios kuopos vadui // Ten pat, l. 38.

144 K. Škirpos 1919-08-08 informacija Pirmojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, l. 40.

145 K. Škirpos 1919-08-09 nurodymas Vilniaus batalionui // Ten pat, l. 42.

čius karius pažadėjo bausti, kaip ir tuos, kurie tokį elgesį mato, bet nesudraudžia pažeidėjų arba apie tai nepraneša tiesioginiam vadui ar viršininkui¹⁴⁶. Deja, ši problema ir toliau liko aktuali.

Naktį iš rugpjūčio 23-iosios į 24-ąją bataliono dalys perėjo į puolimą. Dusetose dalinys gavo įsakymą pulti bolševikus ir galutinai išvyti juos iš Lietuvos teritorijos. Lietuvos kariuomenės vadovybė buvo suderinusi pajėgų veiksmus su kaimynų, lenkų ir latvių, veiksmis. Tai buvo bendras visų trijų valstybių žygis prieš bolševikus, o artimiausias tikslas – pasiekti Dauguvos upę.

Vilniaus batalionas ir prie jo priskirtas vienas lengvosios artilerijos būrys sudarė kairiąją puolančiųjų vorą. Puldami jie palaikė ryšį su Antruoju pėstininkų pulku ir Ukmergės grupės vora. Puolimas prasidėjo 2 val. ryto. Svarbiausia puolimo vieta buvo pasirinkti Mažviliai. Bataliono vadas 3-iajai kuopai, vadovaujamai krn. V. Bagdonavičiaus, įsakė išstumti priešų užtvartą tarp Vencavo ežero ir Kriovinių kaimo, įsiskverbti kuo giliau į užimtą teritoriją ir apšaudyti Mažvilius iš pietų. Priešą išstūmus iš Mažvilių, žygiuoti Gudelių link. Mokomajai komandai įsakyta pulti Mažvilius iš šiaurės, t. y. nuo Kalvelių ir Marganopolio, užėmus Mažvilius – žygiuoti Avilių–Juškėnų link, iš grenadierių ir raitųjų žvalgų sudaryti užtvartas Petrauciškėse ir Jovydziuose, kad, vorai žygiuojant į Mukulius, priešas neužpultų iš užnugario, nuo Kuklių. 2-oji kuopa buvo palikta rezerve, artilerija išdėstyta Jodaugiuose ir jai įsakyta apšaudyti Mažvilius ir Kroviškius¹⁴⁷.

Puolimas prasidėjo numatytu laiku. Apie 11 val. 3-ioji kuopa išstūmė priešą iš Kroviškių. Apie 13 val. Mokomoji komanda po aštuonias valandas trukusių kautynių užėmė Mažvilius. Priešas atsitraukė iki senųjų rusų apkasų Mukulių palivarko–Lokių–Nadūnų ruože. 16 val. persekiodamas priešą batalionas pasiekė Rapkiškės (Rapkauciznos) kaimą ir susirėmė su juo ties Nadūnais. Vis dar buvo girdėti, kad prie Novosiolkų smarkiai šaudė, padėtis buvo neaiški. Tuo metu atvyko Pirmojo pėstininkų pulko 5-osios kuopos patrulis ryšiams su Vilniaus batalionu palaikyti ir pranešė, kad jo pulkas užėmė Degučius. Iš karto padaryta išvada, kad pavojaus iš Novosiolkų pusės nebėra. Nakčiai batalionas įsitvirtino tarp Avilių, Auslo ir Izito ežerų. 22 val. buvo gautas Ukmergės grupės viršininko pranešimas, kad Pirmasis pėstininkų pulkas užima poziciją Raisteniškės–Mumeliškės¹⁴⁸.

Rugpjūčio 25 d. anksti ryte, kai tik pasigirdo pirmieji šūviai Pirmojo pėstininkų pulko bare, Vilniaus batalionas tęsė puolimą – pradėjo žygiuoti pirmyn

146 K. Škirpos 1919-08-12 nurodymas Vilniaus batalionui // Ten pat, l. 47.

147 Lietuvos kariuomenės kūrimosi ir pirmosios mūsų kariuomenės operacijos: Alytaus–Jiezno, Varėnos–Vievio operacija ir Ukmergės grupės veikimas 1919 m. // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 4, l. 32 a. p.; Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 144.

148 Lietuvos kariuomenės kūrimosi ir pirmosios mūsų kariuomenės operacijos: Alytaus–Jiezno, Varėnos–Vievio operacija ir Ukmergės grupės veikimas 1919 m. // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 4, l. 33 a. p.; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 159; Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 144.

Mukulių–Štadvilių kryptimi. Batalionui priskirtai artilerijai buvo įsakyta iš pradžią apšaudyti Nadūnus, nes priešas iš Nadūnų smarkiai apšaudė Rapkiškes ir kelią į Mukulių dvarą. Dėl artilerijos ugnies priešas iš Nadūnų pasitraukė. Tuo pasinaudojęs bataliono rezervas priartėjo prie Mukulių dvaro ir sutelkė puolimą į priešą, įsitvirtinusi geroje pozicijoje siaurame tarpe tarp Avilių ir Auslo ežerų. Kautynės ties Mukuliais prasidėjo dar rugpjūčio 24 d. vakare. Rugpjūčio 25 d. 8 val. po įnirtingo apšaudymo iš patrankų ir kulkosvaidžių raudonarmiečiai paliko savo pozicijas Mukulių–Lokių ruože, pasitraukė Sniegiškių link ir ten mėgino įsitvirtinti, bet bataliono kariams toliau puolant, neįstengė to padaryti ir po neilgo, bet įnirtingo susirėmimo buvo nuvyti iki pat Zarasų¹⁴⁹.

Sumušus priešą pajėgas ties Mukulių palivarku ir jau žygiuojant Zarasų link, kairiajam voros sparnui apsaugoti buvo pasiūsti raitieji žvalgai Avilių ir Palazdinės dvarų, o Mokomosios kuopos būrys – Medeikiškio, Kovoliškių ir Juodiškės link. Pėstininkų žvalgyba (šoninė) ėjo per Medeikiškį, Naujadvarį, Kavoliškes ir Juodiškes. Bataliono vadas žygiavo su 3-iaja kuopa, kuri kaip voros avangardas ėjo pirmoji, paskui ją traukė kitos dalys. 12 val. vora pasiekė Štadvilius¹⁵⁰.

Gindami Avilius raudonarmiečiai atkakliau priešinosi. Bataliono artilerija šaudė itin taikliai ir labai padėjo puolantiesiems. Pirmieji į Avilius įsiveržė viršilos A. Gudaičio vadovaujamas Mokomosios kuopos būrys ir krn. S. Raštikio vadovaujama pusė kuopos – du būriai. Avilių gyventojai sutiko karius labai džiaugsmingai – su dovanomis ir gėlėmis, tačiau jie, vykdydami įsakymą, turėjo pulti toliau¹⁵¹.

Tuo metu Pirmojo pėstininkų pulko bare Asavytų–Šunelės kryptimi dar buvo girdėti kulkosvaidžių ir patrankų šūviai, todėl bataliono vadas pasiuntė 3-iają kuopą ir dalį Mokomosios komandos į priešą užnugarį ties Gružtais ir apšaudė plentu besitraukiančią raudonarmiečių gurguolę ir atsargos dalis. Aišku, kilo nemaža sumaištis, ir priešą kariai skubiai pasitraukė už Asavo ežero. Nuo Asavytų pusės ant plento pasirodžius Pirmojo raitelių pulko raiteliams, 3-ioji kuopa ir Mokomosios komandos dalis susisiekė su jais ir pirmutinės dešiniu juo Asavo ežero krantu įėjo į Zarasus, likusios bataliono dalys žygiavo kairiuoju Asavo krantu. Tačiau už Zarasų į šiaurę, Pirmojo pasaulinio karo apkasuose, aukštumose (177-ojoje, 185-ojoje ir 181-ojoje), įsitvirtinę raudonarmiečiai atkakliai pasipriešino. Jų gynybos pozicija buvo labai patogi, nes apkasus dengė kelios eilės vielų kliūčių, o dešinėje tyvuliavo didelis ežeras. Be vielų kliūčių, kariaujančias puses skyrė upelis labai šlapiais krantais, tad puolant reikėjo pereiti per tiltą. Puolimas prasidėjo, bet 5 priešą kulkosvaidžių ugnis juo pasinaudoti

149 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 144; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 159.

150 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 144.

151 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 147.

ir nusigauti į kitą krantą neleido¹⁵², todėl batalionui puolimą teko stabdyti – dėl gausių priešo pajėgų, įtvirtintų pozicijų ir įnirtingo kulkosvaidžių apšaudymo jis negalėjo veržtis pirmyn. Priėti prie priešo buvo sunku, todėl bataliono 2-ajai kuopai buvo įsakyta užimti Palizdinės dvarą ir, jei priešas nepasitrauktų iš aukštumų, pulti jį iš šono – nuo Palizdinės. Daliai Mokomosios komandos nurodyta užimti poziciją tarp Laukeso ir Kampiniškių ežerų, 3-iajai kuopai – barą nuo Laukeso iki šio tarpežerio vidurio, 2-ajai kuopai – pozicijas į kairę nuo 3-iosios kuopos iki Kampiniškių ežero. Aleinikuose buvo pastatyta atskira užtvara¹⁵³.

Rugpjūčio 26 d. 6 val. ryto pasiekė grupės viršininko žinia, kad rugpjūčio 25 d. 21 val. Antrojo pėstininkų pulko dalys užėmė Kuklius. Apie 7 val. buvo gautas įsakymas žygiuoti per Palizdinę ir, pastačius užtvaram Grendzės (Grendze, Latvija) dvaro kryptimi, užimti senus rusų apkasus Sventės (Sventes ezers) ir Lielais Ilgo (Lielais Ilgas ezers, Latvija) tarpežeryje. 3-ioji kuopa buvo palikta Kumponiškių ir Laukesos ežerų tarpežeryje. 9–10 val. kairioji vora išvyko nurodyta kryptimi ir 12 val. pasiekė Tabaro vienkiemį. Čia iš Svilčikų (Sviliškių?) žygiuojančius karius pasitiko raudonarmiečių kulkosvaidžių ir šautuvų ugnis¹⁵⁴. Įsitvirtinę apkasuose raudonarmiečiai atkakliai gynėsi. Bataliono pėstininkų puolimą parėmė artilerija, tačiau buvo sunku ir pavojinga pulti per atvirą lauką, nes tada būtų daug aukų. Nuspręsta, kad bataliono artilerija ir pėstininkai apšaudys raudonarmiečius iš fronto. Tuo pat metu krn. S. Raštikis su būriu savanorių buvo pasiūstas apeiti kaimą iš kairės, atakuoti priešo pajėgas į sparną arba iš užnugario ir taip padėti puolantiems iš fronto užimti Svilčikus.

Krn. S. Raštikio būrys, raudonarmiečių nepastebėtas, atsargiai per balas ir krūmus prislinko prie kaimo. Sutartą valandą bataliono artilerija nustojo šaudyti. Tai buvo ženklas pradėti ataką. Prišliaužę dar arčiau prie kaimo, krn. S. Raštikio vadovaujami kariai puolė raudonarmiečius durtuvais. Iš pradžių šie bandė atsišaudyti, tačiau po kurio laiko pasileido bėgti. Bataliono kariai, užėmę Svilčikų kaimą, įsitvirtino jo pakraštyje. Persekioti raudonarmiečių jie negalėjo, nes krn. S. Raštikio vadovaujamas būrys tam buvo per mažas. Greitai kaime pasirodė ir kitos bataliono dalys¹⁵⁵.

Rugpjūčio 27 d. anksti ryte vorai buvo įsakyta žygiuoti pirmyn ir išmušti priešą iš užimtų pozicijų. Prasidėjo įnirtingos kautynės. Iš abiejų pusių intensyviai šaudė artilerija, bet išstumti priešo nepavyko. Tą dieną batalionas užėmė tik du kaimus, taigi skirtos užduoties nesugebėjo įvykdyti. 17 val. buvo gautas grupės vado įsakymas nakčiai likti toje pačioje vietoje ir tvirtinti savo pozicijas¹⁵⁶.

152 Kapitonas Kiršinas. Suglaudė laisvės aras sparnus... // Karys, 1928, Nr. 27, priedas, p. 21.

153 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2-1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 144–145.

154 Ten pat, p. 145.

155 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 147–148.

156 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2-1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 145.

Šį mūšio epizodą S. Raštikis prisimena taip:

„Mano kareiviai buvo giliai paveikti tų šaudymų. Tuo tarpu bolševikų artilerija pradėjo šaudyti salvėmis. Po kelių nevykusių ir nedrausmingų prisišaudymų jie pradėjo prisišaudyti visai taisyklingai. Vienos salvės sviediniai buvo nedalėkėliai, t. y. sprogo prieš mus. Antros salvės buvo perlėkėliai – sprogo užpakaly mūsų. Dabar būtinais reikėjo laukti, kad kita sviedinių eilė tikrai pataikys tiesiai į mus. Iš to turėjo būti padaryta ir tinkama išvada – tuoj pakeisti mūsų pozicijas, t. y. perbėgti į kitą vietą. Padaviau komandą, bet mano kareiviai neskubėjo jos vykdyti.

Dar kartą pakartojau, ir vėl tas pats.

Griebtis ginklo prieš savo kareivius ir juo priversti juos veikti negalėjau, nes gerai žinojau, kad jiems netrūko drąsos. Juk, pav., toks eilinis Krasauskas neseniai pats vienas beveik plikomis rankomis puolė bešaudantį priešo kulkosvydį ir paėmė jį, nors pats buvo ir sužeistas. O tokių drąsuolių, kaip Krasauskas, buvo daug, beveik visi. Šį kartą buvo reikalingas gyvas ir patrauklus pavyzdys. Paėmiau abu būrininkus, 3-čiojo būrio – Martišių ir 4-ojo – Narbutą (abu jie buvo labai energingi, drąsūs ir dalyvavę pasauliniam kare rusų kariuomenėje), visi trys pašokome, aš suškau savo kariams:

„Vyr! Paskui mus! Marš, marš!“ ir pasileidome bėgti pirmyn. Narbutas po trumpo perbėgimo, krisdamas ant žemės, iš smarkumo net kūlvirsčiais apsvirto. Kareiviams tai patiko, kai kurie net nusišypsojo. Ir vyrai paklausė: atsikėlė ir perbėgo į kitą poziciją. Ir kaip tik, vos mums perbėgus, į mūsų buvusias pozicijas krito pirmoji rusų artilerijos sviedinių eilė. Po to antroji, trečioji ir vis daugiau, ir daugiau.“¹⁵⁷

Rugpjūčio 28 d. ryte batalionas vėl puolė, tačiau ir šį sykį nesėkmingai.

Rugpjūčio 29 d. buvo surengti du puolimai. Pirmasis vyko vidurdienį. Apie 20 val. bataliono vadas įsakė pakartoti puolimą. Apie 22 val., mėtant granatas, pastebėta priešo pusėje sumaištis ir nugirsta, kad iš pozicijų paimti kulkosvaidžiai. Apie 24 val. raudonarmiečiai ėmė trauktis Daugpilio kryptimi. Bataliono vadas įsakė persekioti priešą ir naktį¹⁵⁸.

Rugpjūčio 30 d. auštant batalionas pasiekė prieš apkasus Lebedevos–Gutaučių–Slobodkos linijoje. Bet priešui čia nepavyko įsitvirtinti – bataliono kariai pirma jo suėjo į apkasus ties Gutaučiais ir apšaudė iš kulkosvaidžių priešo būrius, kurie, siekdami užimti šią apkasų liniją, ėjo per lauką skleisdami grandines. Priešas atsitraukė. Grįžę raitieji žvalgai pranešė, kad jo karių Sventės rajone nebėra. Tuo metu Antrasis pėstininkų pulkas žygiavo nuo Naujosios Sventės Naujojo dvaro (Jaunāsventes muiža) kryptimi. Nebejaučiant pavojaus iš kairės, 2-ajai kuopai ir Mokomajai komandai buvo įsakyta žygiuoti Kalkūnų (Kalkūni) link ir užimti pozicijas į kairę nuo kelio, einančio į Gryvą (Grīva, kairiajame

¹⁵⁷ Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 151–152.

¹⁵⁸ Aliašauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 306.

Dauguvos krante, dabar – Daugpilio miesto dalis), 2-ajai kuopai – labiau į kairę nuo Mokomosios komandos, iki geležinio tilto. Šioms dalims nurodyta stumti raudonarmiečius iš Gryvos: 2-ajai kuopai įsitvirtinti nuo geležinio tilto iki miestelio vidurio, Mokomajai komandai, įsitvirtinus prieš medinį tiltą, laukti tolesnių nurodymų. Likusios dalys sudarė rezervą. Artilerijai įsakyta pasirinkti poziciją Grūšlaukėje ir apšaudyti priešą, įsitvirtinusį Gryvoje¹⁵⁹.

Vykdydama šį įsakymą, Mokomosios komandos dalis buvo įėjusi į Gryvą. Bataliono vadas, puolant Gryvą, norėdamas padrašinti pavargusius karius, kartu su Mokomąja kuopa pats dalyvavo puolime. Tačiau Gryvoje kuopa susidūrė su atkakliu pasipriešinimu. Šaudė iš mūrinių namų. Bataliono vadas, norėdamas padėti kuopai, būtų organizavęs prieš apšaudymą iš artilerijos, bet nerado artilerijos būrio vado, ir niekas nežinojo, kur jis yra. Kuopa buvo priversta pasitraukti iš miestelio. Per šias kautynes ji neteko keleto puskarininkių ir kareivių (buvo ir sužeistų, ir žuvusių)¹⁶⁰.

Puolant Gryvą susidurta su nauju reiškiniu – ne tik su priešo kariuomenės, bet ir su subolševikėjusių civilių gyventojų ar persirengusių civiliais raudonarmiečių, kurie šaudė iš namų ir kitų priedangų, pasipriešinimu. Šiose kautynėse ypač pasižymėjo Jonas Pauliukevičius. Drauge su kuopos viršila Andriumi Gudaičiu ir dar keliais kareiviais jis narsiai kovėsi vienoje iš miestelio gatvių. Kova buvo nelygi. Prieš kareivių buvo keliskart daugiau ir jie veikė gerai pažįstamoje vietovėje padedant artilerijai. Mūšyje buvo sužeistas viršila A. Gudaitis¹⁶¹.

Vrš. A. Gudaitis // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 54

159 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 145–146.

160 Aliašauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 308.

161 Kapitonas Kiršinas. Suglaudė laisvės aras sparnus... // Karys, 1928 m., Nr. 27, priedas, p. 21–22; Leknickas L. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 38.

2-oji bataliono kuopa, vykdydama gautą užduotį, priėjo prie Bajoriškių aliejaus gamyklos. Čia sutiko Antrojo pėstininkų pulko dalinį ir sužinojo, kad nepavyko užimti geležinkelio tilto, todėl jo nesiryžo pulti ir Vilniaus bataliono kuopa. Ji įsirengė gynybos pozicijas kalvagūbryje prie Kalkūnų¹⁶².

Šiose paskutinėse kautynėse su raudonarmiečiais batalionas patyrė nemažai nuostolių: 11 karių buvo nukauta, 25 – sužeisti¹⁶³.

Rugpjūčio 31 d. 9 val. Ukmergės grupės viršininko įsakymu batalionas buvo atitrauktas į rezervą. Tačiau vakare priešas surengė kontrpuolimą ir sukėlė grupės rinktinėse sumaištį. Batalionui buvo įsakyta vėl užimti barą į kairę nuo kelio iš Kalkūnų į Gryvą iki Pirmojo pėstininkų pulko 2-ojo bataliono dešiniojo sparno ir pakeisti per kautynes išvarginto šio pulko 3-iąją batalioną¹⁶⁴.

Rugsėjo 1 d. raudonarmiečiai iš artilerijos pabūklų apšaudė bataliono pozicijas. Rugsėjo 2 d., apie 20 val., jie vėl surengė intensyvių bataliono pozicijų apšaudymą. Kadangi priešą artilerija jau buvo iššaudžiusi, sviediniai lėkė gana taikliai ir sprogdavo prieš pat apkasus arba net juose. Bataliono vadovybė dalinio voras buvo priversta perkelti 20–30 sieksnių¹⁶⁵ į priekį. Intensyviai šaudant raudonarmiečių artilerijai, iš apkasų į ataką pakilo ir jų pėstininkai. Jie puolė ir netoli esančias lenkų pozicijas. Lenkai prieš Kalkūnų mietus buvo dislokavę apie du batalionus pėstininkų. Prie lenkų pozicijų raudonarmiečiai priartėjo netikėtai ir buvo pastebėti likus tik 60–100 žingsnių iki jų. Lenkų dalinio vadas kreipėsi į Vilniaus bataliono vadą prašydamas pagalbos. Bataliono 2-oji ir 3-ioji kuopos ėmė šaudyti į puolančius raudonarmiečius iš kulkosvaidžių ir šautuvų, prisijungė ir artilerija. Raudonarmiečiai neatlaikė sutelktos lietuvių ir lenkų ugnies ir pasitraukė¹⁶⁶.

Naktį iš rugsėjo 4-osios į 5-ąją raudonarmiečiai nervingai šaudė iš kulkosvaidžių ir patrankų, lenkai atsakinėjo į jų šūvius, bet bataliono kariai šiame susišaudyme nedalyvavo¹⁶⁷. Tačiau kita naktis jau buvo kitokia. Po 3 val. raudonarmiečiai įnirtingai pradėjo šaudyti į bataliono pozicijas iš šautuvų ir kulkosvaidžių. Šrapneliai¹⁶⁸ ėmė kristi į Kalkūnų dvarą ir Grenadierių komandos užimtas pozicijas. Į ugnį teko atsakyti ugnimi. Atsišaudė ir lenkai. Nuo bataliono artilerijos sviedinių Gryvoje kilo gaisras, buvo girdėti sprogimai. Matyt, bataliono artileristai pataikė į šaudmenų sandėlį¹⁶⁹.

162 Aliašauskas K. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920, t. 1, p. 308.

163 Leknickas L. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 38.

164 Burkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 146.

165 Sieksnis – senovinis ilgio matavimo vienetas, Lietuvoje naudotas iki XX a. pr. (iš šaltinių žinomas nuo XVI a.). 1 lietuviškas sieksnis buvo lygus 1,83 m.

166 Penktojo pėstininkų pulko pranešimų lauko knygutė // LCVA, f. 329, ap. 3, b. 1207, l. 4.

167 Ten pat, l. 5.

168 Šrapnelis – rutulinių kulku pripildytas sviedinys, kuris iššautas sprogsta ore.

169 Penktojo pėstininkų pulko pranešimų lauko knygutė // LCVA, f. 329, ap. 3, b. 1207, l. 6.

Rugsėjo 7 d. lenkų bataliono vadas pranešė, kad į Daugpilį atvyko raudonųjų estų 4-oji ir 7-oji brigados. Be to, Daugpilyje buvo sutelkti raudonarmiečių 26-asis, 27-asis, 28-asis, 30-asis ir 32-asis pulkai, stovėjo gerai parengti šarvuoti traukiniai, du šarvuoti automobiliai, kurie buvo naudojami prieš lenkus jų dešiniajame sparne. Lenkų bataliono vadas informavo krn. K. Škirpą, kad raudonarmiečiai aršiai priešinasi. Jie sutelkė jėgas ir daro viską, kad Daugpilį išlaikytų savo rankose, – kasdien tvirtina savo pozicijas, o kovoti su lenkais Tribučių rajone sutelkė gausias pajėgas¹⁷⁰.

Naktį iš rugsėjo 7-osios į 8-ąją, apie 23 val., raudonarmiečiai iš artilerijos pabūklų ėmė šaudyti į bataliono pozicijas, tačiau lietuviams neatsakius, po valandos nurimo. Naktis iš rugsėjo 8-osios į 9-ąją buvo rami¹⁷¹. Palyginti ramios buvo ir kitos dienos, kol rugsėjo 17 d. batalioną pakeitė Pirmojo pėstininkų pulko dalys¹⁷².

Vėl lenkų fronte

Rugsėjo 17 d. Dauguvos fronte veikusios Vilniaus bataliono dalys vėl buvo gražintos į lenkų frontą. Rugsėjo 22 d. batalionas užėmė barą prieš lenkus nuo Jiezno iki Čiobiškio tilto¹⁷³: 3-ioji kuopa – ruožą Gečionys–Savarinė–Mičiūnai (ties Nerimi prieš Čiobiškio tiltą), 2-oji kuopa – barą Eigeniškės–Lipniškės–Skarbiškės–Sevalionys–Rokiškės, 4-oji kuopa (nesenai atvykusi iš Kauno) – liniją Naujoji Slabada–Aleksiejūniškės–Dauginava–Liutonys–Kudonys.

1-osios kuopos saugomas baras susiaurėjo. Ji vėl grįžo į Ausėniškius ir kitus Vievio rajono kaimus, kur buvo, iki kitos bataliono dalys išvyko į frontą kovoti su raudonarmiečiais. Nerikiuotės kuopa, raštinė, maisto ir pašaro sandėliai buvo perkelti į Kaišiadoris. Bataliono vadas apsistojo Žiežmariuose¹⁷⁴.

Kelias dienas susidūrimų su lenkais nebuvo. Rugsėjo 21 d. batalionas žvalgė Gegužinės kaimo kryptimi, bandė išsiaiškinti, kur jie pasitraukė. Rugsėjo 26 d. pavyko sužinoti, kad Vievio stoties rajone lenkai išardė geležinkelio bėgius¹⁷⁵.

Saugant šį gana jautrų Žiežmarių–Vievio barą, bataliono kariams teko keletą kartų susidurti su labai nemaloniu dalyku, kai, vykdami iš Vilniaus į Kauną ar atvirkščiai, įvairių užsienio misijų atstovai, prašomi sustoti ir parodyti dokumentus, nestodavo ir išdidžiai nuvažiuodavo. Kareiviai nežinojo, ką daryti, todėl bataliono vadas krn. K. Škirpa įsakė savo kariams nuo spalio 1 d., kai

170 K. Škirpos 1919-09-07 21 val. pranešimas Vilkmergės grupės viršininkui // LCVA, f. 329, ap. 3, b. 1207, l. 7.

171 Penktojo pėstininkų pulko pranešimų lauko knygutė // LCVA, f. 329, ap. 3, b. 1207, l. 10, 13.

172 Ten pat, l. 17, 22.

173 Leknickas L. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 38.

174 1919-09-21 įsakymas Vilniaus batalionui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1216, l. 3–7; Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 146.

175 Penktojo pėstininkų pulko pranešimų lauko knygutė // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1216, l. 8, 18.

nevykdomi šie nurodymai, panaudoti ginklą. Rugsėjo 29 d. K. Škirpa kreipėsi į Generalinio štabo viršininką, prašydamas apie tai informuoti visų diplomatinėjų misijų atstovus¹⁷⁶. Ko gero, į tai buvo atkreiptas dėmesys, nes nerasta dokumentų, liudijančių, kad prieš juos būtų buvusi panaudota jėga.

Aktyvesnių veiksmų fronte kurį laiką nevyko, ir bataliono vadas pastebėjo, kad dalinyje pakriko drausmė. Pasikeitė ne tik kareivių, bet ir karininkų elgesys. Vadai ir komandų viršininkai be jokių nurodymų ir leidimų pradėjo važinėti, kur nori, palikę kuopas ir komandas puskarininkiams prižiūrėti. Siekdamas pagerinti drausmę, bataliono vadas atkreipė į tai visų karininkų dėmesį, o Žiezmarių karo komendantui įsakė griežčiau kontroliuoti karininkus komendantūros teritorijoje¹⁷⁷. Kitame nurodyme jis įsakė sugriežtinti kertančiųjų fronto liniją patikrą, nes kontrabanda į Vilniaus kraštą ir toliau buvo ne tik nešama maišais, bet ir vežama vežimais, be to, į Lietuvos teritoriją kartu su civiliais gana lengvai patekdavo lenkų šnipai¹⁷⁸.

Sąlyginės ramybės laikotarpiu K. Škirpa nusprendė patobulinti gynybos pozicijas. Rugsėjo 30 d. jis bataliono kariams įsakė saugomuose baruose įrengti gerus apkasus su blindažais, perėjomis, pozicijas kulkosvaidžiams ir kt.¹⁷⁹

Tačiau ramybė truko neilgai. Spalio 3-iosios naktį lenkai puolė 1-osios kuopos užtvaras Kazokiškėse, Jurzdikoje ir Juodeliuose. Pirmiausia pradėjo veržtis į Kazokiškes. Juos apšaudė iš kulkosvaidžių ir šautuvų iš Klykūnų kaimo pusės. Bataliono sargybai teko pasitraukti, bet, sulaukusi pastiprinimo, ji Kazokiškes netrukus atsiėmė. Po valandos lenkai puolė Jurzdiką. Prasidėjo atkaklios kautynės, lenkai norėjo apsupti užtvaram, bet kariai, nors ir netikėtai užklupti, drąsiai gynėsi, mėtydami į priešą rankines granatas. Kautynėse žuvo vienas užtvaram saugojęs kareivis¹⁸⁰.

Spalio 5 d. prie Geibonių įvyko bataliono ir lenkų žvalgų susišaudymas, po jo abi pusės atsitraukė¹⁸¹.

Spalio 6 d. bataliono vadas susistemino apie lenkų pajėgas gautą informaciją. O jos šaltiniai buvo įvairūs – tai ir perbėgusių pas lietuvius lenkų kareivių, kurių paprastai per dieną būdavo 1–2, ir žmonių, keliaujančių savo reikalais iš lenkų užimtos teritorijos ir lietuvių kareivių apklaustų, pasakojimai, ir žvalgų surinkti duomenys. Kaip matyti iš K. Škirpos pranešimo I brigados vadui, lenkai tada rengėsi puolimui. Rugsėjo pabaigoje – spalio pradžioje į Vilnių buvo sutrauktos gana gausios jų pajėgos. Spalio 5 d. į Lentvarį atvažiavo keletas ešelonų karių, jie, išlipę iš traukinio, grojant orkestrui, nužygiavo į Trakus. Trakuose buvo

176 K. Škirpos 1919-09-29 pranešimas Generalinio štabo viršininkui // LCVA, F, 929, ap. 3, b. 1216, l. 25.

177 K. Škirpos 1919-09-29 nurodymas Vilniaus batalionui // Ten pat, l. 26.

178 Ten pat, l. 27.

179 K. Škirpos 1919-09-30 nurodymas Vilniaus batalionui // Ten pat, l. 30.

180 Burtkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 146.

181 K. Škirpos 1919-10-05 pranešimas Generalinio štabo viršininkui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1216, l. 34.

sutelkta apie 300 lenkų karių. Sprendžiant iš perbėgusių lenkų suteiktų žinių, puolimas turėjo vykti spalio 8–15 d.¹⁸²

Tą pačią spalio 6 d. nurodyme batalionui K. Škirpa pažymėjo, kad, turimais duomenimis, lenkai rengiasi pradėti puolimą spalio 8–16 d. Tačiau, kadangi karas su Lenkija dar oficialiai nebuvo paskelbtas, vadovaudamasis vyriausiojo kariuomenės vado telefonograma, pareikalavo, kad bataliono kariai vengtų bet kokių provokacijų, kurias lenkai galėtų laikyti sau naudingomis ir kuriomis tikėtusi pasinaudoti kaip pretekstu pradėti puolimą. Tačiau kartu bataliono vadas nurodė lenkus, mėginančius peržengti bataliono ginamą liniją, atremti ir skubiai apie tai informuoti bataliono vadovybę, taip pat toliau stiprinti užimtas pozicijas, kasti naujus ir tobulinti esamus apkasus ir kt.¹⁸³ Kad apkasai būtų iškasti greičiau, bataliono vadas K. Škirpa leido pasitelkti vietos gyventojus¹⁸⁴.

Spalio 7 d. išleistame nurodyme Žiežmarių grupei K. Škirpa dar kartą pabrėžė, kad žinios apie lenkų rengiamą puolimą pasitvirtino. Trakuose pasirodė apie 2000 jų kareivių. Surviliškių (?), Stakliškių ir Jiezno rajonuose pastebėta lenkų kareivių grupių.

Bataliono vadas dar kartą visoms grupės dalims įsakė būti labai budrioms ir rengtis kovai. Priešo pajėgoms įvertinti įsakė siųsti į lenkų pusę agentus ir slaptus žvalgus, vietos gyventojus ir kareivius, gerai pažįstančius šias vietas ir norinčius leisti į žvalgybą.

Kontržvalgybos žiniomis, lenkai nori išprovokuoti lietuvius juos pulti, todėl K. Škirpa įsakė imtis visų priemonių, kad tuo negalėtų būti apkaltinti Lietuvos kariai: nuo spalio 7 d. kuo atidžiau stebėti praleidžiamus per fronto liniją žmones, įtartinus ar neturinčius atitinkamų dokumentų areštuoti ir siųsti į artimiausią komendantūrą¹⁸⁵.

K. Škirpa tos pačios dienos įsakyme pateikė Žiežmarių grupės kovos veiksmų planą lenkų puolimo atveju. Žiežmarių grupė buvo padalyta į 3 dalis:

1. Kaišiadorių komendantūros kuopa, Vilniaus bataliono 7-oji kuopa ir Raitųjų žvalgų komanda. Vadas – Kaišiadorių komendantas krn. Antanas Kundrotas.

2. Vilniaus bataliono 1-oji, 2-oji, 4-oji kuopos ir Grenadierių komanda (sudarančios Žiežmarių komandą). Vadas – krn. Karolis Remėza.

3. Vilniaus bataliono Mokomoji komanda, Husarų būrys – rezervas (Žiežmariuose). Husarų būriui pavesta vykdyti žvalgybą dešiniajame grupės sparne ir palaikyti ryšius su Jiezno komendantu.

Prasidėjus puolimui K. Škirpa įsakė Jiezno komendantui su savo kuopa ginti Jiezną, jei nepavyktų atsilaikyti, trauktis Prienų link ir užimti Nemuno sąsmauką

182 K. Škirpos 1919-10-06 pranešimas I brigados vadui // Ten pat, l. 38.

183 K. Škirpos 1919-10-06 nurodymas Žiežmarių grupei // Ten pat, l. 41.

184 K. Škirpos 1919-10-06 nurodymas Vilniaus batalionui // Ten pat, b. 1218, l. 4.

185 K. Škirpos 1919-10-07 nurodymas Žiežmarių grupei // Ten pat, l. 7.

ties Birštonu, bet jei ir ten būtų neįmanoma išlaikyti pozicijų, toliau trauktis Prienų link, susijungti su Prienų komendantūra, būtina apginti tiltą per Nemuną ir per jį nepraleisti lenkų.

Žiežmarių komandai nurodyta užimti ir ginti apkasus, įrengtus Kalvių–Strėvininkų–Mileigonių (Mijaugonių?) linijoje.

Kaišiadorių kolonai įsakyta ginti barą nuo Žaslių geležinkelio stoties iki Čiobiškio.

Jei numatytoje linijoje neįmanoma atsilaukti ir laiku nebūtų sulaukta pagalbos, trauktis Kauno link, įtraukti priešą į mūšius, bandant sutrukdyti jam greitai žygiuoti ir siekiant laimėti laiko, kol bus sulaukta pastiprinimo¹⁸⁶.

Husarų grupės vadui K. Škirpa įsakė spalio 8 d., anksti ryte, atlikti žvalgybą Nackonių (?)–Noreikiškių apylinkių rajone¹⁸⁷.

Spalio 8 d. I brigados vado įsakymu krn. K. Škirpa buvo paskirtas Kaišiadorių grupės vadu. Į Kaišiadorių grupę buvo įtrauktas Vilniaus batalionas, Kaišiadorių ir Jiezno komendantūrų kuopos, Pirmojo husarų eskadrono būrys ir 3-ioji artilerijos baterija. Kaišiadorių grupei buvo įsakyta saugoti barą nuo Neries upės iki vieškelio Punia–Butrimonys¹⁸⁸.

Esant tokiai įtemptai padėčiai, spalio 9 d. batalioną pasiekė žinia, kad Valsybės Prezidento įsakymu Nr. 255 Vilniaus bataliono vadas krn. Kazys Škirpa už narsą apdovanotas kryžiumi „Už Tėvynę“¹⁸⁹. Šiuo kryžiumi taip pat buvo apdovanoti du bataliono karininkai – Antanas Jakštas ir Pranas Kabaila¹⁹⁰.

1919 m. spalio 11 d. kardinaliai pasikeitė bataliono padėtis. I brigados vadas įsakė Vilniaus batalionui skubiai apleisti pozicijas, ne vėliau kaip iki 17 val. atvykti į Kaišiadorių stotį ir išvykti Radviliškio link, o jo 1-ajai kuopai, naujokų būriui ir Ūkio kuopai – likti vietoje. Šiame fronto ruože likusių pajėgų vadu vietoje išvykstančio bataliono vado buvo paskirtas 1-osios kuopos vadas krn. Karolis Remėza¹⁹¹.

Bermontininkų fronte

Spalio 12 d., 6 val. ryto, Kaišiadorių stotyje stovėjo parengtas vykti į bermontininkų frontą traukinys¹⁹², kuriuo batalionas turėjo pasiekti naujas pozicijas.

Spalio 16 d. batalionas užėmė barą į vakarus nuo Žioginės (Žaiginių?) iki Dubysos upės. 8 val. ryto jo dalys išsidėstė šia tvarka: 4-oji kuopa – nuo Litvinų

186 Ten pat, l. 9–10.

187 K. Škirpos 1919-10-07 nurodymas Husarų būrio vadui // Ten pat, l. 12.

188 1919-10-08 slaptas operatyvinis įsakymas Kaišiadorių grupei // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1218.

189 Lietuvos kariuomenei 1919 m. spalio 25 d. įsakymas Nr. 175.

190 Lietuvos kariuomenei 1919 m. lapkričio 16 d. įsakymas Nr. 183.

191 1919-10-11 slaptas operatyvinis įsakymas Kaišiadorių grupei // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1218, l. 22–23.

192 K. Škirpos 1919-10-11 nurodymas Vilniaus batalionui // Ten pat, l. 26.

iki Žalakių imtinai, 3-ioji kuopa – į pietus nuo 4-osios kuopos iki Spandotų imtinai, Grenadierių komanda – į kairę nuo 3-iosios kuopos ant Dubysos kranto iki Paliepių imtinai, likusios dalys, Ryšių ir Kulkosvaidininkų komandos liko rezerve Skirmantiškės palivarke. Bataliono štabas įsikūrė Skirmantiškėje, maisto sandėlis buvo įkurtas Ariogaloje. Į šiaurę nuo Vilniaus bataliono veikė Kauno batalionas¹⁹³. Tą dieną brigados vadas įsakė 4-osios baterijos vadui perduoti Vilniaus bataliono vado žinion artilerijos baterijos būrį¹⁹⁴. Užėmus nurodytą liniją, bataliono vadas kuopų vadams nurodė bermontininkų ir vokiečių link atlikti slaptą žvalgybą, kad apie juos būtų surinkta kuo daugiau informacijos¹⁹⁵.

Spalio 18 d. batalionas brigados vado įsakymu užėmė naują barą – Plekaičiai–Šiluva–Šiauleliai–Petkūniškiai–Kybartėliai¹⁹⁶. Šiame bare batalionas išbuvo iki lapkričio 18 d. Judėta tik į priekį ir atgal, keičiant pozicijas¹⁹⁷.

Spalio 19 d. žvalgai informavo, kad priešais pulko pozicijas gausnesnių bermontininkų pajėgų nėra, o iš pasidavusio į nelaisvę jų karininko sužinota, kad bermontininkų ūpas nekoks, nes dauguma jų nepatenkinti P. Bermonto veiksmais. Dauguma bermontininkų nori grįžti į Rusiją ir pasitaikius progai prašys lietuvių leisti jiems ten vykti¹⁹⁸.

Spalio 20 d. batalionui, kad netrukdytų vokiečiams laisvai evakuotis iš Lietuvos, buvo įsakyta atsitraukti iš užimto baro ir išsidėstyti linijoje Paltynai–Daužnagiai–Bargailiai–Liaubarai–Puodžiai. Pulkas brigados vado įsakymą atsitraukti gavo likus pusvalandžiui iki numatyto įvykdymo laiko, todėl laiku įvykdyti jo negalėjo. K. Škirpa apie tai informavo divizijos vadą, nurodęs, kad įsakymas pasitraukti duotas. K. Škirpa pranešime brigados vadui rašė:

„Gautas įsakymas mane labai nustebino. Atrodo, kad mes pildome vokiečių įsakymus. Argi negalima buvo pranešti vokiečiams, kad jei jie tikrai traukiasi iš Lietuvos, tai mes jiems nieko nedarysime. O dabar, panorėjus kokiam vokiečiui, mes vargstame ir traukiamės. Koks tai nusižeminimas ir kaip blogai atsilieps ant mūsų kariuomenės?!

Antra vertus, argi yra garantijos, kad vokiečiai tikrai trauksis. Jei jie pareikalavo, kad mūsų kariuomenė būtų atitraukta nuo geležinkelio linijos rajone Šydlavos [Šiluvos], turi matyt, kad jiems ta vieta skaudi ir jautri begal. Bet ar mums tai turėtų rūpėti.“¹⁹⁹

Savo įsakyme batalionui K. Škirpa nurodė spalio 22 d. 2-ajai kuopai užimti barą Notiniškiai–Sokmedžiai, 3-iajai kuopai – liniją Liaubarai–Puodžiai–Aukš-

193 Karo veiksmų dienynas // Ten pat, b. 67, l. 4.

194 Ten pat, l. 14.

195 K. Škirpos 1919-10-15 nurodymas Vilniaus batalionui // Ten pat, b. 1218, l. 37.

196 Karo veiksmų dienynas // Ten pat, b. 67, l. 15.

197 Ten pat, l. 20.

198 K. Škirpos 1919-10-19 pranešimai I brigados vadui ir Raseinių komendantui // LCVA, f. 929, ap. 1, b. 1220, l. 26, 27.

199 K. Škirpos 1919-10-21 pranešimas I brigados vadui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1220, l. 40.

tuoliukai, 4-ajai kuopai – Levikainiai–Valatkiškiai–Jonaičiai. Likusios bataliono dalys paliktos rezerve²⁰⁰.

K. Škirpa batalioną sugrupavo taip: pozicijose buvo išdėstyta Grenadierių komanda, 2-oji, 3-ioji ir 4-oji kuopos, rezerve palikta Kulkosvaidžių komanda, Mokomoji komanda, Artilerijos baterijos būrys ir Husarų būrys²⁰¹. Vos užėmus naujas pozicijas išsiųsti žvalgai sužinojo, kad į Pašušvio dvarą atvyko dar apie 50 bermontininkų ir jų ten jau yra apie 100, Liepiškių kaime pastebėtos 3 patrankos²⁰², Šiaulėnuose – apie 100 bermontininkų. Bermontininkų buvo ir kitoje vietovėse į šiaurę nuo Šiaulėnų²⁰³. Kiek vėliau išsiaiškinta, kad Lyduvėnuose esantys bermontininkai labai bijo lietuvių ir, norėdami nuo jų apsaugoti, ant geležinkelio bėgių pastatė kulkosvaidžius²⁰⁴.

Spalio 24 d. batalionui vėl įsakyta užimti naujas pozicijas bare Kirjanava (dabartinio vietovardžio nustatyti nepavyko – G. S.) –Minaičiai–Kalančiai–Bargaliai–Tyrulių pelkė–Liaubarai, Raitųjų žvalgų komandai – sudaryti užtvaram Liaubaruose ir kasdien žvalgyti Pitkūniškių ir Žaiginės link. Be to, visoms kuopoms nurodyta siųsti karius į žvalgybą kuo toliau, kad galima būtų gauti patikimesnių žinių apie priešą, o visame bare įrengti apkasus ir gerus atramos punktus²⁰⁵.

Užėmus naujas pozicijas kurį laiką buvo ramu. Susidūrimų su bermontininkais nepasitaikė, todėl pradėta daugiau dėmesio skirti karių, ypač naujokų, mokymui, juo labiau kad batalionas jau buvo labai išaugęs ir sustiprėjęs. Jame jau buvo visiškai suformuotos 6 pėstininkų kuopos, 2 kulkosvaidininkų komandos, ūkio ir sanitarų komandos²⁰⁶. Lapkričio 15 d. duomenimis, batalione tarnavo 31 karininkas ir 1029 kareiviai. Jis turėjo 11 kulkosvaidžių, 1122 šautuvus ir 3198 granatas²⁰⁷.

Lapkričio 11 d. žvalgai gavo įdomios informacijos. Paaiškėjo, kad lapkričio 10 d. iš Šiluvos pasitraukė ten buvę vokiečiai. Jie nužygiavo į Lyduvėnų geležinkelio stotį, sukrovė savo mantą į traukinius ir išvažiavo. Besitraukiantys iš Šiluvos vokiečiai vietos gyventojams pardavė keletą arklių, siūlė pirkti kulkosvaidžių ir palinkėjo, kad, kai jie pasitrauks, pasirodžiusius bermontininkus „*muštų, kaip tiktai gali*“²⁰⁸. Tai, ko gero, rodė, kad tarp bermontininkų ir vokiečių prasidėjo nesutarimai.

200 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 147.

201 K. Škirpos 1919-10-20 pranešimas I brigados vadui // LCVA, f. 929, ap. 1, b. 1220, l. 28.

202 K. Škirpos 1919-11-20 pranešimas I brigados vadui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1210, l. 16.

203 K. Škirpos 1919-10-22 pranešimas I brigados vadui // LCVA, f. 929, ap. 1, b. 1219, l. 17.

204 K. Škirpos 1919-10-20 pranešimas I brigados vadui // LCVA, f. 929, ap. 1, b. 1220, l. 38.

205 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 147.

206 Daina J. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko sukaktuvės // Kardas, 1934, Nr. 5, p. 91.

207 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 211.

208 K. Škirpos 1919-11-11 pranešimas I brigados vadui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1212, l. 29.

Lapkričio 16 d. žvalgai išsiaiškino, kad prieš bataliono pozicijas buvę beveik visi bermontininkai iš Pašušvio dvaro persikėlė į Dirvoniškių kaimą. Pašušvio dvare jų liko tik 5. Liepiškiuose buvo apie 30, Nirtaičių kaime – 20 bermontininkų. Lapkričio 17 d. žvalgai surinko papildomų duomenų. Paaiškėjo, kad tarp Pašušvio dvaro, Liepiškių ir Berstiškių sodžių jie nutiesė telefono liniją. Liepiškiuose buvo pastebėta 5 vežimų gurguolė, Zastarčių dvare – bermontininkų kareivių, tačiau kiek jų ten buvo, nepavyko išsiaiškinti²⁰⁹. Naktį bermontininkai užpuolė bataliono sargybą. Per susišaudymą vienas bermontininkas buvo nušautas, trys – sužeisti. Bataliono kariai nuostolių nepatyrė²¹⁰.

Lapkričio 18 d. fronto vadas plk. ltn. K. Ladiga sukviestus į Baisogalą dalių vadus supažindino su padėtimi ir, kad greičiau galėtų išvyti bermontininkus iš Lietuvos, įsakė pradėti puolimą. Fronto dalys buvo suskirstytos į 3 voras ir 4 grupes. I vorą, kurios vadu buvo paskirtas kpt. K. Škirpa, sudarė Vilniaus batalionas, 4-osios artilerijos baterijos būrys, 5 geležinkelio sprogdintojai ir 25 pionieriai. Įsakyta susitelkti Minaičiuose ir stumti priešą Paltynų, Diktariškių, Šiaulėnų, Šiaulaičių ir Šedbarų kryptimi, pereiti per mišką į Tytuvėnų–Šiaulėnų vieškelį, vėliau žygiuoti per Pašiaušę, Bazilionus ir sustoti Kurtuvėnų–Ventos perkaso (kanalo), kur įlenkimas, prie plento Šiauliai–Kelmė, linijoje²¹¹. Šiame įsakyme puolimo data dar nenurodyta.

Tuo metu ties batalionui pavestu baru priešas buvo įsitvirtinęs linijoje Lyduvėnai–Tytuvėnai–Šiaulėnai–Norutaičiai. Lyduvėnų, Tytuvėnų ir Pagryžuvio dvaro rajone buvo iki 350–400 jo karių. Dar didesnės pajėgos buvo sutelktos į šiaurę nuo Pagryžuvio, Daujotavos dvaro, Spicių, Šiaulėnų ir Zastarčių dvaro rajonuose. Čia priešas turėjo ir vieną artilerijos bateriją²¹².

Lapkričio 19 d. iš bermontininkų fronto štabo buvo gautas fronto vado plk. ltn. K. Ladigos įsakymas pasirengti pulti priešą²¹³.

Lapkričio 20 d. bare buvo ramu, todėl K. Škirpa padarė išvadą, kad bermontininkai rengia kažkokius manevrus, ir kariams įsakė būti budriems²¹⁴. Tą pačią dieną buvo gautas fronto vado plk. ltn. K. Ladigos įsakymas Nr. 8/S pradėti puolimą²¹⁵. Ši diena į pulko istoriją įėjo dar ir dėl kitų dalykų.

Lapkričio 20 d. Mokomoji komanda išleido pirmąją puskarininkų laidą, kurią sudarė 56 kariai. Tai turėjo padėti išspręsti puskarininkų trūkumo batalione problemą²¹⁶.

209 K. Škirpos 1919-11-17 ir 1919-11-18 pranešimai I brigados vadui // Ten pat, b. 1210, l. 3, 5.

210 K. Škirpos 1919-11-18 pranešimas I brigados vadui // Ten pat, l. 10.

211 Leknickas L. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 40; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 221.

212 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 147.

213 Variakojis J. 4 pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas, p. 54.

214 K. Škirpos 1919-10-20 pranešimas artilerijos baterijos būrio vadui // LCVA, f. 929, ap. 1, b. 1220, l. 35.

215 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 223.

216 Daina J. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko sukaktuvės // Kardas, 1934, Nr. 5, p. 91.

Lapkričio 21 d. K. Škirpos įsakyme konstatuota, kad apimti panikos bermontininkai traukiasi Šilėnų link. Vadovaujamiems kariams įsakyta kuo greičiau užimti kelią iš Pagryžuvio dvaro į Šiaulius, batalionui susirinkti Zastarčių dvare ir vykti nurodyta kryptimi – Pašiaušės dvaras–Bazilionai–Pakapė (originale – Benkantis). Kpt. V. Bagdanavičiui su savo grupe buvo įsakyta vykti iš Berciškių per Klaviškius, kpt. P. Gabrėno grupei – per Skimenecę(?) (autoriumi nepavyko nustatyti, kokia tai vietovė), Mokomajai komandai ir baterijai – taip pat per Klaviškius, bataliono gurguolei – į Šaulėnus ir išsiųsti virtuves į kuopas, o ligininei ir maisto sandėliui – likti vietoje. Bataliono vadas nurodė, kad štabas vyks per Klaviškius²¹⁷. Pats kpt. K. Škirpa iš Pašušvio išvyko lapkričio 20 d. 24 val.²¹⁸

Tuo pat metu buvo gautas pranešimas, kad Liepiškiuose pasirodė apie 50 bermontininkų būrys ir traukia Pašušvio dvaro link. Tačiau greitai išsiaiškinta, kad tai – klaidinga informacija ir jokių bermontininkų Liepiškiuose nėra²¹⁹.

Lapkričio 21 d. 3 val. batalionas pradėjo pulti: 3-iejai kuopai, Grenadierių komandai ir Raitųjų žvalgų komandai iš miško, kuris supo Sulikių pelkę iš pietų, įsakyta atakuoti priešą, įsitvirtinusį Birietiškių ir Liepiškių sodžiuose, 2-ajai kuopai ir Pionierių būriui – žygiuoti paskui 3-iąją kuopą²²⁰, 4-ajai kuopai ir Husarų būriui, atliekant žvalgybą kairiajame grupės sparne ir stumiant priešą, žygiuoti Stalmokų–Šiaulaičių–Vaitkaičių–Šedbarų kryptimi. Išvijus priešą iš minėtų punktų, užimti Vaitkaičių ir jo apylinkių barą ir ginti jį laukiant tolesnių nurodymų. Žvalgyti Lyduvėnų, Pagryžuvio ir Paežerių kryptimi, ypatingą dėmesį atkreipti į tai, ką veikia priešas Pagryžuvio ir Lyduvėnų rajonuose. Artilerijos baterija buvo išdėstyta už kalno į šiaurę nuo Kudinių (Kudonių?) kaimo²²¹.

Bataliono dalys pagal sutartą ženklą – keturis patrankos šūvius – kartu puolė visu baro perimetru. Dėl gilaus sniego ir miglos, kuri tą dieną tvyrojo, bataliono grandinės, priešui nepastebėjus, prislinko arti jo pozicijų. Staiga užpulti bermontininkai, nors ir buvo daug stipresni, ėmė trauktis. Be ypatingo pasipriešinimo jie atsitraukė iš Liepiškių ir Birietiškių. Kairiajame grupės sparne, dv. Mūruose, Šiaulaičiuose, Vaitkaičiuose ir Sidoruose (Šedbaruose?), priešas mėgino atsilaikyti, bet, kai tai nepavyko, pasitraukė, palikęs apie 20 belaisvių, keletą sužeistų ir nukautų karių ir vieną kulkosvaidį. Apie 11 val. kuopos užėmė nurodytus barus ir dviejose vietose, prie Aukštiškių sodžiaus ir Pilvelių stoties (dabar – Užpelkių geležinkelio stotis), išardė geležinkelio liniją. Priešas pasitraukė dviem kryptimis – Palečkių (Polekėlės?) ir Pagryžuvio²²². 11 val. 30 min.

217 1919-11-21 įsakymas // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1210, l. 18.

218 K. Škirpos 1919-11-20 pranešimas I brigados vadui // Ten pat, b. 1215, l. 3.

219 K. Škirpos 1919-11-21 nurodymai 1-osios ir 2-osios kuopų vadams // Ten pat, b. 1213, l. 21, 24.

220 Bermontininkų fronte // Ten pat, b. 4, l. 50 a. p.

221 Karo veiksmų dienynas // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 67, l. 32 a. p.; Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 147.

222 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 148.

kpt. K. Škirpa I brigados vadui išsiuntė pranešimą, kad po sėkmingų pulko susirėmimų su bermontininkais priešas traukiasi Šilėnų geležinkelio stoties ir Kelmės–Šiaulių link. Batalionas toliau veikia jam nurodyta kryptimi²²³.

Sėkmingiausiai šią dieną veikė bataliono 4-oji kuopa. Ji puolė Šiaulaičių kaimą. Šio mūšio dalyvis vyr. psk. Mažulis taip prisimena tos dienos kovas:

„Vokiečiai, pamatę, kad mūsų grandinė prisiartinė prie jų, pradėjo pro namų langus šaudyti. Mūsų šaukiai vokiečius apsupo ir pradėjo taip pat pro langus į juos šaudyti. Pirmieji mūsų šūviai teko į laikrodį, ant sienos kabantį. Vokiečiai vis dar gynėsi. Kuopos vadas, vyr. ltn. Grigas, pagaliau pritrūkęs kantrybės, nežiūrėdamas, nors pro langus ir smarkiausiai vokiečiai šaudė, metė į vidų rankinę granatą, ir šaudymas tuojau perstojo. Vokiečiai išmetė pro langus ginklus ir pasidavė. Kitame name buvo paimtas vokiečių leitenantas. Priešai, kurie galėjo, pradėjo bėgti, palikę du kulkosvaidžius, 4000 šovinių su kaspiniais, 15 dėžučių šovinių kaspinams, 2 dėžutes vandeniui, keliasdešimt rankinių granatų, 6 šautuvus, ir 6 jų kareiviai su jau minėtu karininku buvo paimti į nelaisvę.

Po vieno laimėjimo kuopa siekė kito laimėjimo. Sužinojusi, kad Vaitkaičių kaime yra 200 vokiečių bermontininkų, tuojau išvyko juos pulti. Kuopa buvo padalinta į tris dalis. Vienas būrys, virš. Radikos vadovaujamas, puolė Vaitkaičius iš dešinės, antras būrys, būrininko Noršio vadovaujamas, puolė tiesiog, o trečias būrys, kuopos vado vyr. ltn. Grigo vadovaujamas, puolė iš kairės, nuo Tytuvėnų, kur buvo sukoncentruotos stipriausios priešų jėgos. Priešas jau buvo gerai įsitvirtinęs, nes spėjusių pabėgti iš Šiaulaičių buvo išpėtas. Bet puolamas mūsų iš trijų pusių nebeišlaikė ir netvarkoj pabėgo.

Laimingai žygiavome pirmyn. Vakare sustojome netoli geležinkelio, kuriuo dar važinėjo priešų traukiniai. Besiartinant prie geležinkelio, pastebėjome skubantį traukinį. Kareiviai norėjo jį apšaudyti, bet vadai neleido – per toli buvo ir būtų nesėkminga ugnis, be to, būtų išdavę save. Kareiviai nerimo ir greičiau norėjo pasiekti geležinkelį.“²²⁴

21 val. bataliono dalys atkirto kelius tarp Šiaulių ir Kelmės ir sutrikdė bermontininkų judėjimą tarp šiaurės ir vakarų²²⁵. Kai tik vyr. ltn. P. Grigo vadovaujami kariai išardė geležinkelio bėgius, netoli pasirodė bermontininkų garvežys su vienu dengtu vagonu. Kadangi buvo naktis, kuopos kariai, išsidėstę palei geležinkelį, netikėtai paleido į jį ugnį. Garvežys, privažiavęs išardytus bėgius, nuvirto. Buvę vagonė bermontininkai, palikę garvežį ir vagoną, atsisaukdami ėmė trauktis į mišką. Kuopa jokių nuostolių nepatyrė²²⁶.

Naktį priešas mėgino pulti kairįjį bataliono sparną ties Aukštiškių kaimu,

223 K. Škirpos 1919-11-21 pranešimas I brigados vadui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1215, l. 5.

224 Mažulis. Žemaičių žemė vaduojant // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 68.

225 Bermontininkų frontas // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 4, l. 50 a. p.

226 Pasižymėję karžygiai // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 3, l. 82.

bet, patyręs nuostolių, turėjo atsitraukti. Į nelaisvę pateko keletas bermontininkų, bataliono kariai paėmė vieną kulkosvaidį²²⁷. Tą dieną per susirėmimus batalionas paėmė kelis belaisvius, tarp kurių buvo 1 karininkas, šautuvų, šovinių, kulkosvaidį su šoviniais. Priešas dar laikėsi Lyduvėnų rajone²²⁸.

Lapkričio 22 d. bermontininkai vėl mėgino pulti bataliono kairįjį sparną ties Aukštiškiais, bet ir šį kartą nesėkmingai. Priešas buvo atmuštas. Jis paliko keletą belaisvių ir vieną kulkosvaidį. Bataliono dalys, pasinaudojusios bermontininkų pralaimėjimu, pasistūmėjo į priekį – užėmė Bazilionus (Padubysį) ir pasiekė Šiaulių–Kelmės plentą. Kaip matyti iš bataliono vado kpt. K. Škirpos lapkričio 22 d. 21 val. 45 min. išsiųsto pranešimo I brigados vadui, Kurtuvėnų, Padubysio ir Kelmės rajone didesnių priešų pajėgų nebeliko. Pasitaikydavo 10–20 karių būrelių, bet pulko kariai sėkmingai juos naikino. Kelmėje buvusią 50 bermontininkų įgulą nuginklavo patys gyventojai. Mūšio metu Zastarčių–Pagryžuvio rajone buvo paimta 30 balnų, 2 kulkosvaidžiai, telefono kabelio, šautuvų, apie 15 000 šovinių, vienas vokiečių garvežys ir platforma. Rajone dar buvo likę apie 150 bermontininkų, kurie stengėsi prasiveržti į Šiaulius²²⁹.

Kadangi priešų arti nebuvo, bataliono vadas įsakė kareivius laikyti vienoje vietoje, neišsklaidytus, sargybas išstatyti ne ant plento, o šalia jo, nedidelius priešų karių būrelius, atžygiavusius plentą, iš pradžių praleisti, bet po to suimti. Be to, nurodė pamiške einantį plentą užversti medžiais, kad niekas negalėtų pravažiuoti. Į Šiaulius bataliono vadas pasiuntė slaptą žvalgybą²³⁰.

Per šias kautynes batalionas nuostolių nepatyrė (nebuvo nei nukautų, nei sužeistų). Į nelaisvę buvo paimtas vienas priešų leitenantas, 40 kareivių, kulkosvaidžių ir kito turto²³¹.

Lapkričio 23 d. 9 val. gautas brigados vado įsakymas atsitraukti į senąsias pozicijas, kuriose batalionas buvo lapkričio 21 d. Tačiau, sutikus Antantei atsivokiančiam plk. Dowli, jam buvo leista nakvoti užimtose pozicijose. Nors bermontininkų arti nebuvo, vis tiek įsakyta pastatyti sargybas. Bataliono štabas ir gurguolė liko Šiaulėnuose²³².

Kitame lapkričio 23 d. įsakyme batalionui nurodyta lapkričio 24 d. 8 val. ryto palikti minėtas pozicijas ir vykti į anksčiau gintą barą: 3-iajai ir 4-ajai kuopoms ir Grenadierių komandai užimti ir ginti iki žygio turėtus barus²³³. Nurodytą valandą bataliono dalys susirinko ir atsitraukė į senąsias pozicijas, tačiau kareivių nuotaika buvo prasta. Apie tai užsiminta ir vyr. puskarininkio Mažulio

227 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 229.

228 K. Škirpos 1919-11-21 pranešimas I brigados vadui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1215, l. 7.

229 K. Škirpos 1919-11-22 pranešimas I brigados vadui // Ten pat, l. 11–12.

230 Kpt. K. Škirpos 1919-11-22 nurodymai 3-iosios kuopos vadui // Ten pat, b. 1213, l. 36.

231 Leknickas L. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 40.

232 1919-11-23 įsakymas Vilniaus batalionui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1210, l. 23–24.

233 Ten pat, l. 25.

atsiminimuose:

„Lapkričio 23 d. rytą, tylų žiemos sekmadienį, žmonėms renkantis į bažnyčią, kada mes laukėme žygio į Šiaulius, gavome visai priešingai. Kareiviai pradėjo širsti, pykti ir visą vadovybę kaltinti. Grįžo atgal be ūpo, nuleidę galvas ir vis atsisukdami į užpakalį, lyg laukdami, ar nelieps vadai grįžti atgal Šiaulių link. Pakilusi kariivių puolamoji dvasia negalėjo nurimti, kad be kovos reikia trauktis ir, be to, dar laimėjus.“²³⁴

Lapkričio 24–25 d. nieko neįvyko, tik masiškai gelbėdamiesi nuo bermontininkų į Lietuvos kariuomenės užimtas teritorijas bėgo vietos gyventojai²³⁵.

Lapkričio 26 d. Krašto apsaugos ministerijos valdytojo ir vyriausiojo kariuomenės vado gen. ltn. Prano Liatuko įsakymu Vilniaus batalionas atgaline data, nuo lapkričio 10 d., buvo performuotas į Penktąjį pėstininkų pulką, o eiti pulko vado pareigas paskirtas buvęs Vilniaus bataliono vadas kpt. K. Škirpa²³⁶. Pulko vadu jis buvo patvirtintas 1920 m. sausio 28 d. Valstybės Prezidento įsakymu²³⁷.

Reikėjo atlikti bataliono pertvarkymo į pulką organizacinius darbus. Pirmiausia buvo suformuoti batalionai, prie jų priskirtos kuopos, paskirti nauji vadai:

- 1-ojo bataliono – kpt. A. Jakštas;
- 2-ojo – kpt. V. Bagdanavičius;
- 3-iojo bataliono (kuris buvo tik pradėtas kurti) – kpt. P. Plechavičius;
- 1-osios kuopos – kpt. J. Jakubėnas;
- 2-osios – kpt. P. Gabrėnas;
- 3-iosios – ltn. M. Misevičius;
- 1-osios kulkosvaidžių kuopos – vyr. ltn. M. Vaidotas;
- 4-osios kuopos – vyr. ltn. P. Grigas;
- 5-osios – kpt. J. Mučas;
- 2-osios kulkosvaidžių kuopos – kpt. L. Garbaliuskas;
- 7-osios kuopos – kpt. M. Reikala;
- 8-osios kuopos – vyr. ltn. A. Bortkevičius;
- 9-osios kuopos – ltn. S. Žalys;
- 3-iosios kulkosvaidžių kuopos – vyr. ltn. A. Juodis;
- Mokomosios komandos – ltn. V. Kiršinas;
- Ryšių komandos – kpt. A. Virbalis;
- Ūkio komandos – ltn. V. Tamulevičius²³⁸.

²³⁴ Mažulis. Žemaičių žemę vaduojant // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 69.

²³⁵ Kpt. K. Škirpos 1919-11-24 ir 1919-11-25 pranešimai I brigados vadui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1215, l. 15, 20.

²³⁶ Lietuvos kariuomenei 1919 m. lapkričio 26 d. įsakymas Nr. 190.

²³⁷ Lietuvos kariuomenei 1920 m. vasario 4 d. įsakymas Nr. 232.

²³⁸ Daina J. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko sukaktuvės // Kardas, 1934, Nr. 5, p. 91.

III. PENKTASIS PĖSTININKŲ PULKAS TOLESNĖSE KOVOSE DĖL LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS

Galbūt simboliška, kad batalionui persitvarkant į pulką gruodžio 6 d. krašto apsaugos ministras grupę buvusio Vilniaus bataliono karių už pasižymėjimą mūšiuose su bermontininkais apdovanojo kryžiais „Už Tėvynę“. Tai, žinoma, buvo reikšmingas jų įvertinimas. Apdovanoti buvo šie kariai: karininkai Vytautas Bagdanavičius, Mikas Micevičius, Stasys Raštikis, Grenadierių komandos būrininkas Antanas Bosas ir šios komandos eilinis Stasys Černiauskas, Kulkosvaidininkų kuopos eiliniai Vladas Merkevičius, Povilas Gruodis, Feliksas Starkus, Mokomosios komandos viršila Andrius Gudaitis, skyrininkas Juozas Jakštis, eiliniai Eidukevičius, Juozas Vaškevičius, Pranas Žąsinas, 2-osios kuopos būrininkas Baltrus Martyšius, skyrininkas Petras Šimkus, eiliniai Juozas Vižgaitis ir Vladas Kaulis, 3-iosios kuopos eiliniai Juozas Poškus, Juozas Požėra, Petras Labunskas ir Andrius Kazlauskas²³⁹.

Pulko kova su bermontininkais buvo įvertinta ir Antantės komisijos vokiečių kariuomenei iš Lietuvos iškraustyti vadovo gen. H. Niselio. Jis Prancūzijos prezidento vardu ženkle „La Medaille de la Reconnaissance Militaire“ apdovanojo pulko karį Dzidorių Misiūną²⁴⁰.

Gruodžio 8 d. pulkui buvo įsakyta vėl žygiuoti pirmyn Šiaulėnų link ir persekioti atsitraukiančius bermontininkus. Dalinys į nurodytą rajoną Šedbarai–Vaitkaičiai–Šiaulaičiai atvyko be incidentų. Priešo niekur arti nebuvo, nes bermontininkų C. Brandžio korpusas, sužinojęs, kad artinasi Lietuvos kariuomenė, skubiai pasitraukė iš Pagryžuvio dvaro ir jo apylinkių²⁴¹. Tą pačią dieną K. Škirpa pulko komendantu paskyrė kpt. Aleksandrą Plechavičių²⁴².

Gruodžio 10 d., apie 10 val., 4-oji kuopa, vadovaujama kpt. P. Grigo, užėmė Kelmės miestelį. Gyventojai džiaugsmingai sutiko karius ir pulkui įteikė tautinę vėliavą, kurioje puikavosi Vytis.

Užėmus Kelmę, pulko vado kpt. K. Škirpos įsakymu nuo gruodžio 10 d. buvo likviduota 1-oji grenadierių komanda. L. e. 1-osios grenadierių komandos viršininko pareigas vyr. ltn. A. Juodžiui buvo įsakyta komandos karius ir visą turimą turtą perduoti 6-osios kuopos vadui krn. A. Paškevičiui²⁴³. Krn. A. Paškevičiui ir pulko štabui nurodyta vykti į Kelmę²⁴⁴. Gruodžio 10 d. pulko vadas su štabu atvyko į Kelmę ir apsisusto klebonijoje. K. Škirpa nutarė čia sustoti ir

239 Lietuvos kariuomenei 1919 m. gruodžio 9 d. įsakymas Nr. 202.

240 Lietuvos kariuomenei 1920 m. sausio 14 d. įsakymas Nr. 218.

241 K. Škirpos 1919-12-08 ir 1919-12-09 pranešimai I brigados vadui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1221, l. 5, 6.

242 5-ajam pėstininkų pulkui 1919-12-12 įsakymas Nr. 18 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 3, l. 32.

243 5-ajam pėstininkų pulkui 1919-12-10 įsakymas Nr. 16 // Ten pat, l. 26.

244 Penktojo pėstininkų pulko pranešimų lauko knygelė // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1208, l. 11.

pernakvoti, nes toliau negalėjo žygiuoti – arkliai į gruodo sukaustytą žemę buvo atmušę kojas ir pavargę. Susidūrimų su bermontininkais nebuvo. Kelmės ir apylinkinių rajonų komendantu paskyrė krn. A. Paškevičių, kpt. A. Jakščiui įsakė kiekvieną dieną komendantui skirti budinčiąją kuopą²⁴⁵.

Tuo metu bermontininkai, apie 400–500 karių, nakvojo už 9 km nuo Kelmės.

Laikiniai įsikūrus Kelmėje, buvo gautas I brigados vado raštas dėl tolesnio žygio. Iš jo buvo matyti, kad pulkas ir toliau turės žygiuoti tokiu pat blogu keliu kaip ir iki tol, o ne plentų, į kurių išėjo. Tuoj pat K. Škirpa parašė pranešimą I brigados vadui. Jame išdėstė savo abejones dėl šio sprendimo motyvų: jam nesuprantama, kodėl geresnis kelias užleidžiamas Pirmajam pėstininkų pulkui, o Penktasis pėstininkų pulkas turi pasukti blogesniu. K. Škirpa rašė:

„Todėl pranešu Tamstai iš anksto, kad jei pavestam man pulkui bus įsakyta žygiuoti projekte nurodyta kryptimi, tai aš už stovį pulko ir sveikataį arklių priverstas būsiu nusiimti nuo savęs atsakomybę.

I p. p. ilgą laiką buvęs rezerve ir mažai dalyvavęs žygiuotėje nuo 20 lapkričio, mažiau yra pavargęs ir todėl su didesniu pasisekimu ir mažesniais nuostoliais galėtu atlikti uždavinį, kurį projektuojate atlikti man.“²⁴⁶

Tačiau gruodžio 11 d. pulkui buvo įsakyta žygiuoti nurodyta kryptimi – Pa-prūdžiai–Ganyprova–Kražiai–Kaltinėnai–Laukuva–Ievoniškiai–Kvėdarna–Pa-jūralis–Švėkšna, o pasiekus sieną, ginti (iki gaus tolesnius nurodymus) sienos barą iš dešinės – Šiūparius, Veiviržėnų šiaurės vakarų pusėje, iš kairės – nuo Buikiškės imtinai, Vainuto pietvakarių pusėje. Dešinėje veikė Antrasis, kairėje – Pirmasis pėstininkų pulkas.

Gruodžio 12 d. pulkas žygiavo nurodyta kryptimi, nakvojo Kražiuose ir tame rajone. Gruodžio 13 d. žygį tęsė. Nakvojo Kaltinėnuose ir jų apylinkėse. Tos dienos žygio metu nieko ypatingo neįvyko²⁴⁷. Įžengiantį į Kaltinėnus pulką iškilmingai sutiko miestelio mokiniai.

Gruodžio 14 d. pulkas nakvojo Šilalėje ir jos rajone, gruodžio 15 d. – Kvėdar-noje ir jos apylinkėse²⁴⁸. Atvykęs į Kvėdarną pulko vadas gavo žinią, kad link Rie-tavo traukia didelis būrys vokiečių, kuris išvaikė miliciją, vietos valdžią ir plėšia gyventojus. Kokios šios pajėgos ir kokie jų tikslai, nebuvo žinoma, todėl K. Škir-pa pasiuntė raituosius žvalgas tai išsiaiškinti. Taip pat jis sustabdė kpt. A. Jakšto karius, o jam pačiam įsakė skubiai atvykti pas pulko vadą į Kvėdarną²⁴⁹.

Tą pačią dieną, kad būtų patogiau vadovauti, K. Škirpa pulką suskirstė į 3 dalis. I daliai vadovauti paskyrė krn. A. Paškevičų. Į ją įtraukė 2-ąją, 4-ąją ir

245 Ten pat, l. 22, 23, 25.

246 K. Škirpos 1919-12-10 pranešimas I brigados vadui // Ten pat, b. 1221, l. 8–10.

247 K. Škirpos 1919-12-13 pranešimas I brigados vadui // Ten pat, l. 11.

248 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 149.

249 Penktojo pėstininkų pulko pranešimų lauko knygelė // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1208, l. 31.

Kulkosvaidžių kuopas, taip pat 10 husarų, į II dalį, vadovaujamą kpt. A. Jakšto, – 3-iąją ir 5-ąją kuopas, 5 kulkosvaidžius ir 10 husarų, į III dalį, kaip pulko rezervą, – 6-ąją kuopą, Mokomąją komandą, artilerijos bateriją ir Žvalgų komandą. A. Paškevičiaus ir A. Jakšto grupėms įsakė gruodžio 16 d. ryto žygiuoti link Švėkšnos, rezervui – 6 val. susirinkti Kvėdarnoje, o iš ten irgi žygiuoti Švėkšnos link, bet jos nepriėjus, už 3 varstų, apsistoti. Pulko štabas buvo su rezervine dalimi²⁵⁰.

Saugant Lietuvos valstybės sieną

Iki gruodžio 16 d. pulkas užėmė Kražius, Kaltinėnus, Šilalę, Kvėdarną, Švėkšną ir sustojo prie buvusios Rusijos ir Vokietijos sienos. I bataliono 4-oji kuopa ir husarų būrys išsidėstė nuo Šiūparių iki Romaniškių, 5-oji kuopa – nuo Romaniškių iki Žalpių. Kitos dalys liko Švėkšnoje (rezerve)²⁵¹.

Gruodžio 16 d. pulko dalims atžygiavus iki Švėkšnos, artilerijos baterijai ir 5-ajai kuopai buvo įsakyta apsistoti netoli esančiame Vilkėno dvare, Mokomosios komandos vadui su kuopa – Švėkšnos dvare²⁵².

Gruodžio 18 d. 3-iosios kuopos vadas kpt. V. Bagdanavičius buvo paskirtas 2-ojo bataliono vadu. 3-iąją kuopą jis perdavė lt. M. Misevičiui²⁵³.

Nuo Vilniaus bataliono performavimo į Penktąjį pėstininkų pulką dienos į dalinį neatvyko nė vieno naujoko, tiesa, jį papildė Seinų komendantūros atsiųsta kuopa. Be to, pulkas buvo dislokuotas dviejuose frontuose, todėl jį sklandžiai formuoti buvo labai sunku (kildavo susisiekimo su Ūkio skyriumi, įsikūrusiu Kaišiadoryse, problemų), todėl gruodžio 20 d. pulko vadas kreipėsi į KAM Operatyvinio skyriaus viršininką, prašydamas sutelkti pulką vienoje vietoje, laikinai skyrus į rezervą, kad galėtų susitvarkyti²⁵⁴. Tačiau į tai nebuvo atsižvelgta.

Gruodžio 20 d. išsiaiškinta, kad kitoje sienos pusėje esantys vokiečiai ją saugo taip pat kaip lietuviai, t. y. prie perėjos postų yra pastatę sargybas, tarp jų dieną ir naktį vaikšto pėsti patruliai²⁵⁵.

Gruodžio 21-osios naktį, apie 21 val., vokiečiai iš kulkosvaidžių apšaudė pulko sargybinius Degučiuose, tačiau jokių nuostolių nepadarė²⁵⁶.

Pulkas, kuris vis dar buvo formuojamas, saugodamas ilgą Lietuvos sienos ruožą, susidūrė su didelėmis problemomis. Dėl to, kad beveik visi dalinio kariai

250 Ten pat, l. 38.

251 Karo veiksmų dienynas // Ten pat, b. 67, l. 40.

252 Penktojo pėstininkų pulko pranešimų lauko knygelė // Ten pat, b. 1208, l. 44–46.

253 5-ajam pėstininkų pulkui 1919-12-18 įsakymas Nr. 24 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 3, l. 44.

254 Kpt. K. Škirpos 1919-12-20 pranešimas KAM Operatyvinio sk. viršininkui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1215, l. 37.

255 K. Škirpos 1919-12-20 pranešimas I brigados vadui // Ten pat, b. 1221, l. 20.

256 K. Škirpos 1919-12-22 pranešimas I brigados vadui // Ten pat, l. 23.

turėjo saugoti sieną, nebuvo jokių galimybių jų mokyti. Net rezervo padalinių 60 kareivių buvo įtraukti į sargybas. Į tai pulko vadas gruodžio 23 d. atkreipė I brigados vado dėmesį²⁵⁷.

Gruodžio 26 d. iš brigados vadavietės gauta telefonograma informuota, kad pulkui pavestas baras šiek tiek keičiamas. Tačiau tai jo padėties nepalengvino, nes apkasų linijos šiame bare nebuvo, be to, pulkui saugoti buvo palikti ir Gargždai su dideliu sienos perėjimo punktu, todėl pulko vadas jos apsaugai turėjo skirti bent kuopą kareivių. K. Škirpa prašė Gargždus perduoti kitam pulkui, o jei to neįmanoma padaryti – bent atsiųsti išsamią instrukciją, kaip, turint tiek mažai karių, užimti tokį didelį barą, kur ir kiek jų dislokuoti²⁵⁸. Tačiau kariuomenės vadovybė į šiuos prašymus nereagavo.

Pulko formavimo sunkumai buvo tokie dideli, kad 1919 m. gruodžio 26 d. kpt. K. Škirpa nutarė atsistatydinti iš pulko vado pareigų. Gruodžio 26 d. pranešime I brigados vadui jis rašė:

„Eilė brigados vado ir vyriausiojo kariuomenės vado įsakymų pastatė mane į tokias aplinkybes, prie kurių aš daugiau rimtai formuoti pulko fiziškai negaliu. Tuo tarpu atsakomybė uždėta ant manęs už suformavimą pulko pasilieka.

Negalėdamas prie susidėjusių aplinkybių tos atsakomybės imtis ant savęs, prašau tamstos rūpesties paliuosuoti mane nuo tolimesnio formavimo pulko. Motyvuotą pareiškimą apie tai prisiūsiu per trasą su pasiuntiniu. Tinkamu kandidatu, kuriam, mano nuomone, galima būtų perduoti pulką, pristatau 5-ojo pulko karininką Paškovičių [Paškevičių – G. S.], dabar vadą VI kuopos.“²⁵⁹

Tačiau ir pastarasis prašymas nebuvo patenkintas. Gruodžio 27 d. pulkui buvo įsakyta perimti dar ir Antrojo pėstininkų pulko saugomą barą, nes tą dieną šis pulkas buvo perkeltas į naują dislokacijos rajoną²⁶⁰. Kadangi pulkas turėjo dislokuotis Kretingos rajone, gruodžio 26 d. jo vadas įsakė pulko kvartirjerui²⁶¹ skubiai atvykti raportuoti apie dalinio turimas maisto atsargas. Ūkio skyriaus vedėjui jis įsakė Ūkio skyrių ir Nerikiuotės kuopą tuojau pat iš Kaišiadorių perkelti į Telšius ir atsivežti kuo daugiau cukraus, kavos ir kitų produktų, kurių nebus įmanoma įsigyti vietoje²⁶².

Pulkui besirengiant užimti naują barą, gruodžio 28 d. buvo gautas 1-ojo bataliono vado kpt. A. Jakšto pranešimas, kad jo dalinys jau 2 dienas neturi duonos ir jokių produktų negauna net 3 dienas. Bataliono vadas suabejojo, ar, jei bus pradėtas žygis, maisto davinys „pasivys“ kuopas. Jis nuogaštavo, kad alkani

257 K. Škirpos 1919-12-23 pranešimas I brigados vadui // Ten pat, l. 26.

258 K. Škirpos 1919-12-26 pranešimas I brigados vadui // Ten pat, l. 35.

259 Ten pat, l. 34.

260 K. Škirpos 1919-12-29 pranešimas I brigados vadui // Ten pat, b. 1217, l. 5.

261 Kvartirjeras – karys, kariuomenės žygio metu siunčiamas į priekį, kad išvalgytų numatomą postovio rajoną, rastų ir paskirstytų patalpas daliniui apgyvendinti.

262 Penkto pėstininkų pulko įsakymų lauko knygutė // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1211, l. 5, 6.

kareiviai bus nusivylę, gali kilti nepasitenkinimas, todėl už juos negali atsakyti, juo labiau kad kelias, kuriuo turi žygiuoti batalionas, eina tokiomis vietomis, kuriose nėra iš ko būtiniausių maisto produktų rekvizuoti²⁶³.

Gavęs šį pranešimą, pulko vadas įsakė kvartirjerui tuoj pat išsiaiškinti, kodėl negaunama duonos ir kitų produktų. Tačiau kvartirjeras atsakė, kad visoms kuopoms duona išduota trims dienoms į priekį, o jei kuopos iš sandėlių jos nepasiėmė, tai jau jų pačių kaltė. Sužinojęs, kad 1-ajame batalione duonos pritrūko dėl jo vadovybės kaltės, pulko vadas batalionui įsakė pradėti žygį, o kpt. A. Jakštą informavo, kad toliau duonos ir kitų maisto produktų bus galima gauti Kretingoje ir Gaižiūnuose, kur veikia valstybinės duonos kepyklos. Kartu jis kpt. A. Jakštui pranešė, kad Skuode yra 3 batalionai latvių, o į Salantus taip pat turi atvykti nemažas jų būrys. Kaip elgtis su latviais, pulko vadas nežinojo, bet pabrėžė, kad kol kas santykiai su jais yra draugiški²⁶⁴.

Vis dėlto, nepaisydamas kilusių sunkumų ir vadovybės būgštavimų, pulkas nustatytą valandą pajudėjo naujų pozicijų link. Žygio metu nieko neatsitiko, ir gruodžio 29–30 d. jis užėmė naują barą nuo Gargždų iki Palangos. Palangos pulko padaliniai neužėmė, nes miestelyje jau buvo įsitvirtinę latviai ir nežinota, kiek ten jų yra²⁶⁵.

Gruodžio 30 d. pulko dalys, likusios lenkų fronte Vievio rajone, kariuomenės vadovybei sutikus, atvyko prisijungti prie pulko²⁶⁶. Pulko vadui atvykus į Kretingą paaiškėjo, kad geležinkelio linija dar neveikia, maisto sandėlis, kuris pagal I brigados vado nurodymą turėjo būti atidarytas Kretingoje, dar neįrengtas ir duonos, kurią turėjo tiekti valdiška kepykla, dar netiekia. Taigi, viskuo pulkui teko apsirūpinti pačiam arba rekvizuoti tai, ko trūksta, iš vietos gyventojų²⁶⁷.

Gruodžio 29 d. I brigados vado įsakymu pulkui buvo perduotas husarų būrys, vadovaujamas ltn. Adomo Smetonos. Pulko vadas jam nurodė su kariais iš Skuodo pereiti į Salantus, šiame rajone rinkti žinias apie latvių kariuomenę, jos dalinių judėjimą ir informaciją siųsti į Kretingą²⁶⁸. Kadangi santykiai su latviais buvo geri, sausio 2 d. husarų būrio vadui ltn. A. Smetonai įsakyta su būriu iš Skuodo persikelti prie Kretingos ir būti pulko rezerve²⁶⁹.

Sausio 5 d. 1–2 val. nakties 12 vokiečių bermontininkų, ginkluotų 2 kulkosvaidžiais, užpuolė pulko sargybą Kretingos muitinėje ir ją apšaudę pasitraukė. Nukentėjusiųjų nebuvo. Apie rengiamą puolimą pulko vadovybė buvo gavusi žinių, todėl jam pasiruošė. Veiksmams buvo parengta net artilerijos baterija. Tą

263 Kpt. A. Jakšto 1919-12-28 pranešimas pulko vadui // Ten pat, l. 11.

264 Kpt. K. Škirpos pranešimas kpt. A. Jakštui // Ten pat, l. 15–18.

265 K. Škirpos 1919-12-30 raštas I brigados vadui // Ten pat, b. 1217, l. 7.

266 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 149.

267 K. Škirpos 1920-01-01 pranešimas I brigados vadui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1217, l. 11.

268 Kpt. K. Škirpos nurodymas ltn. A. Smetonai // Ten pat, b. 1211, l. 20.

269 Karo dienynas. 1920 m. sausio mėn. // Ten pat, b. 178, l. 148.

dieną taip pat buvo duoti keli įsakymai dėl pulko dalių dislokacijos vietų keitimo. Buvo gauta I brigados vado plk. lt. E. Adamkavičiaus telefonograma dėl Pirmojo pulko perkėlimo į kitą vietą. Sienos su Vokietija saugoti buvo paliktas tik Penktasis pėstininkų pulkas, jam priskiriant 1-ąjį ir 2-ąjį husarų eskadronus. Brigados vadas nurodė pulko štabui ir vienam batalionui likti Kretingoje, kitam – Tauragėje, o trečiam – taip pat persikelti į Tauragę²⁷⁰.

Vykdamas nurodymą, sausio 6 d. Mokomajai komandai buvo įsakyta iš Kretingos vykti į Telšius ir ten organizuoti 3 savaičių naujokų mokymą, 2-ajai kulkosvaidžių komandai, vadovaujamai vyr. lt. L. Garbaliausko, – iš Kretingos taip pat vykti į Telšius ir ten toliau formuoti kulkosvaidžių kuopą.

Pulko vadas įsakė suformuotos kuopos mokymui skirti 6 savaites ir pradėti jį sausio 10 d., 2-ajai kuopai – iš Kretingos pereiti į Kartoną, 4-ajai kuopai – iš Kretingos vykti į Gargždus ir pereiti 5-osios kuopos vado kpt. J. Mučo žinion²⁷¹. Sausio 6 d. pulko vadas perspėjo 4-osios ir 5-osios kuopų vadus, kad 2-ąjį pulko batalioną numatoma perkelti į Tauragę, todėl reikia iš anksto kaupti maisto atsargas²⁷². Sausio 7 d. 5-osios baterijos būrio vadui krn. Kaziui Alytai įsakyta iš Kretingos vykti į Tauragę I pėstininkų brigados vado žinion²⁷³.

Tačiau gavusiam naują užduotį pulkui iškilo nemenkų sunkumų. Kaip matyti iš 1920 m. sausio 10 d. pulko vado kpt. K. Škirpos informacijos I brigados vadui, į Tauragę visos sudėties bataliono, kaip nurodyta įsakyme, pulko vadas negalėjo išsiųsti. Visiškai suformuotą batalioną palikus Kretingoje, į Tauragę buvo išsiųstas nesuformuotas 2-asis batalionas (2 kuopos) su vadu priešakyje.

Pulko vadas taip pat prašė atsiųsti kuo smulkesnę instrukciją, kaip pulko padaliniai turi elgtis, jei sieną pažeistų vokiečiai ar bermontininkai. Jis taip pat prašė pranešti, kuriam laikui pulkas paliktas saugoti sienos, kad galėtų orientuotis, kaip jam įsikurti ir prisitaikyti prie vietos sąlygų²⁷⁴. Taigi klausimų buvo daugiau nei į juos atsakymų.

Sausio 7 d. į pulką kaip instruktorius buvo atsiųstas švedų pulkininkas Folkas Arnbergeris (Folk Arnberger) ir tą pačią dieną įtrauktas į karininkų sąrašą²⁷⁵. Jis pulke dirbo iki 1919 m. kovo 29 d., kol buvo atšauktas į Kauną, į Generalinį štabą²⁷⁶. Balandžio 1 d., pasibaigus samdos sutarčiai, buvo atleistas²⁷⁷.

270 1920 m. sausio 5 d. telefonograma Nr. 23 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 6, l. 1; K. Škirpos nurodymas baterijos viršininkui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1211, l. 28.

271 Karo dienynas. 1920 m. sausio mėn. // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 148; Kpt. K. Škirpos 1920-01-05 nurodymas Mokomosios komandos viršininkui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1211, l. 29; Kpt. K. Škirpos nurodymas vyr. lt. L. Garbaliausko // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1211, l. 30.

272 Kpt. K. Škirpos 1920-01-06 nurodymas 4-osios ir 5-osios kuopų vadams // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1211, l. 45.

273 Karo dienynas. 1920 m. sausio mėn. // Ten pat, b. 178, l. 149.

274 K. Škirpos 1920-01-10 pranešimas I brigados vadui // Ten pat, b. 1210, l. 35–36.

275 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-01-08 įsakymas Nr. 8 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 4, l. 12.

276 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-03-29 įsakymas Nr. 91 // Ten pat, l. 355.

277 Lietuvos kariuomenei 1920 m. birželio 9 d. įsakymas Nr. 357.

Sausio 8 d. kpt. K. Škirpa kreipėsi į I brigados vadą, prašydamas į formuojamas kuopas atsiųsti 3 karininkus, tarnavusius Rusijos kariuomenėje²⁷⁸. Tačiau patyrusių karininkų trūko visose kariuomenės dalyse, tad vietoj jų sausio 9 d. tarnauti į pulką atvyko ką tik Karo mokyklą baigę leitenantai Jurgis Brusokas, Jonas Telksnys, Šližys, Juozas Drazdauskas, Kazys Matulevičius, Juozas Matulevičius, Juozas Balsys, Mikas Kazlauskas, Antanas Januška, Juozas Girčys, Steponas Gerdvilis, Vacius Ancevičius ir Viktoras Reimontas, sausio 10 d. – ltn. Vincas Vainauskas, sausio 11 d. – leitenantai Petras Saldukas, Karolis Bakšys, Juozas Poškus, Karolis Markevičius, Jonas Stašys ir Leonas Šeštakauskas²⁷⁹. Nors jie nebuvo tokie karininkai, kokių prašė pulko vadas, tačiau vis dėlto buvo didelė parama turinčiam sparčiai plėstis pulkui.

Sausio 10 d., vykdydamas kariuomenės vadovybės įsakymą, kpt. P. Gabrėnas išvyko Generalinio štabo viršininko žinion. Atsitiko taip, kad nebebuvo aukštesniojo laipsnio karininko, kuris būtų galėjęs pakeisti P. Gabrėną, t. y. eiti kuopos vado pareigas. Pulko vadas kpt. K. Škirpa kreipėsi į I brigados vadą, prašydamas tarpininkauti, kad tarnauti į pulką būtų atsiųstas bent vienas aukštesniojo laipsnio karininkas²⁸⁰.

1920 m. sausio 11 d. pulkas buvo paliktas saugoti sienos ir iš I brigados perkeltas vyriausiojo kariuomenės vado žinion. Sausio 11 d. pulko vado įsakymu saugomas baras buvo paskirstytas tarp pulko padalinių. 1-ajam batalionui buvo pavesta saugoti Lietuvos sieną nuo jūros iki Švėkšnos imtinai, 2-ajam batalionui nurodyta pereiti į Tauragę ir saugoti barą nuo Švėkšnos iki Jurbarko imtinai, pulko štabui, Raitųjų žvalgų komandai ir 7-ajai kuopai – pereiti į Plungę, likusioms pulko dalims, Ūkio skyriui, ligoninei – apsigyventi Telšiuose, ten mokyti naujokus ir organizuoti 3-įjį batalioną²⁸¹. Taigi pulkui skirtas saugoti baras tęsėsi nuo Palangos iki Jurbarko. Šiame bare jis ir liko iki 1920 m. balandžio mėn.²⁸²

Sausio 15 d. pulkas užėmė nurodytą barą ir pradėjo saugoti jam pavestą Lietuvos sieną²⁸³. Tą dieną pulke įvyko ir gana reikšmingas kultūrinis įvykis – pulko vado įsakymu buvo sudaryta Muzikantų komanda. Muzikantų komandos kapelmeisteriu buvo paskirtas savanoris Antanas Račkauskas²⁸⁴. Pirmasis viešas pulko orkestro pasirodymas įvyko 1920 m. vasario 16 d., minint Lietuvos valstybės atkūrimo sukaktį²⁸⁵.

278 K. Škirpos 1920-01-08 pranešimas I brigados vadui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1217, l. 20.

279 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-01-10 įsakymas Nr. 10, 1920-01-11 įsakymas Nr. 11, 1920-01-13 įsakymas Nr. 13, 1920-01-14 įsakymas Nr. 14 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 4, l. 16–17, 22, 26.

280 K. Škirpos 1920-01-10 raportas I brigados vadui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1210, l. 34.

281 Karo dienynas. 1920 m. sausio mėn. // Ten pat, b. 178, l. 149.

282 Leknickas L. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 41; Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 149; Karo dienynas. 1920 m. sausio mėn. // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 149.

283 Karo dienynas. 1920 m. sausio mėn. // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 150.

284 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-01-15 įsakymas Nr. 15 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 4, l. 26.

285 Daina J. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko sukaktuvės // Kardas, 1934, Nr. 5, p. 91.

Pulko muzikantai. 1921 m. (LCVA)

Sausio 15 d. pirmą kartą Penktojo pėstininkų pulko istorijoje pulko vado įsakymu buvo sudarytas ir karo lauko teismas. Šio teismo pirmininku buvo paskirtas kpt. A. Jakštas, nariais – kpt. K. Remėza, vyr. ltn. M. Reikala, kareivis Urniažas ir puskarininkis Mykolaitis. Teismas turėjo teisti du kareivius, pastebėtus vedant bolševikinę agitaciją, t. y. raginančius sukilti ir pakeisti esamą santvarką. Tie agitatoriai buvo kareiviai Pranas Šimkus ir Pranas Rimidis²⁸⁶. Koks buvo teismo nuosprendis, nežinoma, nes dokumentų neišliko, tačiau paprastai tokiose bylose, jei pavykdavo įrodyti kaltę, būdavo skiriama mirties bausmė. Sudarytas sausio 1 d. pulko teismas (pirmininkas – mjr. A. Paškevičius, nariai – kpt. K. Remėza ir vyr. ltn. L. Garbaliuskas)²⁸⁷ tokių bylų nenagrinėjo.

Sausio 25 d. 3-iojo bataliono vadu buvo paskirtas krn. Antanas Paškevičius²⁸⁸, tačiau vasario 2 d. įsakymu patikslinta, kad šias pareigas jis pradėjo eiti sausio 30 d.²⁸⁹

Pasibaigus kovoms su bermontininkais ir, atrodytų, pulkui perėjus prie taikių užduočių – valstybės sienos apsaugos, pulko vadas labiau ėmė kreipti dėmesį į karininkų ir kareivių bendravimą, santykius su visuomene. Jis jau ne kartą anksčiau buvo kritikavęs karininkus, kurie vartoja daug rusiškų posakių arba net kalba rusiškai. Vado nuomone, tai žemina pulko autoritetą visuomenės akyse ir mažina paprastų žmonių pasitikėjimą savo kariuomene, todėl nuo sausio 12 d.

286 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-01-15 įsakymas Nr. 15 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 4, l. 27.

287 Lietuvos kariuomenei 1920 m. vasario 4 d. įsakymas Nr. 232.

288 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-01-26 įsakymas Nr. 26 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 4, l. 49.

289 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-02-02 įsakymas Nr. 33 // Ten pat, l. 68.

visiems karininkams ir kareiviams griežtai uždraudė ne tik tarnyboje, bet ir ne tarnybos metu vartoti rusiškus žodžius ir kalbėti rusiškai, kai jie vilki Lietuvos kario uniforma²⁹⁰.

Sausio 21 d. buvo gautas vyriausiojo kariuomenės vado įsakymas dėl 2-ojo husarų eskadrono perdavimo I brigados vado žinion. Eskadronas iš Tauragės išvyko sausio 22 d.²⁹¹

Sausio 23 d. pulko vadas kpt. K. Škirpa uždraudė pulke kreiptis „ponas“. Įsakyme pulkui rašoma: „*Imant pavyzdį iš Karo mokyklos, nuo šios dienos kreipinį vietoje žodžio „ponas“ vadinti „tamsta“, kaip, pvz., vietoj „Ponas kapitone“, „Ponas leitenante“ ir t. t. vadinti „Tamsta kapitone“, „Tamsta leitenante“ ir t. t.*“²⁹²

Sausio 25 d. pulkui buvo perduota 2-oji Pasvalio komendantūros kuopa. Ji buvo įtraukta į pulko sudėtį ir pavadinta 7-ąja kuopa. Kuopos vadu paskirtas krn. Povilas Plechavičius²⁹³.

1919 m. gruodžio 24 d. įsakymu kariuomenei nustatyta pulko šventės data – vasario 7-oji²⁹⁴. Kodėl pasirinkta ši data, o ne kovo 2 d., kai buvo pradėtas formuoti Atskirasis batalionas, argumentų rasti nepavyko. 1920 m. vasario 7 d., minint pulko pirmąsias metines, Respublikos Prezidentas pulko šefu paskyrė didįjį Lietuvos kunigaikštį Kęstutį. 1920 m. vasario 7 d. Valstybės Prezidento įsakyme skelbiama:

„5-ajam pėstininkų pulkui už atsižymėjimą visoje eilėje mūšių su Lietuvos priešininkais bolševikais ir už jo ypatingą karžygiškumą kovose su vokiečiais bermon-tininkais Žemaitijoje – leidžiu vadintis 5-ju pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kuni-gaikščio Keistučio pulku.

*Valstybės Prezidentas A. Smetona.*²⁹⁵

Be to, buvo gautas ir asmeninis prezidento sveikinimas. Jame rašoma:

„Sveikinu su pulko metinėmis, jo gyvavimo sukaktuvėmis ir turiu vilties, kad drauge su jumis: šiauliečių, gut [dvaras – G. S.] Mukuli, Ežerėnų ir Kalkūnų kar-žygiai – regėti Lietuvą laisvą ir nepriklausomą.

Valstybės Prezidentas A. Smetona.“

290 5-ajam pėstininkų pulkui įsakymas Nr. 11 // Ten pat, l. 21.

291 Karo dienynas. 1920 m. sausio mėn. // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 178, l. 150.

292 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-01-23 įsakymas Nr. 23 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 4, l. 44.

293 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-01-18 įsakymas Nr. 18 ir 1920-01-26 įsakymas Nr. 26 // Ten pat, l. 31, 49.

294 1919 m. gruodžio 24 d. įsakymas kariuomenei Nr. 211.

295 Lietuvos kariuomenei 1920 m. vasario 13 d. įsakymas Nr. 239.

Atsakydamas į sveikinimą pulko vadas kpt. K. Škirpa parašė:

*„Jo Ekselencijai
Lietuvos Valstybės Prezidentui
Kaune*

Garbingas Valdove! Tamstos malonus pasveikinimas ir palinkėjimai, pasiūsti mano vardu pavestajam man pulkui dienoje metinių sukaktuvių, suteikė man ir esantiems mano žinioje karininkams ir kareiviams daugiau noro ir energijos kovoti dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės.

Prašau priimti mūsų širdingą ačiū už prisiūtą pasveikinimą.

*Kapitonas K. Škirpa
5-ojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio
Kęstučio pulko vadas“*

Savo sveikinimus taip pat atsiuntė vyriausiasis kariuomenės vadas gen. lttn. Pranas Liatukas, Valstybės Tarybos pirmininkas Stasys Šilingas, Baltgudžių bataliono vadas mjr. Aleksandras Ružancovas, Aštuntojo pėstininkų pulko vadas ir kiti²⁹⁶.

Vasario 11 d. buvo paminėtos pirmųjų žuvusiųjų – kareivio Povilo Lukšio ir karininko Antano Juozapavičiaus – metinės, o vasario 16 d. dvejų metų sukaktis, kai buvo paskelbta Lietuvos nepriklausomybė. Abiem atvejais vyko iškilmingos pamaldos²⁹⁷.

Vasario 20 d. pulko vado padėjėju buvo paskirtas mjr. Antanas Paškevičius²⁹⁸, o vietoje jo laikinai eiti 3-iojo bataliono vado pareigas – krn. P. Plechavičius²⁹⁹. Tačiau kovo 1 d. 3-iojo bataliono vadu vėl buvo paskirtas mjr. A. Paškevičius, paliekant jį kartu eiti ir pulko vado padėjėjo pareigas³⁰⁰.

Vasario pabaigoje brigados gydytojas Juozas Marcinkus atliko pulko sanitarinės būklės patikrinimą. Gydytojo nuomone, pati prasčiausia yra 1-ojo bataliono padėtis. Jis blogiausiai, palyginti su kitais batalionais, aprūpintas. Kareivių gyvenamosios patalpos nešvarios, baltiniai taip pat, maistas prastas ir neįvairus. Be to, pulko vadas kpt. K. Škirpa dar atkreipė dėmesį, kad batalione yra užfiksuota kyšių ėmimo, vogimo, civilių gyventojų plėšimo atvejų, muštynių. Bataliono areštinė Kretingoje neprižiūrima, todėl iš jos pabėgo kareivis Židoras Brauskas. Pulko vadas iš to padarė išvadą, kad einantis bataliono vado pareigas

296 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-02-07 įsakymas Nr. 58 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 4, l. 197–199.

297 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-02-10 įsakymas Nr. 41 ir 1920-02-15 įsakymas Nr. 46 // Ten pat, l. 105, 128.

298 Lietuvos kariuomenei 1920 m. vasario 20 d. įsakymas Nr. 245.

299 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-03-04 įsakymas Nr. 64 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 4, l. 227.

300 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-02-25 įsakymas Nr. 55 // Ten pat, l. 181.

kpt. A. Jakštas aplaidžiai atlieka savo pareigas ir vykdo pulko vado įsakymus. Už tai kpt. A. Jakštui jis pareiškė papeikimą, be to, įspėjo, kad daugiau tai nepasikartotų ir visi pulko vado įsakymai būtų stropiai vykdomi „*be atsikalbinėjimų ir prieštaravimų*“³⁰¹.

Kovo 11 d. pulko vadas kpt. K. Škirpa patikrino Ryšių komandos šautuvus. Tai, ką jis rado, sukėlė didelį susirūpinimą. Šautuvai buvo netvarkingi, keletą mėnesių nevalyti, visi, išskyrus vieną, surūdiję. Tas vienintelis šautuvas buvo nesurūdijęs tik dėl to, kad neseniai buvo paimtas iš ginklų sandėlio. Viršila į klausimą, kada paskutinį kartą buvo gauta tepalo šautuvams sutepti, atsakyti negalėjo. Už tai K. Škirpa Ryšių komandos viršininką kpt. A. Virbalį griežtai nubaudė – 6 paroms uždarė areštinėje, o šautuvus įsakė išvalyti ir sutvarkyti³⁰². Matyt, kpt. A. Virbalis iš tikrųjų buvo gana apsileidęs, nes jau birželio 10 d. jam buvo skirta antra nuobauda – už kareivių maitinimo nepriežiūrą pareikštas papeikimas³⁰³.

Kadangi vasario pabaigoje brigados gydytojui tikrinant pulką daugiausia priekaištų sulaukė 1-asis batalionas, pulko vadas kovo 10 d. surengė jo apžiūrą. Rikiuotės pratimus bataliono kariai atliko gerai, tačiau, pradėjus klausinėti teorinių dalykų, paaiškėjo, kad jų beveik neišmano. Mažai žinių turėjo apie šaudymą, prastai mokėjo atlikti veiksmus su šautuvu. Pulko vadas padarė išvadą, kad bataliono karininkai nesąžiningai atlieka savo pareigas: kareivių pratybos paviršutiniškos, jie nevertinami, atrodo, kad čia surinkti tik praleisti numatyto laiko.

Bataliono kareiviai buvo maitinami gana prastai. Net 10 dienų iš eilės buvo duodama tik kruopų. Pulko vadas įsakė bataliono karininkams esamus trūkumus tuoj pat pašalinti³⁰⁴.

Kovo 12 d. į frontą atvyko vyriausiasis kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas. Jį su garbės sargyba buvo įsakyta sutikti Penktojo pėstininkų pulko vadui³⁰⁵. Įsakyme kariuomenei apie apsilankymą Penktajame pėstininkų pulke parašyta: „*5-sis pulkas prisistatė gerai. Puskarininkiai ir karininkai, pašaukti komanduoti, pasirodė žinančiais dalyką. Valgis geras. Bet išskirstytas pulkas gyventojų namuose blogai; guoliai nepatenkinami.*“³⁰⁶

Kovo 15 d. pulke buvo gautas II pėstininkų divizijos vado slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 1, kuriame informuota, kad kovo 14 d. lenkai puolė III pėstininkų divizijos barą Turmanto–Kalkūnų ruože ir užėmė dalį lietuvių kontroliuojamos teritorijos. Penktajam pėstininkų pulkui buvo įsakyta, pasilikus tose pačiose vietose, pasirengti, kad, gavęs specialų įsakymą, galėtų tuoj pat žygiuoti

301 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-03-03 įsakymas Nr. 63 // Ten pat, l. 222.

302 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-03-11 įsakymas Nr. 71 // Ten pat, l. 295.

303 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-06-10 įsakymas Nr. 165 // Ten pat, l. 526.

304 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-03-19 įsakymas Nr. 81 // Ten pat, l. 320.

305 Antrosios brigados karo dienynas // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 9, l. 40.

306 1920 m. kovo 17 d. įsakymas kariuomenei Nr. 273.

į nurodytą rajoną³⁰⁷. Tačiau tuo metu pulkui žygiuoti į lenkų frontą neprireikė.

Kovo 18 d. pulko vadas gavo II pėstininkų divizijos vado gen. ltn. M. Katchės pasirašytą telefonogramą, kad Generalinį štabą pasiekė gandai, jog latviai vėl traukia Klaipėdos link. Divizijos vadas įsakė kuo greičiau viską išsiaiškinti ir pranešti, kokia iš tikrųjų yra padėtis³⁰⁸. Pasiuntus žvalgybą paaiškėjo, kad tai buvo tik gandai.

Kovo 20 d. dėl arklių trūkumo Raitųjų žvalgų komanda buvo performuota į Ordonansų³⁰⁹ komandą ir priskirta prie Ryšių komandos. Buvęs Raitųjų žvalgų komandos viršininkas vyr. ltn. M. Reikala buvo paskirtas 7-osios kuopos vadu³¹⁰.

Lietuvoje artėjo rinkimai į Steigiamąjį Seimą. Jų išvakarėse 1920 m. kovo 12 d. pulko vadas visiškai slaptame įsakyme karininkams pažymėjo, kad artėjant rinkimams kariuomenėje prasidėjo priešvalstybinė agitacija. Nors pulke ši agitacija dar nebuvo pasireiškusi, tačiau, pulko vado nuomone, negalima manyti, kad toks pavojus negresia, todėl reikia būti pasirėngusiems užkirsti kelią bet kokiems agitatoriams, kurie mėgintų prasiskverbti į pulką.

Pulko vadas nurodė, kad pirmiausia reikia gerai pažinti savo kareivius, ir įsakė visiems kuopų vadams ir komandų viršininkams tuojau artimiau susipažinti su pavaldiniais, kad apie juos žinotų viską. Šias žinias rinkti nurodė labai atsargiai ir pamažu, kad kareiviai to nepastebėtų ir nemanytų, jog karininkai juos persekioja.

Batalionų vadams įsakė kontroliuoti, kad visi tiesioginiai kareivių viršinininkai, pradedant kuopų vadais, tikrai gerai pažintų savo pavaldinius. Tuos, kurie nevykdys šio nurodymo, traukti atsakomybėn ir kiekvieną kartą apie tai pranešti pulko vadui.

Be to, pulko vadas nurodė iš anksto pagalvoti, kokių priemonių gali griebtis priešai, kad drausmė pulke pašlytų. Siekdamas užkirsti tam kelią, jis įsakė batalionų, kuopų vadams, komandų viršininkams atkreipti dėmesį į kareivių provokacijas. Tuos, kurie jas kelia ir palaiko, prireikus areštuoti ir siųsti pas pulko vadą tolesniam tyrimui atlikti, o šiaip tuščiažodžiautojus už neatsakingas kalbas bausti drausminėmis nuobaudomis:

„Geriausia priemonė kovai su besiplatinčiais tarp kareivių gandais – tai sutvarkyti kareivių gyvenimą taip, kad jie neturėtų per daug liuso laiko tuščioms kalboms ir tinginiavimui. Todėl griežtai prisilaikyti nustatytos pulke dienotvarkės.“

Sekmadieniais pulko vadas kareivius įsakė vesti į bažnyčią, įvairinti užsiėmimus, kareivių ūpui pakelti rengti šokius ir vakarėlius ir būtinai juose dalyvauti ir karininkams.

307 II pėstininkų divizijai slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 1 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 6, l. 6.

308 1920 m. kovo 18 d. telefonograma Nr. 362 // Ten pat, l. 7.

309 Ordonansas – karys, vykdamas štabo, vado ar garbės asmens pavedimus.

310 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-03-20 įsakymas Nr. 82 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 4, l. 320.

Kalbantis su kreviais atsargiai, be reikalo negestikuliuojant, rimtai ir iš lėto jiems aiškinti, kad visokius pramanus ir gandus skleidžia ir kursto mūsų priešai. Be to, nesant būtino reikalo, vengti duoti kareiviams įsakymus, kurie gali juos įžeisti ar pažeminti, užgauti jų savimeilę.

K. Škirpa įsakė nedelsiant įvesti griežčiausią kareivių maitinimo organizavimo kontrolę. Iš visų jėgų stengtis, kad kuopose maistas būtų skanus ir įvairus ir dėl maitinimo kareiviai neturėtų jokių pretenzijų.

Ūkio vedėjui įsakyta algą kareiviams mokėti laiku, o visiems karininkams savo autoritetui ir pavaldinių pasitikėjimui didinti – nesišalinti pavaldinių, būti rimtiems ir taktiškiems ne tik tarnybos, bet ir ne tarnybos metu, ypač matant kareiviams: „*Su įvairiomis panelėmis per daug neafišuoti savęs gatvėje, negirtuokliauti, taip pat nedaryti per tankiai vieniems (be kareivių) didelių sueigų ir vakarėlių.*“

Karininkams buvo nurodyta tarnybines pareigas atlikti griežtai ir sąžiningai, nevėluoti į užsiėmimus, patiems mokyti kareivius, elgtis taip, kad galėtų jiems būti pavyzdys.

Reikia stengtis atsargiai ir taktiškai parodyti kareiviams savo patriotiškumą ir užuojautą varguomenei, darbo žmonėms, mokyti juos mylėti Tėvynę, gerbti savo valdžią. Į politiką labai nesikišti, bet stengtis elgtis taip, kad pavaldūs kareiviai nežiūrėtų į savo viršininką kaip į poną. Dar kartą pažymėjo, kad žodžio „ponas“, kaip jau ne kartą buvo nurodyta, pulke nereikėtų vartoti.

K. Škirpa visiems pulko vadams ir viršininkams įsakė savo kuopose ir komandose tuojau pat pasirinkti bent po 2–3 visiškai patikimus kareivius atsiųstiems į dalinį arba papirktiems pulko kareiviams stebėti ir jiems pavesti rinkti net smulkiausias žinias apie kuopų ir komandų karius, t. y. sekti įtariamųjų veiklą. Tokiu būdu surinktas žinias kiekvieną šeštadienį siųsti batalionų vadams, kurie savo ruožtu turės jas perduoti pulko vadui.

„*Visa, kas šiame įsakyme parašyta, laikyti didžiausioje paslapyje ir vykdyti giliai apmąsčius ir su dideliu atsargumu, turint omenyje, kad vienas neatsargus ir neapgalvotas pasielgimas šioje srityje gali padaryti neįvertinamai daug blėdies*³¹¹“, – įsakymą baigė pulko vadas³¹².

Kovo 21 d. pulko vadas, iki bus gautos Generalinio štabo instrukcijos dėl rinkimų į Steigiamąjį Seimą, išleido savo nurodymus. Juose K. Škirpa pabrėžė, kad bet kokia agitacija, nors ir nenukreipta prieš valstybę, visada yra pragaištinga karių drausmei, todėl karininkams ir karo valdininkams uždraudė agituoti kareivius bet kurios politinės partijos naudai, taip pat nurodė stebėti, kad niekas iš kareivių ir civilių neagituotų. K. Škirpa taip pat uždraudė šiais tikslais rengti

³¹¹ Blėdis (sen. svet.) – žala.

³¹² Visiškai slaptas, įteikiamas tiesiai į rankas, 1920-03-12 įsakymas 5-ajam pėstininkų pulkui Nr. 33 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 7, l. 24–30.

bet kokius viešus ir slaptus susirinkimus, agitacinius mitingus. Tačiau karininkus ir karo valdininkus įpareigojo kalbantis su kareiviais aiškinti Steigiamojo Seimo reikšmę ir stengtis kareiviams suteikti kuo daugiau žinių apie pilietinį susipratimą, skatinti meilę Tėvynei, atidžiai stebėti, kad kareivių nepaveiktų priešiška valstybei agitacija³¹³.

Pulko karininkams tai buvo labai sunki užduotis, nes daugumai kareivių pulko vado keliami uždaviniai buvo tolimi ir nelabai suprantami. Pateiksime pavyzdį, kaip savo dalinį apibūdino 8-osios kuopos vadas vyr. ltn. Liudas Bartkevičius. Jis slaptame raporte pulko vadui rašė, kad kuopą daugiausia sudaro mobilizuotieji, išskyrus kelis tarnavusius būrininkus ir skyrininkus. Absoliuti dauguma kareivių kilę iš kaimo varguomenės, beveik niekas nemoka nei skaityti, nei rašyti, nieko nenučiuokia apie žmogaus gyvenimo tikslą, valstybės gyvenimą, krašto valdžios reikšmę ir jos darbą. L. Bartkevičius rašė:

„Šitas proletariatas, užaugęs sunkiuose varguose „gaspadoriaus“ ir „pono“ priepaudoj, <...> į kuopą atsinešė tik savo kūno jausmus – savo pilvo ir kailio reikalus, nepasitikėjimą aukščiau už jį stovinčiais, susirūpinimą savo ateitimi. Šitas proletariatas laukia užtekančios saulės savo gyvenimo padangėj, iš visų pusių laukia išganymo ir gali klausyti balso vilko, įlindusio į avies kailį, nesuprasti ir nematyti veidmainingo darbo priešų savo.“

Nors sąlygos bolševikinei agitacijai plisti buvo (kuopos naujokai prastai aprengti: neturėjo valdiškų kelnių, o nešiojamos taip suplyšusios, kad sunkiai besulopomos), visi naujokai labai entuziastingai sutiko žinią, kad pulko vadovybė ruošiasi pradėti juos mokyti, ir pageidavo, kad šis darbas būtų pradėtas kuo greičiau³¹⁴.

Tačiau bolševikinės agitacijos atvejų pulko batalionuose nebuvo pastebėta, pulko vado nurodymo surasti 2–3 patikimus kareivius, kad jie sektų kitus, įvykdyti nepavyko. Kaip savo raporte rašė 2-ojo bataliono vadas kpt. V. Bagdanavičius, kuopų vadai neturėjo tokių kareivių, kuriais galėtų visiškai pasitikėti, dėl to, kad per mažai juos pažino³¹⁵.

Kovo 17 d. buvo gautas divizijos vado įsakymas iki kovo 27 d. atestuoti visus karininkus ir karo valdininkus. Atestacijos išvadoje turėjo būti nurodyta, ar karininkas (karo valdininkas) yra tinkamas tarnauti kariuomenėje ir eiti pareigas, įvertinus tiek jo fizines, tiek intelektines, tiek moralines savybes žodžiais „geras“, „vidutinis“ ar „silpnas“. Atestacijos metu reikėjo nustatyti, ar jis gali eiti dabartines ar aukštesnes (žemesnes) pareigas, o gal turi būti atleistas iš kariuomenės³¹⁶.

Pulko vadas kpt. K. Škirpa įsakė pulko karininkų ir karo valdininkų atesta-

313 Slaptas asmeninis 1920-03-21 5-ojo pėstininkų pulko vado raštas // Ten pat, l. 37.

314 Slaptas vyr. ltn. L. Bartkevičiaus raportas pulko vadui // Ten pat, l. 43–44.

315 Kpt. V. Bagdanavičiaus 1920-03-25 pareiškimas pulko vadui // Ten pat, l. 133.

316 II PD vado 1920-03-17 raštas // Ten pat, l. 31.

ciją atlikti iki kovo 25 d.³¹⁷ Archyve yra šios atestacijos byla, bet joje pateiktos išvados labai trumpos, kai kur atestuojamasis apibūdintas vos keliais žodžiais. Pvz., apie vyr. ltn. A. Bieliajevą parašyta, kad „*kaip jaunesnysis karininkas geras ir tinka užimamai vietai*“. Panašūs įrašai ir apie daugelį kitų karininkų. Apie kpt. J. Mučą parašyta šiek tiek plačiau: „pilietiškumas silpnas“, „intelektuališkumas geras“, „moralė gera“. O karininko Šulševičiaus atestacija gana išsami, aprašyta visa tarnybos Rusijos kariuomenėje eiga ir t. t.³¹⁸

Bet pulko vadovybės dėmesio centre buvo kareivių mokymas, nes nuolat visose dalyse atsirasdavo įvairių trūkumų. Nors buvo reikalaujama, kad vedami į lauko pratybas kareiviai būtų su visa žygio ekipuote, karininkai dažnai to nepaisydavo: ekipuotė arba būdavo nesukomplektuota, arba jiems nepritaikyta. Dėl to jie nelabai buvo panašūs į kareivius. Balandžio 2 d. pulko vadas asmeniškai įpareigojo visus lauko pratyboms vadovaujančius karininkus prieš jas dalyvaušančius kareivius apžiūrėti, kaip jie apsirengę ir kaip sutvarkyta jų amunicija³¹⁹. Be to, kilo sunkumų ir dėl pulko karių švietimo – Lietuvos spaudą jie gaudavo tik penktadieniais ir šeštadieniais³²⁰.

Balandžio 4 d. pulko vadui kariuomenės vadovybė pranešė, kad po Velykų dalinys bus perkeltas į Vilkaviškį, ir įsakė pradėti tam rengtis³²¹.

1920 m. balandžio 14–15 d. vyko rinkimai į Steigiamąjį Seimą. Juose aktyviai dalyvavo ir Penktojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko kareiviai. Tą dieną nė viename pulko padalinyje nevyko jokių užsiėmimų. Visuotiniuose tiesioginiuose rinkimuose slaptu balsavimu pagal proporcinę sistemą buvo išrinkta 112 Seimo narių. Kandidatų sąrašė buvo ir pulko vado kpt. Kazio Škirpos, įtraukto į jį kaip Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų partijos ir Lietuvos valstiečių sąjungos atstovo, pavardė. Tiesa, jis liko kandidatu į Steigiamąjį Seimą ir darbą jame pradėjo vėliau.

Balandžio 16 d. pulko vadui, kaip buvo pranešta, įsakyta pulką, išskyrus kpt. A. Jakšto vadovaujamą batalioną, perkelti į Vilkaviškį³²². Pulko perkėlimas, atitraukimas nuo Vokietijos sienos vyko balandžio 17–23 d. Jo 2-asis batalionas užėmė demarkacijos liniją su lenkais nuo Vištyčio iki Kalvarijos, o štabas ir kitos dalys liko Vilkaviškyje³²³. Operatyviniu lygmeniu vadovauti pulkui nurodyta Pirmojo atsargos bataliono vadui plk. ltn. Konstantinui Žukui, vienas jo batalionas pradėjo saugoti valstybės sieną nuo Vištyčio iki Galadusio ežero³²⁴.

317 1923-03-21 telefonograma Nr. 92 batalionų vadams ir ūkio vedėjui // Ten pat, l. 32.

318 LCVA, f. 518, ap. 1, b. 7, l. 45–116.

319 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-04-02 įsakymas Nr. 95 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 4, l. 364.

320 K. Škirpos pranešimas II pėstininkų divizijos vadui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1373, l. 4.

321 Antrosios brigados karo dienynas // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 9, l. 42.

322 Ten pat, l. 42.

323 Leknickas L. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 41.

324 Antrosios brigados karo dienynas // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 9, l. 43.

Prieš pulko saugomą ruožą buvo dislokuotos, kaip pavyko išsiaiškinti žvalgams, lenkų kariuomenės II baltarusių ir lietuvių divizijos 44-ojo Baltstogės pulko dvi kuopos, kiekviena po 80–120 kareivių³²⁵. Kadangi lietuvių pajėgos šiame bare buvo pranašesnės, lenkai provokacijų nerengė. Tačiau tarp Kalvarijoje dislokuotų karių suaktyvėjo bolševikinė agitacija, nes Kalvarijoje buvo stipri bolševikų organizacija, be to, veikė profsajunga. Agitacija ypač suaktyvėjo Gegužės 1-osios išvakarėse. Buvo rasta daug bolševikinių proklamacijų, bandyta kareivius įkalbėti dalyvauti manifestacijose³²⁶.

Gegužės 6 d. lenkų fronto vadas plk. ltn. K. Žukas, remdamasis 1920 m. gegužės 1 d. Generalinio štabo Operatyvinės dalies telefonograma Nr. 433, saugantiesiems demarkacijos liniją įsakė griežčiausiai vengti visko, kas gali išprovokuoti ginkluotą susirėmimą su lenkais, nes jie tam tik ir ieško priežasties, akylai saugoti patikėtą ruožą ir būti pasirėngusiems atremti bet kokią puolimą³²⁷.

Tik vienam pulko batalionui pradėjus saugoti demarkacijos liniją gyvenimas tapo ramesnis, todėl imta galvoti apie karių švietimą. Balandžio 30 d. pulko vado įsakyme Nr. 124 rašoma:

*„Organizavimui ir vedimui pulke kultūros ir švietimo darbo skiriu komisiją sąstata komisijos pirmininko I bataliono vado kapitono Jakšto ir narių: leit. Kiršino, karo valdininko Vaidylos, jaun. pusk. Butkaus. Komisijai tuojau pradėti pavestąjį darbą, pateikti man veikimo programą ir apie tolimesnę darbuotę komisijos pirmininkui pranešti man kas savaitė.“*³²⁸

Tačiau, kaip minėta, kpt. A. Jakštas su savo batalionu buvo likęs Kretingoje ir jį nuo pagrindinės pulko dalies skyrė nemažas atstumas, tad Švietimo ir kultūros komisijos pirmininko pareigų tinkamai atlikti negalėjo. Birželio 16 d. kpt. A. Jakštas paties prašymu iš šių pareigų buvo atleistas, o į jo vietą paskirtas ltn. V. Tamulevičius³²⁹.

Komisijos nariai pasiskirstė pareigas taip: ltn. V. Kiršinas buvo išrinktas pirmininko pavaduotoju, j. psk. S. Butkus – sekretoriumi, karo valdininkas P. Vaidyla – išdininku. Be to, dar buvo sudarytos trys sekcijos: scenos ir dainavimo (vedėjas ltn. V. Kiršinas), literatūros (vedėjai karo vald. P. Vaidyla ir j. psk. S. Butkus) ir mokslo (vedėjas j. psk. A. Pesys).

Nuo to laiko pulke švietimo ir kultūros darbas vyko gana sklandžiai³³⁰.

Tuo pačiu įsakymu pulko vadas pabandė paskatinti ir sportinę veiklą. Buvo

325 1920-06-24 pranešimas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 6, 43.

326 Kpt. V. Bagdanavičiaus 1920-05-03 pareiškimas pulko vadui // Ten pat, b. 7, l. 209.

327 Lenkų fronto vado 1920-05-06 įsakymas // Ten pat, b. 10, l. 120.

328 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-04-30 įsakymas Nr. 124 // Ten pat, b. 4, l. 426.

329 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-06-16 įsakymas Nr. 171 // Ten pat, l. 551.

330 Abraitis V. Pulko švietimas // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 75.

sudaryta sporto komisija: jos pirmininku paskirtas einantis 2-ojo bataliono vado pareigas kpt. V. Bagdanavičius, nariais – ltn. Karolis Markevičius ir vyr. gydytojo padėjėjas Pranas Zaborskis. Komisijai įsakyta tuoj pat parengti veiklos planą, o jos pirmininkui – periodiškai informuoti pulko vadą apie atliktą darbą³³¹.

Sudarius Švietimo ir kultūros komisiją, pradėta vienyti mažas pulko padalinių – Mokomosios komandos, 1-ojo ir 2-ojo batalionų – bibliotekėles. Į bendrą pulko biblioteką iš Mokomosios komandos buvo perkelta 400 tomų, iš 1-ojo bataliono – 87 tomai, iš 2-ojo bataliono – 500 tomų literatūros. Taip susidarė 987 tomų biblioteka, buvo nustatytos naudojimosi ja taisyklės ir paskirtas bibliotekininkas³³².

Netrukus įkurtas ir Karių klubas (pulko salėje). Iš Kareivių prietelių draugijos Kaune klubui įrengti buvo gauta 5000 auksinų³³³.

Gegužės pradžioje iš Generalinio štabo Literatūros skyriaus buvo gauta gegužės 4 d. Generalinio štabo viršininko gen. ltn. S. Nastopkos pasirašyta *Instrukcija dalių vadams propagandos reikalui*. Joje nurodyta, kad kiekvienoje karinėje dalyje turi būti paskirtas kariškis, geriausia tas, kuris rūpinasi kultūros reikalais, kuris rūpintųsi ir propaganda. Jis kiekvienoje kuopoje, kuopų vadams padedant, turi rasti ištikimų padėjėjų, labiausiai „susipratusių nepriklausomos valstybės propagandos reikalui“. Šie žmonės dirbtų slapta, iš jų už propagandą atsakingas karininkas gautų patikimą informaciją apie kareivių nuotaikas, agitaciją, jei tokia vykdoma, kareivių gyvenimo trūkumus. Jis su savo padėjėjais turi organizuoti kontragitaciją, įvairias paskaitas, užsiėmimus kareiviams, kad neutralizuotų priešišką agitaciją. Tačiau šioje instrukcijoje pabrėžta, kad valstybės idėjų propaganda jokių būdu negali nustelbti kultūros ir švietimo darbo, kuris turi vykti pagal patvirtintas programas³³⁴.

Tačiau karas vis dar tebevyko, nes nebuvo taikos su lenkais, tad pulkas ir toliau buvo stiprinamas, kariai rengiami ir mokomi kovos veiksmų, vykdė svarbias kovines užduotis. 1920 m. gegužės 1 d. pulke buvo sudaryta 3-ioji kulkosvaidžių kuopa. Jos vadu paskirtas vyr. ltn. A. Juodis³³⁵. Gegužės mėn. buvo patvirtintas mėnesinis kareivių mokymo tvarkaraštis, pagal kurį jis turėjo vykti pirmadieniais–penktadieniais nuo 8 iki 11 val. ir nuo 14 iki 17 val., o šeštadieniais – nuo 8 iki 11 val. Kaip pavyzdį pateikiame poros savaičių kareivių mokymo programos temas³³⁶:

331 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-04-30 įsakymas Nr. 124 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 4, l. 426.

332 Abraitis V. Pulko švietimas // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 78.

333 Ten pat.

334 Slapta instrukcija dalių vadams propagandos reikalui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 9, l. 9.

335 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-05-03 įsakymas Nr. 127 // Ten pat, b. 4, l. 432.

336 Mėnesinis užsiėmimų suskirstymas 5-ojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko gegužės mėnesiui // Ten pat, l. 452.

Savaitė	Iš ryto	Po pietų
Pirma savaitė	1. Pagarbos atidavimas. Rikiuotės mokymas 2. Būrio mokymas 3. Kuopos mokymas 4. Bataliono mokymas	1. Apkasų įrengimo mokymas 2. Apkasų įrengimo mokymas 3. Lauko statuto mokymas 4. Lauko statuto mokymas
Antra savaitė	1. Pagarbos atidavimas. Signalizacijos mokymas 2. Veikimas su šautuvu 3. Kuopos mokymas 4. Bataliono mokymas	1. Apkasų įrengimo mokymas 2. Šaudymo teorijos mokymas 3. Vidaus tarnybos statuto mokymas 4. Drausmės statuto mokymas

Deja, sėkmingai rengti kareivius labai trukdė žemas jų išsilavinimo lygis. Tarp mobilizuotųjų į kariuomenę buvo daug analfabetų (visiškai neraštingų) arba mokančių tik skaityti. Todėl jau 1920 m. pulke buvo sudarytos dvi mokytinių karių grupės: viena – visiškai neraštingų ir mokančių tik skaityti, antra – mokančių skaityti ir rašyti. Kai leisdavo fronto sąlygos, kuopose ir komandose juos mokė tam skirti labiau išsilavinę kariai. Pamokoms buvo skiriamos 8 val. per savaitę ir dar papildomai 2 val. istorijos ir geografijos pamokų analfabetų grupei. Užsiėmimų programa iš pradžių buvo sudaryta švietimo komisijos, o vėliau buvo vadovaujama programomis, paskelbtomis 1920 m. „Kario“ žurnale Nr. 52 ir 1921 m. Nr. 3 ir Nr. 4³³⁷.

Ėmus skirti daug dėmesio kareivių mokymui ir lavinimui, kilo kitų problemų – ne visi pulko padaliniai vienu metu pradėdavo ir baigdavo užsiėmimus. Pulko karininkai vadui nurodė ir šio nesutapimo priežastį – pulke esantys laikrodžiai rodė nevienodą laiką. 1920 m. liepos 2 d. pulko vadas būdinčiam karininkui skyrė dar

Eilinis Z. Matkevičius (VDKM)

³³⁷ Abraitis V. Pulko švietimas // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 76–77.

vieną prievolę – prižiūrėti pagrindinį pulko laikrodį, kabantį budinčiojo kambaryje. Jam buvo pavesta kartą per parą laikrodį prisukti ir 12 ir 13 val. jo rodmenis sutikrinti su Generalinio štabo laikrodžio rodmenimis³³⁸.

1920 m. gegužės 15 d. į savo pirmąją sesiją susirinko Steigiamasis Seimas. Ministrų Kabineto nurodymu ši diena buvo paskelbta šventine, todėl pulke jokių užsiėmimų nebuvo numatyta. Pagerbiant Steigiamąjį Seimą 11 val. prasidėjo iškilmingos pamaldos. Jos vyko lauke, prie kelio, einančio iš Vilkaviškio į Pažerių dvarą. Po pamaldų buvo surengtas paradas. Vietoje komandos „Šautuvu gerbk!“ tą dieną skambėjo „Lietuvos Steigiamąjį Seimą šautuvu gerbk!“ . Paradui komandavo pulko vado padėjėjas mjr. A. Paškevičius³³⁹.

Gegužės 21 d. pulko karininkų susirinkime vyko pulko garbės teismo rinkimai. Pulko garbės teismo pirmininku, surinkęs 38 balsus, buvo išrinktas mjr. A. Paškevičius, nariais – kpt. V. Bagdonavičius, kpt. L. Garbaliuskas ir ltn. A. Januška. Įdomu tai, kad už pulko vadą kpt. K. Škirpą balsavo tik vienas žmogus³⁴⁰.

Kadangi, kaip minėta, pulkas buvo gana plačiai išsklaidytas, pulko vadui niekaip nepavyko pasiekti, kad jame būtų tvarka. Liepos 5 d. įsakyme pulko karininkams jis nepatenkintas konstatavo, kad pulkas jau trečią mėnesį dislokuotas Vilkaviškyje, bet arklidės ir kareivinių kiemai vis dar nesutvarkyti. Kareivinėse nejauku, trūksta baldų, lentynų ir t. t. Arklidėse pilna mėšlo, nėra ant ko pakinktų kabinti, lovių arkliams girdyti, kareivinių kiemai prišiukšlinti, gėlynai nesutvarkyti. Pulko vadas padarė išvadą, kad „*apskritai sakant, visame kame matyti apsileidimo, stoka iniciatyvos ir darbo. <...> Įsakau imtis griežčiausių priemonių, kad visa, kas yra užleista arba dar neatlikta, tuojau būtų sutvarkyta ir padaryta*“³⁴¹.

Tačiau šis įsakymas taip ir liko neįvykdytas, nes liepos 9 d. vyriausiasis kariuomenės vadas įsakė pulkui nuo liepos 10 d. perduoti saugomą barą kitoms kariuomenės dalims ir persidislokuoti į Kaišiadoris. Pulkui pagal operatyvinį pavaldumą buvo priskirta 7-oji artilerijos baterija³⁴².

Kaip tik tuo nelengvu laikotarpiu, liepos 11 d., dalinį paliko pulko vado padėjėjas mjr. Antanas Paškevičius. Tą dieną jis buvo išbrauktas iš pulko karininkų sąrašų ir išvyko į Generalinį štabą Rikiuotės skyriaus viršininko žinion³⁴³. Naujasis pulko vado padėjėjas kpt. Pranas Kaunas buvo paskirtas tik rugpjūčio 20 d.³⁴⁴

338 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-07-02 įsakymas Nr. 187 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 4, l. 602.

339 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-05-14 įsakymas Nr. 138 // Ten pat, l. 464.

340 Visuotinio karininkų susirinkimo protokolas // Ten pat, b. 7, l. 236.

341 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-07-05 įsakymas Nr. 190 // Ten pat, b. 5, l. 19.

342 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 150.

343 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-08-20 įsakymas Nr. 236 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 5. l. 197.

344 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-08-22 įsakymas Nr. 210 // Ten pat, l. 203.

Atsiimant Lietuvos teritorijas

Liepos 14 d. pulkas iš kariuomenės rezervo perėjo 1-ojo pėstininkų divizijos vado žinion³⁴⁵, ir jau kitą dieną (liepos 15-ąją) jam buvo įsakyta vykti į Vilnių. Tačiau prieš tai į Generalinio štabo Žvalgybos skyrių buvo perkelti 3 leitenantai: Jonas Telksnys, Antanas Kazlauskas ir Jonas Stašys³⁴⁶.

1-asis batalionas į paskirties vietą išvyko traukiniu. Kadangi nuo Vievio galėjo būti sugadinti geležinkelio bėgiai ir laukti priešas, pirmyn buvo pasiūsta drezina tikrinti geležinkelio būklės ir raitieji žvalgai saugoti nuo netikėto susidūrimo su priešoj pajėgomis. Šios atsargumo priemonės buvo panaudotos, nors dauguma manė, kad lenkai, sutriuškinti Raudonosios armijos, jau seniai iš šių apylinkių pabėgo, o jeigu ir teks su jais susikauti, tai ne anksčiau, kaip pasiekus Lentvarį. Visų karių nuotaika buvo pakili³⁴⁷.

Tuo metu pulko karius vežantis ešelonas pasiekė Panerių palivarką ir Kazimieriškių kaimą. Raitieji žvalgai ir kelią tikrinanti drezina jau buvo netoli Rykantų miško. Staiga, visiems netikėtai, ešeloną sustabdė smarki kulkosvaidžių ir šautuvų ugnis. Kilo didžiausia sumaištis. Niekas nesuprato, kas ir iš kur šaudė.

Kadangi ir bataliono vadas nežinojo, su kuo susidūrė, išskleidė karius į grandines. Ešelonai grįžti atgal negalėjo, nes pabėgo mašinstai³⁴⁸.

Greitai užbėgę ant kalnelio, keli kariai ir karininkai pamatė, kad į traukinį šaudė lenkai iš Panerių palivarko, esančio 1500–2000 m nuo ešelono³⁴⁹.

Tai buvo raudonarmiečių atkirstos lenkų brigados, vadovaujamos plk. V. Palslavskio, avangardo dalys, iš miško netikėtai puolusios bataliono ešeloną, jį apšaudžiusios, privertusios sustoti ir gintis. Lenkai norėjo apsupti traukinį, tačiau bataliono kariai suskubo iš jo išlipti. Ešelono viršininkas, bataliono vadas kpt. A. Jakštas, įsakė 1-ajai ir 2-ajai kuopoms energingai pulti Panerių palivarką, išvyti iš ten lenkus ir išvalyti kelią į Lentvarį, 1-ajai kulkosvaidžių kuopai – sunkiaisiais kulkosvaidžiais remti puolimą. Akimirksniu kuopų kariai iššoko iš vagonų, susitvarkė ir pradėjo vykdyti užduotį. Prasidėjo kautynės³⁵⁰.

Šias kautynes tuometis 2-osios kuopos jaunesnysis karininkas Jurgis Daina savo atsiminimuose taip aprašė:

„Kuopos paskubomis skleidėsi į grandines. Aš tuomet buvau antroje kuopoje jaunesniuoju karininku irėjau trečio būrio vado pareigas. Išsiskleidus kuopai į grandinę, atsidūriau kairiajame sparne. Kad nekliudytumėm savo sunkiems kulkosvaidžiams šaudyti, pasidaviau dar kairiau. Čia ištiko mus mažas siurprizas. Taip apie 600 metrų priešakyje mūsų grandinės pamatėme zovada važiuojantį Panerių folvarko link

345 Karo veiksmų dienynas // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 67, l. 58.

346 Lietuvos kariuomenei 1920 m. liepos 19 d. įsakymas Nr. 383.

347 Daina J. Pakeliui į Vilnių // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 70.

348 1-ojo bataliono vado kpt. A. Jakšto 1920-07-28 pareiškimas pulko vadui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 10, l. 263.

349 Daina J. Kautynės ties Jateliūnų kaimu ir Panerių folvarku // Karys, Nr. 27, priedas, 1928, p. 6.

350 Daina J. Pakeliui į Vilnių // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 70.

vežimą. Prie jo buvo trys vyrai. Mano būrio kareiviai, gulėdami grandinėje, juokėsi:
– Nebėkit, veltui! Vis tiek nepabėgsit...

Ir su šiais žodžiais paleido keletą taiklių šūvių. Tikrai, vežimas sustojo. Du vyrai, aiškiai matėsi lenkų kareiviai, paskubomis bėgo, pametę vežimą, o vienas, kulipkos pakirstas, jau gulėjo ant žemės. Kareiviai dar keletą šūvių pasiuntė bėgantiems lenkams ir jiems neteko pribėgti folvarko. Abu kulipkų pavyti parvirto žemėn. Gavosi gera nuotaika. <...>

Kuo tolyn, tuo kautynės ėjo aršyn. Nors man su būriu ir pasisekė praslinkti kokius 600 metrų pirmyn, bet antras mūsų kuopos būrys beveik iš vietos negalėjo pajudėti. Taip jį smarkiai priešas apšaudė. O jau ir aš, rodės man, negalėjau su būriu pirmyn slinkti. Priešaky manęs buvo pieva. Vidurys jos pelkėtas, sunkiai arba gal ir visai nepereinamas. Apsidairiau aplink. Vaizdas mūsų besikaunančių dalių man tuomet pasirodė nekoks. Antras būrys su leitenantu Leveriu per daug atsilikęs. O pirmo būrio visai nesimatė. Kur yra ir ką veikia pirma kuopa, taip pat nebuvo matyti. Todėl aš sulaukiau būrį ant kalnelio ir pasiunčiau pirmą šiose kautynėse pranešimą kuopos vadui. <...>

Praslinkus kelioms minutėms, aš ir mano būrio žmonės be galo nudžiugome pamatę, kad tais pačiais grioviais, kuriais pasiuntėme vyr. puskarininkį Jonaitį su vežimu, slinko mūsų kalnelio link grupė sunkiujų kulkosvaidžių. Kai užėmė poziciją kulkosvaidžiai, iš sykio pasidarė dvigubai drąsiau. Su kulkosvaidininkais kartu, atmenu, sprendėme atstumą iki Panerių folvarko, kurio patvorėse knibždėte knibždėjo lenkai. Dauguma manė, kad bus apie 800–1000 metrų. Todėl kulkosvaidininkai, pastatę taikiklius, greit taip užbalino iš kulkosvaidžių, apšaudydami Panerius, kad net šilta iš džiaugsmo pasidarė. Nors kulipkų krintant ir nebuvo matyti, šlapia žemė nedulkėjo ir krūmai su rugiais dengė pirmos šaudymo serijos išdavus, bet aiškiai matėme, kad lenkai sumišo. Bėgiojo jie apie folvarką tai šen, tai ten, vietos nerasdami. Pagaliau tikrai įsitikinome, kad šių kulkosvaidžių ugnis juos nepaprastai paveikė. Tai buvo jiems visai netikėta...

Tuo laiku sugrįžo kareivis, nunešęs pranešimą. Jis pranešė, kad kuopos vado Remėzos surasti negalėjo, todėl pranešimą įteikė bataliono vadui kap. Jakštui. Bataliono vadas žadėjo pranešimą persiusti kuopos vadui, o jį sugrąžino atgal. Grįždamas prie būrio jis girdėjo iš rezervinės trečios kuopos kareivių, kad arčiausia prie folvarko yra prislinkę trečias ir pirmas mūsų kuopos būriai. Pirmas būrys, vedamas virš. Lessingo, net atakon jau kelis syk buvo besimetęs. Tik jiems nesisekė įsiskverbti į folvarką. Kai sugrįžo prie būrio vyr. pusk. Jonaitis, daug aiškiau papasakojo apie besikaunančias bataliono dalis. Pranešė, kad mūsų kuopos pirmas būrys, net per daug jau nuslinkęs pirmyn, ir beveik perpendikuliariai apšaudė Panerių folvarką nuo geležinkelio pusės. Didelę spragą pozicijoj tarp mūsų kuopos pirmo ir antro būrio yra užėmusi pirma kuopa. Dabar man lyg pasidarė aišku, kodėl lenkai, paleidus iš mūsų grupės pirmą šūvių seriją, sumišo. Pasirodė, jie pateko beveik stačiakampėn mūsų sunkiujų kulkosvaidžių kryžiškon ugnin šaudžiusių iš pirmo ir trečio būrių. Paaiškėjus dalykų padėčiai, ūpas pas mus pasidarė labai geras. <...>

Netikėtai prie sunkiujų kulkosvaidžių grupės atsirado 1 kulk. kuopos vyr. leit. Bielijaivas. Jis buvo šlapias ir visas purvinas. Gulėdamas grandinėje, užpakaly sunkiujų kulkosvaidžių, suko jis sau ūsą ir spjaudė, kad lenkai norėjo jį, kaip kiškį, pašauti. Jis pranešė, kad atėjęs pas mane nuo mūsų antros kuopos pirmo būrio. Ten visą laiką virš. Lessingas veržiasi pirmyn, bet nieko negali padaryti, nes mes vietoje stovime.

Kareiviai užsidegė noru žūt būt eiti pirmyn tiesiai per pelkę. Kad nekliudytų mano būrio žmonėms slinkti pirmyn, sunkieji kulkosvaidžiai buvo pastatyti naujon pozicijon. Tarpe, tarp antro ir mano būrių, pasirodė trečia, rezervinė, kuopa. Paaiškėjo man, kad bataliono vadas nori suduoti lenkams lemiamą smūgį kairiuoju sparnu. Pasigirdo ir mūsų vado kapitono Remėzos balsas. Jis išsoko ant kalnelio ir ragino antrą būrį eiti pirmyn, pats, matomai, norėdamas prie manęs ateiti. Bet nelemta jam buvo taip įvykdyti. Vos spėjo jis prabėgti koki šimtą metrų, buvo sunkiai ir pavojingai į pilvą sužeistas...

Tuo būdu pasigirdo griausmingas pirmo būrio valio. Aš beveik nebesusivokdamas padaviau komandą pirmyn. Būrys, kaip vienas žmogus, pakilo... Kaip mes perėjome pelkę, dabar neatmenu. Tik žinau, kad labai greit atsidūrėme Panerių folvarke. Jame jau šeimininkavo tikras ir gal vienintelis šių kautynių didvyris viršila Lessingas. Jis, suguldęs grandinėn apie skyrių pirmo būrio kareivių, persekiojo ugnimi bebėgančius lenkus. Aš su trečiu būriu užėmiau poziciją kairiau folvarko į rytus. Kiek vėliau manęs išiveržė į folvarką ir pirma kuopa su kapitonu Jokubėnu priešakyje. Kartu su ja atėjo ir mūsų kuopos antras būrys.³⁵¹

Sutemus bataliono vadovybė nebežinojo, ar priešas sumuštas, ar pasitraukė tik susitvarkyti ir, pasinaudojęs nakties tamsa, vėl netikėtai iš pasalų puls. Visą naktį kariai budėjo kautynių lauke. Naktis buvo labai varginanti.

Ryte lenkai atsiuntė savo atstovą paprašyti perduoti jų nukautuosius. Bataliono vadovybė atidavė 6 nukautus lenkų karius. Buvo sutarta sudaryti paliaubas, taip pat kad lietuviai vyks toliau į Vilnių tik ešelonais – geležinkeliu, o ne keliais. Lenkai paleido apsuptą 1-ąją bataliono kuopą nenuginklavę³⁵².

Šiose kautynėse patyrė nuostolių ir batalionas. Žuvo eilinis Ignas Kukanauskas, buvo sužeisti kpt. K. Remėza, eiliniai Pranas Daunoravičius, Jurgis Petkevičius, Antanas Jakūbaitis, Jurgis Starkus, Bonifacas Grigaitis, Antanas Kairiūkštis, Andrius Kazlauskas, Jonas Reibikis ir Kostas Bogušis³⁵³. Jose narsa pasižymėjo kpt. Karolis Remėza, viršila Eugenijus Lesingas, grandinis Felicijonas Daugėla ir eilinis Jurgis Starkus.

Lenkus išblaškęs, pulko ešelonas nuvyko į Lentvarį ir ten susidūrė su bolševikų kariuomene³⁵⁴.

351 Daina J. Kautynės ties Jateliūnų kaimu ir Panerių folvarku // Karys, Nr. 27, priedas, 1928, p. 16–18.

352 1-ojo bataliono vado kpt. A. Jakšto 1920-07-28 pareiškimas pulko vadui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 10, l. 263.

353 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-07-18 įsakymas Nr. 209 // Ten pat, b. 5, l. 60.

354 Leknickas L. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 41–42; Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 291.

Pulko karininkai
1920 m. liepos
mėn. Lentvaryje.
Centre –
pulko vadas
kpt. K. Škirpa //
*5 pėstininkų
Didžiojo Lietuvos
kunigaikščio
Kęstučio pulkas
1919–1934,*
p. 42

Pulkas kariuomenės rezerve

Laukiant, kol iš Lietuvos pasitrauks Raudonoji armija, pulkui buvo įsakyta atvykti į bendrą kariuomenės barą Nemenčinė–Rūdiškės. Žvalgams nurodyta rinkti žinias apie besitraukiančias rusų dalis. Liepos 19 d. 1-asis batalionas iš Aštuntojo pėstininkų pulko vėl perėjo Penktojo pėstininkų pulko vado žinion³⁵⁵.

Liepos 21 d. buvo gautas slaptas Vilniaus grupės vado plk. ltn. K. Ladigos operatyvinis įsakymas, kuriame konstatuota, kad lenkai pasitraukė už Nemuno palei Gardiną. Visos Rusijos armijos dalys perėjo lietuvių užimtą barą ir sudarė išsistą frontą prieš lenkus. Savo nenorą leisti lietuvių dalims užimti teritorijas, numatytas taikos sutartimi, rusai aiškino karo su Lenkija padėtimi. K. Ladigos nuomone, jų argumentai nebuvo visiškai teisingi ir pažeidė tam tikras taikos sutarties nuostatas. K. Ladiga padarė išvadą, kad vėl gali išpliekti karinis konfliktas su rusais, todėl savo dalims įsakė susitelkti užimtose pozicijose ir kiekvienos dalies bare vykdyti aktyvią tiek raitąją, tiek pėstininkų žvalgybą, rinkti žinias apie praeinančias rusų dalis. Kpt. K. Škirpos vadovaujamos dalims Vilniaus grupės vadas nurodė būti Lentvario–Vokės rajone³⁵⁶.

Liepos 23 d. buvo gautas Armijos rezervui skirtas įsakymas Nr. 2, kuriame Penktajam pėstininkų pulkui nurodyta persikelti į Jonavos rajoną³⁵⁷. Tačiau liepos 25 d. dalis šio įsakymo buvo pakeista – pulkui įsakyta vykti ne į Jonavą, o

355 Karo veiksmų dienynas // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 67, l. 64.

356 Vilniaus grupei slaptas operatyvinis 1920-07-21 įsakymas Nr. 3/a. // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 6, l. 43.

357 Armijos rezervui slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 2 // Ten pat, l. 54.

Divizijos vadas
plk. lt. K. Ladiga
su 5-ojo pėstininkų
pulko kariais.
1920 m. (VDKM)

į Kauną, įsikurti Panemunės kareivinėse ir pakeisti Ketvirtąjį pėstininkų pulką. Be to, jam buvo perduota Raudondvaryje buvusi haubicų baterija³⁵⁸.

Pulkas į Kauną atvyko liepos 25 d.³⁵⁹ Tačiau ten numatytas poilsis buvo savotiškas. Daliniui iš karto buvo pavesta eiti įgulų tarnybą, t. y. saugoti svarbius Kauno objektus. Matyt, pulko kariai iš tikrųjų buvo pavargę, nes per daug atsipalaidavo. Liepos 27-osios naktį pulko vadas kpt. K. Škirpa patikrino, kaip pavaldūs kariai eina sargybinių pareigas. Kareivį Staugaitį, turintį stovėti sargyboje prie Valstybės išdo, rado miegantį, sargybos viršininką Ramošką, sargybinių išvedžiotą Paulauską ir sargybinių Zubavičių – lošiančius kortomis. Už tai sargybos viršininkui Ramoškai ir sargybiniui Staugaičiui jis skyrė 12 parų arešto³⁶⁰.

Liepos 30-oji pulkui buvo ypatinga diena. Mokomoji komanda išleido antrašą auklėtinių – net 96 – laidą, kuri pačiu laiku papildė dalinio jaunesniojo vadovaujančio personalo gretas³⁶¹.

Rugpjūčio 4 d. pulko vadas nusprendė patikrinti, kaip Ryšių kuopoje vykdomi jo ankstesnieji nurodymai dėl tvarkos. Nors jau buvo 9 val. ryto, komandos viršininko kpt. A. Virbalio kuopoje nebuvo, o komandos kareiviai ką norėjo, tą ir darė. Tuo metu kaip tik turėjo prasidėti mokymai, bet užsiėmimai nevyko, lovos buvo nepaklotos, šautuvai saugomi netinkamai. Pulkas padarė išvadą, kad į jo nurodymus nekreipiama dėmesio ir Ryšių komandoje pažangos nematyti. Telefonai, kaip ir anksčiau, veikė prastai. Už apsileidimą ir nurodymų

358 Slaptas operatyvinis priedas prie Armijos rezervui įsakymo Nr. 2 // Ten pat, l. 56.

359 Karo veiksmų dienynas // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 67, l. 64 a. p.

360 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-07-28 įsakymas Nr. 213 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 5. l. 98.

361 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-07-30 įsakymas Nr. 215 // Ten pat, l. 109.

Pulko vadas kpt. K. Škirpa (VDKM)

patiko jų karininkų ir kareivių elgesys, todėl jis 1920 m. rugpjūčio 6 d. kreipėsi į Kauno įgulos viršininką plk. V. Grigaliūną-Glovackį. Savo pareiškimе pažymėjo, kad kitų dalių kareiviai nei jam, nei kitiems pulko kareiviams ir karininkams neatiduoda pagarbos, vaikšto gatvėmis netvarkingi, be diržų, nusmukusiomis kelnėmis, kas, pulko vado nuomone, daro labai neigiamą įtaką pulko kareiviams, kurie kasdien eidami sargybą Kauno mieste ir matydami apsileidusius kitų dalių kareivius ir patys ėmė nebekreipti dėmesio į drausmės ir išvaizdos reikalavimus.

K. Škirpa paprašė įgulos viršininko įsakyti dalių, dislokuotų Šančiuose, vadams sudrausminti savo kareivius, o jei to padaryti neįmanoma – apskritai į miestą jų neišleisti³⁶⁴. Tačiau įgulos viršininkas plk. V. Grigaliūnas-Glovackis pasielgė visai kitaip, nei tikėjosi K. Škirpa. Jis K. Škirpos raportą atmetė ir pareikalavo, jei iš tikrųjų yra problema, nurodyti konkrečius faktus, o ne apsiriboti abstrakčiais samprotavimais³⁶⁵. Be to, Kauno įgulai įsakymu Nr. 34 jis K. Škirpai už įgaliojimų viršijimą ir pastabas kitų dalių karininkams dėl netinkamos aprangos pareiškė papeikimą. K. Škirpa labai išsižeidė ir plk. V. Glovackio įsakymą apskundė armijos vadui, išdėstęs reikalo esmę dėl, jo nuomone, neteisingo papeikimo. Savo skundą jis baigė šiais žodžiais: „*Todėl prašau Tamstos parėdymo,*

nevykdymą komandos viršininką kpt. A. Virbalį K. Škirpa išpėjo „*paskutinį kartą*“ ir pagrasino, jei dar bus rasta kažkas panašaus, atleisti iš pareigų³⁶². Tačiau, matyt, nebetekęs kantrybės, rugpjūčio 28 d. jis kpt. A. Virbalį paskyrė prie pulko formuojamos Atsargos kuopos vadu, kol kas laikinai palikęs eiti ir Ryšių komandos viršininko pareigas³⁶³.

Kaune, Šančiuose, buvo dislokuota ir kitų kariinių dalių. K. Škirpai ne-

362 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-08-04 įsakymas Nr. 220 // Ten pat, l. 129.

363 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-08-28 įsakymas Nr. 243 // Ten pat, l. 237.

364 K. Škirpos 1920-08-04 pareiškimas Kauno įgulos viršininkui // Ten pat, b. 7, l. 285.

365 Ten pat.

*kad plk. Grigaliūno-Glovackio įsakymas Nr. 34, kaip neatitinkąs teisybei, būtų atmainytas visai, kaip kad jis buvo paskelbtas, arba teismo keliu grąžinti mano garbę.*³⁶⁶

Kaip baigėsi šis konfliktas, neaišku, nes daugiau su tuo susijusių dokumentų rasti nepavyko, bet šis atsitikimas ilgam sugadino K. Škirpos ir V. Grigaliūno-Glovackio santykius.

Pradėjęs tvarkyti kitų dalių kareivius, kpt. K. Škirpa atkreipė dėmesį ir į savo pulko karininkus ir pastebėjo, kad kai kurie iš jų nešioja kareiviams skirtus drabužius. Tai, jo nuomone, buvo karininko autoriteto žeminimas kareivių akyse ir įsakė karininkams paimtus kareiviams skirtus daiktus ir drabužius tuojau grąžinti į sandėlius, o nepaklususius perspėjo, kad perduos teismui kaip pasisavinusius valdinį turtą³⁶⁷. Matyt, visi, ką buvo paėmę, grąžino, nes daugiau panašiais klausimais medžiagos nerasta.

Kadangi Kaune pulkas susirinko į vieną vietą, atsirado gera proga sutvarkyti jo dokumentaciją, kuopų ir komandų ūkio knygas. Tai ir buvo stengiamasi padaryti.

Kaip jau minėta, pulko Švietimo ir kultūros komisija stengėsi pajvairinti kareivių laisvalaikį, dažniausiai rengdama teminius vakarus su šokiais arba vien šokius. Ne viskas tuose šokiuose būdavo sklandu. Šokių salėje pasitaikydavo rūkančių, negarsėjo kareiviai ir mandagumu, atsirasdavo įtartino elgesio merginų ir pan. Tačiau ypatingo pulko vado dėmesio sulaukė rugsėjo 8 d. surengti šokiai.

Tąkart žmonių prisirinko daugybė, tačiau tvarkai palaikyti priemonėmis nebuvo pasirūpinta. Visi šoko, kaip išmanė. Buvo atidarytos tik vienos šokių salės durys, todėl susidarė spūstis. Norintys patekti į vidų visai nekreipė dėmesio į porą kontrolierių. Aplink klubą slankiojo keletas kareivių, užkabinėjančių einančius į šokius.

Pulko vadas savo įsakyme į tai atkreipė Švietimo ir kultūros komisijos pirmininko lt. V. Tamulevičiaus dėmesį ir įspėjo, kad, jei dar kartą pastebės panašią netvarką, kaltininkus trauksiąs atsakomybėn už karių drausmės ir mandagumo taisyklių nesilaikymą³⁶⁸.

Išėjus šiam įsakymui, lt. V. Tamulevičius parašė prašymą atleisti iš Švietimo ir kultūros komisijos pirmininko pareigų. Prašymas buvo patenkintas. Vyr. lt. V. Tamulevičius buvo paliktas eiliniu komisijos nariu, o komisijos pirmininku paskirtas karo kapelionas kunigas J. Jovarauskas³⁶⁹.

Rugpjūčio 8 d. pulką paliko vienas pirmųjų jo karininkų kpt. Antanas Jakštas. Jis buvo perkeltas tarnauti į Generalinį štabą Rikiuotės skyriaus viršininko žinion, o vietoje jo 1-ojo bataliono vadu paskirtas kpt. P. Gabrėnas³⁷⁰.

366 K. Škirpos 1920-08-26 raštas armijos vadui // Ten pat, l. 298.

367 Visiškai slaptas 1920-08-05 5-ojo pėstininkų pulko vado raštas // Ten pat, l. 286.

368 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-08-12 įsakymas Nr. 228 // Ten pat, b. 5. l. 159.

369 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-08-15 įsakymas Nr. 231 // Ten pat, l. 231.

370 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-08-14 įsakymas Nr. 230 // Ten pat, l. 168.

Tomis dienomis pulko vadas gavo visiškai slaptą Apsaugos ministerijos Rikiuotės skyriaus viršininko pasirašytą raštą, kad greitai pulkai turės suformuoti po 3 naujas rikiuotės kuopas ir po 1 kulkosvaidžių kuopą, kurios ir liks šiuose pulkuose, o kitiems pulkams kurti bus paimta po 3 senas rikiuotės kuopas ir po 1 kulkosvaidžių kuopą. Informuota, kad visuose pulkuose bus suformuotos atsargos kuopos³⁷¹. Taigi, pulko vadovybės laukė gana daug organizacinio darbo.

Rugpjūčio 18 d. įsakymu buvo patvirtinta Lietuvos kariuomenės uniforma³⁷². Iki tol uniformos, net ir to paties dalinio karių, labai įvairavo – paprastai dalinys nešiojo tai, ką gaudavo. Tą pačią dieną gautame Armijos atsargai įsakyme Nr. 4 informuojama, kad yra žinių, jog rusai paliks Vilnių. Visoms kariuomenės dalims įsakyta būti pasirengusioms užimti naują skiriamąją liniją Gardinas–Augustavo kanalo sistema–Sapackinas (Сапоцкін)–Čimachovas (Cimochovizna). Kpt. K. Škirpai su Penktuoju pėstininkų pulku ir priskirtu Antrojo pėstininkų pulko 1-uju batalionu, 7-ąja artilerijos baterija, Pirmojo raitelių pulko Mokomąja komanda ir 2 šarvuotais automobiliais nurodyta dislokuotis Kaune ir Kauno rajone ir laukti įsakymo išvykti³⁷³.

Lemiamos kovos su Lenkijos kariuomene

Rugpjūčio 30 d. pulkui buvo įsakyta palikti Aukštosios Panemunės kareivines ir traukiniu vykti į Alytų. Rugpjūčio 31 d. 1-asis ir 2-asis batalionai ir komandos įvykdė įsakymą. 3-iasis batalionas išvyko tik rytojaus dieną.

Rugsėjo 1 d. pulko vadas kpt. K. Škirpa raportavo II pėstininkų divizijos vadui, kad pulko kariai atvyko į Seirijus, 3-iasis batalionas – į Alytų, o priskirtos 2-oji ir 7-oji artilerijos baterijos žygiuoja iš Alytaus į Seirijus³⁷⁴.

Rugsėjo 1 d. operatyviniame įsakyme pulkui kpt. K. Škirpa informavo, kad rugpjūčio 29 d. lenkai pradėjo puolimą. Nurodė, kad pulkas, perėjęs II pėstininkų divizijos vado žinion, turi susitelkti divizijai priskirtame Seirijų rajone ir būti pasirengęs žygiui³⁷⁵.

Rugsėjo 2 d. divizijos vado nurodymu pulkui buvo įsakyta pereiti į puolimą – žygiuoti paskui puolančias dalis Seirijų–Berznykų (Beržniki) kryptimi, o 2-ąjį batalioną skirti Antrojo pėstininkų pulko 2-ojo bataliono vado mjr. Kazio Ramausko žinion³⁷⁶.

371 Visiškai slaptas Rikiuotės skyriaus 1920-08-08 raštas II pėstininkų divizijos vadui // Ten pat, b. 9, l. 23.

372 Lietuvos kariuomenei 1920 m. rugpjūčio 15 d. įsakymas Nr. 436.

373 Slaptas operatyvinis Armijos atsargai 1920-08-18 įsakymas Nr. 4 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 6, l. 70.

374 K. Škirpos 1902-09-01 pranešimas II pėstininkų divizijos vadui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1515, l. 3.

375 5-ajam pėstininkų D. L. K. Keistučio pulkui slaptas operatyvinis 1920-09-01 įsakymas Nr. 12 // Ten pat, l. 25.

376 5-ajam pėstininkų D. L. K. Keistučio pulkui slaptas operatyvinis 1920-09-01 įsakymas Nr. 13 // Ten pat, l. 26.

Rugsėjo 1 d. mjr. K. Ramanausko vadovaujamam batalionui buvo įsakyta kartu su Penktojo pėstininkų pulko batalionu ir 7-ąja baterija, susitelkus Berznykuose, pulti Seinų–Suvalkų kryptimi ir užimti Suvalkus, o kitoms tame rajone esančioms dalims – vykdyti sustiprintą žvalgybą, kad atitrauktų lenkų dėmesį ir apie juos surinktų kuo daugiau žinių. Vakare, apie 17 val., į divizijos štabą atvykęs armijos vadas plk. ltn. K. Ladiga šiek tiek pakeitė mjr. K. Ramanausko vadovaujamos grupės puolimo kryptį³⁷⁷. Įsakyme Nr. 16 mjr. K. Ramanausko vorai nurodyta žygiuoti ne Seinų–Suvalkų, o Seinų–Augustavo kryptimi. Aišku, nuodugniai susipažinti su situacija nebeliko laiko.

Penktojo pėstininkų pulko 2-asis batalionas, vadovaujamas kpt. V. Bagdaničiaus, atvykęs į Počkūnus (Poćkuny), pakeitė ten stovinčią Antrojo pėstininkų pulko uztvarą ir 13 val. pradėjo pulti Seinų kryptimi. Puolimui vykdyti buvo paskirtos 4-oji ir 6-oji kuopos, o 5-oji liko rezerve.

4-oji kuopa žygiavo iš dešinės nuo Počkūnų–Seinų plento, per Počkūnus miško keliu į Seinus, 6-oji kuopa – per Posejanką. Šioms kuopoms prisiartinus prie Seinų ir lenkams smarkiai šaudant, puolantiesiems į pagalbą buvo pasiųsta 5-oji kuopa. Puolimo metu rėmė 7-oji artilerijos baterija. 2-asis batalionas apsupo miestą iš trijų pusių. Lenkams liko laisvas tik Seinų–Krasnopolio (Krasnopol) plentas. Po atkaklių kautynių jie buvo priversti pasitraukti, ir apie 18 val. batalionas užėmė Seinus, kuriuos gynė lenkų raitelių pulkas. Šiam pulkui besitraukiant bataliono kariai paėmė į nelaisvę 1 lenkų karininką, 3 kareivius ir 4

Pulko 7-oji artilerijos baterija 1920 m. ties Seinais (LCVA)

377 II brigados karo dienynas. 1919–1920 m. // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 9, l.52, 52 a. p.

Dalis pulko gurguolės ir 7-oji baterija Krasnopolyje 1920 m. (VDKM)

arklius. Batalionas taip pat patyrė nuostolių: 1 buvo nukautas, 6 – sužeisti, 9 kareiviai pateko į nelaisvę³⁷⁸.

Išvijus lenkus iš Seinų, 2-asis batalionas, palikęs 5-ąją kuopą Krasnopolyje, kartu su Antrojo pėstininkų pulko 2-uoju batalionu stūmė priešą Augustavo miškų link. Priešo pėstininkų nebuvo matyti. Susidurta tik su mažais raitininkų būreliais, kurie, nors ir negausūs, Augustavo miškuose buvo pavojingi.

Rugsėjo 3 d. pulko 3-iasis batalionas iš Krasnopolio patraukė į Suvalkus. Po keleto atkaklių susirėmimų priešas buvo nustumtas Tartako (Tartak) link, o 2-asis batalionas ties Ščebra (Szczebra) užėmė Augustavo–Suvalkų plentą ir sutrukdė lenkams juo palaikyti ryšius.

Rugsėjo 4 d. pulko štabe telefonu buvo perduotas II pėstininkų divizijos vado plk. V. Grigaliūno-Glovackio įsakymas rugsėjo 5 d. žygiuoti į Suvalkus, o juos užėmus – Augustavo link, užimti barą nuo Grabovo (Grabowo), Akmeninės Brastos (Kamianny Bród) upeliu, Berznyko (Berzniki), Turuvkos (Tóruwka) upeliu iki Seinų ežero vakarinio kranto ir ten pastatyti sargybas³⁷⁹.

17 val. 1-asis ir 3-iasis batalionai išvyko iš Berznyko ir Štabinkų į Krasnopolio rajoną. 23 val. 1-asis batalionas atvyko į Skustelės (Skuste) kaimą, 24 val. 3-iasis batalionas pasiekė Krasnopolį. Priekyje didelių priešų pajėgų nebuvo ir, be 5-osios kuopos užtvaros, stovinčios Krasnopolyje, papildomos apsaugos neprireikė. Priešo žvalgai pasiekdavo Končius ir Aleksandrova (Aleksandrowo), bet jų svarbesnės pajėgos buvo susitelkusios ant plento tarp Tartoko ežerų.

³⁷⁸ Leknickas L. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 43; Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 150.

³⁷⁹ II pėstininkų divizijos vado 1920-09-05 įsakymas 5 pėstininkų pulko vadui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1515, l. 8.

Rugsėjo 5 d. 3 val. ryto pulko vadas kpt. K. Škirpa išleido operatyvinį įsakymą dėl pulko žygio Suvalkų link. Jame buvo nurodytos konkrečios užduotys kiekvienai pulko daliai. Šių nurodymų esmė – kuo skubiau užimti Suvalkus, kuo labiau demoralizuoti priešą ir kuo greičiau priversti jį pasitraukti. Šiuo tikslu puolimas turėjo būti smarkus ir priešui netikėtas³⁸⁰.

Rugsėjo 5 d., apie 4 val., 3-iasis batalionas iš Krasnopolio išėjo į Suvalkus. Batalionas iki Kopčių priešo nesutiko, tik ties Aleksandravu jo žvalgai susišaudė su raitininkais, kurie po to iš karto pasitraukė link Tartoko. Tarpežeryje pastebėta priešo karių grandinė, bet išsiuntus vieną būrį apeiti Dovainių ežerą per Burdiniškes (Burdyniszki), t. y. apeiti priešo dešinįjį sparną, puolant bataliono grandinei iš priekio, priešo pajėgos pasitraukė iš šio tarpežerio į 154-ąją aukštumą, kur buvo įrengti apkasai. Priešo pozicijos buvo stiprios, todėl tik įtraukus į kautynes 2-ąją kuopą, išsiuntus vieną būrį jo apkasų supti iš kairės, o kitą – iš dešinės ir artilerijai paleidus ugnį, pavyko lenkus iš šios aukštumos išstumti. Iš karto joje įsitvirtino 3-iojo bataliono kariai, o lenkai – 173-iojoje aukštumoje, Tartoko ežerų tarpežeryje, tad jo priešakinės pozicijos tapo neprieinamos. Tiesa, bandyta jas kelis kartus pulti, bet lenkų išstumti nepasisėkė, teko likti 154-ojoje aukštumoje, nes Dešimtasias pėstininkų pulkas, žygiavęs iš dešinės, sutikęs priešą, atsiliko ir su juo nebuvo jokio ryšio. Lenkų apsupti iš šonų buvo neįmanoma, nes abiejose plento pusėse tyvuliavo ežerai. Apie 19 val. į bataliono karius ėmė šaudyti priešo artilerija – lenkai perėjo į kontrpuolimą, bet lietuviams pavyko jį atremti³⁸¹.

Tuo metu, taip pat rugsėjo 5 d. rytą, lenkai pralaužė Penktojo pėstininkų pulko 2-ojo bataliono užtvarą prie Vygrių ežero ir jų kavalerija užpuolė Antrojo pėstininkų pulko 2-ojo bataliono štabo gurguolę, buvusią Sarskiloje. Kadangi visos kuopos buvo sutelktos bare, jokio rezervo neliko, gurguolė pasipriešinti negalėjo, buvo apsupta ir paimta. Kartu su gurguole į nelaisvę pateko bataliono vadas mjr. K. Ramanauskas, artileristai ir kiti štabo karininkai. Kuopos, kuriuos saugojo pavestą barą, pajuto, kad lenkai jas supa, ir pakriko po Augustavo miškus. Penktojo pėstininkų pulko 2-asis batalionas, pavaldus mjr. K. Ramanauskui, buvo užėmęs tarp Mėtos (lenk. Necko) ir Balčio (Białe) ežerų esančias vietas.

Kadangi lenkai, sumušę Antrojo pėstininkų pulko 2-ąjį batalioną, pradėjo supti Penktojo pėstininkų pulko batalioną ir puldami naudojo artileriją ir kulkosvaidžius, bataliono vadas kpt. V. Bagdonavičius 4-ajai kuopai įsakė trauktis per miškus Seinų link, o pats, likęs su 6-ąja kuopa, dar apie valandą priešinosi, po to taip pat pradėjo trauktis.

380 5-ajam pėstininkų D. L. K. Keistučio pulkui slaptas operatyvinis 1920-09-05 įsakymas Nr. 14 // Ten pat, l. 27–28.

381 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 150.

Batalionas turėjo didelių gyvosios jėgos, arklių ir turto nuostolių. Lenkai miškuose besitraukiančią bataliono gurguolę paėmė ir nelaisvę³⁸².

Dėl šios nesėkmės apie 21 val. iš diviziono štabo buvo gautas įsakymas atsitraukti į Koliesninkų (Koleśniki)–Pronckų (Frącki) liniją. Apie 24 val. 1-asis batalionas užėmė naują barą, o batalionams buvo skirta dar po vieną šarvuotąjį automobilį. Šiose pozicijose pulkas išbuvo ilgesnį laiką, kasdien kaudamasis su lenkais³⁸³.

Pagal tos dienos armijos vado plk. ltn. K. Ladigos direktyvą, Lietuvos kariuomenė turėjo susilaikyti nuo žygio ir pereiti į gynybos pozicijas gana ilgame bare – Rygalaukai (Rygałówka)–Liepinė (Lipskas)–Bagočiai–Rudauka (Rudawka)–Juodoji Ančia–Vygrių (Wigry) ir Perto (Perty) ežerai–Koliesninkai–Naujiejai Grauziai (Grauże Nowe)–Liepinė (Lipniak) –Fornetka–Vižainio ir Vištyčio ežerai³⁸⁴.

Esamą situaciją, remdamasis Lietuvos ir Lenkijos šaltiniais, 1971 m. „Kario“ žurnale yra nusakęs K. Škirpa. Be abejo, jis buvo tų įvykių, susiklosčiusių nepalankiai pulkui, dalyvis, todėl negalėjo būti visiškai objektyvus, galbūt buvo net subjektyvus, tačiau jo nuomonė įdomi ir labai informatyvi. Toliau pateikiame keletą K. Škirpos minčių iš jo atliktos padėties analizės:

„Ties nurodyta linija iš lenkų pusės veikė taip vadinamoji Operacinė plk. Nieniewskio kavalerijos grupė (Grupa Operacyjna Jazdy plk. dypl. Nieniewskiego), sudaryta iš 8–9 raitelių pulkų ir 41 Suvalkų pėstininkų pulko su artilerija, sudariusio raitelių grupės stuburkaulį. Ji buvo gavusi dvigubą uždavinį:

- a) atplėšti Suvalkiją nuo Lietuvos, užgrobti Augustavą, Suvalkus ir Seinus, ir*
- b) pridengti didesnių lenkų karinių jėgų sutelkimą miškuose abipus Augustavo kanalo ir į šiaurę, tikslu supti rusų dešinią sparną per Lietuvos teritoriją.*

Grupei vadovavo plk. Nieniewski, 4-tos raitelių brigados vadas, kuris minėtus skaitlingus kovos padalinius sugrupavo į dvi laikinas taktinio pobūdžio brigadas:

- a) Majoro Bystramo – vadovaujamą 3 ulonų pulko vado, sudėtą iš:*
  - 3-čio ulonų pulko – vadas mjr. Sloninski,*
  - 16-to ulonų pulko – vadas mjr. Skrzynski,*
  - sudėtinio ulonų pulko (kombinovany pulk) – vadas mjr. Reliszko; šis pastarasis pulkas buvo sudarytas iš 2, 5, 8 ir 9 ulonų žygio pulkų eskadronų.*
  - 7-to rait. artilerijos diviziono 3-ios baterijos.*
- b) Majoro Piaseckio – vadovaujamą 7 ulonų pulko vado, sudarytą iš:*

382 Mūšių nuo 1 iki 15 d. rugsėjo reliacija // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 101, l. 25 a. p.; 2-ojo bataliono vado kpt. V. Bagdonavičiaus labai skubus pranešimas Antrojo pėstininkų pulko vadui ir II pėstininkų diviziono vadui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1515, l. 9.

383 5-ajam pėstininkų D. L. K. Keistučio pulkui slapta operatyvinis 1920-09-07 įsakymas Nr. 15 // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1515, l. 29; Leknickas L. 5 pėstininkų D. L. K. Keistučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 43.

384 Petraitis J. Laivę ginant, t. 2, p. 91.

- 7 ulonų pulko – vadas mjr. Lewandowski,
- majoro Jaworskio savanorių raitelių rinktinės, susidėjusios iš 1-jo raitųjų šaulių pulko IV diviziono, Volinijos ir Liublino rait. šaulių pulkų,
- 2-jo raitosios artilerijos diviziono.

Piaseckio brigados pulkai bei jų padaliniai veikė plačiame sektoriuje į šiaurės vakarus, šiaurę ir šiaurės rytus nuo Suvalkų, kur 41 pėstininkų pulkas laikė centrinę poziciją, su priskirtom jam 9 artilerijos pulko dviem baterijom, teikdamas, sulig reikalo, pėstininkų paramą tam ar kitam brigados raitelių padaliniui sektoriaus periferijoje.

Bystramo brigados pulkai buvo sutelkti miškuose už Juodosios Ančios ir į kairę nuo Augustavo–Seinų plento. Ta brigada naudojosi tik vieno, būtent 41-mo, pėstininkų pulko III bataliono parama. Tačiau rugsėjo 4 d., reaguojant į lietuvių artėjimą Augustavo link, lenkų 6 pėstininkų legiono pulko vienas batalionas su 211-ju ulonų pulku iš rajono Dambrava–Lipskas buvo skubiai nukreipti į šiaurę, į talką Nieniewskio raiteliams atsilaikyti prieš lietuvių spaudimą.

Iš lietuvių pusės prieš tą skaitlingą lenkų kavaleriją veikė 11 pėstininkų batalionų, būtent: du batalionai 10 p. p., trys – 5 p. p., trys – 8 p. p., du 2 p. p. ir vienas batalionas 6 p. p. Jie buvo išbarstyti šimtakilometriniame fronte nuo Vištyčio ež. prie Rytprūsių sienos iki Lipsko, už Augustavo miškų, be jokios kavalerijos, jei neskaityti vieno raitelių eskadrono, priskirto 10 p. p. Išnaudojant raitelių paslankumą, plk. Nieniewskio rinktinės brigadų vadams nebuvo sunku operuoti, ypač kai galėjo kone laisvai šeimininkauti didžiuliuose Augustavo srities miškuose. Tai įgalino minėtų lenkų raitelių brigadų vadus nepastebimai ir greitai sutelkti po didesnę eskadronų skaičių tam ar kitam sumanytam puolimui pravesti, arba realizuoti rimtesnę pasipriešinimą, o po to, jie galėdavo vėl greitai atsitraukti, kad išvengtų mūsų pėstininkų naikinančios ugnies. Atsitraukę į miškų prieglobstį, jie galėjo skubiai bei nekliudomai persiorganizuoti, kad vėl pulkų lietuvių batalionus, supdami juos iš sparnų, arba paskirus jų, net visai apsupdami³⁸⁵.

Pulkas plk. ltn. K. Ladigos direktyvą pereiti į gynybą gavo rugsėjo 5 d. vėlai vakare (apie 21 val.). Pulko pajėgos buvo išskirstytas kovos baruose abipus Krasnopolio–Suvalkų plento, kur jos susitelkė po tos dienos puolamųjų veiksmų, Suvalkų kryptimi.

Kad galima būtų apsidrausti nuo bet kokių netikėtų lenkų veiksmų, nuspręsta pajėgas pergrupuoti ir naują gynybos liniją užimti naktį iš rugsėjo 5-osios į 6-ąją. Rugsėjo 6 d., anksti ryte, pulko batalionai ir kuopos jau buvo naujose pozicijose. Viena 7 artilerijos baterija buvo dislokuota Radziušės (Radziuszki) rajone, į vakarus nuo Seinų, kita – Danilovičių (Danilowce) rajone. Batalionams priskirti šarvuočiai turėjo vykti: „Aras“ – plentu Krasnopolis–Tartokas,

385 Škirpa K. 5 pėstininkų DLK Kęstučio pulko kovos ties Seiniais 1920 metais // Karys, 1971, Nr. 3, p. 75–77.

7-oji baterija žygiuoja per Krasnopolį į naują fronto barą. 1920 09 06 (VDKM)

„Šarūnas“ – plentu Gibai–Pronckai. Seinuose palikta 1-ojo bataliono 2-oji kuopa buvo rezervas³⁸⁶.

Rugsėjo 6 d. pulką pasiekė džiugi žinia – 2-asis batalionas, vadovaujamas kpt. V. Bagdanavičiaus, išvengė Antrojo pėstininkų pulko bataliono likimo – jam pavyko išsiveržti iš lenkų kavalerijos apsupties Augustavo miškuose. Rugsėjo 6 d., apie 8 val. ryto, batalionas atvyko į Gibų rajoną, kontroliuojamą Lietuvos kariuomenės. Tačiau mūšiuose dalinys patyrė skaudžių nuostolių – neteko kone visos savo gurguolės. Bataliono kariai buvo labai pavargę, todėl dalinį pirmiausia teko atitraukti į pulko rezervą Seinuose, kad jis galėtų pailsėti ir turėtų laiko susitvarkyti³⁸⁷. Tą dieną pulkas galutinai užėmė visą jam pavestą barą. Kairiajame pulko sparne lenkų raiteliai vykdė žvalgybą. Iš Augustavo miškų į Gibus, Seinus ir Krasnopolį pradėjo rinktis išsibėgioję Antrojo pėstininkų pulko kareiviai. Juos pulko vadas įtraukė į Penktojo pėstininkų pulko sudėtį³⁸⁸.

Kad susigrąžintų Seinus, Lenkijos kariuomenės vadovybė prieš Penktąjį pėstininkų pulką sutelkė gana dideles pajėgas. K. Škirpos surinktais duomenimis, pirmojoje linijoje stovėjo C. Bystramo (Cyprian Bystram) brigados Trečiasis ir Šešioliktasis ulonų pulkai, sustiprinti vienu Keturiasdešimt pirmojo pėstininkų pulko batalionu, artilerija, antrojoje – suvestinis 211-asis ulonų pulkas. Z. Pia-seckio brigados 7-asis pulkas, sustiprintas Keturiasdešimt pirmojo pėstininkų pulko vienu batalionu ir artilerija. Antrasis šio pulko batalionas, rezervas, buvo dislokuotas Suvalkuose.

Savo veiksmus lenkai plėtojo dviem pagrindinėmis kryptimis:

386 Ten pat, p. 77.

387 Ten pat, p. 78.

388 1920-09-06 5-ojo pėstininkų pulko vado telefonograma II divizijos vadui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 9, l. 279.

1. iš už Juodosios Ančios per Gibus, puldami Seinus iš pietų ir juos supdami iš pietryčių pusės,

2. ir iš už Vygrių–Perto ežerų linijos, puldami abipus Krasnopolio–Seinų plento ir supdami Seinus iš vakarų ir šiaurės vakarų.

Lenkų puolimui pozicijos buvo palankios. Ančios ruožo miškai, kuriuose jų kavalerija galėjo nepastebimai judėti iš vienos vietos į kitą, buvo Gibų–Zelvos rajone, išsikišę plačia šaka į šiaurės rytus iki pat Berznyko. Tad jie sudarė puikiausią priedangą lenkų kavalerijai, besiveržiančiai į Penktojo pėstininkų pulko užnugarį, juo labiau kad tarp Šeštojo pėstininkų pulko kairiojo sparno ir kaimyninio Aštuntojo pėstininkų pulko dėl pastarojo vėlavimo užimti skirtą barą ant Ančios upės kranto žemiau Pronckų atsirado didelis neginamas tarpas³⁸⁹.

Rugsėjo 6 d. iki pietų pulko padaliniai jau buvo išsidėstę nurodytuose gynybos baruose. Lenkai dar nebuvo pradėję puolamųjų veiksmų, nes, matyt, norėjo išsiaiškinti, kaip pergrupuotos ir išdėstytos Penktojo pėstininkų pulko pajėgos Ančios linijoje, ir vakarop, apie 20 val., gana intensyviai ją žvalgė³⁹⁰.

Rugsėjo 7 d., apie 5 val., apie pusantros lenkų kuopos užėmė pozicijas anapus Juodosios Ančios ties plentu ir Pronckų kaimu ir pradėjo įnirtingai šaudyti iš kulkosvaidžių ir šautuvų, norėdamos išstumti 8-ąją Penktojo pėstininkų pulko kuopą iš užimtų pozicijų. Kuopa puolimą atrėmė. Apie 10 val. jau didesnėmis pajėgomis (kurias sudarė 3 pėstininkų kuopos ir 1 raitininkų eskadronas) vėl puolė 8-osios kuopos barą ir ją apsupo, bet kuopa išsiveržė iš apsupties, tiesa, netekusi 18 kareivių³⁹¹.

Lenkai taip pat puolė ir 9-osios kuopos barą, bet nesėkmingai ir buvo priversti pasitraukti. 9-oji kuopa paėmė lenkų kuopos gurguolę. Deja, 3-iasis pulko batalionas, vadovaujamas kpt. P. Plechavičiaus, tą dieną, nors ir atkakliai gynęsis, buvo priverstas atsitraukti nuo Juodosios Ančios upės į ežerų liniją Pamarė (Pomorze)–Girėtas (Gieret)–Veršniai (Wierśnie)–Baltasis upelis (Białorzeczka)–Pagaržėliai (Pogorzelec)–Mažieji Ežerai (Jeziorki Małe)³⁹².

1-ojo bataliono, vadovaujamo kpt. P. Gabrėno, bare tą dieną didesnių pokyčių neįvyko. Į pavakarę maždaug puskuopis lenkų raitelių su kulkosvaidžiais puolė 5-osios kuopos kairįjį sparną ir išstūmė iš apkasų vieną jos būrį. Bet atsiuntus į pagalbą bataliono rezervo karių, pozicijas pavyko susigrąžinti³⁹³. Vis dėlto vėliau paaiškėjo, kad tą dieną iš pulko pabėgo krn. Mikas Pužanovskis³⁹⁴.

389 Škirpa K. 5 pėstininkų DLK Kęstučio pulko kovos ties Seiniais 1920 metais // *Karys*, 1971, Nr. 3, p. 78.

390 Ten pat.

391 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 314.

392 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // *Karo archyvas*, t. 1, p. 151.

393 Škirpa K. 5 pėstininkų DLK Kęstučio pulko kovos ties Seiniais 1920 metais // *Karys*, 1971, Nr. 3, p. 78.

394 1921 m. spalio 10 d. įsakymas kariuomenei Nr. 235.

Šios dienos padėtį buvęs pulko vadas kpt. K. Škirpa apibendrino taip:

„Apskritai paėmus, rugsėjo 7 d. lenkai įvykdė eilę didesnių ir mažesnių puolamųjų veiksmų visame 5 p. p. bare, priversdami jo padalinius, ypač III bn. kuopas, pasitraukti nuo Ančios krantų. Tos dienos kautynių įvykiai konkrečiai parodė, jog lenkai labiausiai puolė 5 p. p. kairįjį sparną, tuo išsiduodami, jog jiems ypatingai rūpėjo kuo greičiau įsiveržti į Seinus per Gibus. 5 p. p. kairiojo sparno (8 kuopos) nepasisekimą ties Pronckais žymia dalimi lėmė dar ir tai, kad 8 p. p. visai dar nebuvo tada išėjęs į Ančios barą už Pronckų, kaip buvo divizijos vadovybės jam įsakyta. Apskritai pasakius, nuo pat 5 p. p. nukreipimo į Ančios barą rugsėjo 6 d. jo kairysis sparnas ties Pronckais buvo dėl blogo II divizijos vadovavimo išstatytas prieš malonei ar nemalonei.“³⁹⁵

Rugsėjo 8 d. pulkui, nepaisant, kad jo padėtis buvo gana nepalanki, apie 3 val. iš divizijos štabo atsiųstame divizijos vado plk. V. Grigaliūno-Glovackio įsakyme nurodyta iš priešos atsiimti Juodosios Ančios liniją. Apie 6 val. 3-iasis batalionas pradėjo pulti lenkus. Jam padėti buvo skirta 2-oji kuopa. 9-ajai kuopai įsakyta užimti Pagaržėlius ir iš ten vykdyti sustiprintą žvalgybą, užimti Aukštąjį tiltą (Wysoki Most), Studėnų mišką (Studziany Las), palaikant ryšius iš kairės su 7-ąja, iš dešinės – su 1-ąja kuopa. 7-ajai kuopai nurodyta žygiuoti į Krosną, Tartacišką (Tartaczysko), ten įsitvirtinti, palaikyti ryšius iš dešinės su 2-ąja kuopa, iš kairės – su 9-ąja kuopa. 2-oji kuopa, turinti šarvuotąjį automobilį „Šarūnas“, gavo užduotį žygiuoti plentu palaikant ryšius iš dešinės su 7-ąja kuopa, iš kairės – su Aštuntojo pėstininkų pulko dalimis ir, išmušus priešą iš Pronckų, įsitvirtinti ties plentu ir Pronckų kaime. 8-oji kuopa buvo palikta kaip 3-iojo bataliono rezervas ir turėjo judėti pirmyn paskui 7-ąją kuopą į Krosną (Krasne)³⁹⁶.

3-iojo bataliono kontrpuolimas prasidėjo 6 val. ryto. 2-ajai kuopai prisiartinus prie Pronckų, lenkai pradėjo smarkiai šaudyti ir, perėję į kontrpuolimą, privertė 2-ąją kuopą su šarvuočiu pasitraukti, dėl to 7-oji ir 8-oji kuopos taip pat buvo priverstos grįžti į senąsias pozicijas. Apie 5 val. 1-oji kuopa puolė Budą Ruską (Buda Ruska), bet nesugebėjo jos užimti. Nepavykus puolimui, pulkas apsistojo Gibų–Pagarėlių (Pogorzelec)–Kalietniko ruože. Pasinaudoję nesėkmingu pulko puolimu, lenkai pradėjo pulti 3-iąjį batalioną ir sumušė 9-ąją kuopą, gynusią barą Mažieji Ežerai–Pagarėliai–Baltieji ežerai (Jeziora Białe). Atkurti pralaužtas pozicijas iš Seinų buvo atsiųsta 4-oji kuopa, bet to padaryti vis tiek nepavyko. Visą dieną lenkai vykdė sustiprintą žvalgybą 1-ojo bataliono, ypač 5-osios kuopos, bare ir 17 val. pradėjo aršų 5-osios kuopos pozicijų puolimą. Kautynės tęsėsi apie pusantros valandos. Kad pagelbėtų 5-ajai kuopai, bataliono vadas kpt. P. Gabrėnas pasiuntė 1-osios kuopos būrį, tačiau jis, net

³⁹⁵ Škirpa K. 5 pėstininkų DLK Kęstučio pulko kovos ties Seinais 1920 metais // Karys, 1971, Nr. 3, p. 79.

³⁹⁶ Burkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 152; Škirpa K. 5 pėstininkų DLK Kęstučio pulko kovos ties Seinais 1920 metais // Karys, 1971, Nr. 4, p. 106.

nepriėjęs apkasų, prieš ugnies buvo išsklaidytas. Turėjo trauktis ir 1-asis, ir 3-iasis batalionai³⁹⁷.

Doc. dr. V. Lesčiaus nuomone, pagrindinė pulko pasitraukimo priežastis buvo visiškos apsupties grėsmės. Dėl 1-ojo bataliono atsitraukimo 3-iajam batalionui kilo realus pavojus būti apsuptam iš dešiniojo, atidengto, sparno. Už kairiojo 3-iojo bataliono sparno buvo miškai, ir tos baro dalies dar nebuvo užėmęs Aštuntasis pėstininkų pulkas, todėl imta baimintis, kad būtent čia lenkai gali pradėti supti batalioną. Dėl to Penktasis pėstininkų pulkas traukėsi be mūšio, užleisdamas jiems Krasnopolį ir Seinus³⁹⁸.

Rugsėjo 9 d. pulkas užėmė Berznyko–Galadusio barą. Apie 18 val. lenkai, remiami artilerijos, puolė Počkūnuose buvusią 2-osios kuopos uztvarą ir privertė ją sudarančius karius pasitraukti. Pulku buvo įsakyta uztvarą atitraukti. Pulko vado nurodymu Počkūnų kryptimi Dvarcėnai (Dworczysko)–Stabingis (Sztabinki) buvo pasiūsta 5-oji kuopa, o plentu Berznykas–Počkūnai – šarvuotasis automobilis. Lenkai iš Počkūnų pasitraukė nepasipriešinę ir susitelkė Stabingio–Berznyko–Zelvos rajone³⁹⁹.

Rugsėjo 10 d. ryte gana didelės lenkų pajėgos vėl pradėjo pulti Žagarių (Żegary)–Berznyko barą. Tačiau pulko kariai puolimą atrėmė. Prieš puolimas buvo nukreiptas dviem kryptimis: 1) į Berznyką ir netoli esantį palivarką, 2) į Počkūnus (juos apšaudė tankia artilerijos ugnimi). Atakos Berznykų kryptimi buvo atmuštos, tik dešiniajame sparne lenkai antrą kartą užėmė Počkūnus. Naktį pulkas pasitraukė į Klepočių–Kalvių liniją ir rugsėjo 11 d. apie 1 val. užėmė naują barą. Čia maždaug po valandos iš divizijos štabo buvo gautas kitas įsakymas – užimti Kučiūnų–Kalėdiškių–Brinių–Pazapsių barą. Grįžę žvalgai nuo Berznyko ir Stabingio pranešė, kad priešas naktį pasitraukė Seinų link, palikęs Počkūnuose uztvarą⁴⁰⁰. Toks pulko kilnojimas naktį iš vienos pozicijos į kitą labai vargino kareivius. Pulko vadas kpt. K. Škirpa nusprendė nurodytą poziciją ginti dviem batalionais, o 3-iajį batalioną, vadovaujamą kpt. P. Plechavičiaus, kaip labiausiai pavargusį, palikti rezerve Klepočių rajone. Turimi du šarvuotieji automobiliai buvo priskirti prie 1-ojo ir 2-ojo batalionų, o 7-oji artilerijos baterija dislokuota prie Klepočių⁴⁰¹.

Rugsėjo 12 d. 9 val. iš divizijos štabo buvo gautas įsakymas užimti Stabingio–Zelvos barą, jį užėmus, atlikti sustiprintą žvalgybą Seinų link. Apie 15 val.

397 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 152.

398 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 315.

399 Slaptas operatyvinis įsakymas 5-ajam pėstininkų D. L. K. Keistučio pulkui Nr. 17 // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1515, l. 30; Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 152.

400 Ten pat.

401 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 316.

pulkas pradėjo pulti lenkus ir apie 18 val. užėmė Zelvos–Kreivinių barą⁴⁰².

Rugsėjo 13 d. įsakyta atsiimti iš lenkų Seinus ir įsitvirtinti Šeipiškės (Szejpiški) –Baltojo–Dmitrovo (Dmitrowo) ežerų tarpežeryje iki Baltupio imtinai⁴⁰³. Didesnės lenkų pajėgos buvo susitelkusios Seinų ir Gibų rajonuose. Pulkui priskirta artilerijos grupė ir Antrojo pėstininkų pulko vienas batalionas užėmus Seinus turėjo pereiti Penktojo pėstininkų pulko vado žinion. Įsakyta užimti Seinus ir įsitvirtinti tarpkelyje (už Seinų), ežerų linijoje Baltasis (I) ežeras–Dmitrovas–Baltasis (II) ežeras–Šeipiškių ežeras. Šią liniją nurodyta užimti iki 12 val. Auštant 3-ioji kuopa, išsiųsta Seinų link žvalgyti prieš pozicijų, apie 6 val. užėmė Zaleskių (Zaleskie) kaimą. Žvalgai Paseiniuose (Pasejny) su lenkais smarkiai susišaudė.

Pulkui perėjus į puolimą, apie 10 val. Seinai buvo užimti, nors lenkai ir toliau atkakliai gynėsi. Priešas atsitraukė Danilovičių, Krasnopolio ir Gibų kryptimi, tačiau užimti nurodyto baro pulkui tą dieną nepavyko. Jį dalinys užėmė kitos dienos ryte, apie 5 val. Buvo užimti Gibai ir Baltųjų ir Dmitrovo ežerų tarpežeris. Priešas atsitraukė į Juodosios Ančios liniją⁴⁰⁴.

Ją užėmus, pulkui buvo įsakyta kol kas toliau nežygiuoti, o pereiti į gynybą, nes Lietuvos vadovybė pasiūlė Lenkijai sudaryti paliaubas. Įsakyme pulkui pulko vadas kpt. K. Škirpa pažymėjo, kad nors lietuviai ir pasiūlė lenkams paliaubas, priešas tebėra nesumuštas ir klatingas, todėl kariams įsakė būti budriems, nes iš lenkų galima bet kada laukti įvairių išsišokimų, stiprinti užimtas pozicijas, kasti apkasus ir pan.⁴⁰⁵

Rugsėjo 15 d., apie 9 val., iš divizijos štabo buvo gautas įsakymas perduoti ginamą barą Aštuntajam pėstininkų pulkui ir kitoms III divizijos dalims, o pulkui pereiti į divizijos rezervą Klepočių–Kučiūnų–Kaženių–Puodziškės rajone. Šiuo įsakymu prie pulko priskirtas Antrojo pėstininkų pulko batalionas buvo gražintas Antrojo pėstininkų pulko vado, du šarvuotieji automobiliai – Aštuntojo pėstininkų pulko vado žinion. Artilerijos grupė liko užimtose pozicijose, o Penktajam pėstininkų pulkui buvo perduotos dvi 5-osios baterijos patrankos⁴⁰⁶.

Rugsėjo 17–18 d. pulko vadas nurodė jokių užsiėmimų neorganizuoti, leisti kariams pailsėti ir susitvarkyti, išsimaudyti, apsikirpti⁴⁰⁷. Ūkio vedėjas kpt. P. Kabaila skubiai iš sandėlių atsiuntė reikiamų priemonių. Tomis dienomis

402 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 152.

403 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 317.

404 II PD vado plk. V. Grigaliūno-Glovackio 1920-09-13 įsakymas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1515, l. 11; Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 152–153.

405 Slaptas operatyvinis 1920-09-14 įsakymas 5-ajam pėstininkų D. L. K. Keistučio pulkui Nr. 19 // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1515, l. 34.

406 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 153.

407 1920-09-16 telefonograma batalionų vadams // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 9, l. 327.

Pulko naujokai (VDKM)

pulką papildė per 400 naujokų. Nors tai apskritai buvo labai gera žinia, dėl to kilo įprastų sunkumų – naujokams trūko aprangos, ginklų, jie dar buvo neapmokyti. Vis dėlto net ir po to pulkui ir toliau trūko kareivių⁴⁰⁸.

Rugsėjo 18 d. buvo gauta II pėstininkų divizijos vado telegrama, kurioje jis nurodė, pasitelkus vietos gyventojus ir civiliniais drabužiais perrengtus karius, organizuoti slaptą žvalgybą. Oficialiai lietuvių žvalgams įsakyta vengti ginkluotų susidūrimų su lenkais, tačiau kartu bet kokiomis priemonėmis stengtis neleisti lenkų žvalgams prasiskverbti į divizijos dalių kontroliuojamą teritoriją. Visiems pulkams nurodyta, kur turi būti įrengtos centrinės telefonų stotys: Penktasis pulkas ją turėjo įrengti Kučiūnuose. Divizijos vadas pulkų vadams priminė 3 pagrindinius karo principus: svarbiausia – žvalgyba, apsauga ir ryšiai. Telegrama taip pat buvo informuojama, kad rugsėjo 19 d. divizijos vadas atliks Penktojo pėstininkų pulko apžiūrą, ir nurodoma apžiūrai parengti visus laisvus nuo tarnybos karius, kulkosvaidžių kuopas išrikiuoti su kulkosvaidžiais⁴⁰⁹.

Po kiek laiko kita telefonograma pulko vadas buvo informuotas, kad prasidėjusios su lenkais derybos dėl griežtos pastarųjų pozicijos nutrauktos, todėl susitarimas dėl ugnies nutraukimo nuo rugsėjo 19 d. 6 val. ryto nebegalioja. Divizijos vadas įsakė būti atsargiems, nuolat vykdyti žvalgybą, palaikyti glaudžius ryšius su divizijos vadovybe, artilerijos padaliniais ir kaimynais, savo baruose organizuoti partizanų ir šaulių būrius⁴¹⁰.

Rugsėjo 19 d., kaip ir buvo planuota, 9 val. ryto aikštėje prie Kučiūnų kapienių įvyko pamaldos, po jų divizijos vadas atliko pulko apžiūrą⁴¹¹.

Kai buvo gautas įsakymas pereiti į divizijos rezervą, pulke, Mokomojoje komandoje ir Atsargos kuopoje apsilankė ir kariuomenės inspektorius. Jis pastebėjo, kad kuopos parengtis prasta, kareiviai į komandas atsako labai tyliai, nežino,

408 Škirpa K. 5 pėstininkų DLK Kęstučio pulko kovos ties Seiniais 1920 metais // Karys, 1971, Nr. 5, p. 163.

409 1920-09-18 telefonograma Nr. 127 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 6, l. 87–88.

410 1920-09-18 telefonograma Nr. 129 // Ten pat, l. 86.

411 1920-09-18 telefonograma batalionų vadams // Ten pat, b. 9, l. 329.

kas yra jų viršininkai, matyt, nesilaiko dienotvarkės, bet kartu puikiai suvokė to priežastis, nes tuo metu Atsargos kuopoje surinkti ką tik atvykę naujokai dar nebuvo spėję nieko išmokti⁴¹².

1920 m. rugsėjo 22 d., II pėstininkų divizijai laikant barą prie Berznyko, Penktojo pėstininkų pulko 1-asis ir 3-iasis batalionai kasė apkasus Žagarių–Počkūnų–Basių (Bosse) linijoje, o 2-asis batalionas ilsėjosi Berznyke. Pulko vadas kpt. Škirpa su štabu ir 2-uoju batalionu buvo Berznyke, pulko gurguolė – Klepočių rajone. Apie 11 val. staiga pasigirdo artilerijos, o vėliau šautuvų ir kulkosvaizdžių šūviai – šaudyta Zelvės–Gibų kryptimi. Tuoju susisiektas su Antrojo ir Aštuntojo pėstininkų pulkų vadais, tačiau jie atsakė, kad nieko ypatingo nesą. Atbėgęs civilis pranešė, kad didelės lenkų pajėgos puola Zelvą. Tuoju į Dubius (Dubowo) buvo išsiųsta 6-oji kuopa, 4-oji kuopa – ant plento Berznykas–Kapčiamiestis. Vos tik kuopa išėjo į Dubius, iš Zelvės atjojęs raitelis pranešė, kad ir ją jau užėmę lenkai. Tai pranešus divizijos vadui buvo gautas įsakymas likviduoti pralaužą lenkų fronte Zelvės rajone. Vykdydamas šį įsakymą, pulko vadas 1-ajam batalionui, vadovaujamam kpt. L. Garbaliausko, įsakė susitelkti Kreivinių (Krejwińce), 3-iajam batalionui – Stabingio–Dvarčėnų rajone, 3-iajam –

P. Saldukas // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 5

žygiuoti Suvarovos kryptimi link Zelvės, saugant plentą Berznykas–Kapčiamiestis ir vykdant priešakinę sustiprintą žvalgybą, ginti baro Kunio (Kunis)–Ilgelio (Ilgiełk) ežerų tarpežeryje. 1-ajam batalionui buvo įsakyta iš Kreivinių žygiuoti Basių–Beržalapių (Berżałowce) link ir susigrąžinti Zelvą, 3-iajam batalionui – likti pulko rezerve ir vykti į Počkūnų rajoną⁴¹³.

Vos tik buvo duotas įsakymas 1-ajam ir 3-iajam batalionams, ties Dubiais tarp lenkų ir pasiūstos 6-osios pulko kuopos prasidėjo susišaudymas. Kariai, vadovaujami ltn. Petro Salduko, atkakliai priešinosi, tačiau, lenkams atsiuntus pastiprinimą, lietuvių pasipriešinimas buvo palaužtas. Šiame mūšyje žuvo ltn. P. Saldukas⁴¹⁴.

412 1920 m. rugsėjo 30 d. įsakymas kariuomenei Nr. 447.

413 Burkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 153.

414 Pasižymėję karžygiai // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 3, l. 83.

Lenkams puolant, 2-asis batalionas skubiai užėmė barą prie pat Berznyko, tačiau jo apginti nepavyko – lenkai jį užėmė. 1-asis batalionas, kuris buvo pasiūstas į Kreivinių–Basių–Beržalapių liniją, ties Basiais susikovė su priešu, bet, jo supamas iš abiejų pusių, po įnirtingų kautynių pasitraukė link Alšankos ir ten užėmė jau parengtus apkasus. Kadangi Berznykas lenkų buvo užimtas, o 1-asis batalionas, vadovaujamas kpt. P. Plechavičiaus, negalėjo įvykdyti jam duoto nurodymo, buvo pasiūstos dvi 3-iojo bataliono kuopos link Pulkotų (Pólkoty) užimti 145 ir 149 aukštumų (į rytus nuo Pulkotų) ir atakuoti priešo voros, kuri ėjo plentu iš Berznyko į Počkūnus. Likusi 3-iojo bataliono kuopa buvo pasiūsta užimti Ringių ežero–Berznyko (Beržniki-Folwark) pozicijos ir sulaikyti priešą, žygiuojantį į Počkūnus. Kreivinių–Pulkotų ruože lenkus pavyko sulaikyti iki 17 val., ir tik gavęs žinią, kad jie užpuolė Antrojo pėstininkų pulko gurguolę ties Žagariais ir užėmė Pulkotus, pulkas buvo priverstas nuo Pulkotų–Počkūnų linijos pasitraukti, nes, nebegalint niekuo padėti apsuptam Antrajam pėstininkų pulkui, atkaklus jo priešinimasis nebeteko prasmės. Dengiamas šarvuotojo automobilio ir turimos artilerijos pulkas atsitraukė į pozicijas ruože Disnyčia (Disznica)–Kalviškiai (Kalviai?)–Kučiūnai–Zapsio ežeras, kur ir apsinakvojo. Lenkai taip pat sustojo.

Turimais duomenimis, kautynėse ties Berznyku dalyvavo beveik trys lenkų pėstininkų ir raitininkų divizijos. Priešo voros traukė keliomis kryptimis: viena – Gibų–Počkūnų, antra – Paseinių–Beržalapių–Basių, trečia – Zelvų–Dubių–Berznyko, o jo raitininkų vora, išjojusi iš miško, nuo Suvaravos – Markiškių (Markiszki) link⁴¹⁵.

Per šias kautynes pulkas patyrė daug nuostolių: buvo apie 20 nukautų, tarp jų ir minėtas leitenantas Petras Saldukas, keliasdešimt sužeistų, 130 kareivių pateko į nelaisvę. 2-asis batalionas ties Berznyku buvo apsuptas ir visiškai sumuštas. Didelių nuostolių neišvengė ir lenkai, kurie puolė pulko karius tirštomis voromis ir šaudė nesitaikydami⁴¹⁶.

Rugsėjo 23 d. fronto vado įsakymu 1-asis batalionas pasistūmėjo pirmyn ir užėmė Žagarių–Rakelėnų (Rachelany) barą. 2-ojo bataliono užtvara, stovėjusi Kalendiškiuose, buvo perkelta tarp Zapsio ir Galsto ežerų. Teritorijoje iš dešinės veikė Šeštojo pėstininkų pulko dalys, iš kairės – 4-asis raitelių eskadronas. Tačiau tuo metu lenkai puolimą sustabdė, nes savo pajėgas metė prieš raudonarmiečius⁴¹⁷.

415 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 153–154.

416 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920, p. 327; Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 154; Ką lietuviška spauda apie mus rašė // http://ausra.pl/2010/10_13-14/pm.html [žr. 2014-03-05].

417 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 154.

Rugsėjo 23 d. kpt. Kazys Škirpa dėl vadovaujamo dalinio pralaimėjimo buvo atleistas iš pulko vado pareigų ir kaip buvęs kandidatas į Steigiamąjį Seimą ten išsiūstas. Vietą Steigiamajame Seime K. Škirpai, vengdamas galimo skandalo dėl jo atleidimo, užleido krašto apsaugos ministras ir vyriausiasis kariuomenės vadas plk. ltn. Konstantinas Žukas⁴¹⁸. Laikinei pulko vadu buvo paskirtas buvęs Generalinio štabo Mobilizacijos skyriaus viršininkas kpt. Antanas Zubrys⁴¹⁹. Pulką K. Škirpa A. Zubriui perdavė rugsėjo 24 d. 21 val. Paskutiniame savo įsakyme pulkui kpt. K. Škirpa rašė:

„Atsisveikindamas tariau širdingą padėkos žodį visiems bendradarbiams, prisidėjusiems prie pulko organizavimo, ir reiškiu didelės pagarbos karžygiams karininkams ir kareiviams, aukštai iškėlusiems jo vardą sunkioje kovoje už Tėvynės Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę.“⁴²⁰

Rugsėjo 27 d., apie 15 val., buvo gautas divizijos vado įsakymas pulkui užimti naują barą – Burokai–Galiniai–Dusnyčia (?Dusznica)–Miškiniai–Nieravai–Janaukos (Janėnų?) tarpežeris (palei Prapunto ežerą). Vienas šarvuotasis automobilis buvo paliktas 1-ajam batalionui, antras – pasiūstas į Lazdijus. Apie 23 val. Penktojo pėstininkų pulko vado žinion atvyko dviejų haubicų baterija. Prie pulko, kurio karių liko nedaug, taip pat buvo priskirtas 4-ojo raitelių eskadrono būrys. Pulko štabas apsistojo Lazdijuose. Barą pulkas turėjo užimti iki rugsėjo 29 d.⁴²¹ Žvalgai išsiaiškino, kad prieš jį išsidėstęs lenkų Trečiasis Varšuvos pėstininkų pulkas⁴²².

Pulko raštininkai. 1920 m. rugsėjis (VDKM)

418 Žukas K. Žvilgsnis į praeitį, p. 240.

419 1920 m. spalio 15 d. įsakymas kariuomenei Nr. 455.

420 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-09-24 įsakymas Nr. 273 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 5, l. 347.

421 1920-09-27 slaptas operatyvinis įsakymas II pėstininkų divizijai Nr. 4 // Ten pat, b. 6, l. 124.

422 1920-09-27 telefonograma 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 9, l. 384.

Rugsėjo 30 d. ryte iš divizijos štabo gauta telefonograma informuota, kad Lietuvos derybų su Lenkija delegacija pranešė apie lenkų pažadą rugsėjo 30 d. 24 val. nutraukti puolimą ir sustabdyti karo veiksmus. Remdamasis vyriausiojo kariuomenės vado įsakymu, divizijos vadas 24 val. taip pat įsakė pulkui sustabdyti savo ginkluotus veiksmus, tačiau, jei pulkų, priešą atremti⁴²³.

Atrodė, kad artėja atokvėpis, tačiau rugsėjo 30 d., apie 18 val., Lenkijos pajėgos vėl pradėjo pulti Burokų–Galinių barą. Jos kelis kartus atakavo pulko karių apkasus, bet buvo atremtos. Apie 19 val. pulko pozicijas apšaudė iš artilerijos prie Kybartų. Beveik prieš vidurnaktį lenkai atgabeno artilerijos pabūklus prie 166-osios aukštumos ir pradėjo šaudyti į 6-osios kuopos apkasus prie Galadusio ežero, bet, pulko artilerijai paleidus atsakomąją ugnį, nutilo⁴²⁴.

Spalio 1 d., apie 1 val., prieš artilerija vėl pradėjo šaudyti į pulko pozicijas prie Kybartų kaimo, beveik dviejų kuopų pajėgomis puolė ten buvusius apkasus ir sumušę 4-ąją kuopą, kurią tuo metu sudarė tik 30 kareivių, užėmė Kybartus. Šis lenkų puolimas buvo netikėtas, nes rugsėjo 30 d. 24 val. turėjo būti sustabdyti visi abiejų pusių kovos veiksmai nuo Vokietijos sienos iki Nemuno.

Visą naktį lenkai bandė prasiveržti į pulko užnugarį, į pozicijas prie Bielėnų, bet neįstengė. Naktį buvo užpulta ir 5-oji kuopa. Apie 21 val. pulko kariams pavyko išstumti lenkus iš Bielėnų ir Kybartų ir šiuos kaimus atsiimti⁴²⁵. Įtemptų kovų įkarštyje pulką pasiekė žinia, kad spalio 2 d. Prezidento įsakymu 1-ojo bataliono vadas kpt. Petras Gabrėnas pakeltas į majorus⁴²⁶.

Spalio 5 d. buvo gautas kariuomenės vado įsakymas, perdavus barą Antrajam pėstininkų pulkui, vykti į Valkininkų rajoną. Prie pulko buvo priskirta 2-oji haubicų baterija ir 9-osios artilerijos baterijos būrys⁴²⁷.

Spalio 7 d. 8 val. 30 min. baras ir šarvuotieji automobiliai buvo perduoti Antrajam pėstininkų pulkui. Dviejų haubicų baterija ir 9-osios baterijos būrys turėjo vykti su pulku.

Tuo metu, spalio 7 d. ryte, Lietuvos ir Lenkijos atstovams Suvalkuose pasirašius taikos sutartį ir tarp dviejų valstybių nustačius demarkacijos liniją, atrodė, kad karas baigsis, tačiau jau kitą rytą, t. y. spalio 8 d., gen. mjr. Liucjano Želigovskio vadovaujama Lenkijos kariuomenės grupė puolė Lietuvą.

Spalio 9 d., apie 14 val., pulkas atvyko į Valkininkus ir perėjo III pėstininkų divizijos vado žinion. III pėstininkų divizijos vadas daliniui įsakė susitelkti

423 1920-09-30 telefonograma Nr. 172 // Ten pat, l. 398.

424 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 154.

425 Ten pat.

426 1920 m. spalio 15 d. įsakymas kariuomenei Nr. 454.

427 1920-10-05 slaptas operatyvinis įsakymas 5-ajam pėstininkų D. L. K. Keistučio pulkui Nr. 22 // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1515, l. 40.

Lauko virtuvė fronte ties Vieviu. 1920 m. (LCVA)

Klepočių–Leiponių rajone. Apie 17 val. pulkas išvyko iš Valkininkų stoties⁴²⁸.

Spalio 10 d. kpt. Antanas Zubrys buvo atleistas iš laikinai einančio pulko vado pareigų⁴²⁹. Spalio 14 d. 12 val. jis šias pareigas perdavė naujam pulko vadui plk. ltn. Mikui Velykiui⁴³⁰.

Spalio 12 d. pulkas buvo perkeltas į Vievio rajoną. Spalio 14 d. iš divizijos štabo buvo gautas įsakymas vienam batalionui pereiti ir sustoti Pilypiškių–Balceriškių linijoje, likusiems – Kurkliškių–Javieniškių (Vievininkų?) rajone. Vykdydamas šį įsakymą, 2-asis batalionas 12 val. išvyko iš Kurkliškių, 15 val. atvyko į Balceriškes, užėmė Panerių–Kerageliškių–Baltamiškio–Kazimieriškių barą ir išsiuntė žvalgus Surmančių (Šiurmonių?) ir Elniakampio link. Iki tol šį barą buvo užėmęs Trečiasis pėstininkų pulkas. Dėl neaiškios padėties I-ajam batalionui buvo įsakyta pereiti iš Juodelių į Pilypiškes, kur 16 val. atvyko 3-iasis batalionas ir pasiliko senosiose pozicijose. 20 val. į Žebertonis atvyko 7-oji baterija ir perėjo Penktojo pėstininkų pulko vado žinion⁴³¹.

428 1920-10-06 telefonograma Nr. 206 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 6, l. 92; Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 154–155.

429 1920 m. spalio 15 d. įsakymas kariuomenei Nr. 455.

430 1920-10-14 įsakymas 5-ajam pėstininkų pulkui Nr. 294 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 5, l. 398.

431 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 155.

Pulko kariai fronte prie Vievio kasa apkasus. 1920 m. (LCVA)

Spalio 16 d. auštant 1-asis ir 2-asis batalionai užėmė pozicijas Joteliūnų–Lazdėnų–Burbiškių ruože⁴³².

Po pulko patirto pralaimėjimo, kaip jau minėta, dalinyje labai trūko karių. Pagaliau spalio 17 d. į pulką atvyko 71 naujokas. Mobilizacijos organizavimo tarnybos jau kitą dieną, spalio 18-ąją, atsiuntė dar 119 naujokų, o spalio 19 d. – 23 kareivius⁴³³.

Spalio 18 d. 8-ajai kuopai buvo įsakyta vykti į Miciūnus Trečiojo pėstininkų pulko 1-ojo bataliono vado žinion, 9-ajai kuopai – į Strazdiškes. Tą dieną lenkų artilerija smarkiai apšaudė 1-ojo bataliono barą⁴³⁴. Tą pačią dieną pulką paliko kpt. Povilas Plechavičius ir vyr. ltn. Aleksandras Plechavičius, nes buvo perkelti į Pirmąjį raitelių pulką. Spalio 20 d. į Armijos teismą buvo perkeltas kpt. Karolis Remėza⁴³⁵. Šių trijų patyrusių karininkų netektis tokiu įtemptu pulkui metu buvo didelis nuostolis, tačiau kariuomenės vadovybė turėjo savo planų.

Spalio 20 d. pulkui buvo įsakyta susitelkti Baltamiškio–Skirmantiškių–Vilūniškių–Kurkliškių–Miciūnų rajone ir kaip divizijos rezervui sustiprinti antrąją

432 Ten pat.

433 5 pėstininkų pulkui 1920-10-17 įsakymas Nr. 299, 1920-10-18 įsakymas Nr. 300 ir 1920-10-19 įsakymas Nr. 301 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 5, l. 418–422, 426.

434 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 155.

435 1920 m. spalio 23 d. įsakymas kariuomenei Nr. 461.

Pasirengę atremti priešų puolimą. Fronte prie Vievio. 1920 m. (LCVA)

gynybos liniją. 8-oji kuopa vėl buvo pasiūsta Trečiojo pėstininkų pulko 1-ojo bataliono vado žinion. Į pulką ji grįžo kitą dieną. Apie 18 val. pulkas perėjo į naują vietą⁴³⁶.

Spalio 21 d., apie 4 val., iš divizijos štabo gauta telegrama buvo pranešta, kad nustatyta nauja antroji gynybos linija Paneriai–Baltamiškis–Vievis–Strėvininkai–Laičiai–Daugirdiškės. Pulkui buvo įsakyta ją užimti⁴³⁷.

Spalio 22 d. lenkai pralaužė I divizijos frontą ir privertė jos dešinią sparną trauktis link Kernavės–Kazokiškių. Siekiant išvengti gresiančio pavojaus III divizijos kairiajame sparne buvusiam Penktajam pėstininkų pulkui su 2 lengvųjų ir 2 haubicų baterijomis buvo įsakyta užimti gynybos pozicijas bare Padaliai–Paneriai(?)–Zabaka (Zabarija?)–Vievis–Naujalaukis–Krosna–Gilino ežeras. Apie 11 val. pulkas nurodytą barą užėmė. Tą dieną pulko bare susidūrimų su lenkais nebuvo⁴³⁸.

Spalio 26 d., apie 7 val., lenkai maždaug vieno bataliono pajėgomis nuo Karageliškių pusės puolė 1-ojo bataliono kairiąją sparną ties Paneriais. 1-oji kuopa buvo priversta atitraukti savo kairiąją sparną. 9 val. 3-iosios kuopos bare nuo Skirmantiškių pusės ties plentu puolė sustiprinta lenkų žvalgų grupė, bet kuopos kariai ją atrėmė⁴³⁹.

436 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 155.

437 Ten pat.

438 Ten pat.

439 Ten pat.

Belaisviai lenkai želigovskininkai, suimti užtvoroje už Vievio, varomi per Žaslių stotį (LCVA)

Kad likviduotų fronto pralaužą prie Panerių, Trečiojo pėstininkų pulko 2-asis batalionas buvo pasiųstas į Varliškes, Šaltupe, Medžiolus, Penktojo pėstininkų pulko Mokomoji kuopa – į Padalius. 1-ajai kuopai atėjus į pagalbą 6-ajai kuopai, abi kuopos iš Varliškių buvo nukreiptos 128-osios aukštumos ir Panerių dvaro kryptimi, kad apsuptų priešą ir užimtų senąsias pozicijas, bet lenkai, pastebėję šį manevrą, pasitraukė Baltamiškio ir Ausieniškių link. 1-oji kuopa užėmė senąjį barą nuo 128-osios aukštumos iki geležinkelio, 6-oji kuopa – nuo Panerių dvaro iki 128-osios aukštumos⁴⁴⁰.

Kovų įkarštyje spalio 28 d. pulko vadas plk. ltn. M. Velykis 2-osios kulkosvaidžių kuopos vadą mjr. B. Mačiulį paskyrė 3-iojo bataliono vadu, o ltn. K. Matulevičių – pulko komendantu⁴⁴¹.

Spalio 29 d., apie 7 val., maždaug keturios lenkų kuopos puolė 1-osios ir 2-osios kuopų pozicijas, bet, sutiktos ugnimi, turėjo pasitraukti. Apie 10 val. lenkai pabandė įsiveržti į 3-iojo bataliono barą tarp Nuobariškių ir Gilūšio ežerų. Kautynės tęsėsi iki 13 val. 30 min. Lenkų puolimas buvo atremtas ir jie iš Daniliškių ir Skirmantiškių kaimų pasitraukė Pauliškių ir Trakų link⁴⁴².

440 Ten pat.

441 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-10-30 įsakymas Nr. 312 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 5, l. 473.

442 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 155–156.

Lapkričio 1 d. divizijos vado įsakymu pulkas ginamą barą perdavė Trečiajam pėstininkų pulkui ir perėjo į divizijos rezervą Žaslių rajone. Gautoje telefonogramoje dėl perdislokavimo buvo pabrėžta, kad pulkas turi būti pasirengęs persikelti į kitos divizijos rajoną. Penktojo pėstininkų pulko artilerijos ir kitos dalys perėjo Trečiojo pėstininkų pulko vado žinion⁴⁴³.

Pulko, nors laikinai ir atitraukto nuo fronto linijos, vadas plk. ltn. M. Velykis įsakė visiems batalionams turėti po budintį būrį su kulkosvaidžiu, kuris prirėkus iš karto galėtų stoti į kovą. Kiekvienam batalionui buvo įsakyta pastatyti artimąją apsaugą, pastebėjus priešą lėktuvą – tuojau pat apie tai pranešti pulko štabui, o visiems kariams, jei įmanoma, pasislėpti. Gurguoles nurodyta laikyti paslėptas.

Nuo lapkričio 4 d. pulko padaliniuose įsakyta atnaujinti rikiuotės mokymą: pratybas rengti nuo 8 iki 11 ir nuo 14 iki 16.30 val. Vakare kareiviams skaityti paskaitas, organizuoti pokalbius, dainuoti. Kpt. P. Kaunui nurodyta vesti užsiėmimus karininkams, išskyrus batalionų vadus, o batalionų vadams – mokyti puskarininkius. Pulko vadas paragino karininkus gerai susipažinti su statutais.

Kadangi labai pagausėjo dezertyrų, ypač prasidėjus kovoms su želigovskinkais, pulko vadas paskelbė griežtą kovą su dezertyravimu: apie bandžiusius pabėgti ir pabėgusius kareivius įsakė tuoj pat jam pranešti⁴⁴⁴, kad būtų skubiai imamasi priemonių bėgliams sugauti.

Pulko vadas taip pat griežtai uždraudė medžioti, nes karininkai dažnai tuo piktnaudžiavo prisidengdami tuo, kad moko kareivius šaudyti⁴⁴⁵.

Lapkričio 7 d. buvo džiugi pulkui. Tą dieną iš lenkų nelaisvės grįžo 51 pulko karys, lapkričio 11 d. – dar 14⁴⁴⁶. Juos ir vėliau grįžusius pulko vadas išleido pailsėti ir atsigauti, suteikęs 10–12 dienų atostogas. Lapkričio 13 d. pabėgęs iš lenkų nelaisvės į pulką grįžo kpt. A. Virbalis. Jį pulko vadas išleido 14 dienų atostogų⁴⁴⁷.

443 1920-10-30 operatyvinė telefonograma Nr. 1625 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 9, l. 459.

444 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-11-04 įsakymas Nr. 317 // Ten pat, b. 5, l. 488.

445 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-11-05 įsakymas Nr. 318 // Ten pat, l. 493.

446 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-11-11 įsakymas Nr. 324 ir 1920-11-12 įsakymas Nr. 325 // Ten pat, l. 505, 521.

447 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-11-19 įsakymas Nr. 332 // Ten pat, l. 547.

Do Żołnierzy Polskich!

LIST DZIEWIĄTY.

Żołnierze Polscy! Właściwie piszemy dziś do Waszego dowódcy generała Żeligowskiego. Ale nie widzimy go nigdy zbliżać, przez to i listu nie możemy mu bezpośrednio doręczyć. To też najuprzejmiej upraszamy Was Żołnierze, po przeczytaniu niniejszego doręczyć panu generałowi przytoczony tutaj list. Z góry dziękujemy za uwzględnienie naszej prośby. **Żołnierze Litewscy.**

LIST OTWARTY DO GENERAŁA ŻELIGOWSKIEGO.

Panie Generale! Słowa a czyny Pańskie często nie są w zgodzie z prawdą i sprawiedliwością. Twierdzimy to stanowczo.

Ogłosił się Pan „buntownikiem” i zapewniał cały świat, że zerwał stosunki z Dowództwem Wojsk Polskich. Tymczasem jawnie otrzymuje Pan od tego Dowództwa posiłki, amunicję, pociągi i inne niezbędne rzeczy. Gdzie więc jest prawda słów Pańskich?

Ogłosił Pan całemu światu, że prowadzi ze sobą żołnierzy Litwinów i Białorusinów, którzy rzekomo chcą wyzwolić niby z jarzma litewskiego swoją Ojczyznę Litwę. W rzeczywistości zaś prowadził Pan żołnierzy Polaków z ziemi Warszawskiej, z Poznania lub z Galicji. Niektóre półki Pańskie nie miały ani jednego żołnierza Litwina. Znaczy to, że Pan głosił nieprawdę!

Stworzył Pan w Wilnie niby rząd litewski złożony z obywateli i chce zadziwić nas pomysłowością swoją. Myli się Pan! Znamy się doskonale na takich sztukach. W roku zeszłym został zorganizowany w Rydze podobny rząd fałszywy lotewski, złożony z obywateli Łatwji, baronów niemieckich, największych wrogów Narodu Lotewskiego. Sprowadził ten samozwańczy rząd niemieckie żelazne dywizje generała von-der Golla niby jako ochotników dla obrony Łatwji od... Łotyszów! „Rząd” ten i żelazne dywizje zostały pobite przez Łotyszów.

W zeszłym też roku zorganizował generał Bermondot stutysięczną armię rzekomo rosyjską niby dla walki z bolszewikami. Tymczasem była to armia niemiecka, która wspólnie z dywizjami jeny. Golla zaczęła zagarniać ziemie litewskie i lotewskie. Litwini i Łotysze wspólnymi siłami, popierani przez partyzanckie oddziały włościan, ostatecznie pobili bermontczyków, wielu ich wytypili, resztę zaś wypędzili ze swoich krajów.

Znamy i inne przykłady awantur polityczno-wojskowych.

Nie dalej jak w tymże zeszłym roku byliśmy świadkami powstania w Wilnie „Rządu Litwy i Białej Rusi” Mickiewicza-Kapsukasal Walczyliśmy z jego niby litewskim wojskiem, złożonym z Rosjan gubernji Moskiewskiej, Wołogodzkiej, Kostromskiej i innych!

W sierpniu r. b. wzięliśmy w Wilnie „3 Lubelski półk”, „2 Łomżyński” i inne polskie niby półki, maszerujące po ulicach ze śpiewem: „Śmiało, towarzysze!”, w nogu”. Złożone były te półki z żołnierzy rdzennie rosyjskich, służyły zaś symozwańczemu rządowi polskiemu Marchlewskiego i innych!

Panie Generale! Czyż Pan nie widzi wielkiego podobieństwa swojej polityki do awantur von-der-Golla, Bermondota, Mickiewicza-Kapsukasal i Marchlewskiego? Wszak nie napróżno nazywają u nas Pana Polskim Bermondotem, stronnikiem zaś pańskich bermontczykami.

Głosił Pan zatem, że prowadzi ze sobą ochotników. Z rozmów zaś z żołnierzami polskimi i jeńcami dowiedzieliśmy się, że są to zmobilizowani żołnierze, że Pan nigdy przedtem ich się nie pytał i teraz się nie pyta, czy oni chcą wojować z nami. Jacyż więc oni ochotnicy i gdzież tutaj prawda słów Pańskich?

Twierdził Pan dalej, że my idziemy z Niemcami. Pytamy, czy wiele ich znalazł Pan wśród nas? Prosimy, spytać ludności wileńskiej, czy dużo Niemców widziała ona w naszym wojsku? Pan wiedział że to nieprawda, pocóż więc Pan oficjalnie pisał takie rzeczy? Upewniał Pan Generał, że idziemy razem z bolszewikami. Jeżeli byli oni z nami, to gdzież obecnie podzieli się? - Niema ich i nie było! Pan doskonale wiedział że tak jest, pocóż było pisać nieprawdę?

Rozszerza Pan wiadomości, że Litwini rzucali bomby na miasto Wilno. A Pan wie dobrze, że oni rzucali nie na miasto, lecz na angary awajacyjne przy półstanku Porubanek, położonym o 5-6 wiorst od Wilna. Pocóż więc głosić nieprawdę?

Skarży się Pan aż Związkowi Narodów, że nasze aeroplany rozrzucają listy. Odezwy nasze do Pańskich żołnierzy. Żąda Pan, aby zabroniono nam to robić. Tymczasem aeroplany Pańskie rzucają bomby na nasze miasta (w Wilkomierzu zginęło od bomb 20 ludzi, przeważnie kobiety, dzieci i starcy). Czyż to honorowo?

Jeżeli posyłamy listy, należy się na papier odpowiadać papierem, lecz nie bombami!

Boi się Pan, abyśmy nie zbałamucili żołnierzy Pańskich i ludności miejscowej. Dowodzi to, jak sam Pan mało wierzy w sprawiedliwość sprawy swojej. Pan wie, że setki agitatorów Pańskich nie w stanie będą zwyciężyć prawdy, zawartej w kilku słowach listów naszych!

Wierz Panie Generale, że żadne bomby, kulomioty, działa pańskie ani pociągi opancerzone („Pilsudzki”, „Paderewski”) nie zwyciężą: prawdy naszej!

Wreszcie parę słów o Pańskiej osobistości. Nie idzie nam tutaj o osobiste sprawy Pańskie ani o charakter Pański, dalej, nie idzie o to, czy Pan jest dobry, czy zły trzeźwy, czy pijak lub coś podobnego. Nas to nie obchodzi. Idzie nam o to tylko, czy Pan Generał jest Litwinem czy Polakiem?

Myśmy walczyli za niezależność Litwy. Jeżeli więc jest Pan Litwinem, lecz walczy nie w szeregach naszych, a przyprowadza nam bądźco bądź obcych naszemu krajowi poźnańczyków, warszawiaków i innych naszych sąsiadów i walczy Pan przeciwko niezależności Litwy, to powinien Pan wiedzieć, że to jest zdradą kraju!

Jeżeli zaś Pan Generał jest Polakiem, a nazwał się Litwinem tylko po to, aby uzasadnić swoje pretensje do Litwy, czyż nie jest to obłuda i potwornym fałszem, który pociąga za sobą dziesiątki tysięcy ofiar ludzkich, ruinując całego kraju i wszczepia w dwa bratnie narody jąd wzajemnej nienawiści.

Na zakończenie możemy to tylko powiedzieć Panu Generałowi: **Wszystkie te słowa i czyny Pańskie stanowczo są niehonorowe!**

Nie wiemy, jaki jest stosunek oficerów polskich do ich towarzyszy i zwierzchników, którzy jawnie postępują niehonorowo, ale nas to mało i obchodzi. Wiemy, że Żołnierze Pańscy zaczynają już rozumieć cały sens Pańskie awantury i zaczynają nienawidzić Pana.

Wkrótce i wszyscy żołnierze Pana, jak również całe społeczeństwo Polskie zrozumieją, że Pan awanturą swoją wplątał Polskę w nową bezmyślną, bratobójczą a okrutną wojnę, jedynie tylko dla chwały endecji polskiej i wygody spolszczonej szlachty litewskiej.

Dn. 15 listopada 1920 r.

Żołnierze Litewscy.

Lapkričio 12 d. pulką pasiekė divizijos vado gen. ltn. Jono Galvydžio-Bykausko įsakymas, kuriame jis konstatavo, kad per paskutinius mūšius daug karių liko sužalotais pirštais ar delnais:

„Yra nelaimingų atsitikimų, bet dažniausiai išgamos ir neverti vardo piliečio žmonės, norintieji pasivalinti nuo karo lauko. Tokius nusikaltusius įsakau nebevakuoti gilyn, bet gydyti karo poste ar priešakinuose perrišimo punktuose, paskirti vietoje tardymą ir perduoti karo lauko teismui. Jeigu negalima visiškai darodyti kaltybės, paskelbti pavardes tokių dalių įsakymuose, įnešant tą tarnybos lapą, pranešti vietos komendantui ir gimtinės visuomenės įstaigoms dėlei sulaikymo išdavimo šeimoms pašalpi⁴⁴⁸.“

Nors Penktojo pėstininkų pulko dokumentuose tokių dalykų neužfiksuota, panašių atvejų, kaip matyti iš 1921 m. gegužės 28 d. pulko vado įsakymo, dalinyje vis dėlto būta⁴⁴⁹.

Pulkas, nuolat papildomas naujokais, gana sparčiai augo. Tada ėmė labai trūkti puskarininkių, todėl iš Kauno etapo skirstymo punkto lapkričio 10, 12, 13, 17 ir 18 dienomis buvo atsiųsti 66 mobilizuoti puskarininkiai⁴⁵⁰.

Lapkričio 20 d. divizijos vado įsakymu pulkas buvo perkeltas į rezervą. Jis apie 14 val. perėjo į kitas pozicijas ir apsistojo: 1-asis batalionas – Litviniškių–Rislėnų (Rusių?), 2-asis batalionas – Mozaliaučiznos–Mičiūnų–Padalių, 3-iasis batalionas – Bertešiūnų–Vilkakiemio–Gečionių rajonuose. Pulkas operatyviniu lygiu buvo perduotas I pėstininkų divizijos vado mjr. A. Šumskio žinion⁴⁵¹. Tačiau lapkričio 20 d., apie vidurdienį, divizijos vadas pranešė, kad Ketvirtąjo pėstininkų pulko vado žinion perduodamas Penktojo pėstininkų pulko 1-asis batalionas, kurį numatyta siųsti į Musninkus, o prireikus daliniui bus perduotas dar vienas batalionas⁴⁵². Toks sprendimas buvo priimtas dėl to, kad Ketvirtasis pėstininkų pulkas atkakliai kovojo su puolančiais želigovskininkais ir jam reikėjo paramos. Tam buvo skirtas 1-asis pulko batalionas, kuris lapkričio 21 d. užėmė barą prieš Musninkus, tačiau jau kitą dieną divizijos vadas jį išsiuntė į Giedraičius Antrojo pėstininkų pulko vado žinion⁴⁵³.

448 2-ajai pėstininkų divizijai įsakymas Nr. 39 // Ten pat, l. 563.

449 5-ajam pėstininkų pulkui 1921-05-28 įsakymas Nr. 146 // Ten pat, b. 15, l. 633.

450 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-11-23 įsakymas Nr. 336 ir 1920-11-25 įsakymas Nr. 338 // Ten pat, b. 5, l. 570, 578.

451 1920-11-20 telefonograma Nr. 1755 // Ten pat, b. 6, l. 122.

452 4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko karo veiksmų žurnalas. 1920 m. // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 239, l.4–5.

453 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 156.

Pulko vadas plk. ltn. M. Velykis šį daliniui suteiktą atokvėpio laikotarpį stengėsi kuo geriau išnaudoti kareivių, ypač naujokų, rengimui, pats dažnai lankėsi kuopose, stebėjo jų užsiėmimus. Tačiau ne visi pulko karininkai suprato šio mokymo svarbą, atmetinai atlikdavo savo pareigas, juo labiau kad net batalionų vadai tam neskyrė reikiamo dėmesio.

Lapkričio 25 d. pulko vadas, nusprendęs patikrinti, ko mokosi 7-oji kuopa, atvyko į jos dislokacijos rajoną ir sutikto gatvėje į savo butą einančio bataliono vado mjr. P. Gabrėno paklausė, kur yra šios kuopos kariai. Deja, bataliono vadas to nežinojo. Paklausus, kokia tema kuopoje vyksta mokymas, atsakė, kad Lauko statuto. Budėtojiui padedant suradus kuopą paaiškėjo, kad ji mokosi Įgulos statuto. Už tokį aplaidumą bataliono vadui mjr. P. Gabrėnui plk. ltn. M. Velykis pareiškė papeikimą⁴⁵⁴.

Lapkričio 25 d. 17 val. pulko vadas gavo diviziono vado įsakymą pulkui žygiuoti į Utenos–Molėtų rajoną ir pakeisti ten Aštuntąjį ir Devintąjį pėstininkų pulkus, kurie saugojo barą nuo lenkų⁴⁵⁵. Tąkart pulkas buvo paskutinį kartą perdislokuotas kovų dėl Nepriklausomybės metu, nes 1920 m. lapkričio 29 d. Kaune, dalyvaujant keturiems Tautų Sąjungos karinės kontrolės komisijos nariams, Lietuvos ir Lenkijos atstovai pasirašė paliaubų sutartį dėl karo veiksmų nutraukimo ir 6 km neutraliosios zonos tarp abiejų valstybių kariuomenių nustatymo.

Lapkričio 30 d. 1-asis batalionas grįžo Penktojo pėstininkų pulko vado žinion⁴⁵⁶.

Taigi, kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės baigėsi. Kovose žuvo I pulko karininkas ir 53 kareiviai. Už pasižymėjimą Vyčio Kryžiumi buvo apdovanoti 14 karininkų ir 45 kareiviai.

Faktiškai Atskirasis (Vilniaus) batalionas, vėliau – Penktasis pėstininkų pulkas dalyvavo kovose su raudonarmiečiais nuo 1919 m. balandžio 2 d. iki balandžio 19 d. ir nuo 1919 m. rugpjūčio 2 d. iki rugsėjo 21 d., su bermontininkais – nuo 1919 m. spalio 11 d. iki gruodžio 15 d., su lenkais – nuo 1919 m. balandžio 27 d. iki rugpjūčio 2 d., nuo 1919 m. rugsėjo 21 d. iki spalio 10 d., nuo 1920 m. rugsėjo 1 d. iki spalio 1 d. ir nuo 1920 m. spalio 20 d. iki gruodžio 1 d.⁴⁵⁷

454 5-ajam pėstininkų pulkui 1920-11-25 įsakymas Nr. 338 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 5, l. 578.

455 Butkus S. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, p. 156.

456 Ten pat.

457 II pėstininkų divizionai 1922-05-15 įsakymas Nr. 25 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 32, l. 158.

IV. PULKAS PEREINAMUOJU IŠ KARO Į TAIKOS LAIKOTARPIU

Paskirtas demarkacijos linijos su Lenkija saugoti

1920 m. gruodžio 1 d. pulkas pradėjo saugoti demarkacijos tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenės, vadovaujamos L. Želigovskio, liniją nuo Giedraičių iki Latvijos sienos. Pulko štabas apsistojo Daugailių miestelyje. 3-iasis pulko batalionas užėmė barą nuo Giedraičių iki Labanoro, 2-asis – nuo Labanoro iki Salako, 1-asis liko Kuktiškėse kaip rezervas⁴⁵⁸.

Į Utenos–Molėtų rajoną persikėlė ne visas pulkas. Kaune, pulkui skirtose kareivinėse, liko Ūkio dalis, Nerikiuotės ir Atsargos kuopos. Gruodžio 2 d. apžiūrėti Kaune likusios pulko dalies atvyko divizijos vadas gen. ltn. J. Galvydis-Bykauskas. Pulko vadovybė seniai nebuvo užsukusi į Kauną, tad nenuostabu, kad divizijos vadas ten rado nemažai netvarkos. Jis pastebėjo, kad kareivinės nešvarios, o pasilikusių kareivių aprūpinimas blogas, pavyzdžiui, jie miega vien ant čiužinių, nes patalynės neduodama. Atsargos kuopos vadas divizijos vadui paaiškino, kad dėl to į Ūkio dalį jis jau kreipėsi 6 kartus, tačiau nebuvo pakeisti net suplyšę čiužiniai. Už tai Ūkio dalies vedėjui kpt. P. Kabailai divizijos vadas pareiškė papeikimą.

Atsargos kuopą jis rado pratybų aikštėje. Ji čia buvo atvesta ne visa, nes kareiviai, kurie neturėjo batų, buvo palikti kareivinėse. Kiti, nors ir vilkintys savais labai prastais drabužiais, divizijos vadui paliko gerą įspūdį, nes buvo matyti kovos dvasia, drausmė ir tvarka. Už tai kuopos vadui kpt. M. Reikalai ir karininkams divizijos vadas pareiškė padėką⁴⁵⁹.

Nors su lenkais ir buvo sudarytos paliaubos, tačiau taikos nebuvo. Lenkai apie tai pulko kariams gan greitai priminė. Jau gruodžio 9 d. jų būrys puolė 8-osios kuopos sargybinius Lakajoje, paėmė juos į nelaisvę, nusivedė į Pagūdūniškių kaimą, ten nuginklavę apiplėšė (nuvilko drabužius) ir paleido. Lenkų antpuoliai ėmė kartotis gan dažnai, bet pulko sargybų sėkmingai būdavo atremiami ugnimi⁴⁶⁰. Taigi padėtis saugomame bare buvo ganėtinai įtempta.

1921 m. pradžioje pulką sudarė 45 karininkai, karo kapelionas, 6 karo valdininkai, 3 gydytojai, 18 viršilų, 29 būrininkai, 62 skyrininkai, 70 grandinių, 1859 eiliniai, ne rikiuotės personalą – 1 viršila, 2 būrininkai, 6 skyrininkai, 40 raštininkų, 16 felčerių, 31 muzikantas, 225 eiliniai, 49 įvairūs specialistai.

458 Lėknickas L. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 46.

459 I pėstininkų divizijai 1920-12-02 įsakymas Nr. 42 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 5, l. 645.

460 Lėknickas L. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 46.

Pulkas turėjo 43 rikiuotės ir 147 gurguolės arklius. Pulko kariai buvo ginkluoti 34 kulkosvaidžiais, 233 karabinais, 1745 vokiškais ir 45 rusiškais šautuvais. Vokiškų šovinių turėta 310 000, rusiškų – 80 000. Pulkas taip pat turėjo 64 revolverius ir 1750 jų šovinių, 698 granatas, 1030 durtuvų, 28 telefono aparatus, 100 km telefono laidų, 2 motociklus, 1 dviratį, 78 vežimus, 14 lauko virtuvių, 52 balnus, 65 komplektus pakinktų, 26 žiūronus⁴⁶¹.

Taigi pulko ūkis ištis buvo didelis. Sausio mėn. atvyko nemažai naujokų, tad pulko karių skaičius dar išaugo.

1921 m. vasario 1 d. einantis Penktojo pėstininkų pulko vado pareigas plk. ltn. Mykolas Velykis buvo atleistas iš pareigų ir paskirtas II pėstininkų divizijos vadu, o eiti pulko vado pareigas paskirtas kpt. Pranas Kaunas⁴⁶². Perėmusiam vadovavimą pulkui kpt. P. Kaunui, į pulką atvykus nemažai naujokų, svarbiausia užduotimi tapo jų parengimas. Kaip matyti iš patvirtintos vasario mėn. programos, vyko intensyvus karių mokymas. Šią patvirtintą karių mokymo programą sudarė šie dalykai: Bendrosios žinios, Drausmės statutas, Vidaus tarnybos statutas, Įgulos statutas, Pėstininkų rikiuotės statutas, Lauko tarnybos statutas, šaudymas, mokymai apsikasti, gimnastika, pokalbiai su kareiviais (patvirtinta 13 pokalbių temų)⁴⁶³.

Kadangi buvo žiema, daugiausia dėmesio skirta teoriniam kareivių mokymui, ypač statutų nagrinėjimui.

1921 m. vasario 9 d. įvyko neeilinis atsitikimas. Į pulką perbėgo ir pasidavė želigovskininkų kariuomenėje tarnaujantis latvis karininkas Hifmanas⁴⁶⁴. Jis buvo nusiųstas į divizijos štabą.

Vasario 12 d. krašto apsaugos ministras plk. ltn. K. Žukas atkreipė visų dalių, saugančių demarkacijos liniją, vadų dėmesį, kad per ją su Vilniaus kraštu vyksta intensyvi spekuliacija, ypač maisto produktais. Ministras visų dalių vadams įsakė sustiprinti demarkacijos linijos apsaugą ir užkirsti kelią šiam nepageidaujamam reiškiniui⁴⁶⁵.

Vasario 18 d. vėl pasikeitė pulko vadai. Kpt. Pranas Kaunas buvo atleistas iš einamų pulko vado pareigų ir paskirtas Mokomojo bataliono vadu. Tą pačią dieną Septintojo pėstininkų pulko vado padėjėjas plk. ltn. Vladas Rėklaitis buvo atleistas iš einamų pareigų ir paskirtas eiti Penktojo pėstininkų pulko vado pareigas⁴⁶⁶. Iki į pulką atvyks naujas vadas, divizijos vado įsakymu laikinai nuo vasario 22 d. pulko vado pareigas eiti buvo pavesta kpt. V. Bagdanavičiui. Naujasis vadas į pulką atvyko kovo 2 d.⁴⁶⁷

461 II pėstininkų divizijai 1921-04-15 slapta įsakymas Nr. 3 // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 24, l. 22.

462 1921 m. vasario 1 d. įsakymas kariuomenei Nr. 26.

463 5-ajam pėstininkų pulkui 1921-02-03 įsakymas Nr. 37 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 14, l. 118.

464 5-ojo pėstininkų pulko adjutanto lauko knygutė // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1443, l. 3.

465 1921 m. vasario 12 d. įsakymas kariuomenei Nr. 37.

466 1921 m. vasario 19 d. įsakymas kariuomenei Nr. 41.

467 II pėstininkų divizijai 1921-03-07 įsakymas Nr. 10 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 14, l. 301.

Kovo 18 d. kpt. V. Bagdanavičius buvo atleistas iš 2-ojo bataliono vado pareigų ir paskirtas pulko vado padėjėju. Laikiniai 2-ajam batalionui buvo pavesta vadovauti 6-osios kuopos vadui vyr. ltn. Stulnickui⁴⁶⁸. Balandžio 1 d. 2-ojo bataliono vadu buvo paskirtas kpt. Jonas Mučas⁴⁶⁹, tačiau jis šias pareigas ėjo neilgai – 1921 m. gegužės 12 d. mirė Kauno karo ligoninėje⁴⁷⁰.

Balandžio 8 d. kpt. V. Bagdanavičius buvo išsiųstas mokytis į Aukštųjų karininkų kursus Kaune⁴⁷¹. Iš kursų į tarnybą grįžo birželio 1 d.⁴⁷²

1921 m. kovo 6 d. pulko vado įsakymu buvo patvirtinta nauja Švietimo ir kultūros komisijos sudėtis: pirmininkas – kun. J. Jovarauskas, išdininkas – ltn. K. Matulevičius, sekretorius ir knygininkas – j. psk. F. Bugailiškis, nariai – ltn. V. Vainauskas, ltn. A. Kazlauskas ir grandinis Paluckas⁴⁷³. Šios komisijos uždutys nepakito, tik pasikeitė kai kurie jos nariai. Jiems ir toliau buvo keliamas tas pats tikslas – organizuoti kultūrinį auklėjamąjį darbą pulke.

Pulkui priskirti artilerijos karininkai. 1921 m. (VDKM)

Jau kovo pradžioje pulko vadovybė pradėjo gauti žinių apie permainas lenkų pusėje, todėl 1921 m. kovo 20 d. pulko vadas plk. ltn. V. Rėklaitis batalionų vadams įsakė pasitelkus vietas gyventojus atidžiai stebėti pokyčius ir lenkų elgesį neutraliojoje zonoje⁴⁷⁴.

468 5-ajam pėstininkų pulkui 1921-03-20 įsakymas Nr. 85 // Ten pat, l. 330.

469 5-ajam pėstininkų pulkui 1921-04-01 įsakymas Nr. 103 // Ten pat, l. 429.

470 5-ajam pėstininkų pulkui 1921-05-16 įsakymas Nr. 146 // Ten pat, b. 15, l. 588.

471 5-ajam pėstininkų pulkui 1921-03-09 įsakymas Nr. 108 // Ten pat, b. 14, l. 443.

472 5-ajam pėstininkų pulkui 1921-06-05 įsakymas Nr. 170 // Ten pat, b. 15, l. 679.

473 Abraitis V. Pulko švietimas // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 76.

474 Plk. ltn. V. Rėklaičio 1921-03-20 nurodymas 1, 2 ir 3 batalionų vadams // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1434, l. 12.

Lenkų kėslai greitai paaiškėjo. Kovo 22 d. 9 val. ryto jie pradėjo puolimą visame divizijos saugomame fronto linijos bare. Priešas veikė 3 grupėmis: Širvintų, Giedraičių, o nuo Pabradės–Švenčionėlių – Molėtų–Utenos kryptimi. Prieš divizijos kairįjį sparną veikė lenkų kavalerija. Visas divizijos saugomas baras buvo labai nepatogus gintis – daug miškų, kalvų, balų, – bet patogus pulti. Divizijos vadovybė laukė pasirodant priešo ties Širvintomis, Giedraičiais ir Molėtų–Utenos kryptimi. Kaip spėta, lenkų tikslas, ko gero, buvo pralaužti divizijos frontą ties Širvintomis ir Musninkais ir žygiuoti Jonavos–Kėdainių kryptimi⁴⁷⁵.

Lenkams pradėjus puolimą, Penktajam pėstininkų pulkui buvo pavesta ginti užimtą barą, aiškintis priešo galimybes, batalionų atsargą sugrupuoti linijoje Antakalnis–Lamėsto ežeras–Plikiškiai–Tauragno ežeras–Šeimatieš kaimas. 1-asis pulko batalionas buvo perkeltas į divizijos rezervą⁴⁷⁶.

Penktojo pėstininkų pulko bare lenkai veržliai puolė Utenos kryptimi nuo Laugmenų ir kovo 22 d. 12 val. užėmė Linkmenų ir Strokinių kaimus. Pulko užtvaros pasitraukė, bet ir toliau kovojo. Divizijos vadas įsakė pulkui susigrąžinti prarastus kaimus ir išlaikyti iki tol saugotą liniją. Tuo metu lenkų raitelius, besiveržiančius Salako kryptimi, pulko kariai atrėmė⁴⁷⁷. Atkartodamas divizijos vado nurodymą, pulko vadas plk. lt. V. Rėklaitis įsakė savo dalims prarastas vietas atsiimti, rezervo karius pritraukti arčiau pavojingų vietų, o į priešo teritoriją skubiai išsiųsti žvalgus⁴⁷⁸. Pulko kariai įsakymą įvykdė. Lenkai iš užimtų teritorijų buvo išstumti.

Atstūmus lenkus, pulko vadas kovo 24 d. 2-ojo bataliono vadui įsakė gerai išžvalgyti užimtas pozicijas ir jas ginti nuo galimų puolimų⁴⁷⁹.

Atrėmus lenkų puolimą kurį laiką buvo ramu, tačiau balandžio 3 d. 18 val. jų maždaug kuopa karių su kulkosvaidžiu puolė pulko užtvarų grupę Linkmenų miestelyje. Po susirėmimo pulko kariams teko atsitraukti į Kirdeikių kaimą. Į nelaisvę buvo paimti 3 priešo kariai. Tačiau lenkai Linkmenyse nepasiliko. Jie pasitraukė, o pulko užtvarų grupė grįžo atgal⁴⁸⁰.

Balandžio 8 d. vieną į nelaisvę paimtą kareivį lenkai paleido⁴⁸¹. Balandžio 4 d. šiek tiek pasikeitus pulko dislokacijai, 3-iasis batalionas iš Sudeikių–Nuodėgulių perėjo į Kuktiškių rajoną. Visų kitų pulko dalių padėtis liko nepakitusi⁴⁸².

475 II PD 1921-03-22 pranešimas armijos vadui ir Generalinio štabo viršininkui // Ten pat, b. 1449, l. 7–8.

476 1921-03-22 operatyvinis įsakymas 5-ojo ir 8-ojo pulkų vadams // Ten pat, l. 3.

477 Plk. lt. V. Rėklaičio 1921-03-22 pranešimas armijos vadui // Ten pat, l. 10.

478 Plk. lt. V. Rėklaičio 1922-02-22 įsakymas pulkui // Ten pat, l. 11.

479 Pulko vado 1921-03-24 įsakymas 2-ojo bataliono vadui // Ten pat, l. 15.

480 2-ojo bataliono vado kpt. J. Mučo telefonogramos Nr. 367 ir Nr. 369 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 25, l. 4, 36.

481 Plk. lt. V. Rėklaičio 1921-04-08 pranešimas II pėstininkų divizijos vadui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1439, l. 38.

482 Plk. lt. V. Rėklaičio 1921-04-07 pranešimas II PD vadui // Ten pat, l. 39.

Balandžio 8 d. buvo patikslintas pulko saugomas neutraliosios linijos baras. Pulkui, Ežerėnų ir Obelių komendantūroms buvo pavesta saugoti administracinę liniją nuo Krivasalio iki Latvijos sienos. Trečiasis pulko batalionas perėjo divizijos vado žinion ir buvo paskirtas į divizijos atsargą⁴⁸³. 1921 m. balandžio 15 d. divizijos vadovybė perspėjo turinti žinių (tiesa, gautų iš nevisiškai patikimų šaltinių), kad lenkai rengiasi agresyviems veiksams, todėl pulkui buvo įsakyta sustiprinti budrumą⁴⁸⁴. Be to, slaptame operatyviniame divizijos vado įsakyme pulkui buvo nurodyta iki balandžio 17 d., tiksliau – 16 d. 8 val., perimti saugoti ir Aštuntojo pėstininkų pulko barą, 5-ąją bateriją palikti Aknystų dvare, o 1-ąją kavalerijos eskadroną perkelti į Degsnio dvarą, perėmus barą, saugoti neutraliąją liniją ir nieko nesimti, ką lenkai galėtų aiškinti kaip aktyvius kovos veiksmus prieš juos.

Pulko vadui įsakyta perimti viso rajono Šaulių sąjungos organizacijos padalinių kontrolę ir iš anksto užkirsti kelią bet kokiems jos narių išsišokimams, taip pat 10 km atstumu nuo neutraliosios linijos neleisti šiai sąjungai organizuoti jokių ginkluotų veiksmų.

Pulkui buvo perduoti du šarvuotieji Automobilių būrio automobiliai, ryšių mazgas, todėl pulkas operatyviniu požiūriu ryšių srityje tapo pavaldus armijos vadui⁴⁸⁵. Aštuntajam pėstininkų pulkui buvo įsakyta Penktajam pėstininkų pulkui perduoti ryšių linijas ir žemėlapius⁴⁸⁶. Taigi pulko saugomas administracinės linijos baras nusitęsė nuo Giedraičių iki Latvijos sienos.

Balandžio 19 d., apie 5 val., į Arnionų kaimą atvyko apie 2 kuopas lenkų pėstininkų. Jų į žvalgybą pasiųstų 17 kareivių prisiartinio prie Jonišio miestelio, bet, pulko sargybinių apšaudyti, atsišaudydami grįžo į Arnionis. Kituose baruose buvo ramu⁴⁸⁷.

Deja, pradėjus saugoti šį barą, balandžio 20-ąją atsitiko nemalonūs dalykai. Tą dieną 16 val. 3 pulko kareiviai netoli Murliškių apiplėšė Utenos pirklių. Atėmė prekes, pinigus, be to, dar pareikalavo 3000 auksinų išpirkos, kad jo pasigailėtų. Pulko vadas, tai sužinojęs, 1-ojo bataliono vadui, kurio kontroliuojamoje teritorijoje įvyko šis incidentas, įsakė skubiai nusikaltusius kareivius surasti ir pas jį atvesti⁴⁸⁸. Tačiau dokumentų, iš kurių būtų galima sužinoti, ar šie kareiviai buvo surasti, neišliko.

Balandžio 22 d. Ežerėnų komendantas pranešė pulko vadui, kad Salako užtvaros Rusteikių kaimo sargybos kariai begėdiškai elgiasi su užimto namo savininkais ir be jokios priežasties sumušė seną moterį. Ji, visa sutinusi, atėjo pasi-

483 5-ajam pėstininkų pulkui 1921-04-08 slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 1 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 17, l. 2.

484 II pėstininkų divizijai 1921-04-15 slaptas įsakymas Nr. 3 // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 24, l. 22.

485 II pėstininkų divizijai 1921-04-15 slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 3 // Ten pat, l. 22; 5-ajam pėstininkų pulkui 1921-04-15 slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 2 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 17, l. 4.

486 II pėstininkų divizijai 1921-04-15 slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 3 // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 14, l. 78.

487 Plk. lt. V. Reklaičio 1921-04-19 pranešimas armijos vadui // Ten pat, b. 1440, l. 5.

488 5-ojo pėstininkų pulko adjutanto lauko knygutė // Ten pat, b. 1447, l. 10.

skūsti Ežerėnų komendantui. Pulko vadas, tai sužinojęs, 1-ojo bataliono vadui įsakė tuojau įvykį ištirti ir kaltuosius nubausti⁴⁸⁹.

1921 m. balandžio mėn. kariuomenės inspektorius, tikrindamas dalis, buvo užsukęs ir į Penktojo pėstininkų pulko Nerikiuotės kuopą ir Ūkio skyrių, dislokuotus ne prie demarkacijos linijos, bet Panevėžyje. Jis pastebėjo, kad Atsargos kuopa stokoja daugybės reikmenų. Iš uniforminių drabužių pakankamai turi tik milinių ir frenčių. Dauguma kareivių nešiojo ne uniformines, o nuosavas kelnes, kepurės taip pat buvo įvairios, retai kuris turėjo baltinių, apavas suplyšęs. Ne visiems užteko ir šautuvų.

Nepaisant materialinių sunkumų, kuopos karių išlavinimas, tiek rikiuotės, tiek bendrasis karinis, buvo visai neblogas. Nors jie prastai išmanė šaudymo teoriją, praktinio šaudymo rezultatai buvo geri. Inspektorius konstatavo, kad kuopa auklėjama pavyzdinai – karine patriotine dvasia. Inspektorius konstatavo: „Nors toks viso ko trūkumas matosi, bet nepasitenkinimo nei vienas nepareiškė. Toks kareivių išlavinimas rodo kuopos vado darbštumą ir rūpestingumą savo pareigose.“

Ūkio skyriuje buvo rasta daug senų nesunaikintų dokumentų. Praėjusių metų turto knygos komisijos dar nebuvo patikrintos, rašytos netvarkingai, įrašai daug kur perbraukti, padaryta daugybė nepateisinamų pataisų.

Kariuomenės vadas, atsižvelgdamas į inspektoriaus pastabas, pavedė pulko vadui visus trūkumus ištirti ir apie tai jį informuoti⁴⁹⁰.

Balandžio 22 d. armijos vadas įsakė pulko saugomą barą perduoti Antrajam raitelių pulkui ir žygio tvarka vykti į Kėdainių rajoną. Įsakymas buvo skubus ir netikėtas. Perdavę saugomą barą pulko batalionai buvo sutelkti Utenos ir Molėtų rajonuose, iš ten kiekvienas išžygiavo į nurodytą rajoną⁴⁹¹.

Kulvos apylinkėse

1921 m. balandžio 27 d. pulko vadas gavo gen. lttn. M. Katchės pasirašytą telefonogramą, kurioje nurodyta saugomą barą perduoti kitoms kariuomenės dalims, o jį perdavus, vieną batalioną pasiųsti į Kauną, o su likusia pulko dalimi pereiti II pėstininkų divizijos vado žinion⁴⁹². Gegužės 1 d. pulkas buvo perkeltas į rezervą. Gegužės 7 d. 3-iasis batalionas atvyko į Kauną ir apsistojo Panemunėje, 1-asis ir 2-asis batalionai buvo perkelti į Kulvos apylinkes. Pulko štabas įsikūrė Labūnavos dvare, Atsargos kuopa ir Ūkio dalis pasiliko Panevėžyje⁴⁹³.

489 5-ojo pėstininkų pulko adjutanto lauko knygutė // Ten pat, l. 12.

490 1921 m. gegužės 20 d. įsakymas kariuomenei Nr. 117.

491 5-ajam pėstininkų pulkui 1921-04-24 slaptas įsakymas Nr. 3 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 17, l. 6.

492 KAM GŠ 1921-04-27 raštas II PD vadui // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 25, l. 8.

493 Plk. lttn. V. Rėklaičio 1921-05-10 pranešimas II PD vadui // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1440, l. 40.

Pulkui gyvenant jau beveik taikos meto sąlygomis, 1921 m. gegužės 11 d. jo patikrinti atvyko kariuomenės inspektorius. Po apžiūros jis gana kritiškai įvertino padėtį. Kareivių išvaizda vidutinė. Dauguma, neišskiriant puskarininkių, ilgais plaukais. Labai daug suplyšusiomis kelnėmis.

Kai kurių kuopų po keletą kareivių neturėjo nei mundurų, nei viršutinių marškinių ir buvo priversti net ir vasarą nešioti milines. Bet labiausiai trūko batų. Daugelis nešiojo suplyšusį, tad tikrai nebetinkamą apavą, o kai kurie buvo ir visiškai basi; kiti skundėsi, kad jiems duoti pusbačiai yra per dideli, dėl to sunku vaikščioti.

Rikiuotės veiksmus jis įvertinto patenkinamai. Pažymėjo, kad veiksmai su šautuvu atliekami lėtai, kariams trūksta ištvermės. Ypač prastai jie išmokyti parengiamųjų šaudymui veiksmų, be to, jie taip pat atliekami netaisyklingai.

Inspektorius padarė išvadą, kad pulke nevyksta individualusis mokymas ir nekreipiama dėmesio į veiksmų tikrinimą. O dėl žygiavimo įgūdžių pastabų neturėjo. Pripažino, kad geriausiai išlavinta Mokomoji kuopa, nors, jo nuomone, ir ji žygiuoti turėtų geriau.

Ryte, gimnastikos užsiėmimų metu, inspektorius nerado už tai atsakingų karininkų. Jis pabrėžė, kad karininkai privalo ne tik prižiūrėti, kaip atliekama gimnastika, bet ir patys joje dalyvauti, rodyti kareiviams pavyzdį. Inspektoriaus nuomone, gimnastika su įrankiais, kai nėra prižiūrėtojo – karininko, turi būti uždrausta, kad neįvyktų nelaimingų atsitikimų.

Iš kareivių skundų inspektorius padarė išvadą, kad 6-osios kuopos vadas netinkamai atlieka savo pareigas, nes kareiviams laiku nebuvo išmokami atlyginimai, o 2-osios kuopos kareiviai net 3 mėnesius negavo muilo⁴⁹⁴.

Po keleto dienų, gegužės 17-ąją, į pulką atvyko divizijos vadas plk. ltn. M. Velykis. Jis tikrino, kaip 1-ajame pulko batalione vyksta kareivių mokymas.

Bataliono vado dalinyje nebuvo. 2-osios kulkosvaidžių kuopos kareiviai, dalyvaujantys užsiėmimuose, buvo netvarkingai apsirengę. Už tai divizijos vadas kuopos vadui vyr. ltn. Aleksandrui Bieliajevui pareiškė papeikimą. Kartu su divizijos gydytoju apsilankęs pulko ligoninėje, jis nerado nei gydytojo, nei budinčio sanitaro⁴⁹⁵. Taigi, pulko vadovybei dar reikėjo gerokai padirbėti, kad būtų pašalinta daugybė nustatytų trūkumų ir išspręstos kilusios problemos.

1921 m. gegužės pabaigoje Lietuvos kariuomenės Generalinis štabas informavo, kad kariuomenės vadovybės sprendimu visi pėstininkų pulkai bus papildomai apginkluoti kulkosvaidžiais, o kiekviename pulke turės būti viena sunkiųjų kulkosvaidžių ir 3 kulkosvaidžių kuopos. Artimiausiu metu pulkai gaus po 6 lengvuosius kulkosvaidžius – po 2 kiekvienai kulkosvaidžių kuopai.

⁴⁹⁴ 1921 m. liepos 5 d. įsakymas kariuomenei Nr. 153.

⁴⁹⁵ II pėstininkų divizijai 1921-05-23 įsakymas Nr. 21 1921-05-23 įsakymas // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 15, l. 676.

Nurodyta iki to laiko parengti kulkosvaidžius prižiūrusią personalą, pagalvoti, kiek reikės arklių ir vežimų jiems gabenti⁴⁹⁶. Nors pulko vadovybei tai buvo dar viena papildoma užduotis, žinia sutikta gana džiaugsmingai.

Birželio 8 d. Atsargos kuopos vadas kpt. Mečislovas Reikala buvo perkeltas į Pirmąjį pasienio („parubežinį“) pulką, o naujuoju šios kuopos vadu paskirtas mobilizuotas karininkas Aleksas Lukianskis⁴⁹⁷. Be abejo, pulkui ši kaita nebuvo naudinga, nes M. Reikala buvo patyręs karininkas.

Birželio 18 d. buvo kukliai paminėtos antrosios pulko įkūrimo metinės⁴⁹⁸. Šia proga pulko karius telegrama pasveikino einantis Respublikos Prezidento pareigas A. Stulginskis, Steigiamojo Seimo pirmininkas, krašto apsaugos ministras J. Šimkus, gen. ltn. M. Katchė, plk. K. Kleščinskis, gen. L. Radas-Zenkavičius, gen. ltn. V. Ramanauskas, plk. K. Tamašauskas, gen. ltn. J. Kubilius ir kiti.

Birželio 23 d. pulko vadas plk. ltn. V. Rėklaitis 2 mėnesiams buvo paskirtas į Karo tarybą atstovauti pėstininkų pulkų vadams⁴⁹⁹. Tai buvo atsakingos, sunkios, bet garbingos pareigos.

1921 m. birželio mėn. kariuomenės dalyse buvo tikrinami ginklai. Penktajame pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulke rasta daug surūdijusių šautuvų, net aprūdijusių kulkosvaidžių, ko nebuvo pastebėta kituose daliniuose. Nustatyta, kad 7-osios, 9-osios kuopų, 2-osios ir 3-iosios kulkosvaidžių kuopų vadai ir jaunesnieji karininkai nedalyvaudavo ginklų patikrinimuose, nesidomėjo jų būkle priskirtose kuopose.

Kariuomenės vadas, po apžiūros padaręs atitinkamas išvadas, visų dalių vadams nurodė nuo rugsėjo 26 d. siųsti ginklų prižiūrėtojus Artillerijos tiekimo viršininko žinion į mėnesio trukmės kursus, kur jie bus mokomi tinkamai atlikti savo pareigas⁵⁰⁰.

Kareiviai dažnai skųsdavosi maisto kokybe. Jų skundai, deja, buvo pagrįsti. Pulko vadas, liepos pradžioje patikrinęs pulko virtuves, konstatavo, kad ypač mažai dėmesio į kareiviams gaminamo maisto kokybę kreipiamą 1-ajame batalione. Jis kuopų vadams priminė, kad prižiūrėti, kaip ruošiamas maistas, yra jų tiesioginė pareiga, ir ūkio vedėjui įsakė tuoj pat pakeisti sugedusį virtuvių inventorių⁵⁰¹.

Liepos 15 ir 19 d. pulką vėl tikrino divizijos vadas plk. ltn. M. Velykis. Kareivių išvaizdai priekaištų neturėjo, rikiuotėje jie irgi mokėjo elgtis, išskyrus 3-iąją, 4-ąją ir 1-ąją kulkosvaidžių kuopas, kurioms jis negailėjo pastabų. Vadas pareiškė pastabų ir jų būrininkams, nes padarė išvadą, kad šių kuopų vadai neskiria

496 KAM GŠ Operatyvinės dalies 1921-05-24 raštas // LCVA, f. 517, ap. 1, b. 28, l. 56.

497 5-ajam pėstininkų pulkui 1921-06-20 įsakymas Nr. 188 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 15, l. 745.

498 5-ajam pėstininkų pulkui 1921-06-17 įsakymas Nr. 183 // Ten pat, l. 721.

499 1921 m. birželio 25 d. įsakymas kariuomenei Nr. 145.

500 1921 m. rugsėjo 7 d. įsakymas kariuomenei Nr. 209.

501 5-ajam pėstininkų pulkui 1921-07-12 įsakymas Nr. 221 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 18, l. 62.

pakankamai dėmesio rikiuotės pratimams⁵⁰².

Liepos 27 ir 28 d. divizijos vadas tikrino, kaip vykdomi jo ankstesnieji nurodymai. Šį kartą viskas buvo gerai, tik Mokomosios kuopos budintysis netinkamai raportavo⁵⁰³.

Šitokia gausa tikrinimų pulko vadovybę ir karius privertė pasitempti, kita vertus, labai trukdė jų mokymui ir apskritai normaliam pulko gyvenimui.

Kaip jau buvo minėta, dar tebevykstant mūšiams, Lietuvos kariuomenės vadovybė daugiau dėmesio pradėjo skirti karių švietimui. Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, tuo itin susirūpinta. 1921 m. nuo rugpjūčio 1 d. pulke, kaip ir kituose Lietuvos kariuomenės daliniuose, įsakymu kariuomenei buvo reglamentuota švietimo komisijų veikla. Nuostatuose nurodyta, kad pulko Švietimo komisija sudaroma vado įsakymu iš penkių žmonių. Komisijos pirmininku skiriamas karys, baigęs ne mažiau kaip šešias aukštesnės mokyklos klases arba tokią mokyklą atitinkančius kursus. Komisijos pirmininkas turėjo būti atleistas nuo kitų tarnybinių pareigų, pavyzdžiui, einantis kuopos vado, komandos viršininko ar aukštesnes pareigas – nuo budėjimo, dalyvavimo kitose komisijose, komandiruočių ne švietimo reikalais. Buvo ir išlyga: komisijų pirmininkai be svarbių priežasčių negalėjo būti keičiami dažniau kaip kartą per metus. Dalių vadai apie asmenis, paskirtus švietimo komisijų pirmininkais, arba apie priežastis, kodėl skiriami kiti, turėjo pranešti Karo mokslo skyriui. Kitus komisijos narius, atrinktus iš batalionų vadų siūlomų kandidatų, tvirtino pulko vadas. Buvo siekiama į komisiją įtraukti karių iš kiekvieno bataliono. Komisija iš savo narių turėjo išsirinkti sekretorių, knygyninką, pulko vadui siūlyti kandidatus į kitų švietimo įstaigų vedėjus.

Švietimo komisija buvo tiesiogiai pavaldi pulko vadui. Ji buvo įpareigota vykdyti Generalinio štabo Karo mokslo skyriaus nurodymus švietimo srityje, derinti su juo savo veiklą. Komisija kiekvieno mėnesio pirmąją dieną nustatyta tvarka privalėjo pateikti veiklos ataskaitą pulko vadui ir Karo mokslo skyriui.

Pagrindinės Švietimo komisijos funkcijos buvo šios:

1. Organizuoti ir prižiūrėti kariuomenės švietimo darbą, už kurį tiesiogiai atsakingas pulko vadas.

2. Šiai funkcijai atlikti dalyse įsteigti trijų rūšių bendrojo lavinimo mokyklas: beraščiams, mokantiems skaityti ir rašyti ir baigusiems pradinę mokyklą.

3. Organizuoti kalbos ir kitos rūšies kursus karininkams ir karo valdininkams.

4. Organizuoti karių lavinimą ne mokyklose: steigti knygynus, skaityklas, klubus, rengti paskaitas, ekskursijas, koncertus, spektaklius ir t. t.

5. Organizuoti ir tarp karių plėtoti įvairių rūšių sportą.

---

502 II pėstininkų divizijai 1921-07-28 įsakymas Nr. 31 // Ten pat, l. 136.

503 II pėstininkų divizijai 1921-07-31 įsakymas Nr. 33 // Ten pat, l. 170.

6. Organizuoti įvairių rūšių mokamas ir nemokamas pramogas ir pasilinksminimus.

7. Ieškoti švietimo darbui reikalingų lėšų.

8. Sudaryti kiekvieno pusmečio darbų planą ir pateikti jį pulko vadui ir Karo mokslo skyriui.

Nuostatuose buvo numatyti lėšų komisijoms keliamoms užduotims vykdyti šaltiniai:

a) Krašto apsaugos ministerijos asignavimai;

b) pilnas, gautas iš karių parduotuvių pardavus prekes, vakarų, spektaklių bilietus, aukos ir t. t.

Komisijos turėjo vadovautis Karo mokslo skyriaus nustatytomis Karių mokymo taisyklėmis⁵⁰⁴.

Be abejo, toks aiškus komisijos darbo reglamentavimas padėjo organizuoti pulko kareivių mokymą ir švietimą. O darbo šiai komisijai tikrai netrūko. Tai rodo ir žinios apie bendrąjį naujokų išsilavinimą 1922 m. sausio mėn.

1 lentelė

Žinios apie bendrąjį naujokų išsilavinimą⁵⁰⁵

	Lietuvių	Žydų	Rusų	Kitų
Bendras naujokų skaičius	380	35	6	6
Visiškai neraštingi (analfabetai)	117	20		
Mokantys tik skaityti	68	1		
Mokantys skaityti ir rašyti, bet nelankę mokyklos	125			
Baigę pradžios mokyklą	63			
Baigę aukštesnę nei pradžios mokyklą	7			

Nuo rugsėjo 9 iki 13 d. pulko 1-asis ir 2-asis batalionai dalyvavo divizijos manevruose Kulvos apylinkėse⁵⁰⁶. Per manevrus 2-asis pulko batalionas pradėjo žvalgybą Žeimių–Kvėdarnos kryptimi. Pasirodė, kad Kvėdarnoje yra „priešo“ baterija, o Žeimių miestelyje sutelktos kitos jo pajėgos. Rugsėjo 30 d. pulkas „sumušė“ tariamąjį priešą, kuris traukėsi Kėdainių–Šėtos kryptimi. Pulko žvalgų komanda jį sekė, o vėliau pulkas ėmė persekioti atsitraukiantį „priešą“⁵⁰⁷.

Pulkas manevruose pasirodė gerai. Už puikų pasirengimą divizijos vadas plk. lt. M. Velykis jo kariams pareiškė padėką⁵⁰⁸.

504 1921 m. liepos 30 d. įsakymas kariuomenei Nr. 174.

505 Pareiškimas II pėstininkų divizijos vadui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 51, l. 108.

506 1921 m. rugsėjo 9–13 d. vykusių manevrų reliacija // Ten pat, b. 21, l. 143.

507 5-ojo pėstininkų pulko lauko knygutė // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1441, l. 5–10.

508 II pėstininkų divizijai 1921-09-21 įsakymas Nr. 42 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 18, l. 350.

Pulko kariai išvyksta iš Žeimių geležinkelio stoties (VDKM)

Panevėžyje

1921 m. rugsėjo 28 d. divizijos vadas įsakė pulkui persikelti į Panevėžio rajoną. Tą dieną 3-iasis batalionas susitelkė Žaslių stotyje ir netrukus traukiniu išvyko į Panevėžį. 2-asis batalionas ten buvo išvežtas iš Žeimių stoties⁵⁰⁹. Jis ir pulko štabas nuvykę apsisusto Panevėžio mieste, kitos dalys – Panevėžio rajone⁵¹⁰. Dar pulkui nespėjus įsikurti naujoje vietoje, spalio mėn. į atsargą buvo išleisti dvejus ir daugiau metų pulke ištarnavę kariai⁵¹¹. Jų vietą turėjo užimti nauji karo prievolinkai, o tai buvo tam tikras iššūkis pulko karininkams, nes dalinyje labai sumažėjo parengtų kareivių. Taigi kur kas daugiau dėmesio teko skirti jaunų karių mokymui. Tai, ko gero, 1921 m. rudenį ir buvo didžiausias pulko vadovybės rūpestis.

1921 m. gruodžio 30 d., prieš pat Naujuosius, pulko vadas nusprendė patikrinti, kaip vyksta pamokos Raitųjų žvalgų komandoje. Komanda vadui padarė labai blogą įspūdį: kareivių išvaizda prasta, batai nesutaisyti ir nevalyti, rikiuotėje jie buvo nedrausmingi, nežinojo, kokios yra raitojo žvalgų būrio vado pareigos, ir apskritai apie žvalgybą neturėjo jokio supratimo. Už tai pulko vadas Raitųjų žvalgų komandos viršininkui lt. M. Misevičiui pareiškė papeikimą ir

509 5-ajam pėstininkų pulkui 1921-09-28 slaptas operatyvinis įsakymas Nr. 4 // Ten pat, b. 17, l. 7.

510 Leknickas L. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 46.

511 II pėstininkų divizijai 1921-10-01 įsakymas Nr. 44 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 18, l. 385.

nurodė per 2 savaites trūkumus pašalinti⁵¹².

1922 m. sausio 6 d. iš Karo mokyklos tarnauti į pulką atvyko paskirti leitenantai: Jonas Mažylis, Lionginas Leknickas, Povilas Kristapavičius, Alfonsas Jančys, Petras Šlekys, Juozas Marciūnas, Leonardas Šukys, Juozas Rinkevičius, Blažys Vaickus, Pranas Puronas, Juozas Vilutis ir Krisins Inkenas⁵¹³. Pulkas pasi-pildė ištis gražiu jaunų karininkų būreliu.

Tačiau vos tik jiems atvykus, 1922 m. sausio 9 d. buvo gautas nerimą ke-liantis divizijos štabo viršininko pasirašytas raštas, kad, prireikus perkelti pulką į Žeimių rajoną, dalinys turi žygiuoti keliu Panevėžys–Šėta–Žeimiai⁵¹⁴. Tačiau tokio įsakymo pulkas negavo. Sausio 12 d. divizijos štabo viršininkas įsakė paskirti reikiamą skaičių karių ir karininkų ir gerai išžvalgyti kelius, vedančius iš Panevėžio Ukmergės link, rekognoskuoti Šventosios upę, nustatyti brastas ir pa-togias persikėlimo vietas⁵¹⁵. Pavedimas nedelsiant buvo įvykdytas, ypač atidžiai buvo išžvalgyta Šventosios upė.

1922 m. sausio 12 ir 13 d. pulke apsilankė kariuomenės vadas gen. ltn. Juo-zas Kraucevičius. Tradiciškai atvykęs kariuomenės vadas atliko išsamią pulko apžiūrą. Jis pastebėjo, kad 2-ojo bataliono kareiviai kareivinėse gyvena laisviau, bet Mokomosios kuopos ir kitų dalių privačiuose namuose – ankštai, dėl to jiems sunku palaikyti tvarką ir švarą.

Sausio 13 d. maistas buvo geras, tik kai kuriose kuopose, pavyzdžiui, 6-ojo-je, nebuvo produktų lentelės ir svarstyklių kasdien vartojamiems produktams sverti.

Vadas konstatavo, kad pulko karių aprangos būklė vidutinė, bet trūksta fren-čių, kelnų ir antklodžių. Tiesa, jis iš karto pastebėjo, kad kulkosvaidžių kuopo-se tvarkomasi aplaidžiai. Vado nuomone, pervežami kulkosvaidžiai kraunami į gurguoles beveik kaip malkos, nes nepasirūpinta jiems įrengti net paprasčiausių lizdų.

Iš pateiktų klausimų kareiviams susidarė įspūdis, kad su jais mažai kalbėta bendrais kareivio lavinimo klausimais. Vadas pastebėjo, kad pulke neskiriama pakankamai dėmesio ir karininkų lavinimui.

Pulko karių rikiuotė įvertinta gerai. Naujokai stovėjo kuopomis su visais ki-tais ir jų beveik jau nebuvo galima atskirti nuo senų kareivių. Vadas padarė išvadą, kad šioje srityje viršininkų ir pačių kareivių nemažai pasidarbuota. Už tai pulko vadui plk. ltn. V. Rėklaičiui, visiems karininkams, puskarininkiams ir naujokų mokytojams kariuomenės vadas pareiškė padėką⁵¹⁶.

512 5-ajam pėstininkų pulkui 1921-12-30 įsakymas Nr. 404 // Ten pat, b. 21, l. 689.

513 5-ajam pėstininkų pulkui 1922-01-10 įsakymas Nr. 10 // Ten pat, b. 26, l. 12.

514 II pėstininkų divizijos štabo viršininko 1922-01-09 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 39, l. 4.

515 II pėstininkų divizijos štabo viršininko 1922-01-12 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, l. 26.

516 1922 m. sausio 25 d. įsakymas kariuomenei Nr. 20.

1922 m. pradžioje kilo didelių aprūpinimo problemų. Vasario 13 d. pulko vadas divizijos vadovybę informavo, kad pulke net 500 kareivių neturi kelnių, trūksta ir kitų drabužių⁵¹⁷. Tačiau, nors pulko vadovybės dėka iš kariuomenės aprūpinimo tarnybų buvo gauta kai kurių trūkstamų aprangos ir amunicijos reikmenų, dalinio aprūpinimas ir toliau liko nepatenkinamas.

Gegužės 4 d. pulke besilankanti vyriausiąji kariuomenės vadą⁵¹⁸ pulko vadovybė informavo apie aprūpinimo problemas, bet tada valstybė visų aprūpinti pagal poreikius dar neturėjo galimybių.

1922 m. vasario 3 d. buvo patvirtinta nauja pulko Švietimo komisijos sudėtis: pirmininkas – kapelionas kun. J. Jovarauskas, nariai – 1-ojo bataliono ltn. L. Leknickas, 2-ojo bataliono ltn. J. Marciūnas, 3-iojo bataliono ltn. K. Inkenas, komandų atstovas – ltn. P. Šlekys. Tų pačių metų balandžio 2 d. vietoje ltn. J. Marciūno skiriamas ltn. J. Drazdauskas, vietoje ltn. K. Inkeno – ltn. A. Kazlauskas⁵¹⁹. Taigi, iš esmės į Švietimo komisiją buvo paskirti ką tik Karo mokyklą baigę jauni karininkai.

1922 m. pulko orkestro kapelmeisteriu buvo paskirtas Florijonas Valeika (pulko kapelmeisteriu dirbo iki 1936 m.), gabus muzikantas, 1904 m. baigęs Peterburgo imperatoriškąją konservatoriją⁵²⁰.

Vasario mėn. Aukštuosius karininkų kursus baigę grįžo 1-ojo bataliono vadas kpt. L. Garbaliuskas ir 5-osios kuopos vadas kpt. A. Virbalis, o į juos išvyko 3-iosios kuopos vadas ltn. L. Bartkevičius⁵²¹.

1922 m. kovo 18 d. divizijos vadas kartu su divizijos intendantu apžiūrėjo pulko 4-ąją, 5-ąją, 6-ąją kuopas ir ligoninę. Visur buvo tvarkinga ir švaru. Iš pulko tikrintojai išvyko patenkinti⁵²².

Balandžio 29 d. 7–10 val. pulko kariai su visa ekipuote atliko 13,5 km žygį⁵²³. Jis nebuvo jau toks lengvas, ypač neseniai pašauktiems kareiviams, bet sėkmingas.

Gegužės 1 d. pulkui buvo šventinė. Jasnogurkos (vėliau – Skaistakalnio) dvaro aikštėje buvo pradėtas vasaros sporto sezonas. Vyko įvairios rungtynės, vakare kariam buvo surengta gegužinė⁵²⁴.

517 II divizijos štabo dienynas. 1922 m. // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 44, l. 4.

518 II divizijos štabo dienynas. 1922 m. // Ten pat, l. 8.

519 5-ajam pėstininkų pulkui 1922-02-03 įsakymas Nr. 34 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 26, l. 78; Abraitis V. Pulko švietimas // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 76.

520 Kuzmickas V. Pučiamųjų orkestrai Birštone 1924–1939 m. // <http://kvitrina.com/puciamuju-orkestrai-birstone-1924-1939-m-i/> [žr. 2015-03-08].

521 5-ajam pėstininkų pulkui 1922-02-07 įsakymas Nr. 38, 1922-02-10 įsakymas Nr. 41 ir 1922-02-12 įsakymas Nr. 43 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 26, l. 88, 100, 107.

522 II pėstininkų divizijai 1922-03-30 įsakymas Nr. 16 // Ten pat, b. 27, l. 329.

523 5-ajam pėstininkų pulkui 1922-04-29 įsakymas Nr. 121 // Ten pat, b. 28, l. 297.

524 5-ajam pėstininkų pulkui 1922-05-01 įsakymas Nr. 124 // Ten pat, l. 322.

1922 m. vasario viduryje pasikeitė kariuomenės vadai. Eiti kariuomenės vado pareigas buvo paskirtas plk. Juozas Stanaitis. Po paskyrimo jis ėmė vizituoti kariuomenės dalis. Į Penktąjį pėstininkų pulką atvyko pirmosiomis gegužės dienomis. Apžiūrai buvo išrikiuotas visas pulkas. Kariuomenės vadas padarė išvadą, kad rikiuotės karių išvaizda gera.

Jis patikrino, kaip 3-iojo bataliono kareiviai išmano Lietuvos senovės istoriją. Dauguma atsakinėjo nerišliai, neturėjo pakankamai žinių. Dėl to, vado nuomone, kalti yra tiesioginiai jų viršininkai ir Švietimo komisija.

4-oji kuopa kariuomenės vadui pademonstravo savo įgūdžius. Tačiau kuopos vadas per lėtai komandavo, kuopai bėgant barškėjo katiliukai, o grandinėje buvo girdima kalbant.

2-oji kuopa atliko veiksmus su šautuvu „ant peties“, „šautuvu gerbk“. Juos vadas įvertino gerai, bet dvieilės retinimo ir tankinimo veiksmus pavadino „silpnokais“.

Mokomoji kuopa gimnastikos pratimus su šautuvais, pritariant orkestrui, taip pat atliko gerai.

Ūkio kuopoje vadas pasigedo švaros, ypač nešvarūs buvo kareivių guoliai. Batsiuvių ir pakinktų meistrų⁵²⁵ dirbtuvėse ir ginklų sandėlyje buvo tvarka.

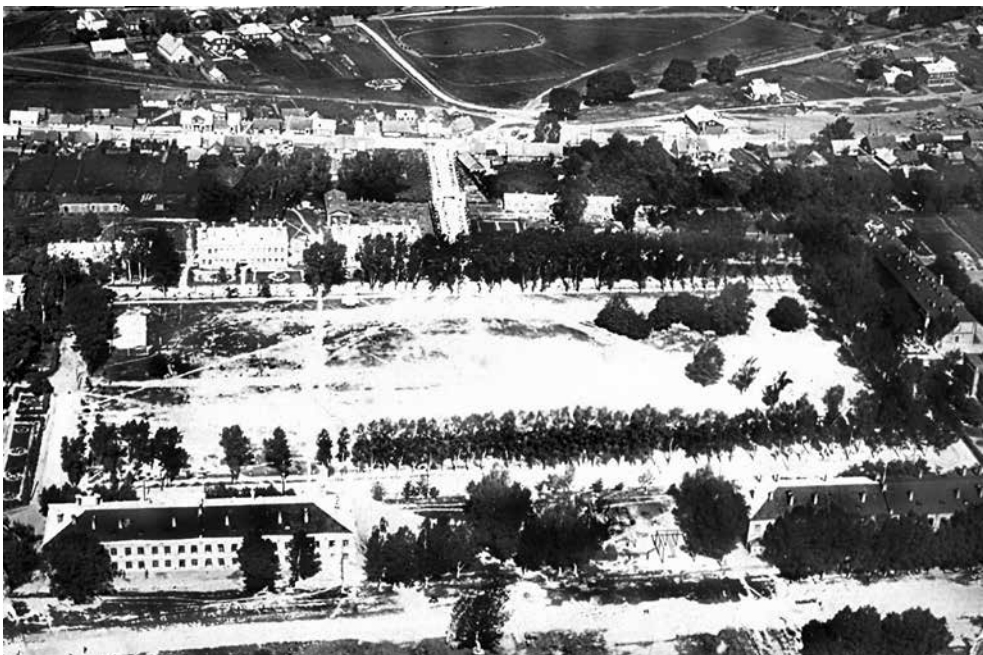
Kariuomenės vadas pulko vadui pastebėtus trūkumus įsakė pašalinti⁵²⁶.

1922 m. birželio 11 d. vyko pulko šventė. Šį kartą ji buvo kur kas iškilmingesnė nei praėjusios. Dalyvauti iškilnėse atvyko krašto apsaugos ministras mjr. Balys Sližys ir vyriausiasis kariuomenės vadas plk. Juozas Stanaitis. Kareiviai buvo išrikiuoti Jasnogurkoje, prie Panevėžio. Pamaldas laikė pulko karo kapelionas J. Jovarauskas. Po pamaldų įvyko paradas, jį priėmė krašto apsaugos ministras ir kariuomenės vadas. Po parado pulko vadas visiems perskaitė gautą Respublikos Prezidento sveikinimą. Kalbas pasakė ministras, kariuomenės vadas, divizijos vadas. 13–15 val. vyko iškilmingi pietūs, per juos vėl buvo pasakyta daug kalbų. 16 val. prasidėjo gimnastų ir kitų sportininkų pasirodymas. Grojant orkestrui jie pademonstravo gana sudėtingų parodomųjų pratimų ir kompozicijų ir sukėlė žiūrovų susižavėjimą. Vėliau vyko Antrojo ir Penktojo pėstininkų pulkų futbolo komandų rungtynės. Jas rezultatu 3:2 laimėjo Penktojo pėstininkų pulko komanda⁵²⁷.

525 Tuo metu vadinti rimoriais.

526 1922 m. gegužės 19 d. įsakymas kariuomenei Nr. 119.

527 II divizijos štabo dienynas. 1922 m. // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 44, l. 25–26.

Pulko kareivinių rajonas Kaune (VDKM)

Kaune

Iš karto po švenčių, 1922 m. birželio 14 d., pulkui buvo įsakyta žygiuoti į Kauną ir apsistoti Aukštojoje Panemunėje, kareivinėse. Į Panevėžį persikelti įsakymą gavo Aštuntasis pėstininkų pulkas. Birželio 15 d. 7 val. jis žygio tvarka išvyko iš Panevėžio ir birželio 20 d. 11 val. pasiekė Kauną. Žygiuojančio pro Generalinį štabą pulko pasitikti išėjo krašto apsaugos ministras, kariuomenės vadas, Generalinio štabo viršininkas ir kiti pareigūnai. 12 val. dalinys atžygiavo į Panemunę⁵²⁸. Jo baze tapo pietrytinė miestelio dalis – teritorija tarp Karo mokyklos, Vaidoto gatvės ir Panemunės kapinių. Pulkas įsikūrė buvusios Kauno tvirtovės artilerijos kareivinėse.

Šios kareivinės tapo nuolatine pulko dislokacijos vieta. Kariai pamažu jose įsikūrė, per keletą metų sutvarkė aplinką. Alėjoje nuo A. Panemunės iki pulko karininkų ramovės buvo pasodintos 138 liepos, aikštės alėjose – dar 462 medeliai. Iš viso pulko kariai kareivinių aplinkai pagražinti pasodino 600 liepų.

Už karininkų flygelių A. Panemunės miestelio link buvo užveistas vaismedžių sodas – pasodintos 65 jaunos obelaitės, prie flygelių ir kareivinių – įrengti darželiai, kad vasarą žydėtų gėlės⁵²⁹.

528 II divizijos štabo dienynas. 1922 m. // Ten pat, l. 26–27.

529 Lynas L. Iš ramaus kęstutiečių gyvenimo // Karys, 1928, Nr. 27, p. 537.

Liepos 6 d. apžiūrėti, kaip pulkas įsikūrė naujoje vietoje, atvyko divizijos vadas plk. M. Velykis⁵³⁰.

1922 m. liepos 7 d. pulko vadas gavo nerimą keliantį Generalinio štabo viršininko raštą, kuriuo informuota, kad, naujausiomis žiniomis, prie demarkacijos linijos lenkai rengia kažką panašaus į Aukštosios Silezijos sukilimą: gali pradėti veikti persirengę civiliais gyventojais – imituoti riaušes neutraliojoje zonoje, kur neva įsikiš kariuomenė joms slopinti, o po to ne tik užimti neutraliąją zoną, bet ir pabandyti okupuoti visą Lietuvos teritoriją.

Atsižvelgdamas į tai, kariuomenės vadas įsakė visoms dalims padidinti budrumą, vykdyti sustiprintą žvalgybą ir būti pasiruošusioms kovos veiksmams pagal direktyvą Nr. 9. Galimą prieš puolimą sutikti sargyboms ir užtvarų grupėms, kiek įmanoma priešinant, o jei jėgos pranašesnės – trauktis. Demarkacijos linijos sargyboms ir užtvarų grupėms taip pat buvo įsakyta visus įtartinus asmenis, priėjusius prie demarkacijos linijos, sulaikyti, o sulaikytus su ginklais – laikyti priešais ir elgtis kaip su priešais.

Kariuomenės vadas įsakė kariuomenės dalims nesivelti į lokalius mūšius, o jėgas sutelkti pagrindinėmis prieš puolimo kryptimis ir išstumti jį iš Lietuvos teritorijos, taip pat sustiprinti tiltų ir svarbiausių geležinkelio įstaigų apsaugą⁵³¹. Tačiau pastarojo įsakymo vykdyti nereikėjo, nes lenkai lauktų provokacijų nesiemė.

1922 m. liepos 15 d. II pėstininkų divizijos vadas plk. ltn. M. Velykis tikrino, kaip vyksta pulko karių mokymas. Iš esmės jų karinę parengtį įvertino teigiamai, ypač 6-osios kuopos, kurios karių žinios sulaukė labai gero įvertinimo, o 3-iaja kuopa, kuri pasirodė prastai, nebuvo patenkintas⁵³².

Liepos 24 ir 25 d. divizijos vadas tikrino kulkosvaidžių kuopų karių parengtį. Jo nuomone, labai gerai buvo parengta 2-oji kuopa, 1-ajai kuopai trūko partitės ir praktinių įgūdžių atliekant lauko pratimus, o 3-ioji buvo pasirėngusi silpnai⁵³³.

Spalio pabaigoje net du batalionų vadai, kpt. L. Garbaliuskas ir mjr. V. Bagdanavičius, išvyko mokytis į Aukštųjų karininkų kursus. Juos laikinai pavaduoti buvo paskirti kpt. A. Bieliajevas ir kpt. A. Virbalis⁵³⁴. Iš kursų minėti karininkai grįžo lapkričio 9 d., tačiau mjr. V. Bagdanavičius parašė prašymą atleisti iš karo tarnybos, kad galėtų baigti aukštąjį mokslą. Taigi bataliono vadu ir toliau liko kpt. A. Virbalis⁵³⁵.

530 II divizijos štabo dienynas. 1922 m. // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 44, l. 30.

531 Labai skubus, visiškai slaptas operatyvinis II pėstininkų divizijos štabo 1922-07-07 raštas // LCVA, f. 929, ap. 3, b. 14, l. 86.

532 II pėstininkų divizijai 1922-07-15 įsakymas Nr. 36 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 32, l. 224.

533 II pėstininkų divizijai 1922-07-31 įsakymas Nr. 39 // Ten pat, b. 33, l. 370.

534 5-ajam pėstininkų pulkui 1922-10-29 įsakymas Nr. 305 ir 1922-11-03 įsakymas Nr. 310 // Ten pat, b. 35, l. 157, 169.

535 5-ajam pėstininkų pulkui 1922-11-17 įsakymas Nr. 324 // Ten pat, b. 36, l. 599.

Lapkričio 10 d. Mokomosios ir 9-osios kuopų vadai buvo sukeisti vietomis: Mokomosios kuopos vadas kpt. L. Šimonėlis paskirtas 9-osios kuopos, o 9-osios kuopos vadas lt. V. Kiršinas – Mokomosios kuopos vadu⁵³⁶.

Lapkričio 8 d. tikrinti pulko vėl atvyko divizijos vadas plk. lt. M. Velykis. Jis buvo sutiktas iškilmingai, su orkestru. Didesnių trūkumų vadas nerado, gal tik 4-osios kuopos kareiviai nežinojo, kaip elgtis viršininko akivaizdoje, kaip į jį kreiptis, kaip vadinti. Daug kareivių skundėsi dėl blogo maisto. Buvo patikrinta pinigų dėžė ir atsiskaitymo dokumentai. Trūkumų nerasta⁵³⁷.

1922 m. gruodžio 2 d. pulke netikėtai apsilankė kariuomenės vadas gen. lt. Juozas Stanaitis. Jis pamatė lauke šaltyje stovinčius 400 naujokų, kurių vienas buvo susirgęs ir gulėjo čia pat ant sniego budinčio karininko akivaizdoje. Vadas tokiu pulko komandų elgesiu pasipiktino ir konstatavo, kad priimti naujokus pulkas nėra visiškai pasiruošęs.

Užėjusį į 2-ojo bataliono virtuvę, jį papiktino didžiulė netvarka: įėjimas šlapias ir purvinas, virtuvėje nešvaru, langai išdaužyti ir, matyt, niekada neplaunami, kaladės taip pat neplautos, grindys nešluotos, ant žemės mėtosi mėsgaliai. Čia pat džiovinamos malkos.

1-ojo bataliono virtuvės grindys taip pat šlapios ir nešvarios, langai atlapė. Ant grindų mėtosi kaulai. Sandėlyje viskas suversta prie sienos, sušluotos krūvos smėlio. Malkos nepjaustytos metamos į virtuvės sandėlį pro langą. Visur nešvaru, nejauku. Niekur nematyti šeiminingiškos priežiūros.

Kareivių gyvenamosios patalpos apleistos, pasieniai iš lauko apteršti. Visokios atliekos pilamos čia pat.

Kariuomenės vadas konstatavo, kad dėl tokio apsileidimo pavasarį pulkui gresia įvairių užkrečiamųjų ligų pavojus. Dėl visos šios netvarkos laikinai einančiam pulko vado pareigas kpt. L. Garbaliuskui jis pareiškė pastabą, o budintį pulke vyr. lt. Praną Juodvalkį už nesugebėjimą suteikti pagalbos susirgusiam naujokui, nešvarą kieme ir kareivinėse nubaudė 5 paromis areštinės⁵³⁸. Apskritai pažymėtina, kad 1922 m. pabaigoje pulko karininkų drausmė nebuvo nepriekaištinga. Pulko vadas už įvairius nusižengimus areštinės bausmę buvo skyręs net keliems karininkams⁵³⁹.

1923 m. pradžioje pulką sudarė 53 karininkai, karo kapelionas (kun. J. Jovauskas), 11 viršilų, 34 vyresnieji ir 85 jaunesnieji puskarininkiai, 36 grandiniai ir 1925 eiliniai. Pulkui priklausė 261 arklys⁵⁴⁰.

536 5-ajam pėstininkų pulkui 1922-11-13 įsakymas Nr. 316 // Ten pat, l. 380.

537 II pėstininkų divizijai 1922-11-20 įsakymas Nr. 54 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 36, l. 645; II divizijos štabo dienynas. 1922 m. // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 44, l. 46.

538 1922 m. gruodžio 18 d. įsakymas kariuomenei Nr. 286.

539 5-ajam pėstininkų pulkui 1922-10-14 įsakymas Nr. 290 ir 1922-12-03 įsakymas Nr. 340 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 35, l. 55; b. 36, l. 676.

540 Žinios apie 5-ojo pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko sudėtį 1922 m. gruodžio 30 d. // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 24, l. 4.

1923 m. sausio mėn. pulko kariai aktyviai dalyvavo ir rengiant Klaipėdos sukilimą, ir sukilime. Tačiau, kadangi tai buvo kruopščiai slepiama, išlikusiuose dokumentuose apie pulko karių dalyvavimą sukilime nėra net užuominų. Vis dėlto šiek tiek informacijos apie tai randame dr. Vyganto Vareikio darbe⁵⁴¹. Iš prie straipsnio pridėtų dokumentų matyti, kad į Ypatingo paskyrimo rinktinę buvo pasiūstas vienas Penktojo pėstininkų pulko karininkas ir 70 kareivių, jai buvo skirti 2 kulkosvaidžiai, 4 telefono aparatai ir 6 km kabelio, 1000 individualių medicinos paketų⁵⁴². Penktojo pėstininkų pulko dalis buvo priskirta Pirmajai (Klaipėdos) grupei, kuriai vadovavo mjr. J. Išinskas (slapyvardis – Aukštuolis). Į Klaipėdos grupę, be Penktojo pėstininkų pulko karių, buvo paskirti numatyti Karo ir Karo milicijos mokyklų kariai ir Kaišiadorių šaulių būrys⁵⁴³, į Šilutės grupę – 23 pulko kareiviai ir karininkai⁵⁴⁴. Vaduojant Klaipėdą žuvo du pulko eiliniai kariai – V. Viliūnas ir P. Trinkūnas⁵⁴⁵.

Ir vėl lenkų fronte

1923 m. sausio 15 d. buvo gautas II pėstininkų divizijos vado įsakymas pulkui pereiti III pėstininkų divizijos vado žinion ir pasirengti koviniam žygiui, nes lenkai pradėjo pulti III pėstininkų divizijos saugomą demarkacijos linijos barą. Sausio 15 d. buvo gautas III pėstininkų divizijos vado įsakymas pulko 1-ajam ir 2-ajam batalionams traukiniu vykti į Kaišiadoris ir žygiuoti į Aukštadvarį. Į Aukštadvarį šie batalionai atvyko sausio 16 d. 18 val.

Sausio 17 d. 2-ajam pulko batalionui buvo įsakyta vykti Šeštojo pėstininkų pulko vado žinion ir prireikus paremti pulką, saugantį demarkacijos liniją su lenkais. Naktį buvo gauta žinia iš Šeštojo pėstininkų pulko, kad lietuviai sėkmingai atsiėmė lenkų užimtus punktus. Yra belaisvių ir grobio. Taigi, kovos veiksmuose pulko kariams ši kartą neteko dalyvauti, tačiau vienas susidūrimas su lenkais įvyko: sausio 18 d. 2-ojo bataliono vadas informavo pulko vadovybę, kad naktį lenkai sužeidė sargyboje stovintį vieną 5-osios kuopos karį⁵⁴⁶.

Sausio 27 d. pulkui buvo įsakyta grįžti į Panemunę. Jis ten atvyko vasario 2 d. 2 val.⁵⁴⁷

---

541 Vareikis V. 1923 m. Klaipėdos krašto sukilimo kontroversijos // http://briai.ku.lt/downloads/AHUK_09/09_023-053_Vareikis.pdf [žr. 2015-03-04].

542 Ypatingo paskyrimo rinktinės įsakymas Nr. 1 // http://briai.ku.lt/downloads/AHUK_09/09_023-053_Vareikis.pdf [žr. 2015-03-04].

543 Vareikis V. 1923 m. Klaipėdos krašto sukilimo kontroversijos // http://briai.ku.lt/downloads/AHUK_09/09_023-053_Vareikis.pdf [žr. 2015-03-04];

544 <https://lt-lt.facebook.com/notes/protingas-chamas/klaip%C4%97dos-prijungimas-1923-m-s%C4%97kmingiausia-lietuvas-specialioji-operacija/523209027712137> [žr. 2015-03-07].

545 Vareikis V. 1923 metų Kklaipėdos krašto sukilimo kontroversijos // http://briai.ku.lt/downloads/AHUK_09/09_023-053_Vareikis.pdf [žr. 2015-03-04].

546 5-ojo pulko dienyas. 1923 m. // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 58, l. 5.

547 5-ojo pulko dienyas. 1923 m. // Ten pat, l. 5.

Vasario 14 d. 15 val. iš II pėstininkų divizijos štabo buvo gautas slaptas įsakymas vėl parengti pulką žygiui, išvykti į Kaišiadorių rajoną, pereiti III pėstininkų divizijos vado žinion ir sustiprinti frontą prieš lenkus, kurie, turimomis žiniomis, vasario 15 d. turėjo pabandyti užimti neutraliąją zoną. Pulko vadui plk. ltn. V. Rėklaičiui, kuris tuo metu mokėsi Aukštųjų karininkų kursuose, įsakyta skubiai vykti į pulką ir iš kpt. L. Garbaliausko perimti vadovavimą⁵⁴⁸.

20 val. ešelonais nuo Šančių karinės rampos išvyko 1-asis batalionas, 22 val. – 2-asis ir 3-iasis batalionai. Vasario 15 d. 1 val. 30 min. su pulko kariais į Kaišiadoris išvyko pirmasis ešelonas, netrukus, beveik tuo pat metu, ir antrasis. 11 val. pulkas, vykdydamas III pėstininkų divizijos, į kurios sudėtį buvo įtrauktas, vado įsakymą, iš Kaišiadorių išžygiavo Aukštadvario link. 15 val. sustojo nakvoti Parkertuose. Vasario 16 d. 7 val. ryto pulkas toliau tęsė žygį ir 18 val. pasiekė Aukštadvarį, ten buvo paskirtas į III pėstininkų divizijos rezervą. Pulkas apsisusto Aukštadvaryje. Naktis praėjo ramiai.

Tuo metu gauta informacija pasitvirtino. Vasario 15 d. lenkai įsiveržė į neutraliąją zoną. Tą dieną jie užėmė keletą kaimų. Vasario 16 d. puolimas tęsėsi. Vėl buvo užimti keli kaimai⁵⁴⁹.

Vasario 17 d. 8 val. 2-asis pulko batalionas, vykdydamas divizijos vado įsakymą, išvyko Šeštojo pėstininkų pulko vado žinion į Onuški. 10 val. pasigirdo, kad į rytus nuo Aukštadvario pradėjo šaudyti artilerija. 14 val. į Pietariškį buvo išsiųsta 3-ioji kuopa, kad prirėkus galėtų ateiti į pagalbą Šeštojo pėstininkų pulko užtvaros grupei Strėvoje.

Pulke tvyrant įtampai, sužinota, kad prie Lietuvos bus prijungta Klaipėda ir Klaipėdos kraštas. Skubiai į visus pulko batalionus buvo išsiųstos telefonogramos apie tai informuoti kareivius. Ši žinia pulke buvo sutikta ypač džiugiai.

Naktį Šeštojo pėstininkų pulko štabas pranešė, kad Lietuvos kariuomenės dalys atsiėmė daugumą lenkų užimtų Lietuvos teritorijų, paimta belaisvių, tarp jų du lenkų ir du anglų karininkai, kurie esą stebėję, kaip lenkai užima neutraliąją zoną⁵⁵⁰.

Naktį iš vasario 17-osios į 18-ąją vieną 5-osios kuopos kareivį, stovintį sargyboje, lenkai sužeidė⁵⁵¹.

Vasario 19 d. į pulką su dviem anglų karininkais atvyko III pėstininkų divizijos vadas. Papietavę jie išvyko į Kaišiadoris. Beveik tuo pat metu Šeštojo pėstininkų pulko vadas pranešė, kad atsiimtos visos teritorijos, kurias lenkai buvo užgrobę.

548 II divizijos štabo dienynas. 1922 m. // Ten pat, b. 44, l. 61.

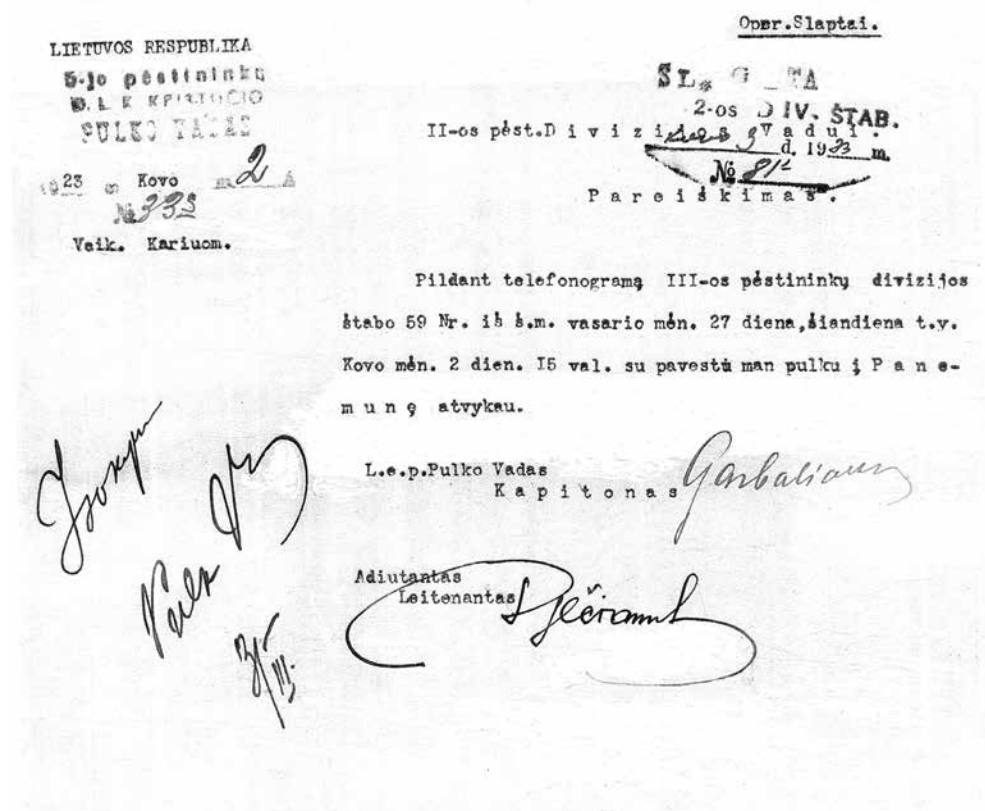
549 Pulko dienynas. 1923 m. // Ten pat, b. 58, l. 5.

550 Pulko dienynas. 1923 m. // Ten pat, l. 5.

551 Leknickas L. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 46.

Vasario 20 d. pulko vadas buvo iškvieštas į Kauną. Daliniui laikinai vadovauti buvo pavesta kpt. L. Garbaliauskui. Vasario 21 d. pulko vadas gavo Generalinio štabo telefonogramą, kuria informuota, kad visi pulko karininkai, pasiūsti į vadinamąją specialiąją komandiruotę (dalyvauti prijungiant Klaipėdą), kariuomenės vado nurodymu grįžta į pulką⁵⁵².

Vasario 27 d. iš III pėstininkų divizijos štabo buvo gautas įsakymas pulkui grįžti į Kauną, savo nuolatinę dislokacijos vietą. Vasario 28 d. 7 val. ryto visi trys pulko batalionai pajudėjo Jiezno link, kur buvo įsakyta pulkui susitelkti. 16 val. 1-asis ir 3-iasis batalionai atvyko į Jiezną ir apsisostojo nakvoti. Tuo metu pulko 2-asis batalionas nakvojo Prienuose. Kovo 2 d. 14 val. 30 min. pulkas pasiekė Panemunę⁵⁵³. Pulko vadas plk. ltn. V. Rėklaitis išvyko tęsti mokslų. Į pulką, baigęs Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursus, jis grįžo tik spalio 22 d.⁵⁵⁴

LCVA, f. 510, ap. 1, b. 59, l. 1

552 Generalinio štabo 1923-02-21 telefonograma Nr. 125 // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 55, l. 26.

553 Pulko dienynas. 1923 m. // Ten pat, b. 58, l. 5.

554 II divizijos štabo dienynas. 1922 m. // Ten pat, b. 44, l. 95.

V. TAIKOS METAI KAUNE

Grįžęs į Kauną, kovo 3–4 d. pulkas ilsėjosi ir tvarkėsi, po to vėl prasidėjo, galima sakyti, įprastas gyvenimas⁵⁵⁵. Kovo 14 d. pulką pasiekė žinia, kad paleidžiamas Pirmasis Seimas. Kitą dieną į pulką atvyko divizijos vadas. Jis apie tai pakalbėjo su kariais, priminė jiems pareigą rengtis naujiems Seimo rinkimams⁵⁵⁶. Žinią apie Seimo paleidimą ir naujo Seimo rinkimus pulko kariai sutiko ramiai. Juo labiau kad jie daug dėmesio skyrė rikiuotės pratimams, nes neseniai buvo priimtas naujas Rikiuotės statusas, o kovo 22–23 d. į pulką buvo atvykęs divizijos vadas stebėti tomis dienomis vykusią pavyzdinių lauko pratybų pagal šio statuto reikalavimus⁵⁵⁷.

Gegužės mėn. divizijos vadas surengė nuodugnią pulko apžiūrą. Ji tęsėsi nuo gegužės 4 iki 9 d.⁵⁵⁸ Apžiūra praėjo sklandžiai. Kaip visada, buvo pareikšta daug neesminių pastabų, bet rimtesnių trūkumų nepastebėta.

1923 m. birželio 12 d. pulke apsilankė kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas. Tą dieną pulko naujokai turėjo prisiekti. Šia proga buvo išrikiuotas visas pulkas. Po priesaikos kariuomenės vadas apžiūrėjo pulką. Jis atkreipė dėmesį, kad kareivinėse švaru ir tvarkinga, bet rekomendavo pulkui savo jėgomis nubalinti kareivinių sienas, atlikti smulkų remontą. Be to, pastebėjo, kad kai kuriuose čiužiniuose beveik nėra šiaudų, ir nurodė juos prikimšti⁵⁵⁹.

1923 m. rugsėjo 21 d. kariuomenės vadas, remdamasis kareivių tėvų pageidavimais, Penktojo pėstininkų pulko vadui asmeniškai nurodė 50 proc. kareivių išleisti 3 savaitėms atostogų, kad jie padėtų namiškiams nudirbti lauko darbus⁵⁶⁰. Tai buvo gražus gestas, o kadangi kokių nors svarbesnių pratybų ir kitų užsiėmimų tuo metu pulke nebuvo numatyta, ši kariuomenės vado nurodymą įvykdyti buvo galima.

Nuo 1923 m. lapkričio 15 d. divizijos štabai buvo pertvarkyti į karinių apygardų štabus, taigi ir II pėstininkų divizijos štabas tapo II karo apygardos štabu⁵⁶¹. Pulko gyvenimo tai nepaveikė.

Kaip jau minėta, pulkui apsistojus A. Panemunėje, jau pirmosiomis dienomis buvo įkurtas karių klubas. Jo patalpos iš pradžių buvo neįrengtos ir šaltos. Po kiek laiko buvo sudėtos medinės grindys ir langinės, vėliau – įrengta scena, jos uždangoje vienas karys, turintis dailininko gebėjimų, aliejiniais dažais pavaidavo pulko karių žygio į Vilnių, į Gedimino pilį, viziją. Kiek vėliau čia buvo

555 Ištrauka iš pulko dienyno. 1923 m. kovas // Ten pat, b. 58, l. 9.

556 Ištrauka iš pulko dienyno. 1923 m. kovas // Ten pat, l. 9.

557 Ištrauka iš pulko dienyno. 1923 m. kovas // Ten pat, l. 9.

558 II divizijos štabo dienynas. 1922 m. // Ten pat, b. 44, l. 73.

559 1923 m. birželio 16 d. įsakymas kariuomenei Nr. 115.

560 II divizijos štabo dienynas. 1922 m. // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 44, l. 92.

561 II divizijos štabo dienynas. 1922 m. // Ten pat, l. 86.

Grupė
pulko
karių
(VDKM)

įrengtas ir kinas, sustatyti suolai per visą salę, pakabintos dvi marmuro lentos žuvusiems pulko kariams atminti, nemažai paveikslų ir fotografijų. Prie karių klubo prisiglaudė pulko biblioteka, skaitykla, Švietimo komisijos raštinė ir radijo kabinetas. Taip karių klubas tapo pulko gyvenimo centru⁵⁶².

1924 m. didelėmis Švietimo komisijos pastangomis pavyko nupirkti kino aparatą su visa įranga, pritaikyti salę ir pradėti rodyti nebylius kino filmus. Per porą metų, už jų rodymą ir vakarėlių rengimą gavus pakankamai pajamų, šiam tikslui paimta paskola buvo gražinta. Kareiviai suremontavo patalpas ir įrengė kino salę. Filmai buvo rodomi keturis kartus, programa keičiama du kartus per savaitę⁵⁶³. 1928 m. naudotą kino aparatą pavyko parduoti ir už gautus pinigus, dar šiek tiek pridėjus, nupirkti naują, daug geresnę, kuriuo jau buvo galima rodyti bet kokias kino juostas⁵⁶⁴.

1923–1927 m. buvo įkurtos teatro, choro ir styginių orkestro sekcijos. Šiems kolektyvams pavyko ne kartą viešai pasirodyti – surengti vaidinimų ir koncertų. Teatro sekcija subūrė artistų kuopelę, choro sekcija – chorą, o styginių orkestro sekcija – 32 instrumentų orkestrą. Žinoma, buvo ir sunkumų, nes meno savi-veiklos kolektyvus nuolat tekdavo papildyti naujais nariais, išėjus seniesiems, ir su jais vėl viską pradėti iš pradžių. Dėl nuolatinės pulko kareivių kaitos pasitai-kydavo, kad ilgesnį laiką nepavykdavo suburti nei teatro, nei choro, nei orkestro mėgėjų grupelių⁵⁶⁵.

562 Abraitis V. Pulko švietimas // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 79.

563 Ten pat, p. 78.

564 Lynas L. Iš ramaus kęstutiečių gyvenimo // Karys, 1928, Nr. 27, p. 537.

565 Abraitis V. Pulko švietimas // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 79.

1923 m. rugpjūčio pradžioje pulke viena po kitos įvyko kelios didelės nelaimės. Rugpjūčio 4 d. savo bute nusišovė kpt. Povilas Strelnikas, o rugpjūčio 7 d. – Ryšių komandos eilinis V. Bandziulis. Kpt. P. Strelnikas paliko raštelį, kad šiame pasaulyje yra niekam nereikalingas, V. Bandziulio šio poelgio priežastys liko neaiškios⁵⁶⁶.

1924 m. sausio 6 d. pulko vyresniųjų karininkų gretos pagausėjo. Iš Pasienio brigados į pulką buvo perkeltas mjr. Albertas Liutermoza. Jis buvo paskirtas 1-ojo bataliono vadu, o mjr. L. Garbaliuskas, laikinai ėjęs šio bataliono vado pareigas, grįžo eiti savo tiesioginių pulko vado padėjėjo pareigų⁵⁶⁷.

1924 m. sausio 23 d. vėl pasikeitė Švietimo komisijos sudėtis: pirmininku buvo paskirtas karo kapelionas kunigas V. Abraitis, nariais – ltn. A. Jančys, ltn. J. Rinkevičius, ltn. P. Žebrauskas ir ltn. L. Leknickas (pirmininko pavaduotoju ir sekretoriumi). Taip pat buvo paskirti sekcijų vadovai: kino teatro vedėju tapo vyr. ltn. V. Tarasonis, bibliotekos, fotografijos ir pulko albumo, teatro sekcijos vedėju – ltn. L. Leknickas, mokslo – ltn. A. Jančys, choro – ltn. P. Žebrauskas, sporto – ltn. J. Rinkevičius, pulko laikraščio „Kęstutietis“ redaktoriumi – ltn. V. Tarasonis⁵⁶⁸.

Kaip jau minėta, vienas iš svarbiausių šios komisijos uždavinių buvo organizuoti kareivių švietimą. 1924 m. pradžioje pasikeitė jų mokymo tvarka: mokyti

Mokomoji artilerijos baterija. Centre – baterijos vadas kpt. A. Gailius. 1924 m. (VDKM)

⁵⁶⁶ II divizijos štabo dienynas. 1922 m. // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 44, l. 86.

⁵⁶⁷ 5-ajam pėstininkų pulkui 1924-01-06 įsakymas Nr. 6 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 46, l. 12.

⁵⁶⁸ Abraitis V. Pulko švietimas // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 76.

atskirai pradėta vadinamąją vyresniąją grupę, kurią sudarantys kareiviai jau buvo ragavę mokslo, o visus kitus – bendrai pulko salėje. Neraštingi (analfabetų grupė) ir toliau mokėsi kuopose ir komandose. Vyresniąją grupę mokė tam skirti karininkai. Buvo mokoma lietuvių kalbos, istorijos, gamtos, geografijos ir visuomenės mokslų – kiekvieno dalyko 1 val. per savaitę. Analfabetų grupė mokėsi taip pat 5 val. per savaitę. Pirmąją grupę sudarė 221 mokinys, antrąją – 306.

Kaip sekėsi darbas, rodo šie duomenys. 1924 m. sausio mėn. atvyko 527 naujokai. Iš jų lietuvių kalbos nemokėjo 9, neraštingi buvo 149, mokančių tik skaityti – 63, skaitančių ir rašančių savamokslių – 152, lankusių pradžios mokyklą – 122, aukštesnę mokyklą – 32. Metų gale lietuviškai nemokančių nebeliko, visiškai neraštingų buvo 35, mokančių tik skaityti – 34⁵⁶⁹.

Birželio pabaigoje pagal patvirtintas karinio rengimo programas buvo įvertintas ir bendrasis naujokų mokymasis. 2-oji ir 9-oji kuopos buvo įvertintos gerai, 3-ioji, 5-oji ir 1-oji kulkosvaidžių kuopos – vidutiniškai, 1-oji, 4-oji, 6-oji, 7-oji, 2-oji ir 3-ioji kulkosvaidžių kuopos – patenkinamai⁵⁷⁰.

Nuo rugpjūčio 1 d. padidėjo pulko saugomų objektų skaičius. Jam saugoti buvo perduota Įgulos areštinė ir Artilerijos sandėliai⁵⁷¹.

Rugsėjo 15 d. pulke pirmą kartą buvo surengtos prizinio šaudymo varžybos⁵⁷². Vėliau ši sporto šaka pulke tapo labai populiari.

Sportininkams skirti prizai (VDKM)

569 Ten pat, p. 77.

570 5-ajam pėstininkų pulkui 1927-07-08 įsakymas Nr. 213 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 47, l. 18.

571 Kauno įgulai 1924-08-16 įsakymas Nr. 12 // Ten pat, l. 165.

572 II divizijos štabo dienynas. 1922 m. // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 44, l. 91.

1924 m. rugsėjo 16–23 d. vyko dideli apygardos manevrai⁵⁷³. Juose, be Penktojo pėstininkų pulko, dalyvavo Antrasis pėstininkų pulkas, Pirmasis husarų pulkas, Trečiojo artilerijos pulko Mokomoji baterija, Oro eskadrilė, Inžinerijos pulko Pionierių kuopa ir Šarvuočių rinktinės Tankų kuopa⁵⁷⁴.

Manevrai buvo įdomūs, todėl galima nuodugniau aptarti ir Penktojo pėstininkų pulko veiksmus kulminacinėje jų fazėje rugsėjo 12–13 d.

Rugsėjo 12 d. 0 val. 30 min. pulko vadovybė gavo II pėstininkų divizijos štabo raštą, kuriuo pranešta, kad „mėlynieji“ iš Alytaus ir Marijampolės slenka Kauno kryptimi. „Raudoniesiems“, kuriems priklausė ir Penktasis pėstininkų pulkas, II pėstininkų divizijos vadovybė įsakė susitelkti Kaune ir pulti priešą. Pulkui buvo įsakyta vieną batalioną sutelkti barui nuo Kampiškių iki Raziškių imtinai saugoti, 1 val. 54 min. 1-ojo bataliono vadui – užimti nurodytą barą ir jame vykdyti artimąją žvalgybą. Nurodytą barą batalionas užėmė 10 val. 5 min.

9 val. 30 min. iš divizijos štabo buvo gautas įsakymas perimti Aleksoto ir Panemunės tiltų apsaugą. Tam buvo paskirti 2-ojo bataliono kariai. 11 val. 30 min. 1-ojo bataliono vadas pranešė, kad jo žvalgai priešo neaptiko. Tada buvo išsiųsti raitieji žvalgai, bet ir jie jokios informacijos apie priešą nepateikė. Tuo metu buvo gautas divizijos vado pranešimas, kad priešas dviem kolonomis puola iš Prienų ir Marijampolės. Penktajam pėstininkų pulkui su trimis artilerijos baterijomis buvo įsakyta susitelkti Tirkiliškių kaimo, II forto ir Kazliškių dvaro rajone. Nustatytu laiku pulkas užėmė nurodytas pozicijas.

Rugsėjo 13 d. 8 val. buvo gautas divizijos vado įsakymas 1-ąjį batalioną sutelkti Kazimieravo dvare, kad galima būtų pradėti puolimą plentu Veiverių kryptimi. 10 val. 5 min. batalionas susitelkė nurodytose pozicijose. 10 val. 50 min. buvo gautas įsakymas pradėti puolimą, o 12 val. 5 min. raštas, kad Antrojo pėstininkų pulko 32-asis batalionas pereina Penktojo pėstininkų pulko vado žinion. 13 val. 20 min. buvo susisiektas su Pirmuoju husarų pulku, kurio vadas informavo, kad Pažėrai užimti priešo raitelių. Pasitarus buvo nuspręsta atakuoti ir Pažėrus užimti. 16 val. 15 min. Pažėrai buvo užimti ir toliau tęsiamas bendras puolimas Veiverių kryptimi. Tačiau jis nepavyko, nes netikėtai puolančiuosius sustabdė artilerijos ugnis⁵⁷⁵. Nors per šiuos manevrus pulkas nebuvo tarp nugalėtojų, bet įgijo daug patirties, pasimokė, kaip reikėtų vykdyti Kauno gynybą.

Greitai po manevrų pulke prasidėjo bulviakasis, nes dalinys, kad geriau aprūpintų kareivius žemės ūkio produktais, turėjo 4 ha pagalbinių ūkių. 1924 m. jame buvo užauginta 1630 kg bulvių, 710 kg avižų, surinkta 2430 kg vasarojaus ir avižų

573 5-ajam pėstininkų pulkui 1924-09-16 įsakymas Nr. 288 ir 1924-09-23 įsakymas Nr. 296 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 46, l. 217, 232.

574 II karo apygardos viršininko raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 49, l. 1.

575 5-ojo D. L. K. Kęstučio pulko veiksmų 1924 m. rugsėjo 12–13 d. manevruose reliacija // Ten pat, b. 50, l. 15.

Pulko karininkų ir kareivių grupė. 1924 m. (VDKM)

šiaudų⁵⁷⁶. Be to, buvo auginama kiaulių, jų mėsa irgi papildydavo karių racioną⁵⁷⁷.

Spalio 6 d. tarnauti į pulką buvo paskirti Karo mokyklą baigę VI laidos leitenantai Vincas Bartuška ir Suleimanas Chaleckas, o po kelių dienų mokytis į Aukštųjų karininkų kursus išsiųsti mjr. A. Liutermoza, vyr. ltn. J. Brusokas ir vyr. ltn. J. Drazdauskas⁵⁷⁸.

1924 m. lapkričio mėn. pulką buvo nutarta sustiprinti. Tam tikslui iš Septintojo pėstininkų pulko lapkričio 1 d. į jį buvo perkelta 200 kareivių, lapkričio 11 d. iš Šeštojo pėstininkų pulko – taip pat 200⁵⁷⁹.

Pagal Lietuvos kariuomenėje nusistovėjusias tradicijas kiekvieną sekmadienį kareiviai buvo vedami į pamaldas, tačiau karininkai kartu su jais į bažnyčią eiti vengdavo. Lapkričio mėn. pradžioje pulko vadas pastebėjo, kad su kareiviais į pamaldas iš jų neina nė vienas, todėl lapkričio 15 d. įpareigojo adjutantą sudaryti kuopos vadų eilę ir nurodyti, kuris ir kurį sekmadienį lydės į šventovę kareivius⁵⁸⁰. Priėmus šį sprendimą daugiau skundų dėl karių organizuoto vykimo į pamaldas nebebuvo.

576 5-ajam pėstininkų pulkui 1924-10-31 įsakymas Nr. 321 // Ten pat, b. 48, l. 16.

577 5-ajam pėstininkų pulkui 1924-11-30 įsakymas Nr. 371 // Ten pat, l. 101.

578 5-ajam pėstininkų pulkui 1924-10-06 įsakymas Nr. 312 ir 1924-10-12 įsakymas Nr. 319 // Ten pat, b. 46, l. 275, 296.

579 5-ajam pėstininkų pulkui 1924-11-01 įsakymas Nr. 339 ir 1924-11-11 įsakymas Nr. 351 // Ten pat, b. 48, l. 18–21, 43–46.

580 5-ajam pėstininkų pulkui 1924-11-22 įsakymas Nr. 362 // Ten pat, l. 77.

1924 m. lapkričio 22 d. Artilerijos sandėliuose Fredoje įvyko didžiulis spro-gimas. Dėl jo pulkas patyrė nemažai nuostolių, nes išdužo beveik visi langai, tad reikėjo naujus dėti⁵⁸¹. Aišku, langus stiklinti pulkui teko iš savo lėšų, papildomai pinigų tam nebuvo skirta.

Taikos meto sąlygomis pulke populiarus tapo sportas, tačiau sporto instruk-torių, galima sakyti, jis neturėjo. Siekiant išspręsti šią problemą, 1924 m. pa-baigoje pulke buvo organizuoti Sporto ir gimnastikos kursai. Į juos mokytis buvo pasiūsti vyresnieji leitenantai J. Poškus, Cinkus, A. Kairiūkštis, leitenantai J. Mažylis, S. Chaleckas, A. Kutka, V. Bartuška, J. Vilutis, A. Jančys, J. Rinkevi-čius, S. Kompaitis, P. Šlekys, P. Žebrauskas ir 26 kareiviai⁵⁸².

1924 m. pabaigoje pulke ėmė jaustis didėjanti bolševikų įtaka. Vien lapkri-čio–gruodžio mėn. buvo išaiškinta 14 bolševikų propagandos paveiktų kareivių, gruodžio 12 d. dalinyje rasta paskleistų 20 agitacinių lapelių „Į pagalbą kanki-niams“ ir 19 – „Draugai kareiviai ir valstiečiai budėkite“. Bolševikai aktyviai mėgino verbuoti liktinius puskarininkius ir viršilas, tačiau nesėkmingai⁵⁸³. Nors iš esmės ši veikla ir nebuvo kažkas ypatinga, bet pulko vadovybei kėlė nerimą.

1924 m. gruodžio pabaigoje kariuomenės vadovybė nusprendė pulką išsiųsti į Klaipėdos kraštą. KAM Vyriausiasis štabas gruodžio 30 d. Kariuomenės in-tendantūrai įsakė jį aprūpinti lauko virtuvėmis⁵⁸⁴, o 1925 m. sausio 9 d. buvo gautas visiškai slaptas įsakymas pulkui iš Kauno išvykti. Įsakyme nurodyta, kad pulkas į Klaipėdos kraštą vyks 2 ešelonais: 1-asis – maršrutu Kaunas–Šiauliai–Mažeikiai–Kretinga, 2-asis – Kaunas–Šiauliai–Tauragė–Pagėgiai. Pulkui buvo skirtas automobilis ir du motociklai. Trūkstama gurguolės dalis gauta iš Trans-porto bataliono. Pulkui įsakyta apsirūpinti maistu 3 dienoms ir būti pasiren-gusiam bet kurią minutę išvykti. Karininkai ir kareiviai laikinai nebeleidžiami atostogų⁵⁸⁵.

1-ajame ešelone buvo numatyta sutalpinti pulko štabą, Ryšių kuopą, Rai-tųjų žvalgų komandą, Sanitarinį punktą, 4-ąją ir 1-ąją kulkosvaidžių kuopas, 2-ajame – 5-ąją, 6-ąją, 2-ąją kulkosvaidžių kuopas ir Ūkio dalį⁵⁸⁶. Tačiau vykti neteko. Po keleto dienų įsakymas buvo atšauktas ir pulko gyvenimas grįžo į įprastą vėžes.

1925 m. sausio 7 d. buvo sudaryta nauja pulko Švietimo komisija. Pirmi-ninku paskirtas pulko karo kapelionas Vincas Abraitis, nariais – leitenantai L. Lochnickas, A. Jančys, J. Rinkevičius ir P. Žebrauskas⁵⁸⁷.

581 5-ajam pėstininkų pulkui 1924-11-15 įsakymas Nr. 355 // Ten pat, l. 59.

582 5-ajam pėstininkų pulkui 1924-12-15 įsakymas Nr. 386 // Ten pat, l. 152.

583 Priešvalstybinio veikimo pulke 1924 m. 11–12 mėn. santrauka; Santrauka apie priešvalstybinį veikimą 5 D. L. K. Keistučio pulke // Ten pat, b. 64, l. 4, 10.

584 KAM Vyr. štabo 1924-12-30 raštas Kariuomenės intendantūrai // Ten pat, b. 91, l. 91.

585 5-ojo pėstininkų pulko iš Kauno išvykimo tvarka // Ten pat, l. 92.

586 Paskirstymas pulko į du ešelonus // Ten pat, b. 51, l. 99.

587 5-ajam pėstininkų pulkui 1925-01-07 įsakymas Nr. 7 // Ten pat, b. 55, l. 10.

1920 m. kilo sumanymas leisti pulko laikraštį. Tačiau tada jo nepavyko įgyvendinti. Antrą kartą sumanymas leisti pulko laikraštėlį minėtos Švietimo komisijos iniciatyva buvo iškeltas 1925 m. vasario mėn. Nutarta jį pavadinti „Keistutiečiu“ („Kęstutiečiu“), o jo redaktoriumi paskirti vyr. ltn. V. Tarasonį. Laikraštėlis ėjo beveik dvejus metus, per tą laiką buvo išleisti 8 numeriai⁵⁸⁸.

Rūpintis pulko futbolo komanda buvo pavesta ltn. V. Bartuškai, tačiau 1925 m. rugpjūčio 1 d. jis už tai, kad neskyrė komandai reikiamo dėmesio, pulko vado plk. ltn. V. Rėklaičio įsakymu buvo areštuotas 3 paroms⁵⁸⁹.

Balandžio 9, 10 ir 12 dienomis pulką tikrino II karo apygardos viršininkas plk. M. Velykis. Dalinys jam padarė puikų įspūdį. Įsakyme apygardai plk. M. Velykis konstatavo : „*Visur matyti rūpestinga priežiūra<...>: visur palaikoma tvarka tiek, kiek leidžia aplinkybės.*

Už gerą sutvarkymą ūkio pulko vadui plk. ltn. Rėklaičiui ir jo artimiausiam šioje srityje padėjėjui mjr. Kabailai tarnybos vardu reiškiu padėką.“⁵⁹⁰

Tačiau pulko vado nuomonė apie tai, ką jis pastebėjo pulką inspektuojant apygardos viršininkui, buvo kitokia. Galbūt apygardos viršininkas neatkreipė dėmesio, tačiau pulko vadui labai nepatiko 3-iajame batalione, ypač jo sandėliuose, esanti netvarka. Kuopų turto nebuvo įmanoma sutikrinti pagal aprašų knygas, nes duomenys neatitiko, didžiulė netvarka vyravo raštinėje, nes raštai buvo laikomi ne susegti į bylas, o išmėtyti. Visiškai, vado nuomone, buvo nepasirengusi inspekciniam patikrinimui 9-oji kuopa. Už tai kuopos vadą areštavo 5 paroms. Bataliono vadui mjr. L. Garbaliauskui už bataliono nepriežiūrą ir pulko vado įsakymo dėl pasirengimo apygardos viršininko inspektavimui nevykdymą pareiškė papeikimą⁵⁹¹. Nepaisant to, 1925 m. balandžio 29 d. 3-iojo bataliono vadas mjr. Leonas Garbaliauskas buvo paskirtas pulko vado padėjėju, o 3-iojo bataliono vadu – 1-osios kuopos vadas mjr. A. Paškevičius⁵⁹².

1925 m. III karo apygardoje vyko pirmasis atsargos karių šaukimas pakartoti anksčiau įgytų žinių. Stebėti atsarginių šaukimo, pasirengimo juos mokyti ir mokytis iš kitų divizijų buvo komandiruoti aukšti karininkai, pavyzdžiui, Penktojo pėstininkų pulko mjr. L. Garbaliauskas. Jis buvo paskirtas ir komandiruotų karininkų grupės koordinatoriumi⁵⁹³.

Rugsėjo pradžioje į pulką buvo paskirti Karo mokyklą baigę VII laidos leitenantai Pranas Heizeris, Juozas Urbelis, Alfonsas Šimulynas, Mikas Viščius, Kazys Lisauskas, Antanas Juška ir Česlovas Meškauskas⁵⁹⁴.

588 Abraitis V. Pulko švietimas // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 79.

589 5-ajam pėstininkų pulkui 1925-08-01 įsakymas Nr. 225 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 58, l. 20.

590 II karo apygardai 1925-07-03 įsakymas Nr. 21 // Ten pat, b. 52, l. 216.

591 5-ajam pėstininkų pulkui 1925-06-09 įsakymas Nr. 169 // Ten pat, l. 133.

592 5-ajam pėstininkų pulkui 1925-04-11 įsakymas Nr. 108 // Ten pat, b. 57, l. 67.

593 II karo apygardos raštas // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 70, l. 22.

594 Krašto apsaugos ministerio 1925 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. 72.

1925 m. spalio mėn. pasikeitė pulko vadai. Spalio 26 d. Respublikos Prezidento aktu plk. lt. Vladas Rėklaitis buvo atleistas iš pulko vado pareigų, į šias pareigas paskirtas mjr. Stasys Pundzevičius⁵⁹⁵.

Atsisveikindamas su pulku plk. lt. V. Rėklaitis įsakyme pulkui rašė:

„Keistutiečiai!

Šiandien man prisieina su jumis atsisveikinti. Puspenktų metų buvau pulko priešaky. Kas buvo per tą laiką nuveikta, lai sprendžia kiti. Jums gi širdingai dėkoju už draugišką prielankumą darbuose.

Nepamirškite, kad milžiniškas darbas jūs laukia priešaky. Tik tvirtu pasiryžimu viską apgalėsit.

Be drausmės nėra kariuomenės. Gerbdami savo viršininkus, pildydami jų įsakymus – viską pasieksit. Auklėkite stiprią dvasią, geležinę energiją ir pasiryžimą.

Jūs ateitis – Keistučio pilis ir Vilnius. Jis vis dar tebėra priešų rankose. Jį turėsime atsiimti, o atsiimsim tik tuomet, jei būsim dvasia aukštai pakilę.

Keistutiečių vardas lai būna primintimi.

Nuoširdžiai Jums linkiu, Keistutiečiai, kuo geriausio pasisekimo mūsų tautos gerovei.

Tegyvuoja 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Keistučio pulkas, jo naujas vadas, karininkai ir kariai!

Pulko vadas

*Plk. lt. Rėklaitis*⁵⁹⁶

Naujasis pulko vadas mjr. S. Pundzevičius pulko vado pareigas pradėjo eiti lapkričio 5 d.⁵⁹⁷

II karo apygardos viršininkas sudarė pulko turto perdavimo naujam vadui komisiją. Jos pirmininku paskyrė Antrojo pėstininkų pulko mjr. Joną Jasiuką, nariais – Penktojo pėstininkų pulko kpt. Kazį Pažemecką ir Trečiojo artilerijos pulko lt. Joną Masiulį⁵⁹⁸.

Tačiau plk. lt. V. Rėklaitis ir toliau liko gyventi pulko vadui skirtame bute, tad naujasis pulko vadas liko be gyvenamojo ploto. Teko pasispausti kareivinių rajone gyvenantiems karininkams, nes ten buvo sumanyta įrengti laikiną pulko vado butą. Po pulko vadų pasikeitimo ceremonijos naujasis pulko vadas kreipėsi į apygardos viršininką, prašydamas iškelti plk. lt. V. Rėklaitį iš neteisėtai užimamo buto, tačiau šis ir toliau jame gyveno. Į apygardos viršininką mjr. S. Pundzevičius dėl plk. lt. V. Rėklaičio iškeldinimo vėl kreipėsi 1926 m. sausio 19 d.,

595 Krašto apsaugos ministerio 1925 m. spalio 30 d. įsakymas Nr. 84.

596 5-ajam pėstininkų pulkui 1925-11-04 įsakymas Nr. 325 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 59 (byla nenumeruota).

597 5-ajam pėstininkų pulkui 1925-11-05 įsakymas Nr. 326 // Ten pat.

598 II karo apygardai 1925-11-05 įsakymas Nr. 37 // Ten pat, b. 60 (byla nenumeruota).

po to – vasario 24 d.⁵⁹⁹ Kaip ir kada buvo išspręstas šis klausimas, duomenų neišliko, matyt, plk. lt. V. Rėklaičiui vis dėlto teko išsikelti, nes daugiau pulko vado mjr. S. Pundzevičiaus raštų bylose nėra.

1925 m. pabaigoje pulką paliko keletas karininkų. Spalio 31 d. Respublikos Prezidento dekretu pulko mjr. Adomas Virbalis už karininko garbės pažeminimą netinkamu elgesiu buvo atleistas iš kariuomenės⁶⁰⁰. Gruodžio 13 d. pulką paliko mjr. Antanas Paškevičius, paskirtas Karo kalėjimo viršininku⁶⁰¹, gruodžio 15 d. – 1-ojo bataliono vadas mjr. A. Liuternoza, perkeltas į Šarvuočių rinktinę. 1-ojo bataliono vadu buvo paskirtas kpt. L. Šimonėlis⁶⁰².

1925 m. antroje pusėje kariuomenės vadovybę pasiekė žinios, kad vis daugiau žydų tautybės kareivių įtraukiama į komunistinių organizacijų darbą. Ne išimtis buvo ir II pėstininkų divizijos kariai. Be to, prasidėjo išpuoliai prieš pulko karius. Pavyzdžiui, 1925 m. rugsėjo 29 d. eilinį Vincą Klinauską, vežusį pulkui vandenį, užpuolė 3 banditai. Vienas iš jų smogė V. Klinauskui peiliu į nugarą. Rugsėjo 30 d. apie 23 val. buvo užpulti Aukštojoje Panemunėje patruliuojantys pulko kariai. Bandyta nuginkluoti, tačiau jie sugebėjo apsiginti⁶⁰³.

Kulkosvaidininkų kuopos kariai (VDKM)

599 Mjr. S. Pundzevičiaus raportai II karo apygardos viršininkui // Ten pat, b. 70, l. 11, 12.

600 Krašto apsaugos ministerio 1925 m. lapkričio 10 d. įsakymas Nr. 87.

601 5-ajam pėstininkų pulkui 1925-12-15 įsakymas Nr. 367 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 60 (byla nenumeruota).

602 5-ajam pėstininkų pulkui 1925-12-19 įsakymas Nr. 371 // Ten pat.

603 5-ojo pėstininkų pulko vado plk. lt. V. Rėklaičio 1925-10-01 raštas II karo apygardos viršininkui // Ten pat, b. 62, l. 26.

1925 m. spalio 23 d. pulko vadas gavo visiškai slaptą II karo apygardos viršininko plk. Konstantino Žuko raštą, kuriame jis į tai atkreipė dėmesį. K. Žukas teigė, kad per inspekcinės apžiūras pastebėjo, jog gana daug kareivių žydų dalyse eina atsakingas pareigas – yra paskirti ginklininkais, ūkvedžiais, raštininkais. Apygardos viršininkas, prisiminęs žydų vaidmenį revoliucinio perversmo Rusijoje metu, nurodė juos iš minėtų pareigų atleisti ir į jas skirti lietuvius, o žydus perkelti į pareigas rikiuotės kuopose ir baterijose⁶⁰⁴.

Apskritai pažymėtina, kad pulko personalas nebuvo galutinai sukomplektuotas. 1925 m. spalio 1 d. trūko 7 karininkų, 1 karo valdininko, 4 viršilų, 3 vyr. puskarininkų ir 658 kareivių⁶⁰⁵. Dėl šios priežasties ypač sunkiai vyko kareivių mokymas, nes, nestatant į sargybos postus naujokų, senų kareivių užteko tik 2 sargybinių pamainoms. Vis dėlto visus šaudymo pratimus, išskyrus šaudymo iš lengvųjų kulkosvaidžių, pulko kariai atlikdavo gerai.

Vis dar trūko butų pulko karininkams apgyvendinti. Kareiviai, kadangi jų buvo gerokai mažiau, nei numatyta, gyveno kareivinėse gana erdviai, išskyrus Muzikantų ir Raitųjų žvalgų komandas.

Vasarą tarp karininkų ėmė sklisti visokie gandai, kuriuos propagavo tautininkai, nes jų įtaka pulko karininkams buvo gana didelė, padaugėjo tarpusavio nesutarimų ir ginčų, tačiau artėjant rudenii viskas aprimo. Laimė, kareivių nuotaika buvo gera⁶⁰⁶.

1925 m., paskelbus naujokų šaukimą į Lietuvos kariuomenę, lapkričio 11 d. į pulką atvyko tikrai didelis būrys šauktinių – net 535⁶⁰⁷. Tačiau naujokų išsilavinimas buvo labai prastas. Net 162 kareiviai buvo visiškai neraštingi⁶⁰⁸. Nespėjus pasidžiaugti tuo, kad pulkas galų gale beveik sukomplektuotas, gruodžio 5 d. buvo gautas II karo apygardos viršininko pasirašytas raštas, kad nuo 1926 m. sausio 1 d. ekonominiais sumetimais mažinama kariuomenė. Privalomosios tarnybos joje laikas trumpinamas iki 12 mėn., specialiosiose karinėse dalyse – iki 18 mėn. Visi II karo apygardos pėstininkų pulkai buvo sumažinti iki 2 batalionų, išformuotos Raitųjų žvalgų komandos, arklių sumažėjo iki 30: liko 10 jojamųjų ir 20 gurguolės. Iš Penktojo pėstininkų pulko buvo įsakyta išsiųsti 15 naujokų ir 115 senų kareivių į Ketvirtąjį pėstininkų pulką, atleisti visus laisvai samdomus darbuotojus⁶⁰⁹.

604 Visiškai slaptas II karo apygardos viršininko raštas 5 p. p. vadui // Ten pat, l. 21.

605 5-ojo pėstininkų pulko vado 1925-10-02 raportas II karo apygardos viršininkui // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 70, l. 60.

606 5-ojo pėstininkų pulko vado 1925-10-02 raportas II karo apygardos viršininkui // Ten pat, l. 61–62.

607 II karo apygardos štabo viršininko raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 60, l. 35.

608 5-ojo pėstininkų pulko vado 1925-10-02 raportas II karo apygardos viršininkui // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 70, l. 62.

609 II karo apygardos viršininko raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 63, l. 14.

Sumažinus pulką iki dviejų batalionų paaikėjo, kad pagal nustatytus etatus pulkui tapo nebereikalingi 243 kareiviai ir 16 karininkų: 1 majoras, 2 kapitonai, 5 vyr. leitenantai, 2 karo valdininkai. Per daug pulkas turėjo ir arklių – net 66⁶¹⁰. Pagal etatus į pareigas nepaskirti karininkai ir kareiviai buvo perkelti į kitas dalis.

Sumažėjus pulkui ir pasikeitus karininkų sudėčiai, 1926 m. vasario 8 d. įsakyme pulkui buvo patvirtinta nauja Švietimo komisija: jos pirmininku paskirtas kapelionas kunigas V. Abraitis, nariais – mjr. V. Žutautas (pirmininko pavaduotojas), vyr. ltn. J. Brusokas, ltn. L. Leknickas (sekretorius) ir ltn. P. Grigaliūnas, sekcijų vedėjais: mokslo – mjr. V. Žutautas, bibliotekos, teatro ir styginių orkestro – ltn. L. Leknickas, sporto – ltn. P. Grigaliūnas, fotografijos ir pulko albumo – vyr. ltn. J. Brusokas, „Kęstutiečio“ redaktoriumi, kuris turėjo teisę rinktis padėjėjus, – vyr. ltn. V. Tarasonis⁶¹¹.

1926 m. kovo mėn., krašto apsaugos ministrui įsakius, pėstininkų pulkai buvo perginkluoti angliškais šautuvais. Pulkui buvo įsakyta turimus ginklus išvalyti, sutepti, sudėti į dėžes ir iki gegužės 1 d. pakeisti į angliškus „Ross-Enfield“ sistemos šautuvus. Seniesiems šautuvams gražinti į kariuomenės saugyklas buvo sudaryta komisija, kuri, priėmusi parengtus šautuvus, sudarė jų perdavimo aktą⁶¹².

Tačiau reikėtų pažymėti, kad tai buvo nevykęs sprendimas. Kaip matyti iš 1927 m. lapkričio 24 d. pulko vado plk. ltn. J. Vidugirio raporto II karo apygardos viršininkui, šie šautuvai turėjo daug trūkumų:

1. Jų vamzdžiai buvo pagaminti iš blogos rūšies metalo, todėl greitai pradėdavo rūdyti ir šaudant neretai vietomis „išsipūsdavo“.
2. Šaudant greitai sutrupėdavo skiltuvai, lūždavo trauktuko dantys, per daug nulenкта spynos rankena trukdė šauliui.
3. Labai sudėtingas taikiklis, prastai pritvirtinti taikiklio rėmeliai greitai susilankstydavo ir sugesdavo.
4. Pagalbinis taikiklis greitai išklibdavo ir praktiškai buvo nereikalingas.
5. Dažnai gesdavo saugikliai, todėl buvo neįmanoma atidaryti spynos.
6. Užtaisant šautuvą šoviniai neretai persikreipdavo, todėl užtaisyti jo nepavykdavo.
7. Buvo daug smulkių detalių, todėl kareiviai dažnai jas pamesdavo.
8. Nebuvo dangtelio vamzdžiui apsaugoti nuo drėgmės.
9. Šautuvams valyti nebuvo tinkamų įrankių, tik virvutės. Tai tiko karo, o ne taikos metu.

610 5-ojo pėstininkų D. L. K. Keistučio pulko žinios apie atliekamas kareivines; 5-to pėstininkų D. L. K. Keistučio pulko atliekamų karininkų sąrašas; Atliekamų arklių žinios // Ten pat, l. 17, 20.

611 Abraitis V. Pulko švietimas // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 76.

612 Slaptas aplinkraštis Nr. 8 // LCVA, f. 514, ap. 1, b, 107, l. 7.

10. Šautuvų valymo tepalas buvo visiškai netinkamas.

Pulkininkas pasiūlė patirtus nuostolius dėl blogų šautuvų atlyginti kaltininkams⁶¹³.

Šie šautuvai nebebuvo naudojami nuo 1932 m. sausio mėn. Penktasis pėstininkų pulkas į Artilerijos sandėlį juos pristatė sausio 18 d.⁶¹⁴

Iki 1926 m. nereglamentuota, kokios šaudmenų atsargos turi būti sukauptos kariuomenės daliniuose, todėl, krašto apsaugos ministru dr. L. Bistrui įsakius, Vyriausiojo štabo viršininkas gen. ltn. K. Ladiga 1926 m. gegužės 10 d. slapta aplinkraštyje Nr. 13 kariuomenės dalims pateikė neliečiamosios atsargos šovinių paskirstymo lentelę. Taip buvo nustatytos jų normos. Pagal patvirtintą lentelę pulkas turėjo turėti:

kiekvienam etatiniam šautuvui	– 200 šovinių;
kiekvienam etatiniam sunkiajam kulkosvaidžiui	– 5 000 šovinių;
kiekvienam etatiniam lengvajam kulkosvaidžiui	– 2 000 šovinių;
kiekvienam etatiniam pistoletui	– 16 šovinių.

Be čia nurodyto šovinių skaičiaus, pulkas mokymo tikslams turėjo reikalauti kovinių šovinių tiek, kiek numatyta šaudymo kursui išeiti, o be neliečiamosios šovinių atsargos, sargybos tikslams – 15 šovinių kiekvienam etatiniam šautuvui⁶¹⁵.

Lapkričio 11 d. pulkui pagal nustatytas normas buvo skirti 45 sunkieji kulkosvaidžiai – 36 naudoti ir 9 kaip neliečiamoji atsarga, 65 lengvieji kulkosvaidžiai – 54 naudoti ir 9 kaip neliečiamoji atsarga⁶¹⁶. Taigi, ginkluotės normos buvo sudarytos ir jokių nesusipratimų nebekildavo.

Kaip jau minėta, pulke nemažai dėmesio buvo skiriama sportui ir šios pastangos 1926 m. vasarą buvo apvainikuotos sėkme. Lietuvos kariuomenės sporto dieną pulkas užėmė trečiąją vietą ir už tai buvo apdovanotas krašto apsaugos ministro garbės dovana – aro skulptūrėle⁶¹⁷.

1926 m. liepos 14 d. pulko vadas gavo slaptą ir skubų II karo apygardos štabo viršininko pasirašytą raštą, kuriame buvo prašomas pareikšti savo nuomonę dėl pulko orkestro, nes kariuomenės vadovybė svarstė, kad šalyje sunkmečiu, mažinant kariuomenę (buvo priimtas sprendimas išformuoti Trečiąjį ir Šeštąjį pėstininkų pulkus), orkestrai priskirtini prie prabangos dalykų, ir siūlė juos panaikinti⁶¹⁸. Pulko vado plk. ltn. S. Pundzevičiaus atsakymas II karo apygardos viršininkui įdomus, todėl dalį jo verta pacituoti:

613 5-ojo pėstininkų pulko vado 1927-11-24 raportas II karo apygardos viršininkui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 86, l. 109.

614 Slaptas 5-ojo pėstininkų pulko vado raštas batalionų vadams // Ten pat, b. 120, l. 2.

615 Vyr. štabo viršininko gen. ltn. K. Ladygos 1926-05-10 slaptas aplinkraštis Nr. 13 // LCVA, f. 929, ap. 1, b. 491, l. 19–20.

616 Visiškai slaptas 1926-11-11 II karo apygardos štabo raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 71, l. 17.

617 Lynas L. Iš ramaus kęstutiečių gyvenimo // Karys, 1928, Nr. 27, p. 537.

618 II karo apygardos štabo viršininko raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 70, l. 16.

„Pranešu, kad orkestrą skaitau ne kaip liuksusiniu padaru ir taikomu vien butaforiniams tikslams, bet kaip viena masės auklėjimo įmone.

Kad ekonominiai motyvai turi vyrauti kariuomenės reorganizavimo klausimuose ir kad taupumo principas būtų išlaikomas kiekvienoje srityje – apie tai neprisieina abejoti, bet kad materialiai išlošę centus kraštutinėmis priemonėmis nepajustume moralinių nuostolių, tenka labai paabejoti, nekalbant jau apie palyginamai nemažą orkestro reikšmę kaip vieną iš pajamų šaltinių kariuomenės švietimo reikalams.

Todėl, trumpai pareikšdamas šiuo klausimu savo nuomonę, skaitau pareiga pareikšti, kad orkestro panaikinimas kaip moraliu, taip ir materialiu žvilgsniu atneštų daugiau neigiamų pasekmių.⁶¹⁹

Panaši buvo ir kitų pulkų vadų nuomonė, todėl kariniai orkestrai išliko. Daugiau šis klausimas kariuomenės vadovybės nebuvo keliamas.

1926 m. vasarą pasikeitus Lietuvos politinei vadovybei, priimtas sprendimas sumažinti kariuomenę. Trečiąjį pėstininkų pulką buvo nuspręsta likviduoti. Rugsjūčio 5 d. I karo apygardos viršininkas pasirašė įsakymą dėl pulko išformavimo. Jame buvo nurodyta iki rugsjūčio 15 d. pulko Kulkosvaidžių batalioną perkelti į Penktąjį pėstininkų pulką. Perkeliamas batalionas turėjo būti perduotas su visu turtu, išskyrus atliekamus šautuvus ir sprogmenis, kurie turėjo laikinai likti pulko sandėliuose.

Įsakyta Penktajam pėstininkų pulkui kartu su perduodamu Kulkosvaidžių batalionu perduoti 4 raitelių ir 6 gurguolės arklius, 3 vežimus su pakinktais ir

Pulko eiliniai (VDKM)

619 5-ojo pėstininkų pulko vado raštas II karo apygardos viršininkui // Ten pat, l. 22.

Grupė pulko puskarininkių (VDKM)

vieną lauko virtuvę⁶²⁰.

Rugpjūčio 14 d. į pulką atvyko nurodytas Trečiojo pėstininkų pulko batalionas – 132 kareiviai ir 9 karininkai, jie atsivarė ir 10 arklių⁶²¹. Kartu su Kulkosvaidžių batalionu į Penktąjį pėstininkų pulką buvo perkelti kapitonai Viktoras Kazlauskas, Kostas Liaudanskis, Pranas Budreckas, vyr. leitenantai Juozas Zabolis, Petras Žemaitis, Leonas Balceris, leitenantai Antanas Rusevičius, Justinas Usanas, Jonas Jocius, Vacys Endziulaitis ir Kazys Šaltenis⁶²².

Kadangi beveik pusė išformuojamo Trečiojo pėstininkų pulko kareivių buvo perkelta į Penktąjį pėstininkų pulką, pulko vadas plk. ltn. S. Pundzevičius manė, kad turėtų gauti ir apie pusę šio pulko turto. Šiuo klausimu jis kreipėsi į apygardos viršininką, tačiau daugiau turto pulkui skirti buvo atsisakyta⁶²³.

Po visų pertvarkų 1926 m. rugsėjo 15 d. pulke buvo 58 karininkai ir 808 kareiviai. Įdomu, kokioms religinėms konfesijoms jie priklausė. Pulko archyvo duomenimis, pagal tikybą jo sudėtis atrodė taip:

tarp karininkų 55 buvo Romos katalikai, 2 liuteronai ir 1 stačiatikis;

tarp kareivių 721 buvo Romos katalikas, 36 judėjai, 17 stačiatikių, 21 sen-

⁶²⁰ I karo apygardai 1926-08-24 slapta įsakymas Nr. 3 // LCVA, f. 509, ap. 1, b. 123, l. 11.

⁶²¹ 5-ojo pėstininkų pulko vado 1926-08-14 pranešimas II karo apygardos viršininkui // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 94, l. 19.

⁶²² LCVA, f. 516, ap. 1, b. 101, l. 423.

⁶²³ 5-ojo pėstininkų pulko vado 1926-09-12 visiškai slapta raštas II karo apygardos viršininkui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 73, l. 29.

Mokomosios kuopos X laida. Centre sėdi (iš kairės): ltn. S. Chaleckas, vyr. ltn. K. Morkevičius, mjr. V. Kiršinas, ltn. A. Tamulevičius. 1926 m.

tikis, 5 liuteronai ir 8 evangelikai reformatai⁶²⁴. Taigi, daugiausia pulke buvo Romos katalikų.

Rugpjūčio 7 d. pulkui buvo atsiųstas etatų sąrašas Nr. 7. Pagal jį, pulką turėjo sudaryti štabas, 1-asis ir 2-asis batalionai, Ryšių ir Ūkio kuopos, Mokomoji ir Muzikantų komandos⁶²⁵. Bet paaiškėjo, kad pagal šiuos etatus pulke yra 7 karininkais per daug. Apie tai l. e. pulko vado pareigas mjr. P. Kabaila informavo apygardos vadovybę⁶²⁶. Bet ėmė trūkti puskarininkių, todėl rugsėjo 12 d. pulko vadas kreipėsi į II karo apygardos viršininką, prašydamas tarpininkauti Vyriausiam štabe, kad pulkui būtų perduota dalis likviduoto Trečiojo pėstininkų pulko Mokomosios kuopos, perduotos Pirmajam pėstininkų pulkui. Prasidėjo aktyvus susirašinėjimas. Pulko vadas netgi buvo apkaltintas, kad be reikalo tuo užsiima. Spalio 29 d. atėjo galutinis neigiamas verdiktas. II karo apygardos štabo viršininkas pranešė, kad Vyriausiasis štabas nesutinka net dalies buvusio Trečiojo pėstininkų pulko Mokomosios kuopos perduoti Penktajam pėstininkų pulkui⁶²⁷.

624 5-ojo pėstininkų pulko vado slaptas 1926-09-24 raštas II karo apygardos viršininkui // Ten pat, b. 70, l. 47.

625 Visiškai slaptas 1926-08-07 II karo apygardos štabo raštas // Ten pat, b. 71, l. 15.

626 5-ojo pėstininkų pulko vado 1926-08-18 raštas II karo apygardos viršininkui // Ten pat, l. 14.

627 5-ojo pėstininkų pulko vado slaptas 1926-10-20 raštas II karo apygardos viršininkui; Slaptas 1926-10-29 II karo apygardos štabo viršininko raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 70, l. 53, 54.

Buvo ir kita labai opi problema – pulko karininkams trūko butų. Pulko vadas plk. ltn. S. Pundzevičius šiuo klausimu kreipėsi į II karo apygardos viršininką. Savo rašte S. Pundzevičius pažymėjo, kad šiuo laikotarpiu, vykdamas pertvarkymus kariuomenėje, neretai karininkai perkeliami. Dėl to dalių vadai pateko į labai keblią padėtį, nes perkeliant juos iš vienos dalies į kitą visai nesidomima, ar toji dalis turi, kur perkeltą karininką apgyvendinti.

Pulko vadas pažymėjo, kad karininkams privatus gyvenimas taip pat labai svarbus. Tuo metu pulke po visų perkėlimų pradėjo tarnauti tiek vedusių karininkų, kad šeimai ir po vieną kambarį nebeužteko. Karininkų šeimos imtos apgyvendinti mieste, arba šeimos gyveno vienoje vietoje, o jie patys – kitoje. Dėl to krito pavaldinių ūpas, padidėjo nusivylimas viršininkais ir net likimu.

S. Pundzevičiaus nuomone, kadangi ilgai nesirūpinta karininkų gyvenimo sąlygomis, jie tapo ne tokie darbštūs, sąžiningi ir draugiški. Pulko vadas raštą baigė mintimi, kad šių problemų jis pats savo jėgomis išspręsti negali, todėl prašo apygardos viršininko pagalbos⁶²⁸.

Prastos buvo ir puskarininkų gyvenimo sąlygos, ypač vedusių. Iš 21 viršilos atskirus kambarius turėjo tik 11. Kiti gyveno raštinėse arba privačiai nuomojosi butus. Iš 30 puskarininkų atskirus kambarius turėjo tik 5, likusieji gyveno kareivinėse arba raštinėse⁶²⁹. Tačiau butų klausimas pulke nebuvo sprendžiamas taip, kaip norėjo pulko vadovybė. Pulke nebuvo pastatytas nė vienas naujas butas, tad karių apgyvendinimo klausimas aktualus buvo ir vėliau.

1926 m. rugsėjo 17–18 d., beveik iškart po pulko pertvarkos, vyko II karo apygardos manevrai. Penktojo pėstininkų pulko vadas plk. ltn. S. Pundzevičius buvo paskirtas manevrų „raudonųjų“ grupės vadu. Grupei, be Penktojo pėstininkų pulko, dar buvo priskirta Artilerijos pulko Mokomoji baterija, Technikos pulko Ryšių būrys, apygardos Ryšių komanda ir Pirmojo husarų pulko 1-asis eskadronas. „Raudonųjų“ grupei buvo duota užduotis išvaduoti „priešo“ užimtą Kauną⁶³⁰.

Šie manevrai nebuvo išskirtiniai, gal tik priminė visiems jų dalyviams, kad net dėl įvairių pertvarkų ir reorganizacijų negalima prarasti budrumo.

Tiesa, dėl šių pertvarkų pulke šiek tiek pašlijo drausmė. Ėmė savavaliauti net kai kurie jaunesnieji karininkai: aplaidžiai atlikdavo savo pareigas, vėluodavo į užsiėmimus, ėmė prekes iš pulko krautuvės, už jas nesumokėję, ir pan.⁶³¹ Visi šie nusizengimai pulko vadovybei kėlė nemažai rūpesčių.

⁶²⁸ Slaptas asmeninis 5-ojo pėstininkų pulko vado 1926-09-11 raštas II karo apygardos viršininkui // Ten pat, b. 80, l. 28.

⁶²⁹ 5-ojo pėstininkų pulko vado 1927-02-15 raštas II karo apygardos viršininkui // Ten pat, b. 86, l. 21.

⁶³⁰ II karo apygardos viršininko 1926-08-18 ir 1926-09-15 raštai 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 73, l. 4, 7.

⁶³¹ 5-ojo pėstininkų pulko krautuvės prižiūrėtojo slaptas raportas Ūkio skyriaus viršininkui // Ten pat, b. 70, l. 54.

1926 m. gruodžio 17 d. Lietuvoje įvyko valstybės perversmas. Pulko kariai jame aktyviai nedalyvavo. Pagrindine karine jėga perversmininkai pasirinko irgi Kaune dislokuotą Antrąjį pėstininkų pulką, kuris buvo išvestas iš kareivinių ir vykdė jų parengtus planus. Po valstybės perversmo, siekdami išlaikyti savo įtaką kariuomenėje, tautininkai sustiprino represinę politiką.

Gruodžio 24 d. iš apygardos štabo buvo gautas visiškai slaptas aplinkraštis, kuriame apygardos viršininkas įsakė visų dalinių vadams dėti visas pastangas, kad būtų susilpninta bolševikų įtaka dalyse, t. y. kiekviena bolševikinė apraiška „išrauta su šaknimis“⁶³². Tačiau kiek juntamesnės komunistų įtakos pulke nebuvo pastebėta.

Apskritai po valstybės perversmo įtampa pulke tvyrojo dar gana ilgai. Pulko budėtojas bet kada, kilus kokių nors neramumų, galėjo pasiremti budinčiąja kuopa. Be to, kiekvieną naktį budėti buvo skiriamas visiškai patikimas karininkas, kad slapta sektų, kas vyksta pulke. Turint žinių, kad tą ar kitą naktį kas nors gali būti rengiama, buvo skiriami budėti 3–4 labai patikimi karininkai, kad prireikus tuoj pat galėtų pakelti savo kuopas. Taip pat buvo numatyti patikimi padaliniai galimiems neramumams malšinti⁶³³.

Po perversmo dalis tautininkams nepalankių karininkų iš pulko buvo iškelti, kiti – tiesiog atleisti. Pvz., 1927 m. kovo mėn. kariuomenės vadovybės sprendimu Ketvirtojo pėstininkų pulko karininkai kpt. Julius Šiurna ir ltn. Ignas Jasiūnas buvo perkelti tarnauti į Penktąjį pėstininkų pulką, o iš Penktojo pėstininkų pulko į Ketvirtąjį pėstininkų pulką perėjo kpt. Viktoras Kazlauskas ir kpt. Iliodoras Gaižauskas⁶³⁴. Į kriminalinės policijos akiratį dėl valdžios politikos kritikos ir krikščionių demokratų idėjų propagavimo buvo patekęs pulko kapelionas kun. Vincas Abraitis⁶³⁵.

Dėl perkėlimų ir atleidimų vajaus, skirtingai nei 1926 m. viduryje, pulke ėmė stigti karininkų. 1927 m. gegužės mėn. trūko net 15⁶³⁶.

1927 m. kovo 11 d. buvo gautas Kauno įgulos viršininko įsakymas, kuriame pranešama, kad, turimais duomenimis, mieste komunistai rengia sukilimą, todėl Kaune sugriežtinamos karo padėties sąlygos. Penktajam pėstininkų pulkui buvo įsakyta patruluoti savo teritorijoje, sustiprinti sargybas kareiviais ir sunkiaisiais kulkosvaidžiais prie Artilerijos sandėlių Aukštojoje Fredoje ir Intendantūros sandėlių Žemuosiuose Šančiuose, pastatyti 12 karių sargybą ant Aukštojos Panemunės tilto, 1-ajam pulko batalionui – pasirengti prireikus nedelsiant

632 Visiškai slaptas II karo apygardos viršininko 1926-12-24 aplinkraštis // Ten pat, b. 69, l. 7.

633 5-ojo pėstininkų pulko vado 1927-03-15 raportas II karo apygardos viršininkui // Ten pat, b. 86, l. 29.

634 1927 m. kovo 21 d. įsakymas kariuomenei Nr. 43.

635 Kriminalinės policijos direktoriaus plk. S. Rusteikos 1928-02-14 raportas krašto apsaugos ministrui // LCVA, f. 384, ap. 2, b. 605, l. 225.

636 5-ojo pėstininkų pulko vado 1927-05-19 raportas II karo apygardos viršininkui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 86, l. 64.

išvykti, visose kuopose – skirti budėti karininkus, uždrausti į kareivinių rajoną įleisti pašalinius asmenis⁶³⁷.

Tačiau šį pavojų tautininkai išgalvojo vien tam, kad palaikytų įtampą visuomenėje. Tomis dienomis keli asmenys buvo suimti, apkaltinus komunistine veikla, tačiau jokių įrodymų, kad buvo rengiamas sukilimas, nepateikta. Jie buvo kaltinami tik tuo, kad gauna iš Maskvos šiai nelegaliai veiklai pinigų, organizuoja susirinkimus, priima rezoliucijas ir bando į savo pusę patraukti kareivius⁶³⁸.

1927 m. kovo 12 d. Respublikos Prezidento aktu pulko vadas plk. ltn. Stasys Pundzevičius buvo paskirtas Lietuvos aviacijos vadu. Kovo 15 d. plk. ltn. Juozas Vidugiris buvo paskirtas eiti pulko vado pareigas, o gegužės 10 d. – pulko vadu⁶³⁹.

1927 m. gegužės mėn. įsakymu kariuomenei Nr. 29 pulkuose buvo panaikintos švietimo komisijos ir pakeistos švietimo vadovais. Pirmuoju pulko švietimo vadovu gegužės 17 d. buvo paskirtas pulko vado padėjėjas plk. ltn. Jonas Gaudešius, o jo padėjėju ltn. P. Grigaliūnas⁶⁴⁰. Tačiau dėl to kultūrinis auklėjamasis darbas pulke iš esmės nepasikeitė. Čia ir toliau buvo rūpinamasi karių švietimu ir auklėjimu, daug dėmesio skiriama sportui. Tai rodė ir pulko pasiekimai. Už sėkmingą pasirodymą 1927 m. rugpjūčio 27–28-ąją vykusiose kariuomenės sporto dienų varžybose Penktasis pėstininkų pulkas gavo pereinamąjį krašto apsaugos ministro prizą ir prizą už plaukimą⁶⁴¹.

Artėjant kariuomenės dalių 10-mečiui, Vyriausiojo štabo viršininkas plk. P. Plechavičius 1927 m. rugsėjo 23 d. aplinkraštyje pasiūlė kiekvienai daliai sukurti jubiliejinio ženklo projektą⁶⁴².

Pulke prasidėjo diskusijos. Jau vien dėl šio ženklo paskirties būta skirtingų nuomonių: vieni į jį žiūrėjo kaip į garbės, kiti – kaip į solidarumo ir vienybės simbolį. Vieni manė, kad ženklą turi gauti visi tarnaujantieji pulke, kiti – kad iki jubiliejaus ištarnavę bent 5 metus. Kai kurie siūlė ženklą leisti nešioti ir išėjusiems į atsargą, kiti – tik tarnybos metu. Kai kas manė, kad iš apdovanotojo ženklą galima būtų atimti tik Vyriausybės nutarimu, kitiems atrodė – kad pulko garbės teismo sprendimu. Vieni teigė, kad kareiviams ir karininkams teikiami ženklai turėtų būti vienodi, prieštaraujantieji – kad skirtingi. Gana karštos diskusijos vyko ir dėl to, ar turės teisę nešioti ženklą perkeltieji į kitas kariuomenės dalis. Vienų nuomone – galės, kitų – kad tik pulke ištarnavę 3 ir daugiau metų. Taigi, ginčų šiuo klausimu buvo daug ir gana karštų. Pagaliau po ilgų diskusijų buvo sukurti dviejų ženklų projektai.

637 Kauno įgulai 1927-03-11 įsakymas Nr. 1 // Ten pat, b. 81, l. 19.

638 Slaptas KAM Vyr. štabo 1927-03-17 aplinkraštis // Ten pat, l. 22.

639 1927 m. gegužės 12 d. įsakymas kariuomenei Nr. 58.

640 Abraitis V. Pulko švietimas // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 76.

641 1927 m. rugsėjo 13 d. įsakymas kariuomenei Nr. 112.

642 KAM Vyr. štabo 1927-09-23 aplinkraštis Nr. 16 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 86, l. 116.

Pirmasis ženklas turėjo būti 6 cm aukščio. Centre – sidabrinis Vytiš, apjuostas vainiku, raudoname emaliuotame lauke. Skydas – mėlyno emalio, jame įkomponuotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio dalinio ženklas (antspaudas), auksinis šalmas ir jo pagražinimai – sidabrinės plunksnos⁶⁴³.

Ženklių eskizai (LCVA, f. 518, ap. 1, b. 86, l. 120)

Antrojo ženklo abi pusės sidabrinės. Mėlyno emalio skyde įkomponuotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio dalinio ženklas (kaip ir pirmajame variante), auksinis šalmas ir trys sidabrinės plunksnos.

Pulko ženklas // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, K., 1934, 96 p.

1927 m. gruodžio 3 d. įsakymu kariuomenei buvo pakeista pulko šventės data – nurodyta ją rengti birželio 29-ąją⁶⁴⁴. Kuo vadovaujantis tai buvo padaryta, t. y. kodėl iš vasario 7 d. ji buvo perkelta į birželio 29 d., duomenų rasti nepavyko. Yra tik sausas įsakymas kariuomenei.

Jubiliejai praėjo, o pulko pagrindinis tikslas – ir toliau rengtis Tėvynės gynybai – liko. Viena svarbiausių pulko užduočių, be karių mokymo ir rengimo, ir toliau buvo saugoti svarbius Kauno pastatus ir įstaigas. Pulko sargybos buvo pastatytos prie šių objektų:

- Prezidento rūmų;
- Kauno pašto;
- Sunkiųjų darbų kalėjimo;
- Centrinio artilerijos sandėlio;
- Intendantūros sandėlio Žemuosiuose Šančiuose;
- Inžinerinio statybos stendo Žemuosiuose Šančiuose;
- Įgulos areštinės;
- Artilerijos sandėlio VI bastione;
- Artilerijos sandėlio Aukštojoje Fredoje;
- Artilerijos sandėlio Aukštojoje Panemunėje;

⁶⁴³ Karininkų nuomonės, pareikštos dėl jubiliejinių ženklų: Ženklių aprašymas // Ten pat, l. 118, 121.

⁶⁴⁴ 1927 m. gruodžio 3 d. įsakymas kariuomenei Nr. 138.

Centrinio medicinos sandėlio Aleksote;

Dr. J. Basanavičiaus karo ligoninės⁶⁴⁵.

Tai buvo atsakingos pareigos, susijusios su rizika, bet kartu reikalaujančios pasitempimo ir atidos. Tam numatyto pulko kareiviai turėjo būti itin gerai parngti.

1927 m. spalio 1 d. Vyriausiojo štabo viršininkas tikrino Kauno įgulos dalis ir į Penktąjį pėstininkų pulką atvyko pusę pirmos nakties. Jį pasitiko pulko budėtojas. Išvadose apie pulko patikrinimą Vyriausiojo štabo viršininkas konstatavo, kad kareivinėse „sunkus“ oras, todėl būtina įrengti ventiliaciją. Kai kuriose kuopose buvo problemų dėl apšvietimo, trūko elektros lempučių. Kareivių patalynė netvarkinga: čiužiniai trumpi, per daug prikimšti šiaudų. Budinti 1-oji kuopa buvo išrikiuota kaip paskelbus pavojų – per 2 minutes. Tačiau pasirodė, kad budinčiosios kuopos pulko apsaugai užtikrinti nepakanka. Kuopos karininkai ir viršila iškviesti nebuvo. Muzikantų komandos budintis trimitininkas, eilinis Michelzonas, rastas miegantis, už tai Vyriausiojo štabo viršininkas jį areštavo 2 paroms⁶⁴⁶.

1927–1928 m. vyko pėstininkų pulkų susirašinėjimas su kariuomenės vadovybe dėl arklių. Kai kuriems pulkams skirti arkliai buvo seni, mobilizuoti dar Nepriklausomybės karo metais, vienuose pulkuose jų katastrofiškai trūko, kituose – buvo per daug, todėl 1928 m. gegužės mėn. Lietuvos kariuomenės vadovybė pėstininkų pulkuose sunormino arklių skaičių. Penktajam pėstininkų pulkui pagal normas priklausė 74 arkliai – 6 jojamieji ir 68 gurguolės⁶⁴⁷.

1928 m. sausio mėn. II karo apygardai vadovauti pradėjo naujas apygardos viršininkas plk. lt. Kazys Skučas. Jis sausio 18–21 d. aplankė visas pavaldžias karines dalis, buvo atvykęs ir į Penktąjį pėstininkų pulką⁶⁴⁸. Vizitas buvo trumpas, pažintinis.

Nuodugniai pulko tikrinti naujasis II karo apygardos viršininkas atvyko 1928 m. kovo 27 d. Daugiausia dėmesio tikrintojas skyrė karių parengimui. Atvykęs į pulką, karius rado besimokančius. Mokslas vyko pagal patvirtintas programas, tačiau užsiėmimuose dalyvavo tik apie 60 proc. karių. Kiti buvo kažkuo užsiėmę arba vaikščiojo po teritoriją, kaip viršininkui pasirodė, be reikalo.

Karių išvaizda buvo įvertinta gerai, pasirengimas – tik vidutiniškai. Daug kareivių negalėjo atsakyti į paprasčiausius klausimus, netgi į tokį – kodėl pulkas pavadintas Kęstučio vardu. Daugelis nieko nežinojo apie pulko kovas dėl nepriklausomybės. 108 kareiviai buvo tikrinami, kaip išmano Vidaus tarnybų, Įgulos ir Drausmės statutus. 68 iš jų į klausimus atsakė gerai, 34 – patenkinamai, 6 – atsakyti nesugebėjo. Be to, apygardos viršininkas pareiškė daug smulkių

⁶⁴⁵ 5-ajam pėstininkų pulkui 1928-02-04 įsakymas Nr. 35 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 87, l. 95.

⁶⁴⁶ 1927 m. spalio 18 d. įsakymas kariuomenei Nr. 124.

⁶⁴⁷ Vyriausiojo štabo 1928-05-19 raštas // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 138, l. 42.

⁶⁴⁸ II karo apygardai 1928-02-08 įsakymas Nr. 8 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 87, l. 128.

pastabų. Apskritai dėl tvarkos pulke pastabų nebuvo⁶⁴⁹.

Liepos 19 d. apygardos viršininkas plk. ltn. K. Skučas buvo atvykęs į pulką išklausti pulko karių skundų. Buvo išrikiuota 30 karininkų, 18 viršilų, 22 vyresnieji ir 46 jaunesnieji puskarininkiai, 61 grandinis, 888 eiliniai ir 36 muzikantai. Nors niekas nesiskundė, apygardos viršininkui užkliuvo, kad visų išrikiuotų kareivių kepurės yra per didelės ir jiems nepritaikytos, ne visi viršilos turėjo revolverius ir nevienodai sveikinosi⁶⁵⁰.

Karių priesaika // *Karys*, 1939, Nr. 9, p. 301

Tarnauti naujokai dažniausiai buvo šaukiami du kartus per metus. Iš pradžių jie visi turėdavo prisiekti. Kiekviename pulke priesaiką organizuodavo pulko vadovybė. Priesaikos diena būdavo šventinė ir paprastai prasidėdavo pamaldomis bažnyčioje, po to vykdavo priesaikos ceremonija, karinis paradas, šventiniai pietūs. Katalikų karių priesaiką priimdavo pulko karo kapelionas, žydai paprastai prisiekdavo sinagogoje, kitų tikybų karius prisaikindavo pulko vadas.

1928 m. sausio 31 d. Vyriausiojo štabo viršininkas gen. št. plk. P. Plechavičius patvirtino priesaikos ceremonijos Lietuvos kariuomenėje reikalavimus. Nuo tada ji vykdavo šia tvarka:

„Priesaikos metu priešakyje statomas drobele uždengtas stalas su kryžiumi ir Evangelija. Kunigas, apsitaišęs bažnytiniiais rūbais, trumpais žodžiais paaškina

⁶⁴⁹ II karo apygardai 1928-08-12 įsakymas Nr. 3 // Ten pat, b. 45, l. 25–26.

⁶⁵⁰ 5-ajam pėstininkų pulkui 1928-08-06 įsakymas Nr. 219 // Ten pat, b. 87, l. 675.

priesaikos reikšmę ir garsiai skaito priesaikos tekstą. Prisiekiantieji kariai laiko pakelę dešinę ranką ir balsiai kartoja priesaikos žodžius. Po priesaikos visi kariai, kunigui vadovaujant, kalba maldą į šv. Panelę „Tavo apgynimo šaukiamės“, atkalbėjęs maldą kunigas šlaksto karius šventu vandeniu. Šlakstymo metu, jei yra orkestras, grojama Maironio giesmė „Marija, Marija“ (Č. Sasnausko kompozicija).“⁶⁵¹

1928 m. gegužės 15 d. Kaune, Aušros aikštėje, Lietuvos valstybės atkūrimo dešimtmečio proga buvo surengtas iškilmingas visų kariuomenės rūšių paradas. Jame dalyvavo ir Penktojo pėstininkų pulko kariai. Pasibaigus paradui, prezidentas A. Smetona pareiškė padėką visiems parade dalyvavusiems kariams⁶⁵². Tą pačią dieną Prezidentūroje pulko vadui plk. lt. J. Vidugiriui buvo įteiktas jubiliejinis medalis⁶⁵³. Matyt, reikia paminėti, kad kiek anksčiau, 1928 m., per Vasario 16-osios iškilmes, pulko vadas plk. lt. J. Vidugiris buvo apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordinu⁶⁵⁴.

Birželio mėn. pulke įvyko didelė šventė. Jam buvo įteikta pulko šefo vėliava. Prezidento A. Smetonos pasirašytame pulko šefo vėliavos suteikimo akte rašoma:

„5-jam pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Kęstučio pulkui jo devynerių metų gyvavimo sukaktuvių proga suteikiu pulko šefo vėliavą, kuri tebūna pulkui amžinu vadovu jo kilniems ir sunkiems uždaviniams vykdyti, garbingai ginant Tėvynės Nepriklausomybę ir jos gerovę. Kaunas, 1928 m. birželio mėn. 23 d.“

Vėliavoje išsiuvinėtas šūkis: *„Krauju ir mirtimi tėvynę nelaimėje vadausim“*. Ji

Pulko vėliava // *Vytauto Didžiojo karo muziejus 2011 metais*, p. 98

651 Apeigos priesaiką daryti // LCVA, f. 517, ap. 1, b. 142, l. 2.

652 1928 m. birželio 5 d. įsakymas kariuomenei Nr. 48.

653 II karo apygardai 1928-06-02 įsakymas Nr. 21 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 87, l. 431.

654 1928 m. vasario 22 d. įsakymas kariuomenei Nr. 17.

pulkui buvo įteikta birželio 29 d. per pulko šventę⁶⁵⁵.

Ši 118 pločio ir 135 cm ilgio vėliava buvo pasiūta Kaune, J. Krupavičiaus bažnytinių daiktų dirbtuvėse, iš raudono šilkinio ripso. Dešiniojoje pusėje, centre, apskritime įvairiaspalviais šilkiniais siūlais buvo išsiuvinėtas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio portretas. Portretą juosė sidabro spalvos brokato juosta, kurioje raudonos spalvos šilkiniais siūlais buvo išsiuvinėtas šūkis. Aplink užrašą taip pat šilkiniais siūlais išsiuvinėtas ažuolų lapų vainikas, perrištas aukso spalvos kaspiniu. Vėliavos pakraščiai buvo dekoruoti žalios spalvos šilkiniais ir aukso spalvos metalizuotais siūlais išsiuvinėtomis laurų lapų girliandomis. Viršutinėje ir šoninėse girliandose aukso spalvos metalizuotais siūlais buvo išsiuvinėtas pulko numeris – 5, apatinėje – sidabro spalvos skyde raudonos spalvos šilkiniais siūlais išsiuvinėta data –1919 III 2. Vėliavos kampuose metalizuotais ir šilkiniais siūlais išsiuvinėtas kunigaikščio Kęstučio antspaudo ornamentas ir trys stilizuoti lelijų žiedai. Kairioji pusė buvo kaip ir visų kitų pulkų vėliavų⁶⁵⁶.

Birželį pulkas gavo porą specialių pavedimų. Jam buvo perduotas Kauno tvirtovės V fortas. Fortui ir jo trobesiams perimti buvo sudaryta komisija, o jos vadovu paskirtas kpt. Pranas Grebliauskas⁶⁵⁷. Birželio 18 d. pulkui buvo pavesta iki 1929 m. rugsėjo 1 d. atlikti Kaišiadorių, Žiežmarių ir Kruonio valsčių teritorijų studijas, numatyti pasipriešinimo rajonus, išstudijuoti kelius ir kt.⁶⁵⁸

1928 m. pulko kulkosvaidininkai pirmą kartą artilerijos poligone šaudė iš sunkiųjų kulkosvaidžių. Atliekant pratimus buvo leista kiekvienam sunkiajam kulkosvaidžiui skirti po 6000 šovinių⁶⁵⁹. Pratybos vyko birželio 10–liepos 10 d. Į jas buvo išvykę 3 pulko būriai su 6 sunkiaisiais kulkosvaidžiais, iš viso 95 kareiviai, pasiėmę 21 arklį⁶⁶⁰.

1928 m. rugpjūčio 16 d. pulke buvo gauta *Priedangai nuo Lenkijos operatyvinė direktyva*. Joje užfiksuota, kad karinės dalys turi laikytis geležinės drausmės, į lenkų provokacijas nesileisti. Gavus direktyvą, bandyta išsiaiškinti kai kuriuos klausimus, susirašinėta su kitomis dalimis dėl galimų bendrų veiksmų, planų, išvykimo stočių, susitelkimo rajonų ir pan.⁶⁶¹

Nuo rugpjūčio 25 d. pulko atsarginiai buvo pakviesti pakartoti karinių pratimų. Šiems mokymams vadovauti buvo paskirtas mjr. A. Paškevičius. Iš viso

655 Leknickas L. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulkas 1919–1934 // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 47.

656 Urbonienė L. Lietuvos kariuomenės (1918–1940 m.) vėliavos Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose // Vytauto Didžiojo karo muziejus 2011 metais, K., 2012, p. 99.

657 5-ajam pėstininkų pulkui 1928-06-23 įsakymas Nr. 175 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 87, l. 449.

658 Slaptas II karo apygardos štabo Operatyvinio skyriaus 1928-06-18 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 90, l. 44.

659 KAM 1928-05-21 slaptas raštas // Ten pat, b. 88, l. 34.

660 II karo apygardos viršininko 1928-05-29 raštas // Ten pat, l. 40.

661 Ten pat, b. 90.

Grupė manevrų dalyvių // <http://www.efoto.lt/user23821wwwblogall=true&view=all> (2)

atvyko 84 atsargos kariai, jie iš karto buvo paskirstyti po kuopas⁶⁶². Vėliau pakartotinių pratimų atlikti kariai į pulką buvo šaukiami beveik kasmet.

Rugsėjo pradžioje tarnauti į pulką buvo paskirti net 7 Karo mokyklos X laidos leitenantai: Antanas Jakučionis, Pranas Augaitis, Juozas Jodauga, Juozas Skrinška, Justinas Jasiulionis, Juozas Nausėdas ir Ignas Šimkus⁶⁶³.

Rugsėjo 27–29 d. Devintojo pėstininkų pulko teritorijoje Marijampolėje vyko apygardos kariniai manevrai. Į manevrus buvo išvykęs ne tik pulko vadas plk. ltn. J. Vidugiris, bet ir 31 pulko karininkas⁶⁶⁴.

1928 m. gruodžio 16–17 d., praėjus 2 metams nuo valstybės perversmo, Kauno įgulos viršininko plk. K. Skučo nurodymu visose karinėse dalyse buvo įvesta sustiprinto budrumo padėtis. Tikintis neramumų, kiekvienoje kuopoje budėtojais buvo paskirti karininkai⁶⁶⁵. Tačiau baimintis be reikalo. Jokių incidentų neįvyko.

1928 m. gruodžio 18 d. pulko vado įsakymu pulke buvo įsteigta ugniagesių komanda. Nuo pat jos įkūrimo dienos ugniagesiai buvo mokomi gesinti gaisrus ir teikti pagalbą nelaimingų atsitikimų atvejais. Ugniagesius buvo siekiama mokyti tiek teoriškai, tiek praktiškai. Be to, buvo teikiama ir įvairių bendrųjų žinių.

⁶⁶² 5-ajam pėstininkų pulkui 1928-08-25 įsakymas Nr. 236 ir 1928-08-26 įsakymas Nr. 241 // Ten pat, b. 87, l. 701, 712.

⁶⁶³ 5-ajam pėstininkų pulkui 1928-09-12 įsakymas Nr. 258 // Ten pat, l. 742.

⁶⁶⁴ II karo apygardai 1928-10-15 įsakymas Nr. 32; 5-ajam pėstininkų pulkui 1928-11-17 įsakymas Nr. 324 // Ten pat, l. 793, 901.

⁶⁶⁵ Slaptas, skubus Kauno įgulos viršininko 1928-12-15 įsakymas // Ten pat, b. 88, l. 76.

Tam tikslui komandai kasmet buvo prenumeruojama po 5 žurnalo „Ugniagesys“ numerius⁶⁶⁶.

Komanda buvo aprūpinta 1 motoriniu ir 3 rankiniais siurbliais, kitais įrankiais, naudojamais gesinant gaisrus ir teikiant nukentėjusiesiems pagalbą.

1929-ieji prasidėjo aukštųjų pulko karininkų pasikeitimu. 3-iojo bataliono vadas mjr. Antanas Paškevičius buvo perkeltas tarnauti į Devintąjį pėstininkų pulką, o 2-ojo bataliono vadas mjr. Liudas Šimonėlis – II karo apygardos vado žinion. Laikiniai šio bataliono vadu buvo paskirtas kpt. Kostas Liaudanskas, o sausio 24 d. bataliono vadu – kpt. Pranas Budraitis, 3-iojo bataliono vadu – iš Devintojo pėstininkų pulko perkeltas mjr. Jonas Išlinskas⁶⁶⁷. Vasario mėn. leitenantai Suleimanas Chaleckas ir Stasys Uždavinsys buvo perkelti į Pionierių batalioną⁶⁶⁸.

1929 m. birželio 4 d. iš Septintojo pėstininkų pulko perkeltas mjr. Vladas Vanagas tą pačią dieną buvo paskirtas Ūkio dalies viršininku⁶⁶⁹, gegužės 15 d. pulko mjr. Vladas Žutautas buvo perkeltas tarnauti ypatingųjų reikalų karininku prie Vyriausiojo štabo, kpt. Antanas Januška – į Kariuomenės intendantūrą⁶⁷⁰.

Liepos viduryje pasikeitė pulko gydytojai. Pulko gydytojas mjr. Juozas Ūsas buvo perkeltas į Daktaro J. Basanavičiaus karo ligoninę, o iš šios ligoninės į pulką atsiųstas gydytojas mjr. Vilius Bruzdeilinas⁶⁷¹.

Nors oficiali pulko šventės diena buvo birželio 29-oji, 1929 m. kovo 2 d. pulke taip pat buvo paskelbta šventine. Tą dieną sukako 10 metų, kai buvo įkurtas Atskirasis batalionas, pulko pirmtakas, ir šia proga pulke vyko šventiniai renginiai⁶⁷².

Penktasis pėstininkų pulkas buvo dislokuotas Kaune, todėl kur kas dažniau nei kiti pėstininkų pulkai sulaukdavo aukščiausiųjų kariuomenės pareigūnų inspekcinų vizitų. 1929 m. kovo 21 d. pats Vyriausiojo štabo viršininkas gen. št. plk. Petras Kubiliūnas atliko pulko inspekcinę apžiūrą. Jai buvo išrikiuotas visas pulkas, 2-asis batalionas – pasirengęs žygiui su gurguole.

Vyriausiojo štabo viršininkas pastebėjo, kad pulkas apžiūrai buvo išrikiuotas visa valanda anksčiau, nei jis atvyko. Taip nepaisyta punktualumo ir žmonės buvo varginami be reikalo. Jis konstatavo, kad sutinkant viršininką nevienodai buvo pasuktos galvos, o jam praeinant netinkamai lydėta akimis. Daugumos kareivių išvaizda neatitinka reikalavimų. Jaunesnieji sako pastabas vyresniųjų akivaizdoje. Po komandos „Ramiai!“ kai kurie karininkai judėjo. Ne visų kepu-

666 5 pėstininkų D. L. K. Keščučio pulko ugniagesiai // <http://xxa.lt/tag/ugniagesiai-2/> [žr. 2015-03-10].

667 5-ajam pėstininkų pulkui 1929-01-07 įsakymas Nr. 7, 1929-01-14 įsakymas Nr. 14 ir 1929-01-24 įsakymas Nr. 24 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 93, l. 11, 24, 42.

668 1929 m. sausio 13 d. įsakymas kariuomenei Nr. 11.

669 5-ajam pėstininkų pulkui 1929-06-04 įsakymas Nr. 155 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 93, l. 463.

670 1929 m. gegužės 15 d. įsakymas kariuomenei Nr. 4.

671 1929 m. liepos 12 d. įsakymas kariuomenei Nr. 54.

672 5-ajam pėstininkų pulkui 1929-03-01 įsakymas Nr. 60 // LCVA, f. 518, ap. 1, 93, l. 110.

rės, milinės ir batai individualiai pritaikyti. Daugelio milinių apačia apibrizgusi. Kareiviai netvarkingai susijuošę, todėl milinių priekis raukšlėtas.

Šoviniai vežimuose nerūpestingai sudėti, žygiui netinkamai sukrauti.

Iškilmų maršu pulkas pražygiavo gerai. Tik kai kurie karininkai blogai atliko veiksmus su kardais, juos netinkamai laikė. Praeidami pro viršininką nevienodai ir neakcentuodami pasuko galvas, kas rodo, kad jie rengiami paviršutiniškai. Apžiūrint kareivines pastebėta, kad kareiviai raportuoja per garsiai.

Mokomosios kuopos kareivinės buvo sutvarkytos pavyzdingai. Rūbų sandėlis įrengtas gerai, daiktai tvarkingai sudėti. Mokomosios kuopos vadui kpt. Vincui Kiršinui už tai Vyriausiojo štabo viršininkas pareiškė padėką.

1-ojo ir 2-ojo batalionų kareivinės buvo tvarkingos, o 3-iojo bataliono – net sutvarkytos pavyzdingai, kuopų sandėliai taip pat tvarkingi, visur švaru. Bataliono vadui mjr. J. Išlinskui Vyriausiojo štabo viršininkas pareiškė padėką.

Griežikų komandoje, Ūkio kuopoje ir ligoninėje trūko švaros ir tvarkos. Virtuvės buvo sutvarkytos, švarios, maistas geras, daviniai pakankami, valgis skanus.

Ginklų sandėlyje pavyzdinga tvarka, tik kiemas prieš ginklų sandėlį nešvarus. Prie ginklų dirbtuvės buvo suversta nereikalingo laužo.

Pulko rūbų sandėlis buvo uždarytas. Ūkio dalies viršininkui buvo pareikšta pastaba už tai, kad jis, iš anksto žinodamas, jog bus atliekama inspekcinė apžiūra, nepasirūpino sandėlio atrakinti. Matyt, jis buvo netvarkingas.

Vyriausiojo štabo viršininkas plk. P. Kubiliūnas padarė išvadą, kad apskritai ne visi būstai ir sandėliai gerai sutvarkyti. Pulko ir batalionų vadams jis nurodė visame pulke įvesti vienodą tvarką, kad tarp kuopų nebūtų skirtumų.

Arklidė buvo tvarkinga, arkliai gerai ėmitę, tačiau prie kareivinių mėtėsi daug šiukšlių.

Pasiskundė trys kareiviai: 5-osios kuopos eilinis Miškeliūnas – kad gauna mažai cukraus, 8-osios kuopos eilinis Vilčinskas, nuo 1928 m. rugsėjo 20 d. paskirtas kuopos raštininku, negavęs raštininkams nustatyto daavinio, ir Ūkio kuopos eilinis Žeminskas, kuris, grįžęs į 8-ją kuopą, negavo iš sandėlio savo batų, įvertintų 10 litų.

Bendra išvada – pulkas gana gerai tvarkomas. Pulko vadui nurodyta pašalinti pastebėtus trūkumus⁶⁷³.

Įvertinti, kaip šalinami Vyriausiojo štabo viršininko pastebėti trūkumai, ir savo ruožtu patikrinti pulko balandžio 17 d. atvyko II karo apygardos viršininkas plk. K. Skučas. Pirmiausia apygardos viršininkas įvertino kareivių išsilavinimo lygį. Tikrintų kuopų kareiviai į pulkininko klausimus atsakė sąmoningai ir teisingai, išskyrus 7-ąją kuopą, kurios kareiviai negalėjo išvardinti karių laipsnių.

673 1929 m. kovo 28 d. įsakymas kariuomenei Nr. 28.

Ne taip gerai jie išmanė ir Tėvynės pažinimo dalyką. Kai kurie nieko negalėjo pasakyti apie pulko šefą Lietuvos didikų kunigaikštį Kęstutį, Nepriklausomybės kovas, kas tuo metu buvo Lietuvos priešai ir pan. Į tai apygardos viršininkas atkreipė ypatingą pulko vado dėmesį.

Rikiuotės pratimai, atliekami 1-ojoje kulkosvaidžių kuopoje, buvo įvertinti labai gerai. Vidaus, Įgulos ir Drausmės statutus kareiviai buvo gerai išstudijavę, bet 5-osios ir 9-osios kuopos kareiviai nemokėjo teorinių žinių pritaikyti praktiškai, nes nesuprato, ko išmokę.

Dėl šaudymo pratimų rimtesnių pastabų nebuvo. Kariai išmanė teoriją, gebėjo ją taikyti praktikoje.

Lauko pratyboms buvo pasirinktas 2-asis batalionas. Duota užduotis – padeonstruoti avangardo žygį, atremti puolimą ir pereiti į kontrpuolimą. Užduotį batalionas atliko neblogai, nors buvo pareikšta nemažai pastabų.

Virtuvės buvo švarios ir tvarkingos, ko negalima pasakyti apie pulko teritoriją. Mėtėsi nemažai gelžgalių, šiukšlių⁶⁷⁴. Taigi į šią, dar Vyriausiojo štabo viršininko pareikštą pastabą, nebuvo atsižvelgta.

1929 m. pirmoje pusėje pėstininkų pulkų karininkams supažindinti su artilerija Trečiajame artilerijos pulke buvo surengti trumpalaikiai kursai. Į juos iš pulko buvo pasiųsti batalionų, Mokomosios ir Kulkosvaidžių kuopų vadai⁶⁷⁵.

1929 m. balandžio mėn. pulką pasiekė neramios žinios, kad pavasarį antrpuolį rengia plečkaitininkai. Vyriausiojo štabo II skyriaus duomenimis, 1929 m. pavasarį, prasidėjus plečkaitininkų sukilimui, iš Lenkijos į Lietuvą įsiverš jų būriai, kurie jau buvo sutelkti prie demarkacijos linijos. Kartu su plečkaitininkais turėjo pulti ir gen. mjr. Stanislovo Bulak-Balachovičiaus⁶⁷⁶ (balt. Станіслаў Булак-Балаховіч, lenk. Stanisław Bułak-Bałachowicz) vadovaujami būriai. Jie nuo Rusijos sienos buvo perkelti į Vilniaus kraštą. Buvo informuota, kad kartu su sukilimu rengiami ir teroro aktai prieš valdžios ir kitus asmenis⁶⁷⁷.

Taip pat gauta žinių, kad sukilimas prasidės gegužės 14–15 d., bus bandoma sugadinti geležinkelius, susprogdinti tiltus, pažeisti telegrafo, telefono linijas, išplėšti arba susprogdinti artilerijos sandėlius. II karo apygardos viršininkas pulkui įsakė sustiprinti pulko sargybas, ypač prie amunicijos sandėlių ir saugomų tiltų, siųsti patrulius, imtis kitų reikiamų priemonių⁶⁷⁸.

674 II karo apygardai 1929-04-22 įsakymas Nr. 4 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 94, l. 10–11.

675 5-ajam pėstininkų pulkui 1929-04-09 įsakymas Nr. 99 ir 1929-05-06 įsakymas Nr. 126 // Ten pat, b. 93, l. 305, 387.

676 Carinės Rusijos, rusų Baltosios armijos, Baltarusijos Liaudies Respublikos ir Lenkijos karinis veikėjas, 1919 m. vasarą su savo daliniais bandęs pereiti tarnauti į Lietuvos kariuomenę.

677 Slaptas Vyriausiojo štabo II skyriaus biuletenis Nr. 11 // LCVA, f. 518, ap. 1, 95, l. 4.

678 Skubus, slaptas asmeninis II karo apygardos Operatyvinio skyriaus 1929-05-13 raštas // Ten pat, l. 8.

Grupė pulko karininkų (VDKM)

Nors nurodytą dieną pučas neįvyko, pastebėta, kad plečkaitininkai stengiasi padidinti savo įtaką kariuomenėje, ypač jiems tai buvo paranku, kai dalių kariai išvykdavo į manevrus Varėnos poligone, nes tada galėjo laisvai susisiekti su kareiviais.

Į tai birželio mėn. dalių vadų dėmesį atkreipė II karo apygardos viršininkas. Birželio 28 d. rašte pulko vadui plk. K. Skučas nurodė tam skirti ypatingą dėmesį, ugdyti karių moralines savybes⁶⁷⁹.

1929 m. gegužės mėn. pulke buvo įrengiama nauja šaudykla. Darbų eigai prižiūrėti buvo sudaryta komisija: jos vadovu paskirtas mjr. B. Pulkauninkas, o nariais – kpt. P. Grebliuskas ir karo valdininkas K. Geidrikas⁶⁸⁰. Įrengus naują šaudyklą pulko kariams buvo sudarytos daug geresnės sąlygos mokytis šaudyti.

Vasaros pradžioje pulko vadas pastebėjo, kad užsiėmimų metu dalinio teritorijoje vaikšto daug kareivių. Atidžiau pasidomėjęs, jis pamatė ne visai gerų dalykų. Pulko karininkai pradėjo kareivius išnaudoti savo poreikiams: siuntė ravėti daržų, pirkti prekių ir kt. Birželio 3 d. įsakyme pulko vadas uždraudė karininkams siųsti kareivius ravėti jų daržų, o užsiėmimų metu į krautuves parnešti prekių. Nustatė, kad kareiviai pasiuntiniai gali būti naudojami 6–8, 13–14 ir 20–21 val. Kitu metu jie turėjo dalyvauti užsiėmimuose. Viename kambaryje

679 Slaptas asmeninis II karo apygardos viršininko 1929-06-28 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 95, l. 11.

680 5-ajam pėstininkų pulkui 1929-05-23 įsakymas Nr. 143 // Ten pat, b. 93, l. 418.

gyvenantiems keliems karininkams buvo leista naudotis tik vieno pasiuntinio paslaugomis. Kareivių teritorijos valyti įsakė siųsti tik drausminių nuobaudų turinčius kareivius⁶⁸¹.

Birželio 15 d. atlikti bataliono vado rikiuotės stažuotės į pulką buvo atsiųstas Vyriausiojo štabo III skyriaus mjr. Kazys Grinius, o pulko mjr. J. Išlinskas stažuotis pasiųstas į Vyriausiojo štabo III skyrių⁶⁸². Mjr. K. Grinius buvo paskirtas laikinai eiti 3-iojo bataliono vado pareigas⁶⁸³.

1929 m. rugsėjo 1–8-ąją vyko kariuomenės sporto dienos. Pulko komanda šiose sporto varžybose vėl iškovojo prizą už plaukimą, o ltn. Pranas Augaitis – už 4 km bėgimą⁶⁸⁴.

1929 m. divizijos rudens manevrai buvo sudėtingi, juos sudarė kelios dalys. Manevruose rugsėjo 17–19 ir 26–28 d. dalyvavo du pulko batalionai, spalio 9–10 d. – pulko Mokomoji ir viena kulkosvaidžių kuopa⁶⁸⁵.

Prieš pat manevrų antrąją fazę, spalio 25 d., pulką tikrino einantis II karo apygardos viršininko pareigas plk. ltn. J. Lanskoronskis. Pastabų pulkui neturėjo. Karių išvaizda buvo tinkama, statutus jie išmanė neblogai, atlikdamas pratimus 1-asis batalionas pasirodė užtikrintai. Užkliuvo tik tai, kad kai kurie kareiviai ant katiliukų buvo išsibraižę savo pavardes⁶⁸⁶.

Švenčiant Lietuvos kariuomenės metines keletui pulko karininkų buvo suteiktas aukštesnis laipsnis. Pulko vadas plk. ltn. Juozas Vidugiris buvo pakeltas į pulkininkus, į majorus – kpt. P. Budraitis, į kapitonus – vyr. leitenantai P. Šlekys, V. Skaržinskas ir A. Tamulevičius, į vyr. leitenantus – leitenantai I. Kontrimas, J. Jocius, A. Impulevičius, J. Uzas ir K. Nasvytis⁶⁸⁷.

Lapkričio 28 d. įsakymu kariuomenei mjr. J. Išlinskas buvo paskirtas pulko vado padėjėju⁶⁸⁸.

1930-uosius pulkas sutiko ramiai. Metų pradžioje pulke nieko ypatingo neįvyko, nebent reikėtų paminėti, kad sausio 15 d. 9-osios kuopos vadas kpt. Ipolitas Žulys buvo paskirtas eiti 3-iojo bataliono vado pareigas⁶⁸⁹, o švenčiant Vasario 16-ąją pulko vadas visus nubaustus karius nuo baismės atlikimo atleido⁶⁹⁰. Kovo pabaigoje pulką paliko mjr. Bronius Pulkauninkas. Jis buvo paskirtas Telšių apskrities komendantu⁶⁹¹.

681 5-ajam pėstininkų pulkui 1929-06-03 įsakymas Nr. 154 // Ten pat, l. 461.

682 1929 m. birželio 15 d. įsakymas kariuomenei Nr. 46.

683 5-ajam pėstininkų pulkui 1929-06-17 įsakymas Nr. 168 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 93, l. 485.

684 1929 m. spalio 14 d. įsakymas kariuomenei Nr. 80.

685 1929 m. lapkričio 14 d. įsakymas kariuomenei Nr. 85.

686 II karo apygardai 1929-11-05 įsakymas Nr. 18 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 94, l. 37.

687 5-ajam pėstininkų pulkui 1929-11-25 įsakymas Nr. 329 // Ten pat, b. 93, l. 887.

688 1929 m. lapkričio 28 d. įsakymas kariuomenei Nr. 87.

689 5-ajam pėstininkų pulkui 1930-01-15 įsakymas Nr. 15 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 101, l. 25.

690 5-ajam pėstininkų pulkui 1930-02-16 įsakymas Nr. 47 // Ten pat, l. 112.

691 1930 m. kovo 24 d. įsakymas kariuomenei Nr. 16.

1930 m. rugpjūčio 1 d. pulko taikos meto etatų visos sudėties Kulkosvaidžių kuopa su 4 sunkiaisiais kulkosvaidžiais buvo išvykusi į šaudymo pratybas Varėnos poligone⁶⁹². Kuopos ten atliko visus numatytus šaudymo iš kulkosvaidžių pratimus.

Rugpjūčio 5 d. pulko kariai dalyvavo iškilmingose prezidento A. Smetonos sutiktuvėse Kauno geležinkelio stotyje. Tačiau 3 iškilmėse dalyvę karininkai, tarp jų ir mjr. V. Vanagas, buvo netvarkingai apsirengę, todėl apygardos viršininko plk. K. Skučo buvo nubausti 4 paromis namų arešto⁶⁹³.

Rugpjūčio mėn. pulke pasikeitė švietimo vadovas. Rugpjūčio 17 d. į šias pareigas buvo paskirtas mjr. A. Raudonikis⁶⁹⁴.

1930 m. rugsėjo 4–6 d. pulko sportininkai, kariuomenės sporto dienų dalyviai, pasirodė kur kas geriau nei iki tol. Pulko komanda laimėjo krašto apsaugos ministro pereinamąjį prizą, vienkartinį prizą iškovoję estafetės, plaukimo rungčių laimėtojai, karininkų komanda – šaudymo varžybų, 4 pulko kariai – individualius pasirinktų sporto šakų prizus. Kpt. P. Vartelis laimėjo I vietą šaudymo iš pistoleto, vrs. A. Stankus – plaukimo ir barjerinio bėgimo, o vyr. psk. Tarakanovas – rutulio stūmimo varžybose⁶⁹⁵.

1930 m. rugsėjo 8 d. buvo iškilmingai paminėtas Vytauto Didžiojo jubiliejus. Kaune įvyko didžiulis visų kariuomenės rūšių paradas. Jame dalyvavo ir Penktojo pėstininkų pulko kariai. Paradą vyko labai sklandžiai, krašto apsaugos ministras plk. B. Giedraitis visiems jo dalyviams pareiškė padėką⁶⁹⁶. Dar prieš paradą Respublikos Prezidentas už ypatingus nuopelnus Lietuvai apdovanojo didelę grupę karių. Tarp apdovanotųjų buvo ir Penktojo pėstininkų pulko karių. Vytauto Didžiojo penktojo laipsnio ordinu buvo apdovanotas kpt. Petras Vertelis, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordinu – vyr. ltn. Ignas Jasiūnas ir ltn. Pranas Vazilionis, Vytauto Didžiojo ordino 3-iojo laipsnio medaliu – pulko viršilos Kazys Karpavičius, Juozas Kazakevičius, Alfredas Stankus, Juozas Klimas, Ignas Lukšys, Juozas Dumčius, Stasys Štendelis, Jonas Kirkilas, Juozas Morkūnas, Antanas Krikštolaitis ir Juozas Goleka, vyr. puskarininkiai Povilas Kaminskas, Pranas Granickas, Feliksas Alekna, Stasys Karpavičius, Jonas Budrys, Andrius Burakovas, Bronius Dūda ir Alfonsas Narušis, civilis tarnautojas Romanas Chomskis⁶⁹⁷.

1930 m. rugpjūčio viduryje, kad II karo apygardos pėstininkų pulkai gerai pasirengtų 1930 m. rudens manevrams, kurie buvo numatyti rugsėjo mėnesį,

⁶⁹² 1930-07-18 telefonograma Nr. 106 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 45, l. 84.

⁶⁹³ Kauno įgulai 1930-08-05 įsakymas Nr. 4 // Ten pat, b. 102, l. 32.

⁶⁹⁴ Abraitis V. Pulko švietimas // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 76.

⁶⁹⁵ 1930 m. rugsėjo 25 d. įsakymas kariuomenei Nr. 50.

⁶⁹⁶ 1930 m. rugsėjo 10 d. įsakymas kariuomenei Nr. 48.

⁶⁹⁷ 1930 m. rugsėjo 5 d. įsakymas kariuomenei Nr. 47.

apygardos viršininko plk. K. Skučo įsakymu pirmiausia taktiniai pratimai buvo organizuoti pulkuose. Turėjo būti sukomplektuoti po vieną karo meto batalioną su visa įranga ir ekipuote ir organizuotos pratybos⁶⁹⁸. Ši repeticija labai palengvino rugsėjo 25 d. Prienų rajone prasidėjusius manevrus ir prisidėjo prie jų sėkmingo organizavimo⁶⁹⁹. Manevruose dalyvavo Penktojo pėstininkų pulko 1-asis ir 2-asis batalionai, kurie su prijungtu Antrojo pėstininkų pulko batalionu sudarė atskirą pulką, vadovaujamą Penktojo pėstininkų pulko vado, ir kartu „mėlynujų“ grupuotę⁷⁰⁰. Pulko karių veiksmai per manevrus buvo įvertinti teigiamai.

1930 m. minint Lietuvos kariuomenės metines keletui pulko karininkų buvo suteikti aukštesni laipsniai. Į pulkininkus leitenantus buvo pakeltas mjr. Vladas Vanagas, į majorus – kpt. Ipolitas Žulys, į kapitonus – vyr. ltn. Jonas Kugrys⁷⁰¹.

Tačiau 1930 m. išsiskyrė tuo, kad pulko vadui net kelis karininkus už drausmės nesilaikymą teko bausti gana griežtomis bausmėmis. Už triukšmo kėlimą esant neblaiviam ltn. J. Nausėdas buvo nubaustas 4 paromis arešto, ltn. Juozas Tamošiūnas už vėlavimą į sargybą – 2 paromis arešto, kpt. Širvinskas už triukšmo kėlimą taip pat esant neblaiviam – 4 paromis arešto, ltn. K. Juodžbalis už triukšmavimą išgėrus – net du kartus arešto bausme⁷⁰².

1931 m. nuo balandžio 15 iki gegužės 9 d. prie Vytauto Didžiojo karininkų kursų buvo surengti priešcheminės apsaugos karininkų kursai. Šiuos kursus baigė pulko kpt. J. Brusokas⁷⁰³.

1931 m. pradžioje kariuomenėje buvo sugriežtinta cenzūra, apribotos bet kokios opozicinės spaudos patekimo į karines dalis galimybės. Spaudos ir švietimo skyriaus nurodymu pulkui buvo užprenumeruoti šie leidiniai: „Karys“, „Trinitas“, „Lietuvos aidas“, „Mūsų rytojūs“, Blaivybės draugijos laikraštis „Sargyba“, „Ūkininko patarėjas“ ir „Skautų aidas“. Vyriausiojo štabo nurodymu visus kitus laikraščius ir žurnalus, neatspindinčius Tautininkų partijos ideologijos, platinti tarp kareivių buvo uždrausta⁷⁰⁴.

1931 m. balandžio 30–gegužės 2 d. kareivių pasirengimą, kaip mokomi naujokai, taip pat bendrą pulko būklę tikrino II karo apygardos viršininkas plk. K. Skučas. Kaip visada, po apžiūros plk. K. Skučas parengė ilgą patikrinimo aktą. Jame buvo daug, bet smulkių, nereikšmingų pastabų. Dėl kareivių

698 Slaptas II karo apygardos viršininko 1930-08-18 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 45, l. 80.

699 Abipusių manevrų bendrai organizacijai 1930-09-10 įsakymas // Ten pat, l. 102.

700 Slaptas manevrinis II karo apygardos viršininko raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 103, l. 33.

701 1930 m. lapkričio 27 d. įsakymas kariuomenei Nr. 60.

702 5-ajam pėstininkų pulkui 1930 m. įsakymai Nr. 23, Nr. 47, Nr. 113, Nr. 157 ir Nr. 232 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 101, l. 39, 112, 187, 303, 413.

703 1931 m. vasario 17 d. slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 3; KAM Ginklavimo valdybos viršininko 1931-04-11 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 108, l. 6.

704 KAM Vyr. štabo Administracijos valdybos 1931-01-08 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, l. 14.

mokymo rimtesnių priekaištų neturėjo. Daug svarbesnės buvo pastabos dėl kai kurių pulko kareivinių būklės. Pvz., tikrintojas nurodė, kad Intendantūros turto sandėlio asla grįsta akmenimis, todėl neįmanoma palaikyti švaros, o kalvės asla labai duobėta. Patikrinimo metu paaiškėjo, kad 7-osios kuopos kareiviams jau apie mėnesį neišmokami atsiųsti pinigai, Ryšių kuopos krosnys yra nepatenkinamos būklės ir kt.⁷⁰⁵

1931 m. rugsėjo antroje pusėje susipažinti su Lietuvos kariuomene ir stebėti kariuomenės dalių pratimų atvyko Vokietijos kariuomenės delegacija. Vokiečių vizitui buvo gerai pasiruošta. Jau rugpjūčio 27 d. II pėstininkų divizijos štabas apie būsimą vokiečių vizitą informavo pulko vadą ir įsakė pasirengti parodomiesiems bataliono ir kuopos manevrams, surengti jų repeticiją⁷⁰⁶.

Pulko pratybas vokiečiai stebėjo rugsėjo 21 ir 23 dienomis. Pratimai, kadangi jiems buvo gerai pasiręngta, atlikti sklandžiai, vokiečiams paliko gerą įspūdį.

1931 m. lapkričio 1 d. atlikti pulko vado padėjėjo praktikos iš Karo mokyklos buvo atsiųstas gen. št. plk. ltn. Stasys Zaskevičius. Jis eiti šias pareigas praktikavosi iki 1932 m. kovo 19 d. Esamasis pulko vado padėjėjas mjr. J. Išlinskas, perdavęs savo pareigas plk. ltn. S. Zaskevičiui, buvo išsiųstas II pėstininkų divizijos vado žinion⁷⁰⁷.

Lapkričio 11–13 d. II pėstininkų divizija atliko mokomąjį žygį. Jame dalyvavo Antrasis ir Penktasis pėstininkų pulkai, konkrečiai – Penktojo pėstininkų pulko Štabo komanda, 2 karo meto sudėties šaulių kuopos, 2/3 komandavimo grupės, bataliono vadas, ginkluotą papildė 2 sunkieji kulkosvaidžiai. Kartu su Antrojo pėstininkų pulko kariais jie sudarė kovos batalioną. Suvestiniam batalionui vadovauti buvo paskirtas Antrojo pėstininkų pulko vadas plk. Juozas Tumas, žygio vadovu – l. e. Penktojo pėstininkų pulko vado padėjėjo pareigas gen. št. plk. ltn. S. Zaskevičius. Žygio maršrutas – Žemieji Petrašiūnai–Rumšiškės–Kruonis–Jieznas–Birštonas–Prienai–Purvininkai–Girininkai–Panemunė.

Žygis prasidėjo lapkričio 11 d. 5 val. 30 min. Kariai buvo apsirengę žygio uniforma, su šalmais, turėjo dujokaukes. Kuprinėse buvo pagrindiniai daiktai: pora baltinių, antklodė, rankšluostis, katiliukas, šepetys batams valyti ir individualusis paketas. Gurguolę sudarė 16 vežimų. Buvo paimta 16 jojamųjų arklių ir 45 gurguolės arkliai. Kartu vyko sanitarinis automobilis.

Pirmoji žygio dalyvių nakvynė buvo numatyta Kruonio, antroji – Birštono rajone⁷⁰⁸. Žygį pulko kariai atliko sėkmingai ir laiku grįžo į pulko teritoriją.

1932 m. pulke prasidėjo liktinių puskarininkių bendrojo lavinimo kursai. Iš pradžių švietimo vedėju buvo paskirtas gen. št. plk. ltn. S. Zaskevičius,

705 II pėstininkų divizijai 1931-05-21 slaptas įsakymas Nr. 1 // Ten pat, l. 47–49.

706 II PD štabo raštas Antrojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 112, l. 2.

707 Slaptas KAM Vyr. štabo 1931-10-15 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, l. 7.

708 Kauno rinkinei nurodymai žygio pratimui vykdyti š. m. lapkričio 11–13 d. // Ten pat, b. 111, l. 8.

vėliau – pulko kapelionas kun. V. Abraitis, lektoriais – pulko karininkai. Tikyba ir istoriją dėstė kapelionas kun. V. Abraitis, lietuvių kalbą – ltn. J. Jasiulionis, aritmetiką – j. ltn. Pranas Gužaitis, geografiją – j. ltn. B. Bitinaitis, gamtą – ltn. J. Lukauskas, vokiečių kalbą – j. ltn. B. Bačinskas. Steigiant šiuos kursus buvo siekiama, kad visi liktiniai puskarininkiai įgytų bent 4 gimnazijos klasių išsilavinimą⁷⁰⁹.

Visi pėstininkų pulkai turėjo tarnybinių šunų, kurie buvo dresuojami, tačiau patyrusių dresuotojų labai trūko. Buvo nuspręsta keletą šunų dresuotojų pasiūsti 52 dienoms į Vokietiją, į šunų dresavimo mokyklą, susipažinti, kaip jie rengiami šios šalies kariuomenei. Ten buvo pasiūsti ir du Penktojo pėstininkų pulko kariai – j. ltn. Antanas Verksnys ir viršila Juozas Kazakevičius⁷¹⁰.

1932 m. birželio mėn. net penkias dienas pulką tikrino apygardos viršininkas plk. K. Skučas. 2-ojo bataliono suvestinė kuopa turėjo atlikti pratimą „Kuopa ginantis“. Nors pratimą ji atliko vidutiniškai, pulkininkas pareiškė gausybę pastabų: dėl kareivių išsidėstymo, nes kai kurie jų kitiems trukdė šaudyti, tiksliai nesilaikė nustatyto atstumo, ne visi šauliai apkasus kasė atsigulę ir kt.

Tikrinant kitus kareivius konstatuota, kad kovotojo puolimo technikos ir taktikos kareiviai, išskyrus kai kuriuos, išmokyti gerai, į teorinius klausimus atsakė sumaniai, statutus ir ginkluotę išmanė ir rikiuotės pratimus atliko taip pat gerai.

Patikrinimo akto pabaigoje pulkininkas parašė:

„Visa suglaudęs darau išvadą, kad pulke apmokymo srityje yra padaryta pažanga, naudojant tinkamus, nors reikalingus dar patobulinimo, metodus. Matyti karininkų darbo rezultatai kaip kareivio darbe lauke, taip ir karininko mokėjime darbą organizuoti ir jį pravesti.

Puskarininkiai, ypač skyrininkai, reikalingi rimto patobulinimo.“⁷¹¹

1932 m. liepos–rugpjūčio mėn. praktiškai visas pulkas buvo Gaižiūnų poligone. Liepos 20 d. pulko 26 karininkai ir 546 kareiviai mėnesiui buvo išvykę atlikti pratimų į Gaižiūnų poligoną⁷¹². Į poligoną buvo paimti ir jam priklausantys 43 arkliai. Vos spėjus pulkui grįžti, rugpjūčio mėn. II karo apygarda Gaižiūnų poligone taip pat surengė pratybas. Penktojo pėstininkų pulko į poligoną vėl buvo pasiūsti 2 pėstininkų batalionai, pulko manevrinė ryšių kuopa, 2-ojo bataliono ryšių būrys ir pagalbinis ryšių būrys⁷¹³. Taigi faktiškai visi pulko kariai dalyvavo įvairiose pratybose Gaižiūnų poligone, todėl nebeliko

709 Abraitis V. Pulko švietimas // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 77.

710 Slaptas Generalinio štabo valdybos III skyriaus raštas karo technikos viršininkui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 109, l. 3.

711 Slaptas 1932-07-07 įsakymas II pėstininkų divizijai Nr. 3 // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 209, l. 8–10.

712 5-ojo pėstininkų pulko vado 1932-07-21 raštas Gaižiūnų poligono viršininkui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 119, l. 2.

713 Slaptas II karo apygardos štabo 1931-12-09 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 111, l. 3.

laiko treniruotis prizinio šaudymo varžyboms. Natūralu, kad 1932 m. spalio mėn. surengtose prizinio šaudymo varžybose pulko kariai nepasižymėjo. Buvo iškovotas tik vienas prizas – pulko jaunesnysis karininkas Mykolas Delkus laimėjo laikrodį⁷¹⁴.

1932 m. gruodžio 10 d. 8 val. 6 min. budintis pulko karininkas gavo II pėstininkų divizijos vado įsakymą sušaukti parengtas dalis. Budėtojas užduotį suprato, nes iš karto pasigirdo trimito pavojaus signalas. Tuo metu dauguma kuopų buvo pulko rajone, tik pora jau išvykusios į laukus taktikos pratimų atlikti.

Pulko kariai pavojaus signalą suprato. Visi išvykti turėję padaliniai ir pareigūnai tą dieną nutraukė mokymus ir pradėjo organizacinį darbą – formuoti išvykstantį padalinį. Likusios kuopos, kurios į šį signalą neturėjo reaguoti, liko tęsti dienos užsiėmimų. Tai aiškiai parodė, kad pulko vadovybė iš anksto buvo parengusi veiksmų, paskelbus pavojų, planą.

Iš 1 kulkosvaidžių ir 3 šaulių kuopų ir reikalingų tarnybų buvo formuojamas išvykstantis batalionas. Išvykstančioms kuopoms ginkluotės ir amunicijos išdavimas iš sandėlių vyko pagal iš anksto patvirtintą planą. Pulko išdininkas, kadangi nebuvo įspėtas, iš karto neaprupino viskuo, kas buvo numatyta, tik vėliau, gavęs ūkio viršininko įsakymą, išdavė trūkstamas priemones ir daiktus. O formuojamo bataliono vadas iš karto negavo reikiamų nurodymų dėl maisto, pašarų ir tabelinio turto, taip pat nebuvo tinkamai informuotas apie aplinkybes, nes nežinojo, kada reikia baigti pasirengimo darbus, kada ir kur organizuoti pietus.

Sanitarijos turtui vežti nebuvo numatyta skirti gurguolių, išdalyti individualius paketus kareiviams ir tik vėliau, sanitarijos karininkui reikalaujant, visa tai buvo atlikta.

Formuojamų rinktinių kuopų vadai labai ilgai negavo žinių apie karius, kurie turėjo jas papildyti, todėl per ilgai užsitęsė šovinių išdavimas. Kulkosvaidžių kuopa turėjo labai intensyviai dirbti, kol sudėjo šovinius į kulkosvaidžių juostas, nes, nepaisant nurodymų, iš anksto parengtų juostų nebuvo.

11 val. kuopos pasirengimo darbus baigė ir pradėjo pietauti. 11 val. 55 min. batalionas išsirikiavo aikštėje. Patikrinus pasirengusį išvykti batalioną konstatuota, kad kuopų šauliai nevienodai aprupinti amunicija, kai kurie pistoletais ginkluoti karininkai jiems neturi šovinių, kai kurių kareivių gertuvės yra be kamštelių, o daugumos – tuščios.

Apskritai, nepaisant kai kurių pastabų, bendras bataliono pasirengimas išvykti įvertintas gerai⁷¹⁵. Tai buvo tik netikėtos pratybos, bet jos atskleidė pagrindinius pasirengimo trūkumus.

⁷¹⁴ 1932 m. spalio 1 d. įsakymas kariuomenei Nr. 67.

⁷¹⁵ II pėstininkų divizijai 1932-12-31 įsakymas Nr. 14 // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 209, l. 24–26.

Pulko
kariai
(VDKM)

1933 metai pulke, galima sakyti, prasidėjo skandalu. Sausio 28 d. Vytauto Didžiojo studentų korporacija „Lietuva“ „Neolitanų“ rūmuose surengė pobūvį, jame dalyvavo ir apie 20 karininkų. Bufete grupelė išgėrusių studentų kartu su svečiais užtraukė dainušką, kurios turinys buvo nukreiptas prieš prezidentą A. Smetoną. Tarp dainuojančiųjų buvo ir Penktojo pėstininkų pulko ltn. Jonas Jocius. Už tai krašto apsaugos ministras plk. B. Giedraitis jį nubaudė 8 paromis arešto⁷¹⁶.

1933 m. kovo 6–8 d. vykusiose divizijos pavasario lauko pratybose Penktojo pėstininkų pulko batalionas ir jo Ryšių būrys su Artilerijos grupe ir Trečiuoju artilerijos pulku sudarė „mėlynųjų“ grupuotę⁷¹⁷.

Balandžio 24–29 d. II pėstininkų divizijos štabas, vadovaujamas divizijos vado plk. K. Skučo, kad karininkai geriau susipažintų su Onušio–Aukštadvario–Semeliškių rajonu ir apžiūrėtų jame esančią demarkacijos liniją, surengė lauko ekskursiją. Išvykos tikslas buvo nustatyti galimas priešo puolimo kryptis ir patogias gynybos vietas, susipažinti su į šias vietas vedančiais patogiais keliais ir turinčiais taktinę reikšmę įvairiais rajono objektais. Ekskursijoje dalyvavo nemažai Penktojo pėstininkų pulko karių: pulko vadas plk. ltn. J. Vidugiris, mjr. A. Raudonikis, mjr. M. Repšys, kpt. P. Grebliauskas, kpt. Urbšas, kpt. J. Levinas, ltn. A. Šimulynas ir vado adjutantas kpt. V. Skaržinskas⁷¹⁸, iš viso 33 karininkai ir 43 eiliniai kariai. Buvo panaudoti 82 arkliai ir 6 poriniai vežimai⁷¹⁹.

716 1933 m. kovo 9 d. slaptas įsakymas kariuomenei // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 121, l. 40.

717 Divizijos dalių suvestinių rinktinių sudėtis kovo 6–8 d. lauko pratimams organizuoti // Ten pat, b. 122, l. 1.

718 II PD karininkų lauko ekskursijai 1933-04-24–29 įsakymas Nr. 3088 // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 234, l. 1–2.

719 II PD vado raportas Vyriausiojo štabo viršininkui // Ten pat, l. 12.

Rugpjūčio 28 d. II pėstininkų divizijos vadovybės nurodymu pulkas atliko pratimą „Manevrinės sudėties bataliono kėlimasis per Nemuną“. Pratybos vyko ties Panemunės tiltu. Jų metu buvo nustatyta, kad vienas pėstininkų batalionas su gurguole per Nemuną gali persikelti per 3 val. 45 min., tačiau idealiomis sąlygomis, kai arti nebuvo priešo, jis nerengė oro antpuolių, kai abu upės krantai buvo geri. Šiam persikėlimui buvo panaudotos divizijos turimos perkėlos priemonės: vienas rusų gamybos motorinis keltas, susidedąs iš 2 pontonų, 2 vokiški „Lindenau“ pontonai ir 2 guminės valtys⁷²⁰.

1933 m. rugsėjo 15 d. Penktojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko vadas plk. Juozas Vidugiris buvo paskirtas į II pėstininkų divizijos štabo viršininko, o gen. št. plk. ltn. Stasys Raštikis komandavimo stažui įgyti – į Penktojo pėstininkų pulko vado pareigas⁷²¹.

1933 m. į Lietuvą šešioms mėnesiams buvo atsiųstas Švedijos kariuomenės kapitonas von Heijne. Jo užduotis buvo nuodugniau susipažinti su Lietuvos kariuomene. Karininkas buvo paskirtas į Penktąjį pėstininkų pulką. Von Heijne kalbėjo vokiškai, todėl daugiausia reikalų su juo teko turėti kpt. A. Skaržinskui ir einančiam pulko vado pareigas plk. ltn. S. Raštikiui. Svečias buvo labai patenkintas stažuote pulke. Jai pasibaigus, pulko karininkai surengė šaunias išleistuves, padovanojo kapitonui gerą medžioklinį šautuvą ir pulko fotografijų albumą, o Lietuvos vyriausybė apdovanojo jį Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio ordinu. Kapitono von Heijne tapo nuoširdžiu Lietuvos draugu⁷²².

Kaip minėta, 1932 m. pulko kariai nekaip pasirodė kariuomenės prizinio šaudymo varžybose, bet vėliau intensyviai treniravosi ir 1933 m. varžyboms pasirengė geriau. Kariuomenės prizą laimėjo 1-oji kulkosvaidžių kuopa, laikrodžius – j. ltn. Antanas Skaržinskas, grandiniai Juozas Stiga, Petras Kanišauskas ir Jonas Karpavičius⁷²³.

Įvyko pokyčių ir pulko kultūriniame gyvenime. Balandžio pradžioje pavyko prie pulko bibliotekos rasti laisvą patalpą, ją suremontuoti ir įsteigti joje skaityklą. Skaitykla veikė kasdien nuo ryto iki vakarinio patikrinimo. Jai buvo užsakyti šie leidiniai: „Lietuvos aidas“, „Karys“, „Trimitas“, „Mūsų rytojūs“, „Ūkininko patarėjas“, „Ostsee Beobachter“, „Skautų aidas“, „Verslas“, „Kūno kultūra ir sveikata“, „Kariūnas“, „Mūsų žinynas“ ir „Policija“⁷²⁴.

⁷²⁰ 5-ojo pėstininkų pulko vado 1933-09-02 raštas II pėstininkų divizijos vadui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 121, l. 83.

⁷²¹ 1933 m. rugsėjo 15 d. įsakymas kariuomenei Nr. 67.

⁷²² Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 281.

⁷²³ 1933 m. spalio 25 d. įsakymas kariuomenei Nr. 76.

⁷²⁴ Abraitis V. Pulko švietimas // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 78.

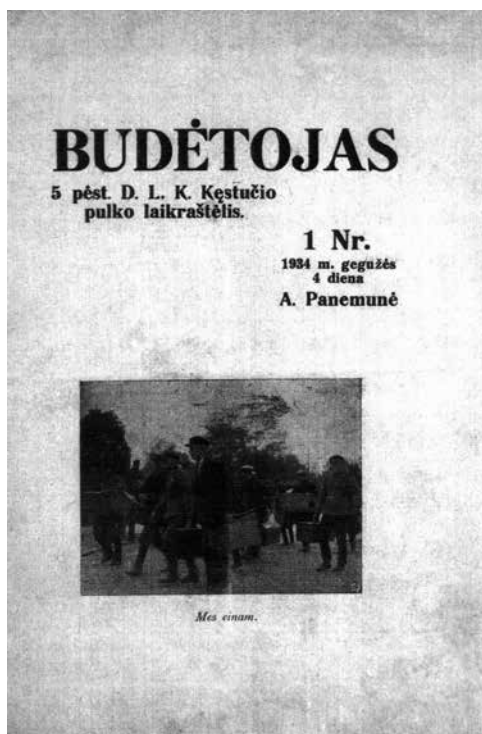
1934 m. vėl buvo atgaivintas pulko laikraštėlis, tačiau jau nauju pavadinimu – „Budėtojas“. Pirmajame „Budėtojo“ numeryje buvo trumpas straipsnelis „Drausmė ir auklėjimas“, naujokų sveikinimas, trumpas straipsnelis „Draugiškumas“, keletas humoristinių patarimų kareiviams, ištrauka iš kareivio užrašų „Kaip naujokus gydė“ ir kt.⁷²⁵

1934 m. žiemos mokymo laikotarpiu pulko vadas plk. ltn. S. Raštikis pulko karininkams organizavo vadinamuosius dvipusius karo žaidimus žemėlapiuose. Į šias pratybas, pulke surengtas pirmą kartą, taip pat buvo įtraukti artilerijos, inžinerijos, aviacijos ir kavalerijos karininkai. Iki tol dvipusiai karo žaidimai būdavo rengiami tik divizijų štabuose.

Pulko pratybos sulaukė plataus atgarsio tarp Kauno įgulos karininkų⁷²⁶.

Vasario 23–25 d. vykusiose divizijos žiemos taktikos pratybose Penktasis ir Antrasis pėstininkų pulkai sudarė „mėlynųjų“ grupuotę. Iš esmės pratimai įvertinti gerai, nors buvo ir pastabų. Štai 2-osios kuopos vadas iš pradžių buvo gavęs net du vienas kitam prieštaraujančius įsakymus. Paskelbus įsakymą žygiuoti, kuopų vadams buvo duota per mažai laiko susitvarkyti, todėl vieni pavėlavo, kiti nespėjo paaiškinti kareiviams žygio tikslų. Buvo priekaištų ir dėl judėjimo keliu tvarkos. Paaiškėjo, kad gurguolės arkliai klampoti prastais žiemos keliais yra per silpni. Kareiviai nežinojo, kaip elgtis pasirodžius „priešo“ lėktuvams. Deja, „mėlynųjų“ grupė neįvykdė jai skirtų užduočių ir pralaimėjo. Laimėjo „raudonieji“⁷²⁷.

Vis dėlto divizijos vadas plk. K. Skučas padarė bendrą išvadą, kad visi pratybų dalyviai įdėjo daug pastangų ir energingai veikė. „*Tai geras mokymo ir auklėjimo ženklas, kuris duoda vilčių ateities darbams*“⁷²⁸, – savo išvadas apibendrino K. Skučas.

725 Budėtojas. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko laikraštėlis, Nr. 1, 1934.

726 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 281.

727 Slaptas 5-ojo pėstininkų pulko vado raportas II pėstininkų divizijos vadui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 126, l. 11–12.

728 Slaptas II pėstininkų divizijos vado 1934-05-02 raštas // Ten pat, l. 41.

Kovo 12 d. II pėstininkų divizijos vadas plk. K. Skučas tikrino, kaip pulkas pasirengęs veikti kilus pavojui. 23 val. pulke buvo paskelbtas pavojus. Įsakymą dėl pavojaus skelbimo gavęs pulko budėtojas užduotį suprato ir tuoj telefonu apie tai pranešė pulko vadui ir užduotį turinčiam vykdyti 2-ojo bataliono vadui. Kadangi tiek pulko, tiek kuopų veiksmų tokiais atvejais organizaciniai planai buvo parengti, jokios sumaišties nekilo. Tačiau buvo nedidelių netikslumų ir nesusipratimų. 4-osios kuopos kareiviai pasirengimo laikotarpiu per daug kalbėjosi. Ūkio kuopos kareiviai, pakelti iš miego, per šaltį išbėgo iš kareivinių į lauką be milinių. Tačiau amunicijos išdavimas vyko tvarkingai.

Naktį iš miego pakeltas batalionas galutinai pasirengė žygiui ir išsirikavo per 2 val. 30 min.

Divizijos vadas pulko pasirengimą įvertino – už rūpestingai parengtą darbo planą ir tinkamą pasirengimą jį vykdyti l. e. pulko vado pareigas gen. št. plk. ltn. S. Raštikiui ir visiems prie šio darbo prisidėjusiems pulko kariams pareiškė padėką⁷²⁹.

Tuo metu baigėsi gen. št. plk. ltn. S. Raštikio stažuotės einant pulko vado pareigas laikotarpis. Gegužės 1 d. savo tiesiogines pareigas vėl toliau ėjo pulko vadas plk. J. Vidugiris. Stažuotės laikotarpiu plk. ltn. S. Raštikis gerai sutarė su pulko karininkais, išskyrus kapelmeisterį. Apie tai jis savo atsiminimuose rašo:

„Turėjau nemalonumų tik su pulko kapelmeisteriu. Kartą per skundų apklausinėjimą griežikų komandos (pulko orkestro) kareiviai pasiskundė, kad kapelmeisteris neišmokėjęs jiems jų uždirbtų pinigų. O buvo tokia tvarka, kad jei pulko orkestras grieždavo privačiuose vakarėliuose, gegužinėse ar šiaip kokiose privačiose iškilmėse už atlyginimą, tai dalį uždirbtų pinigų gaudavo dirigentas ir griežikai, o kita dalis eidavo į pulko išdą. Išklauses skundus, įsakiau kapelmeisteriui grąžinti griežikams priklausančius pinigus, o pulko adjutantui prižiūrėti, kad tas įsakymas būtų įvykdytas. Šį kartą reikalas buvo sutvarkytas. Bet per kitą skundų apklausinėjimą vėl pasikartojė tas pats. Po kiek laiko sužinojau, kad kapelmeisteris dar neatsilyginęs griežikams. To jau buvo per daug. Pasiunčiau kapelmeisterį į daboklę. Sargybiniai prie daboklės pranešė budiščiam karininkui, kad nubaustasis grasiąs atkeršyti man.

„Aš esu matęs daug tokių pulko vadų, kaip Raštikis. Jis nebus ilgai pulke, o aš pasiliksiu. Bet per jo išleistuves aš padarysiu jam gėdą – sugriešiu naują tik jam vienam sukomponuotą laidotuvių maršą.“ Taip buvo perduoti man iš daboklės kapelmeisterio žodžiai.

Atėjo išleistuvių diena. Po oficialaus atsisveikinimo su išrikiuotu pulku tą patį vakarą pulko karininkų ramovėje buvo suruoštos gražios išleistuvės. Mano žmona buvo apdovanota gelėmis ir puikia didele palme, o aš gavau labai didelį paveikslą su viso pulko karininkų fotografijomis. Tokį pat, bet kiek mažesnę paveikslą buvau

729 Kauno igulos dalių, parengties dalių, pavojui pasirengimo tikrinimo rezultatai // Ten pat, l. 26.

gavęs ir iš pulko liktinių puskarininkių. Laukiau pažadėto laidotuvių maršo. Bet jo vis dar nebuvo. Tada aš pats paklausiau kapelmeisterį apie tokį maršą. Nežinau, ar jis jau turėjo parengęs tą laidotuvių maršą, ar ne, bet jis pasijuto labai nesmagiai, sužinojęs, kad anas jo grasinimas buvo man žinomas. Pradėjo atsiprašinėti. Nuvedžiau paraudonavusį kapelmeisterį į karininkų ramovės bufetą, ir ten geruoju pabaigėm visą incidentą, net išsibučiavome. Bet vėliau jis vis tik atsilygino man. Kada buvau jau kariuomenės vadu, jis atnešė į kariuomenės štabą ir padovanojo man jo paties sukomponuotą maršą. Deja, tai buvo ne laidotuvių, bet gražus man dedikuotas karinis maršas „Gaudžia trimitai“. Žinoma, ir aš atsilyginau jam: jis gavo iš manęs 100 litų.“⁷³⁰

1934 m. naktį iš birželio 6-osios į 7-ąją Kaune voldemarininkai sukėlė pučą, norėdami į ministro pirmininko postą gražinti prof. Augustiną Voldemarą. Paskelbus mokomąjį aliarmą, karo aviacija, šarvuočių rinktinė, Husarų ir Penktasis pėstininkų pulkai, dalis Antrojo pėstininkų pulko buvo apginkluoti ir išvesti į miestą. Apie 2 val. nakties kpt. V. Ivanausko vadovaujamas šarvuotis įvažiavo į Kariuomenės štabo kiemą, paskui jį sekė Antrojo ir Penktojo pėstininkų pulkų padaliniai. Karo policijos mokyklos personalas užėmė Kauno komendantūrą, kariuomenė – Vyriausiąjį štabą, centrinę telefono ir telegrafo stotį, paštą, geležinkelio stotį, apsupo Vidaus reikalų ministeriją, Valstybės saugumo departamentą, policijos nuovadas, pastatė sargybas ant tiltų, kiti patraukė Prezidentūros link. Buvo suimtas ir atvežtas į Vyriausiąjį štabą Kauno miesto ir apskrities karo komendantas plk. Pranas Saladžius. Norėta suimti ir ministrą pirmininką Juozą Tūbelį, bet jis spėjo išvažiuoti ir pasislėpti Kėdainiuose. Nepakluso pučistams tik Kauno policija ir Karo mokykla. Ginkluoti policininkai užsibarikadavo nuovadose, o pagrindinės policijos jėgos buvo mestos Prezidentūrai ginti. Su kariūnų daliniu aplinkiniais keliais, pro Napoleono kalną, atskubėjo Karo mokyklos viršininkas gen. ltn. Jonas Jackus. Vyriausiojo štabo viršininkas gen. ltn. Petras Kubiliūnas, atvykęs pas prezidentą A. Smetoną, pareikalavo, kad būtų sudarytas naujas ministrų kabinetas su pirmininku A. Voldemaru priešakyje. Norėdamas laimėti laiko, A. Smetona neatsikalbinėdamas sutiko sudaryti koalicinį ministrų kabinetą, įsileidžiant ir A. Voldemarą, bet kai kareiviai grįžo į kareivines, jis pakeitė sprendimą. Ryte prasidėjo sukilėlių suėmimai. Buvo duoti nurodymai izoliuoti A. Voldemaro šalininkus visoje Lietuvoje. Suimti sukilimo dalyviai laikyti VI forte įkurtame Karo kalėjime. Iš viso atsakomybėn buvo patraukta 111 įvairių laipsnių karininkų.

Birželio 7 d. Kauno įgulos viršininkas gen. št. plk. S. Pundzevičius Kaune įvedė kovinės parengties budrumo padėtį. Buvo uždrausta karius išleisti atostogų ir be dalies vado leidimo į miestą. Karininkai privalėjo informuoti, kur yra,

730 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 281–282.

kad bet kada būtų galima juos rasti, apmokytiems kariams buvo liepta miegoti apsirengusiems, mokymus organizuoti tik karinių dalių teritorijoje ir kuo arčiau kareivinių, kur saugomos patikrintos ginklų ir šaudmenų atsargos⁷³¹.

Perversmo aplinkybėms ir priežastims iširti jau birželio 7 d. buvo sudaryta komisija: pirmininku paskirtas I pėstininkų divizijos vadas gen. ltn. Pranas Tamašauskas, nariais – Antrojo pėstininkų pulko vadas plk. Julius Čaplikas ir Karo teismo prokuroro padėjėjas Kazys Rudminas⁷³².

Trims karininkams – gen. ltn. P. Kubiliūnui, plk. ltn. J. Bačkui ir J. Narakui – buvo skirta mirties bausmė. Vėliau ji, gen. P. Šniūkštai įkalbėjus prezidentą, buvo pakeista į sunkių darbų kalėjimą. 78 karininkai buvo nubausti įvairiomis bausmėmis, iš jų 5 – perkelti į kitą dalinį, 6 – perkelti į žemesnes pareigas, 23 – išleisti į atsargą pateikus prašymą, 23 – priverstinai išleisti į atsargą, 21 – pažemintas iki eilinio ir išleistas į atsargą, atimtas karininko vardas ir teisės, apdovanojimai ir socialinės garantijos⁷³³.

Perversme dalyvavo ir Penktojo pėstininkų pulko kariai, todėl šis pulkas turėjo atlikti savo tyrimą. Pulko vado įsakymu kvotą atlikti buvo pavesta mjr. I. Žuiliui. Per ją paaiškėjo, kad Mokomojoje kuopoje išduoti šovinius įsakė kuopos vadas kpt. P. Gumbinas. Vieniems kareiviams buvo išduota po 15–20, kitiems – po 40–50 šovinių. Prieš tai jiems buvo trumpai paaiškinta, kad prasidėjo sukilimas, kurį reikia numalšinti. Iš viso buvo išduota 2600 šovinių. Birželio 7 d. ryte, kareiviams grįžus į kareivines, visi šoviniai buvo gražinti.

2-ojoje kulkosvaidžių kuopoje išduoti šovinius įsakė kuopos vadas kpt. J. Kriščiūnas. 32 kareiviams buvo išduota po 50–60 šovinių, tačiau koku tikslu – nepaaiškinta. Iš viso buvo išduota 1840 šovinių. Be to, 3 liktiniams puskarininkiams buvo išduota 40 šovinių pistoletams užtaisyti. Birželio 7 d. ryte visi šoviniai buvo gražinti į sandėlį.

9-ojoje kuopoje kareiviams šovinius išduoti įsakė kuopos vadas kpt. F. Neve-ravičius. Be to, nurodė kareivius pakelti slapta, nedegant šviesos. Atsikėlusiams kareiviams vadas įsakė išduoti po 50–60 šovinių, tačiau kokiam tikslui – nepaaiškino. Iš viso buvo išduota 2700 šovinių. Tą pačią dieną, apie 8 val., visi šoviniai buvo gražinti į kuopos sandėlį.

3-iojoje kulkosvaidžių kuopoje birželio 7-ąją, apie pirmą valandą nakties, atėjęs 1-osios kuopos būrio vadas j. ltn. V. Andriuškevičius įsakė būriui rikiuotis. Iš viso buvo pakelti 28 kareiviai. Jiems įsakė išduoti šovinius. Iš viso buvo išduota 1680 šovinių. Tą pačią dieną, būriui grįžus, visi šoviniai buvo gražinti į sandėlį⁷³⁴.

731 Kauno įgulai 1934-06-07 įsakymas Nr. 12 // LCVA, f. 514, ap. 1, b. 214, l. 234.

732 1934 m. birželio 7 d. slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 5 // LCVA, f. 517, ap. 1, b. 270, l. 86.

733 Sereičikas M. Lietuvos karo aviacijos karininkai 1934 m. birželio 6–7 d. sukilime: tarp pilietinės savimonės ir kariškio statuso // <http://www.plienosparnai.lt/page.php?1138> [žr. 2015-01-05].

734 Kvota. 1939-06-19 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 126, l. 66.

Dalis pulko jaunesniųjų karininkų už dalyvavimą pučė Kariuomenės teismo buvo nuteisti. J. ltn. Juozas Lapšys, vadovaujantis 1934 m. liepos 9 d. Amnestijos įstatymo 1 paragrafu, paties prašymu ir teismo sprendimu per 36 val. buvo išleistas į atsargą ir perduotas karo komendanto pagal gyvenamąją vietą žinion.

Kpt. Fabijonas Neveravičius, kpt. Povilas Vinkšnelis, ltn. Jonas Klimavičius, ltn. Povilas Alimas, j. ltn. Vytautas Andriuškevičius, j. ltn. Bronius Bačinskas pagal Amnestijos įstatymą buvo išleisti į atsargą nepaliekant teisės dėvėti karininko uniformos ir taip pat perduoti atitinkamų karo komendantų žinion.

Kpt. Petras Gumbinas, kpt. Juozas Kriščiūnas ir ltn. Jonas Raščius buvo pažeminti iki eilinių ir atleisti iš karo tarnybos.

J. ltn. Jonas Daukša buvo perkeltas į Devintąjį pėstininkų pulką, jam skirta griežta viršininkų priežiūra.

Liepos 10 d. Penktojo pėstininkų pulko karininkams, kartu su kitais nuteistais tokia pat bausme, išrikuotiems Karo kalėjimo kieme, buvo perskaitytas Respublikos Prezidento aktas dėl laipsnio pažeminimo, nuplėšti karininko skiriamieji ženklai. Jie iš karininkams skirtos kameros buvo perkelti į eiliniams skirtą kamerą. Šioje procedūroje dalyvavo atitinkamų karinių dalių ir įstaigų vadai⁷³⁵.

Po nepavykusio perversmo kariuomenėje dar labiau imta persekioti už bet kokias priešiškas tautininkams idėjas. Kad galėtų nekliudomai sekti nepatenkintuosius esama padėtimi, 1934 m. spalio 4 d. aplinkraštyje Vyriausiasis štabas paskelbė sugriežtintą tvarką. Jame pabrėžta, kad karinių dalių vadai ir įstaigų viršininkai patys turi organizuoti „*priešvalstybinių gaivalų sekimą*“ ir yra atsakingi už savo pavaldinių auklėjimą ir jų moralines savybes.

Dalių vadai ir įstaigų viršininkai visas surinktas žinias apie priešvalstybinę veiklą privalėjo siųsti divizijos vadui arba tolygiam viršininkui, kuris, kritiškai jas įvertinęs, turėjo padaryti mėnesio įvykių santrauką ir siųsti Generalinio štabo valdybos II skyriui.

Be to, dalių vadai ir įstaigų viršininkai buvo įpareigoti skubiais ir ypatingais atvejais gautas žinias teikti ir divizijos vadui, ir Generalinio štabo valdybos II skyriaus viršininkui⁷³⁶.

Visi šie įvykiai labai neigiamai atsiliepė pulkui. Gana ilgai buvo jaučiama priešprieša tarp kareivių ir vyresniųjų karininkų. Pulke vyravo nepasitikėjimo atmosfera, bet palaipsniui viskas grįžo į įprastą vėžes.

Kariuomenei įsigijus automatinių priešlėktuvinių pabūklų „Oerlikon“, 1934 m. rugpjūčio pabaigoje Vyriausiasis štabas nusprendė organizuoti karininkų supažindinimą su šiais naujais ginklais. Šiuo tikslu nuo rugsėjo 3 d. prasidėjo specialūs kursai. Plk. Vincas Vitkauskas supažindino kursų dalyvius su pabūklų

735 Slaptas 1934 m. liepos 10 d. įsakymas kariuomenei Nr. 10 // Ten pat, l. 81–82.

736 Slaptas Vyr. štabo 1934-10-04 aplinkraštis Nr. 17 // Ten pat, l. 113.

Iškilmingos
pamaldos už
žuvusiuosius
Prienuose
(VDKM)

„Oerlikon“ naudojimo ypatumais, plk. S. Birutavičius – su jų konstrukcija ir techninėmis galimybėmis⁷³⁷. Iš Penktojo pėstininkų pulko į kursus buvo pasiųsti ltn. J. Jasiulionis, jaunesnieji leitenantai L. Lenkauskas, K. Truškauskas, P. Gužaitis ir A. Damaševičius (pulko ginklininkas)⁷³⁸.

Nuo 1934 m. liepos 20 iki rugpjūčio 17 d. 42 atsargos jaunesnieji leitenantai pulke atliko karinius pratimus, o rugsėjo–spalio mėn. pulkui teko priimti įgytų įgūdžių atnaujinti atvykusius 1906 m. gimusius pulko atsargos karius. Nuo rugsėjo 13 iki spalio 3 d. įgūdžių atnaujinti buvo pašaukti 368 atsargos kariai, nuo spalio 5 iki 25 d. – 366⁷³⁹. Tai buvo didelis papildomas darbas, ypač pulko karininkams ir aprūpinimo tarnyboms. Atsarginius reikėjo apgyvendinti, aprengti, maitinti, parengti jų mokymo programą, sudaryti visas sąlygas pakartoti kursą.

Žinoma, susidurta ir su tam tikrais sunkumais. Atsarginiai mažai ką beprisiminė iš to, ko buvo išmokyti privalomosios tarnybos metu. Labai sunkiai, ypač iš pradžių, suvokė savo pareigas, todėl visos programos nespėta išėiti, ypač jos dalies apie ginklus ir šaudymą. Rengiantis kursams galvota, kad pulke tarnavę

737 Slaptas Vyr. štabo 1934-08-28 aplinkraštis // Ten pat, l. 92.

738 5-ojo pėstininkų pulko vado 1934-08-31 raštas Ginklavimo valdybai // Ten pat, l. 94.

739 Slaptas Vyriausiojo štabo aplinkraštis Nr. 14 // Ten pat, l. 100.

atsargos kariai visa tai jau turi mokėti, bet, pasirodo, daug ką jie buvo pamiršę. Be to, kariuomenės ginkluotėje atsirado naujų ginklų, o angliški jų tarnybos metu naudoti šautuvai jau nebebuvo naudojami. Bet kursui pakartoti buvo numatyta per mažai laiko. Teko forsuoti, tačiau galiausiai atsarginiai kareiviai „*tapo visai tinkamu kautynėms elementu*“⁷⁴⁰.

1934 m. spalio 20 d. buvo gautas slaptas Vyriausiojo štabo viršininko plk. ltn. S. Raštikio pasirašytas raštas, kuriame nurodyta Septintąjį pėstininkų pulką sustiprinti – į Tauragės apskrityje esantį Naumiestį išsiųsti vieną pėstininkų kuopą, sunkiųjų kulkosvaidžių būrį, Ūkio dalies komandavimo skyrių su visais šiems padaliniais priklausančiais žmonėmis, karininkais, puskarininkiais, arkliais ir kitu turtu. Minėti kariniai padaliniai iš pulko išvyko spalio 29 d. Pulką paliko leitenantai Balys Matulevičius ir Antanas Verksnys, jaunesnieji leitenantai Stasys Aniuoliauskas ir Kazys Truškauskas. Išvykusieji išsivežė 129 šautuvus, 6 lengvuosius kulkosvaidžius, 3 sunkiuosius kulkosvaidžius, lauko virtuvę, 6 vežimus ir 7 arklius⁷⁴¹.

1934 m. lapkričio–gruodžio mėn. pulko karininkai, puskarininkiai ir civiliai tarnautojai dalyvavo neįprastoje priverstinėje akcijoje. Kai hitlerinė Vokietija atsisakė pirkti Lietuvoje užaugintas žąsis, vyriausybė šią problemą išsprendė savaip – pasirūpino, kad jas nupirktų valstybinių įstaigų tarnautojai. Padėtis iš tikrųjų buvo rimta. 1934 m. Lietuvoje, ypač Suvalkijoje, buvo užauginta eksportui į Vokietiją 285 tūkst. žąsų⁷⁴². Šioje akcijoje dalyvavo ir kariuomenė. Pulko karininkai, puskarininkiai ir civiliai tarnautojai turėjo nupirkti: I–XII kategorijos karininkai – nuo 18 iki 9 žąsų, viršilos – po 3, vyresnieji ir jaunesnieji puskarininkiai – po 2 žąsis, I kategorijos civiliai tarnautojai – po 1 žąsį, II kategorijos – po 2, III kategorijos – po 3 žąsis⁷⁴³. Tokiu būdu pulko karininkai ir puskarininkiai padėjo įveikti žąsų „krizę“.

1934 m. pulko 15 metų gyvavimo sukakčiai paminėti 6000 egz. tiražu buvo išleistas specialus beveik 100 puslapių leidinys. Jame buvo Respublikos Prezidento A. Smetonos, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko šefo, buvusių pulko vadų, dalinio nuotraukų, kautynių schemų, nemažai medžiagos apie pulko istoriją. 1933 m. rudenį Prienuose kęstutiečiai pastatė paminklą Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Kęstučiui⁷⁴⁴.

1934 m. surengtose Lietuvos kariuomenės šaudymo iš pistoletų pirmenybėse dėl Lietuvos nugalėtojo vardo užsiregistravo ir dalyvavo net 80 šaulių, meistro titulą šaudymo tiek iš 9 mm, tiek iš 7,63 mm kalibro pistoleto laimėjo pulko

740 5-ojo pėstininkų pulko vado 1934-11-14 raportas II pėstininkų divizijos vadui // Ten pat, l. 116.

741 Slaptas Vyr. štabo viršininko raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui; 5-ojo pėstininkų pulko vado raportai II pėstininkų divizijos vadui // Ten pat, l. 153–155.

742 Piročkinas A. Du Lietuvos ekonomikos 1920–1940 m. dėmenys // Mokslo Lietuva, 2013, lapkričio 4.

743 1934-11-10 Tiekimo valdybos aplinkraštis // LCVA, f. 517, ap. 1, b. 53, l. 11.

744 5 pėstininkų pulko 19-tosios šventės proga // Kardas, 1938, Nr. 6, p. 136.

ltn. A. Skaržinskas⁷⁴⁵.

1935 m. pradžioje pulke tarnavo 1547 kareiviai. Kadangi jie buvo įvairių tautybių ir absoliuti dauguma tikintys, pateiksime tai atspindinčią lentelę.

2 lentelė

Penktojo pėstininkų pulko kareivių pasiskirstymas pagal tautybę ir tikėjimą 1935 m. sausio 16 d.⁷⁴⁶

Tautybė	Romos katalikų	Stačiatikių	Sentikių	Evangelikų liuteronų	Evangelikų reformatų	Judėjų	Iš viso
Lietuvių	1285	1		61	1		1348
Rusų		21	23				44
Gudų							-
Vokiečių	2			67			69
Latvių	1			1			2
Žydų						80	80
Lenkų	4						4

Taigi, palyginti su 1926 m. duomenimis, jų proporcinė sudėtis liko panaši, galbūt tik labai padaugėjo vokiečių tautybės kareivių, taip pat žydų. Tačiau pulko karių sudėtis tam tikrais metais gana smarkiai įvairavo. Tai priklausė nuo į pulką atsiųstų naujokų skaičiaus, o jis buvo nevienodas. Pavyzdžiui, 1933 m. į pulką buvo atsiųsti 375 rudens šaukimo naujokai, 1934 m. pavasarinio šaukimo metu – 22, rudens šaukimo – 690. Dėl nevienodo atsiųstų naujokų skaičiaus buvo sunku sklandžiai organizuoti pulko karių rengimą, ypač daug problemų tai kėlė aprūpinimo tarnyboms. Dėl to 1935 m. kovo 21 d. pulko vadas plk. J. Vidugiris kreipėsi į divizijos vadą, prašydamas po kiekvieno šaukimo į pulką atsiųsti 527 naujokus⁷⁴⁷. Tačiau ir toliau naujokai buvo skirstomi netolygiai.

Kovo 7 d. į Tauragę Septintojo pėstininkų pulko vado žinion šiam daliniui sustiprinti vėl buvo pasiūsta dalis pulko kareivių: vienas priešlėktuvinės šaulių kuopos būrys, vadovaujamas jaunesniojo karininko, vienas sunkiųjų kulkosvaidžių kuopos būrys, kuopos vadas, jaunesnysis karininkas ir viršila, 2 gurguolės vežimai su arkliais, aprūpinti pakinktais ir visais priedais. Kartu su 96 kareiviais buvo pasiūstas ltn. Justinas Jasiulionis ir jaunesnieji leitenantai Vladas Žibinskas ir Jurgis Juškevičius⁷⁴⁸.

⁷⁴⁵ Abraitis V. Pulko švietimas // 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934, p. 84.

⁷⁴⁶ LCVA, f. 518, ap. 1, b. 131, l. 14.

⁷⁴⁷ 5-ojo pėstininkų pulko vado 1935-03-21 raportas II pėstininkų divizijos vadui // Ten pat, l. 42.

⁷⁴⁸ Slapti II pėstininkų divizijos vado raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui ir 5-ojo pėstininkų pulko vado raportai II pėstininkų divizijos vadui; 1935 m. kovo 18 d. slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 8 // Ten pat, l. 30, 33, 34, 40.

1935 m. pavasarį į kulkosvaidininkų kursus (trečiąją laidą) buvo numatyta pasiųsti 2 pulko karininkus, tačiau, pulko vado plk. T. Vidugirio nuomone, to nepakaks, nes iš pulko į kitą karinę dalį perkėlus ltn. J. Jasiulionį Mokomojoje kuopoje nebeliko karininko, gebančio dėstyti kursą apie kulkosvaidžius. Pulko vadas paprašė leisti į kursus pasiųsti 3 karininkus. Į jo prašymą buvo atsižvelgta – kovo 27 d. II pėstininkų divizijos vadas sutiko į kulkosvaidininkų kursus pasiųsti 3 pulko karininkus⁷⁴⁹.

Pulke buvo juntamas ir puskarininkių, ypač ryšininkų ir pionierių, trūkumas. Ši problema buvo išspręsta 1935 m. viduryje, 36 pulko kareivius pasiuntus mokytis į Ryšių, 18 – į Pionierių batalioną⁷⁵⁰.

Mokomosios
kuopos
kariai
kareivinėse
(VDKM)

1935 m. Kaune prasidėjus Klaipėdos krašto hitlerininkų E. Noimano ir T. Zaso bylai, teismą saugoti buvo pavesta Penktojo pėstininkų pulko kareiviams. Kovo 13 d. buvo gautas Kauno miesto komendanto plk. Prano Saladžiaus nurodymas tam skirti rinkinius kareivius – ištikimus, augalotus, gerai parengtus eiti sargybinių pareigas. Sargybai turėjo vadovauti visais aspektais pavyzdingas puskarininkis⁷⁵¹.

1935 m. gegužės 1 d. 6 mėn. pulko vado padėjėjo stažuotės atlikti į pulką buvo atsiųstas Generalinio štabo kursų inspektorius gen. št. plk. ltn. Vladas Karvelis⁷⁵².

749 5-ojo pėstininkų pulko vado 1935-03-22 raštas II pėstininkų divizijos vadui; II pėstininkų divizijos vado 1935-03-27 raštas 5 -ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 133, l. 27–28.

750 Slaptas kariuomenės štabo 1935-06-07 aplinkraštis Nr. 11 // Ten pat, b. 131, l. 56.

751 Kauno igulos komendanto 1935-03-13 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, l. 39.

752 Kariuomenės štabo 1935-04-03 raštas // Ten pat, b. 133, l. 50.

1935 m. sausio mėn. Valstybės gynimo tarybai patvirtinus septynerių metų Lietuvos kariuomenės modernizavimo planą, taikos meto kariuomenę nuspręsta atnaujinti ir padidinti, atkuriant kai kuriuos anksčiau išformuotus dalinius ir įkuriant naujus, atsižvelgiant į tuometes sąlygas. Tarp atkurtų dalinių buvo ir Trečiasis pėstininkų pulkas. Kadangi likviduojant pulką į Penktąjį pėstininkų pulką buvo perkelta dalis jo karių, jį atkuriant, iš Penktojo pėstininkų pulko atgal buvo perkelta nemažai jo karininkų ir kareivių. Vadovaujantis 1935 m. liepos 9 d. slapto įsakymu kariuomenei Nr. 11, Trečiajam pėstininkų pulkui buvo perduotas Penktojo pėstininkų pulko 3-iasis batalionas su visu turtu ir personalu⁷⁵³.

Iš Penktojo pėstininkų pulko į Trečiąjį buvo perkelti mjr. Antanas Raudonikis, kapitonas Jonas Navaslauskas, Balys Mikaila, Antanas Impulevičius, Alfonsas Šimulynas, leitenantai Ignas Jonikas, Bronius Bitinaitis, Andrius Staugaitis, jaunesnieji leitenantai Leonas Lenkauskas, Petras Revuckas, Mečys Rudzianskas, Povilas Paradnikas, 4 viršilos, 6 vyresnieji puskarininkiai, 4 jaunesnieji puskarininkiai ir 397 kareiviai⁷⁵⁴.

Deja, dalis karininkų prieš išvykdami į Trečiąjį pėstininkų pulką pažeidė nustatytą tvarką, nes neatvyko pas pulko vadą plk. J. Vidugirį prisistatyti. Apie tai plk. J. Vidugiris informavo Trečiojo pėstininkų pulko vadą. Už tai, kad išvyko iš pulko neatlikę privalomų procedūrų, mjr. A. Raudonikiui, kpt. J. Navaslauskui, j. ltn. M. Rudzianskui Trečiojo pėstininkų pulko vadas plk. Viktoras Giedrys pareiškė papeikimą⁷⁵⁵.

1935 ir 1936 m. vasarą pulko orkestras buvo pakviestas groti Birštono kurorte. Iki tol ten poilsiautojus linksmo Ketvirtojo pėstininkų pulko orkestras, tačiau pulką perkėlus į Plungę, kolektyvui pasidarė nebepatogu ir per brangu taip toli važinėti. Tada jį pakeitė Penktojo pėstininkų pulko orkestras. Sutartis su Raudonuoku Kryžiumi neišliko, tačiau sąlygos, matyt, buvo tokios pat kaip ir sutarties su Ketvirtuoju pėstininkų pulku. O joje buvo numatyta, kad pulko orkestras gros Birštono kurorte nuo birželio 1 iki rugsėjo 15 d. imtinai.

Orkestrą turėjo sudaryti ne mažiau kaip 24 muzikantai, o kiekvienas susirgęs muzikantas pakeistas nauju ne žemesnės kvalifikacijos muzikantu. Kapelmeisteris privalėjo diena anksčiau direktoriui pristatyti programą ir užtikrinti, kad joje per dažnai nesikartos tie patys kūriniai. Buvo nustatytas ir grojimo laikas: 1) paprastomis dienomis – 2 kartus per dieną po dvi valandas tarp 11.30 ir 14 val., pagal direktoriaus nurodymą – nuo 17 iki 19 val.; 2) šventadieniais –

⁷⁵³ Slaptas 1935 m. liepos 9 d. įsakymas kariuomenei Nr. 11 // Ten pat, b. 131, l. 48.

⁷⁵⁴ Numatomo perkelti į 3-iojo pėstininkų Vytauto Didžiojo pulką 5-ojo pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko III bataliono karininkų sąrašas // Ten pat, l. 73, 76.

⁷⁵⁵ 5-ojo pėstininkų pulko vado 1935-09-10 raštas 3-iojo pėstininkų pulko vadui; 3-iajam pėstininkų pulkui 1935-09-14 slaptas įsakymas Nr. 1 ir 1935-10-01 slaptas įsakymas Nr. 2 // Ten pat, b. 133, l. 60, 61, 67, 69.

2 kartus po 2,5 val. tarp 11.30 ir 14.30 val., taip pat pagal kurorto direktoriaus nurodymą – tarp 16.30 ir 19.30 val.; 3) pauzės galėjo sudaryti ne mažiau kaip 25 % groto laiko; 4) 2 kartus per savaitę pagal poreikį turėjo būti grojama salėje, vakarais – po 3 val. Už grojimą visą sezoną kurorto administracija išpareigojo sumokėti 8500 litų ir suteikti kapelmeisteriui kambarį gyventi. Kitiems orkestrantams apgyvendinimo išlaidoms buvo duodama po 100 litų, be to, suteikiamos nemokamos medicinos paslaugos⁷⁵⁶.

1935 m. liepos 26 d., pereinant prie naujų taikos meto etatų, II divizijos vadas patvirtino aukščiausiųjų pulko pareigūnų kandidatūras. Plk. ltn. I. Žulys buvo patvirtintas bataliono vadu pulko vado padėjėjo teisėmis, mjr. J. Tapulionis – bataliono vadu bataliono vado teisėmis, plk. ltn. V. Vanagas – ūkio viršininku⁷⁵⁷.

1935 m. pulke suaktyvėjo bolševikų veikla. Kovo 4 d. buvo rasta 19 egzempliorių „Kareivių tiesos“⁷⁵⁸, balandžio 25 d. – komunistinių lapelių, kviečiančių į Gegužės 1-osios demonstraciją. Rugsėjo 5 ir spalio 27 d. buvo iškeltos raudonos vėliavos⁷⁵⁹. Tačiau tai nebuvo masinis reiškinys, nes sąlygų plisti bolševikinėms idėjoms pulke nesudaryta. Kaip matyti iš bolševikus palaikančio pulko kareivio Joselio Eljesevičiaus laiško Merai Melamedaitei, kurį perėmė pulko saugumo pareigūnai, kariuomenėje komunistai nebuvo aktyvūs, nes „*buožių karininkai niekur iš kareivinių neišleidžia, o jei kartais ir pasiseka gauti leidimą, tai visur seka šnipai*“⁷⁶⁰.

Pažymėtina, kad šiame laiške tikrai nemažai tiesos. Buvo stengiamasi, kad į kareivinių rajoną bet kas nepatektų. Įvesta gana griežta tvarka. Visi prekių tiekėjai į pulką buvo įleidžiami tik darbo dienomis nuo 8 iki 14 val. Kareivius svečiai galėjo lankyti paprastomis dienomis nuo 12 iki 14 val., šventadieniais – nuo 11 iki 14 val. tik specialiai tam skirtame kambaryje. Vaikščioti po rajoną ir užėiti į kareivines buvo draudžiama. Bendra svečių lankymosi priežiūra buvo pavesta pulko budėtojui, kuris ir sprendavo, ar galima duoti leidimą pasimatyti su tarnaujančiu kareiviu, ar ne. Svečiui, kuriam buvo leidžiama pasimatyti su kareiviu, buvo išduodamas leidimas, bet visus savo daiktus jis turėjo palikti budėtojo patalpoje⁷⁶¹.

756 Kuzmickas V. Pučiamųjų orkestrai Birštone 1924–1939 m. // <http://kvitrina.com/puciamuju-orkestrai-birstone-1924-1939-m-i/>[žr. 2015-03-08].

757 Slaptas II pėstininkų divizijos 1935-07-16 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 133, l. 56.

758 5-ojo pėstininkų pulko vado 1935-03-07 raštas II pėstininkų divizijos štabo II skyriui // Ten pat, b. 131, l. 38.

759 Slapti 5-ojo pėstininkų pulko vado 1935-04-25, 1935-09-07 ir 1935-10-28 raštai II pėstininkų divizijos vadui // Ten pat, b. 134, l. 89, 193, 241.

760 Slaptas 5-ojo pėstininkų pulko vado 1935-07-14 raštas Lietuvos kariuomenės štabo II skyriaus viršininkui // Ten pat, l. 151.

761 Kareivių svečiams ir interesantams lankytis pulke tvarka // Ten pat, l. 31.

Kareivinės
Prienuose //
[http://kvb.lt/
prie-nemunol
prienai.php](http://kvb.lt/prie-nemunol-prienai.php)

1935 m. rugpjūčio 6 d. II pėstininkų divizijos vadas, vadovaudamasis slaptu įsakymu kariuomenei, Penktojo pėstininkų pulko vadui įsakė pradėti perdislokavimą – 1-ąjį batalioną perkelti į Prienus⁷⁶². Batalionas turėjo būti perdislokuotas iki spalio 15 d. Netelpančius kareivinėse karius nurodyta kol kas palikti senosiose kareivinėse, juos apgyvendinant privačiuose butuose – vengti per daug smulkinti padalinius⁷⁶³.

Kaip ir buvo numatyta, spalio 15 d. 2-ojo bataliono 6-oji kuopa, 2-oji kulkosvaidžių kuopa, Ryšių būrys ir Ūkio kuopa atvyko į Prienus ir apsigyveno privačiuose namuose⁷⁶⁴.

1935 m. rugsėjo 10 d. į pulką atvyko naujasis II pėstininkų divizijos vadas gen. ltn. Julius Čaplikas. Jis iš klausė kareivių skundus: Teodoras Klimavičius ir Kazys Makarskas pasiskundė, kad jiems skauda krūtinę – nors gydytojai gydo, bet skausmas nesiliauja⁷⁶⁵.

Nuo 1936 m. balandžio vidurio vienu metų trukmės pulko vado stažuotės atlikti buvo komandiruotas Karo mokyklos inspektorius plk. ltn. Albinas Čepauskas, o pulko vadas plk. J. Vidugiris šiam laikotarpiui perkeltas į Pėstininkų inspekcijos Statutams peržiūrėti komisijos pirmininko pareigas⁷⁶⁶. Tačiau 1936 m. birželio 25 d. plk. J. Vidugiris buvo išleistas į atsargą, o pulko vadu paskirtas gen. št. plk. ltn. Albinas Čepauskas.

⁷⁶² Slaptas asmeninis 1935-08-06 II pėstininkų divizijos vado raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 131, l. 77.

⁷⁶³ Slaptas, skubus asmeninis II pėstininkų divizijos vado 1935-10-08 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, l. 123.

⁷⁶⁴ 2-ojo bataliono vado plk. ltn. I. Žulio raportas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, l. 133.

⁷⁶⁵ 1935-09-11 slaptas įsakymas II pėstininkų divizijai Nr. 7 // Ten pat, l. 106.

⁷⁶⁶ II pėstininkų divizijos štabo viršininko 1936-02-21 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 143, l. 22.

1936 m. rugsėjo 20–29 d. vyko divizijos rudens manevrai. Jie buvo tikrai įspūdingi. Dalyvavo divizijos štabas, 3 batalionų sudėties Devintasis pėstininkų pulkas, Penktojo pėstininkų pulko štabas ir iš Penktojo ir Antrojo pėstininkų pulkų sudarytas jungtinis pulkas, Trečiojo artilerijos pulko štabas, jo baterijų grupė, Artilerijos pulko ūkio baterija, divizijos Ryšių batalionas, Penktojo pėstininkų pulko orkestras⁷⁶⁷. Pulko kariai, dalyvaudami tokio plataus masto manevruose, igijo reikiamos patirties atskirų kariuomenės dalių sąveikos, sudėtingų, didelio masto kovinių veiksmų organizavimo ir valdymo klausimais.

Vieną pulko batalioną perkėlus į Prienus, ryšiai su centrine būstine Kaune buvo palaikomi arkliais arba, jeigu prirėkdavo ką nors daugiau pervežti, kiekvieną kartą tekėdavo kreiptis į kariuomenės aprūpinimo tarnybas, kad duotų sunkvežimį.

1936 m. spalio 25 d. l. e. pulko vado pareigas A. Čepauskas kreipėsi į II pėstininkų divizijos vadą, prašydamas pulkui nuolat naudotis skirti vieną sunkvežimį. Ant raporto divizijos vadas užrašė rezoliuciją: „*Pritariu, prašau duoti vieną sunkvežimį.*“ Tačiau kariuomenės štabo viršininkas plk. Jonas Černius brūkštelėjo: „*Tuo tarpu reikia duoti bendra tvarka. Kariuomenės vadas dėl mašinų stokos negali duoti nuolatinei pulko veikimams.*“⁷⁶⁸ Deja, teko susitaikyti su padėtimi ir vėl kiekvieną kartą prirėkus to paties prašyti.

Perėmęs vadovavimą plk. A. Čepauskas ėmė nesutarti su ūkio viršininku plk. ltn. V. Vanagu. Labiau pradėjęs domėtis plk. ltn. V. Vanago veikla, 1936 m. gruodžio mėn. vadas gavo patikimų žinių apie ūkio viršininko nesąžiningumą, „kombinacijas“ su ganyklomis, siekiant pasipelnėti. Taip pat buvo gauta informacijos, kad V. Vanagas naudoja valdiškas malkas savo veikimams. 1937 m. sausio 9 d. pulko vadas kreipėsi į divizijos vadą, prašydamas plk. ltn. V. Vanagą išleisti į atsargą. Raporte plk. ltn. A. Čepauskas rašė, kad V. Vanagas kaip ūkio viršininkas yra prastas, nemoka dirbti metodiškai, blaškosi. Su pavaldiniais santykiai nekokie, jų nėra gerbiamas. Be to, plk. ltn. V. Vanagas girtauja. Dar 1935 m. Kariuomenės štabo slapto aplinkraščiu Nr. 19/sl pulko vadas buvo įpareigotas, dar kartą plk. ltn. V. Vanagui ėmus gerti, prašyti jį išleisti į atsargą.

Deja, plk. ltn. V. Vanagas nevykdė nurodymų. Po aplinkraščio pasirodymo kelis kartus gerokai pasigėrė ir nepadoriai elgėsi.

Raportą plk. ltn. A. Čepauskas baigė šiais žodžiais:

„*Todėl atsižvelgdamas į visa tai prašau Tamstos tarpininkauti paleisti plk. ltn. Vanagą į atsargą drausmės tvarka.*“

767 Slaptas asmeninis II pėstininkų divizijos štabo 1936-07-31 raštas // Ten pat, b. 149, l. 105.

768 5-ojo pėstininkų pulko vado 1936-10-25 raportas II pėstininkų divizijos vadui // Ten pat, l. 183.

*Atsižvelgdamas į tai, kad plk. ltn. Vanagas daro spaudimą ir bando terorizuoti duodančius jam nepalankius parodymus valdinius, esu priverstas, iki išsispręs ši byla, paleisti jį atostogų, ką ir padariau.*⁷⁶⁹

Tačiau ir išleistas į atsargą plk. ltn. V. Vanagas dar ilgai nedavė ramybės. Jis, dažniausiai gerokai išgėręs, įžūliai braudavosi į pulką. Pulko vadui net teko kreiptis pagalbos į Kauno miesto ir apskrities komendantą⁷⁷⁰.

1937 m. kovo 7–8 d. vyko pulko žiemos lauko pratybos, kurių tikslas buvo tobulinti karinių viršininkų ir dalių veiksmus šiuo metų laiku. Pulkas buvo padalytas į dvi dalis – „raudonuosius“ ir „mėlynuosius“. Pratimai buvo atliekami Prienų rajone. „Raudonieji“ puolė, o „mėlynieji“ gynėsi⁷⁷¹. Manevrai vyko pagal numatytą scenarijų ir kuo nors iš kitų manevrų neišsiskyrė.

Europos kariuomenėse vis daugiau dėmesio skiriant aviacijai, tapo aišku, kad ateities kovose ji vaidins labai svarbų vaidmenį, ir tam reikėjo ruoštis. 1937 m. kovo mėn. parengtą pulko Priešlėktuvinei apsaugai organizuoti planą patvirtino divizijos vadas. Jame buvo numatytos konkrečios priešlėktuvinės apsaugos priemonės, suformuluotos užduotys ugniagesiams kilus gaisrui, aptarta vadovavimo, ryšių organizavimo schema, kaip pulko padaliniai turi elgtis paskelbus oro pavojų, numatytos žmonių apsaugos nuo cheminio ginklo ir mobilizuojamų kareivių apsaugos priemonės, galimos evakuacijos tvarka⁷⁷².

1937 m. balandžio 14 d. II pėstininkų divizijos vadas inspektavo pulko 2-ąjį batalioną ir jo pasirengimą ir palaikomą tvarką įvertino gerai⁷⁷³.

1937 m. vasarą pulko padaliniai daug laiko praleido poligone. Nuo gegužės 13 iki liepos 1 d. atlikti šaudymo pratimų buvo išvykusios jo kulkosvaidžių kuopos ir minosvaidžių būrys. Poligone nuo birželio 8 iki liepos 1 d. ir nuo liepos 5 iki liepos 24 d. šaudymo įgūdžius tobulino visas pulkas. Nuo liepos 28 iki rugpjūčio 19 d. taktikos pratybose dalyvavo suvestinis Antrojo ir Penktojo pėstininkų pulkų dalinys⁷⁷⁴.

Vos pasibaigus pratyboms poligone, rugsėjo 9–21 d. vyko kariuomenės rudens manevrai, juose dalyvavo ir Penktasis pėstininkų pulkas⁷⁷⁵.

1937 m. pratimų pakartoti buvo pašaukti kai kurių specialybių karininkai ir kareiviai, gimę 1905, 1908 ir 1911 m. Pulkui teko priimti ir organizuoti pakartotinius pratimus 1350 karių⁷⁷⁶. Tokie intensyvūs mokymai, be abejo, iš karių ir ypač iš karininkų pareikalavo daug jėgų.

769 Plk. A. Čepausko 1937-01-09 raportas II pėstininkų divizijos vadui // Ten pat, b. 161, l. 2.

770 5-ojo pėstininkų pulko vado 1937-05-20 raštas Kauno miesto ir apskrities komendantui // Ten pat, l. 11.

771 5-ojo pėstininkų pulko įsakymai dėl manevrų // Ten pat, b. 155, l. 2, 6, 7, 16.

772 Priešlėktuvinei apsaugai organizuoti planas // Ten pat, b. 159, l. 9–10, 11–17.

773 II PD 1937-04-21 įsakymas Nr. 3 // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 302, l. 5.

774 Slaptas II pėstininkų divizijos 1937-03-12 raštas // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 156, l. 1.

775 Slaptas II pėstininkų divizijos 1937-03-12 raštas // Ten pat, l. 1.

776 Slaptas II pėstininkų divizijos 1937-05-05 raštas // Ten pat, b. 158, l. 1.

Klaipėdos krašte paaštrėjus santykiams su vokiečiais, į Penktąjį pėstininkų pulką buvo pašaukta ir antilietuviškai nusiteikusių naujokų. Pavyzdžiui, apie kai kuriuos 1937 m. rudens šaukimo naujokus pulko vadovybė gavo būtent tokios informacijos, t. y. kad jie yra nepatikimi. Martynas Mozūras taip pat laikėsi tokių pažiūrų, du jo broliai gyveno Vokietijoje. Gentoras Berentas palaikė vokiečius, nekentė lietuvių ir atvirai juos niekino, bet elgėsi atsargiai. Valteris Gudjonis priklausė antilietuviškai „Memell Wandervogel“ organizacijai. Evaldas Gardeikis irgi nebuvo lojalus Lietuvai: užfiksuota, kaip jis kelis kartus pratarė, kad pasitaikius progai su visa amunicija pabėgs į Vokietiją. Herbertas Gaberis buvo dar radikalesnių pažiūrų – net atsisakė kalbėti lietuviškai. Panašiai galvojo ir elgėsi Richardas Breneris, Vilius Kaušas, Artūras Albauskas, Maksas Engelis ir kai kurie kiti⁷⁷⁷.

Šie kareiviai kėlė daug rūpesčių tiek pulko vadovybei, tiek už saugumą atsakingiems karininkams.

1938 m. antilietuviškai nusistačiusiųjų buvo ne mažiau. Gustavas Heicas Jokubaitis, provokiškų pažiūrų šauktinis, už antilietuviškų plakatų platinimą buvo baustas kalėjimo bausme. Taip pat nusiteikę buvo Jurgis Helbrechtas, Gustavas Bastianas ir Johnnas Pavilsas. Hansas Schmidtas buvo antilietuviškos organizacijos narys, Martinas Biržvilksas nekentė lietuvių, juos visai išžeidinėjo ir kt.⁷⁷⁸

1938 m. pradžioje pulke tarnavo 27 karininkai, 11 viršilų, 21 puskarininkis, 54 jaunesnieji puskarininkiai, 84 grandiniai ir 584 eiliniai. Jam priklausė 7 jomamieji ir 30 gurguolės arklių. Pulkas buvo sukaupęs nemažai karinio turto. Turėjo 39 vežimus, 18 kulkosvaidžių vežimėlių, 22 lauko virtuves, 6 20 mm pabūklus, 6 minosvaidžius, 39 sunkiuosius kulkosvaidžius, 141 lengvąjį kulkosvaidį, 3162 šautuvus, 3211 durtuvų, 55 kardus, 2088 šovinius 20 mm patrankoms, 1 428 324 kulkosvaidžių ir šautuvų šovinius⁷⁷⁹.

Kaip svarbesnį 1938 m. pradžios įvykį reikėtų paminėti jungtines žiemos pratybas, vykusias kovo 7–9 d. Divizijos pratybose Penktasis pėstininkų pulkas veikė kartu su Antruoju pėstininkų pulku⁷⁸⁰.

Iškart po jų, t. y. kovo 10 d., išklausti skundų ir apžiūrėti pulko atvyko divizijos vadas div. gen. Edvardas Adamkavičius. Apžiūrai pulkas buvo išrikiuotas be 2-ojo bataliono. Kareivių išvaizda buvo gera, apranga – pritaikyta, tik keletas milinių suglamžytos. Iškilmių maršu jie pražygiavo patenkinamai. 1-oji kuopa šaudė neblogai. Rajonas buvo tvarkingas, sandėliai švarūs, pietūs skanūs⁷⁸¹.

777 Sąrašas naujokų, pasiūstų karo tarnybai į 5-tą pėstininkų pulką, apie kuriuos yra neigiamos žinios // Ten pat, b. 160, l. 69.

778 Sąrašas naujokų, pasiūstų karo tarnybai į 5-tą pėstininkų pulką, apie kuriuos yra neigiamos žinios // Ten pat, b. 168, l. 93.

779 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko 1938 m. sausio 1 d. sudėties ir apginklavimo žinios // Ten pat, b. 167, l. 3.

780 Slaptas II pėstininkų divizijos 1938-01-11 raštas // Ten pat, b. 169, l. 4.

781 II pėstininkų divizijai 1938-03-14 slaptas įsakymas Nr. 1 // Ten pat, b. 163, l. 23.

Kovo 11 d. div. gen. E. Adamkavičius nuvyko į Prienus patikrinti pulko 2-ojo bataliono. Didelių trūkumų ir čia nepastebėjo⁷⁸².

Pasaulyje darantis vis neramiau, divizijos vadovybė ėmė stiprinti cheminį ginklą išmanančių karių būrį, todėl nuo 1938 m. balandžio 19 iki gegužės 11 d. Penktojo pėstininkų pulko karių būrys (puskarininkis, jaunesnysis puskarininkis, 4 grandiniai ir 22 kareiviai) buvo pasiųstas į Aukštąją Panemunę Priešlėktuvinės apsaugos viršininko žinion ir ten prie II pėstininkų divizijos parengtas kaip chemijos būrys⁷⁸³.

Prie
Vėlykų
stalo
(VDKM)

1939 m. birželio 7 d. II pėstininkų divizijos vadas, vykdydamas kariuomenės vado įsakymą, Penktojo pėstininkų pulko vadui pavedė parengti chemikų būrį visai II pėstininkų divizijai. Būrys turėjo būti sukomplektuotas iš visų trijų divizijos pulkų karių. Kandidatams į chemikus buvo iškelti tam tikri reikalavimai: jie turėjo būti sveiki ir stiprūs, nenešioti akinių. Prieš siunčiant buvo įsakyta patikrinti jų sveikatą. Kursai truko mėnesį – prasidėjo liepos 3, o baigėsi liepos 28 d. Penktojo pėstininkų pulko j. ltn. Ignas Venckus buvo paskirtas būrio vado padėjėju. Į būrį mokyti buvo paskirti ir 7 pulko kareiviai⁷⁸⁴.

Pulkui gaunant vis daugiau užduočių, nuolat organizuojant įvairius mokymus ir manevrus, mažiau dėmesio buvo skiriama savo sportininkams, todėl 1938 m. rugpjūčio 10–14 d. vykusioje kariuomenės sporto šventėje jie pasirodė nekaip – bendroje įskaitoje užėmė tik 13-ąją vietą. Vienintelę prizinę vietą –

782 II pėstininkų divizijai 1938-03-14 slapta įsakymas Nr. 2 // Ten pat, l. 26.

783 Slaptas II pėstininkų divizijos štabo 1938-02-19 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, l. 15.

784 Slaptas 1939-06-07 II PD štabo raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 177, l. 55.

Pulko kariai su šauliais ir civiliais (VDKM)

antrąją dešimtkovėje – iškovojo vyr. psk. Barkauskas⁷⁸⁵. Tai buvo rimtas signalas tiek pulko vadovybei, tiek už sportą atsakingiems karininkams.

1938 m. pabaigoje, po Čekoslovakijos padalijimo ir Sudetų krašto prijungimo prie Vokietijos, atvirai nacionalistines nuotaikas pradėjo reikšti į pulką paimti tarnauti Klaipėdos krašto vokiečiai. Jie garsiai kalbėjo vokiškai ir nesivarždami džiaugėsi, kad nebereikia bijoti kalbėti šia kalba, nes jie turi galingą užtarėją Vokietiją, ir kad Vokietija greitai su Klaipėdos kraštu padarys tą patį, ką padarė su Čekoslovakija. Taigi, vokiečiai džiaugėsi, o pulko karininkų ir kareivių nuotaika dėl šių įvykių buvo prislėgta. Tai rodė, kad padėtis darosi labai rimta ir dar daugiau dėmesio reikia skirti kareivių rengimui.

Siekiant kariuomenės dalinius aprūpinti kvalifikuotais automatinių pabūklų ir minosvaidžių būrių puskarininkiais, nuo 1939 m. vasario 1 d. Penktajame pėstininkų pulke prie Mokomosios kuopos buvo įsteigtas neetatinių minosvaidininkų būrys minosvaidininkų puskarininkiams visai kariuomenei rengti⁷⁸⁶. Tai buvo atsakinga užduotis, tad pulko vadovybei kilo naujų rūpesčių.

1939 m. pradžioje buvo kilusi mintis Husarų kareivines sukeisti su Penktojo pėstininkų pulko kareivinėmis. Kariuomenės štabo viršininkas šiai galimybei išnagrinėti sudarė gana autoritetingą komisiją. Komisijos pirmininku buvo paskirtas div. gen. M. Rėklaitis, nariais – div. gen. E. Adamkavičius,

785 Kariuomenės vado 1938 m. rugpjūčio 22 d. įsakymas Nr. 20.

786 Slapas kariuomenės vado 1939 m. vasario 2 d. įsakymas Nr. 1 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 178, l. 1.

brg. gen. K. Tallat-Kelpša, brg. gen. J. Barzda-Bradauskas, gen. št. plk. A. Čepauskas ir plk. ltn. Kazys Labutis⁷⁸⁷. Neaišku, kokios buvo komisijos išvados, tačiau pulkas liko savo kareivinėse.

Iš šios komisijos veiklos dokumentų galima susidaryti vaizdą, kokiose patalpose buvo apgyvendinti jo kariai. O padėtis pulke buvo ne per geriausia. Pulko rajone visi trobesiai buvo senos, t. y. rusų laikų, statybos, beveik neremontuoti. Ypač bloga buvo Mokomosios ir Ryšių kuopų, Minosvaidžių būrio, Muzikantų komandos, pulko ligininės patalpų ir liktinių puskarininkių butų būklė. Visos šios patalpos buvo neremontuotos, krosnys išdegušios, langai supuvę, durys išklibusios, grindys ir asla ištrupėjusios. Šiose patalpose nebuvo nei vandentiekio, nei kanalizacijos, taip pat ir pulko virtuvėje, tad vandenį teko vežti statinėmis ir tam tikslui skirti žmogų ir arklį. Daugumos pulko trobesių stogai buvo kiuri, tad į vidų iki pat pirmojo aukšto tekėjo lietaus ir tirpstančio sniego vanduo. Dėl to ėmė pūti lubos ir sijos ir kilo didelis pavojus ten esantiems žmonėms.

Nepavydėtina buvo ir karininkų butų būklė, o puskarininkių – dar prastesnė. Pulkas negaudavo pakankamai lėšų patalpų kapitaliniam remontui. Tiek, kiek buvo skiriama, užtekdavo tik smulkiam einamajam remontui (ir tai ne visur) atlikti.

Nors dar anksčiau sudaryta Karo butų valdybos atstovų komisija konstatavo, kad pulko trobesius reikia remontuoti, nieko nebuvo padaryta. Baisūs buvo pulko tualetai, įrengti toliau nuo gyvenamųjų pastatų, nešildomi, tad žiemą jais buvo beveik neįmanoma naudotis⁷⁸⁸.

1939 m. vasario 23–25 d. II pėstininkų divizija atliko žiemos pratimus. Pratybose dalyvavo Kauno ir Prienų rinktinės, Penktojo pėstininkų pulko padaliniai – šių abiejų rinktinių sudėtyje. Penktasis ir Antrasis pėstininkų pulkai sudarė Kauno rinktinę⁷⁸⁹.

Vykdamant kariuomenės modernizavimo programą, kariuomenės dalių arsenalą nuolat papildydavo nemažai naujos ginkluotės, bet ėmė trūkti karininkų, galinčių vadovauti tam tikroms (specifinėms) ginklų rūšims. Spręsdama šią problemą, II pėstininkų divizijos vadovybė nusprendė kai kuriuos karininkus pašaukti iš atsargos į tikrąją tarnybą ir surengti jiems specialius kursus. Penktojo pėstininkų pulko vadui buvo pavesta organizuoti minosvaidininkų specialybės atsargos karininkų mokymą⁷⁹⁰. Buvo parengta mokymo programa. Joje daugiausia dėmesio buvo skirta praktinio šaudymo iš minosvaidžių įgūdžiams tobulinti – 50 val., teorijai – 15 val., taktiniam rengimui – 20 val.⁷⁹¹ Pagal šią programą buvo parengta keletas atsargos karininkų.

787 Kariuomenės štabo 1939-02-03 raštas div. gen. M. Rėklaičiui // Ten pat, b. 177, l. 11.

788 Raportas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 190, l. 9.

789 Slaptas II pėstininkų divizijos 1939-02-08 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 185, l. 1.

790 II PD štabo raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 200, l. 21.

791 Minosvaidžių būrio karininkams mokyti programa // Ten pat, l. 23.

Kariuomenės vadovybė priima pulko paradą per 20 m. minėjimą 1939 m. kovo 2 d. // *Kardas*, 1939, Nr. 6 (viršelis)

1939 m. kovo 20 d. Lietuvai buvo įteiktas Vokietijos ultimatas grąžinti Klaipėdos kraštą. Nesulaukusi paramos iš Klaipėdos konvencijos signatarių, Lietuva turėjo šį reikalavimą priimti. Kovo 22 d. Berlyne buvo pasirašyta Vokietijos ir Lietuvos sutartis dėl Klaipėdos krašto perleidimo. Kovo 23 d. Klaipėdos krašto sieną peržengė Vokietijos kariuomenė, o Lietuvos kariuomenė skubiai pasitraukė. Tai buvo didžiulis smūgis Lietuvai, ypač jos kariuomenei. Kareiviai ir pulko karininkai labai skausmingai reagavo į Klaipėdos krašto atplėšimą, tačiau nieko padaryti negalėjo.

1939 m. kovo 22 d. buvo gautas krašto apsaugos ministro brg. gen. Kazio Musteikio įsakymas visus kareivius, nuolatinius Klaipėdos krašto gyventojus, skubiai iš kariuomenės atleisti: ištarnavusius 6 ir daugiau mėnesių išleisti į atsargą, tarnavusius trumpiau skirti į apsaugą⁷⁹².

Nors pulko kariai Klaipėdos krašto netektį priėmė skausmingai, gyvenimas pulke po kiek laiko grįžo į senas vėžes. Vėl pasipylė užduotys, patikrinimai ir kt. 1939 m. birželio 2 d. divizijos vadas pulko karininkams mjr. K. Ališauskui ir kpt. K. Truškauskui pavedė išvalgyti kelius nuo Jiesios upės iki Nemuno palei V ir VI fortų ribą ir nuo Nemuno iki Neries. Rekognoskavimo darbus buvo įsakyta baigti iki liepos 1 d.⁷⁹³

⁷⁹² 1939 m. kovo 22 d. įsakymas kariuomenei Nr. 19.

⁷⁹³ Slaptas II pėstininkų divizijos štabo 1939-06-02 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 184, l. 3.

1939 m. gegužės 19 d. divizijos vadas patikrino 1-ąjį batalioną. 1-osios kuopos 1-asis ir atsarginių būriai aikštėje atliko pratimą „Būrys puolant“. Būrių veiksmus vadas įvertino gerai, nors ir pareiškė keletą pastabų. Kiti būriai dalyvavo šaudymo pratybose. Čia kariams divizijos vadas turėjo jau daugiau pastabų, bet kambariuose buvo tvarkinga ir švaru, kaip ir virtuvėje, pietūs – skanūs⁷⁹⁴.

Be to, į pulką pratimų atlikti nuolat buvo kviečiami atsargos karininkai. 1938–1939 m. pulke pakartotinių pratimų atlikti ir komandavimo įgūdžių atnaujinti buvo pakviesti 83 karininkai⁷⁹⁵.

Rugpjūčio 8–26 d. Palangoje buvo surengtos šaudymo iš automatinių pabūklų ir lėktuvų tempiamus oro taikinius pratybos. Jose dalyvavo būsimieji priešlėktuvinių automatinių pabūklų būrių vadai⁷⁹⁶. Kuris Penktojo pėstininkų pulko karininkas buvo į jas pasiūstas, nustatyti nepavyko.

Rugpjūčio 21–25 d. divizijos štabe buvo surengti trumpalaikiai adjutantų ir žinių karininkų kursai. Pagrindinės mokomosios temos buvo šifravimas ir dešifravimas, žinių karininkų ir operatyvinė adjutantų veikla⁷⁹⁷.

1939 m. gana didelio masto kariuomenės rudens manevrus planuota surengti rugsėjo 14–23 d. Penktasis pulkas, išskyrus vieną batalioną, turėjo juose dalyvauti⁷⁹⁸, tačiau dėl prasidėjusio Antrojo pasaulinio karo manevrai neįvyko.

---

⁷⁹⁴ 1939-05-26 slaptas įsakymas II pėstininkų divizijai Nr. 5 // Ten pat, b. 177, l. 49–50.

⁷⁹⁵ Sąrašas atsargos karininkų, kurie 1938 ir 1939 m. atliko karininko mokymo pakartojimą 5-ame pėstininkų D.L.K. Kęstučio pulke // Ten pat, b. 200, l. 18.

⁷⁹⁶ Slaptas 1939-07-31 Pėstininkų inspekcijos raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 177, l. 73.

⁷⁹⁷ Slaptas 1939-07-07 II pėstininkų divizijos štabo raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, l. 65.

⁷⁹⁸ Slaptas II pėstininkų divizijos 1939-03-01 raštas // Ten pat, b. 185, l. 5.

VI. PULKAS PRASIDĖJUS ANTRAJAM PASAULINIAM KARUI

1939 m. rugsėjo 1 d. Vokietijai užpuolus Lenkiją, prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Jis kilo prie pat mūsų šalies sienų. Nors Lietuva nebuvo tiesiogiai įtraukta į karo veiksmus, rugsėjo 17 d. Lietuvos vyriausybė turėjo paskelbti dalinę mobilizaciją ir sienų apsaugą sustiprinti kariuomenės daliniais.

Jau pirmąją karo dieną Lietuvos kariuomenės vadovybė susirūpino Kauno gynyba. Pagal parengtą Kaunui ginti planą nuo medžių ir krūmų turėjo būti išvalyti numatyti plotai, įrengtos prieštankinės kliūtys ir slėptuvės, atlikti sausiniavimo darbai. Teritorija apie Kauną buvo suskirstyta sektoriais. Darbus prižiūrėti ir jiems vadovauti II ir III sektoriuose divizijos vadas pavedė Penktojo pėstininkų pulko majorui K. Ališauskui. Jam talkinti buvo nurodyta visiems, kas dalyvaavo šių sektorių rekognoskuotėje⁷⁹⁹. Rugsėjo 7 d. inžineriniams darbams atlikti buvo skirta 200 pulko kareivių⁸⁰⁰.

Paskelbus mobilizaciją, tą pačią rugsėjo 17 d. divizijos vadas įsakė organizuoti nuolatinį orlaivių sekimą, kad skrendantys virš pulko įgulos teritorijos svetimų valstybių lėktuvai būtų identifikuoti ir jų duomenys skubiai perduoti centrinei sekyklai Kaune⁸⁰¹. Tą pačią dieną buvo gautas divizijos vado slaptas ir skubus nurodymas visus perėjusius sieną lenkų kareivius ir civilius asmenis siųsti į artimiausią policijos poskyrį. Kartu buvo atsiųstos ir Internuotiesiems ir jų turtui priimti ir laikyti taisyklės⁸⁰².

Rugsėjo 18 d. buvo gautas divizijos vadovybės įsakymas prireikus pulkui pasirengti ginti Kauną Voškonių–Vaistariškių ruože⁸⁰³.

Paskelbus dalinę mobilizaciją, slaptu kariuomenės vado įsakymu visoje kariuomenėje įsigaliojo karo meto etatai⁸⁰⁴. Įsakymas pulkui pradėti mobilizaciją gautas rugsėjo 17 d. 14 val., bet dar prieš tai apie ją telefonu pulko vadui buvo pranešta iš Kariuomenės štabo.

Mobilizacinį darbą sunkino tai, kad rugsėjo 17 d. iš pat ryto 10 pulko karininkų buvo išsiųsti į Kauno apskrities valsčius šaukimo karo pratimų atlikti lapelių išrašyti. Tai buvo padaryta Kariuomenės štabo III skyriaus viršininko įsakymu. Karininkus teko pavaduoti puskarininkiams, kurie to darbo visiškai neišmanė.

799 Slaptas II pėstininkų divizijos štabo viršininko 1939-09-02 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 184, l. 9.

800 Slaptas asmeninis II pėstininkų divizijos štabo viršininko 1939-09-07 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, l. 11.

801 Slaptas, skubus II pėstininkų divizijos 1939-09-17 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 142, l. 44.

802 Slaptas, skubus 1939-09-17 II pėstininkų divizijos štabo raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 177, l. 87.

803 II PD štabo I sk. Veiksmų dienynas // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 393, l. 5.

804 Slapas kariuomenės vado 1939 m. rugsėjo 18 d. įsakymas Nr. 16 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 178, l. 26.

Pulko pareigūnai puikiai žinojo, ką reikia daryti paskelbus mobilizaciją. Bet dėl blogo oro priešlėktuvinė, priešcheminė ir prieššarvinė apsauga nebuvo organizuota⁸⁰⁵.

Ūkio skyriaus vyresnysis raštininkas viršila Gedvila ir kiti būtiniosios tarnybos raštininkai buvo pasiūsti į Skirstymo punktą, nors Ūkio skyriaus raštinėje dar buvo likę daug darbo: reikėjo visuose reikalavimų raštuose, orderiuose įrašyti paskutinėmis savaitėmis padarytus pakeitimus – pieštuku parašytus skaitmenis paryškinti rašalu, sudaryti karių, kurie atsiima pinigų pašte, sąrašus ir t. t. Visa tai sustojo⁸⁰⁶.

Į pulką pavėlavo atvykti apie 5–6 proc. mobilizuotųjų. Jie teisinosi, kad per vėlai gavo šaukimo lapelius, turėjo sutvarkyti šeimos reikalus ar nugabenti tam tikrą turtą į kitus mobilizuojamus dalinius. Pašauktuosius skirstyti į pulko padalinius buvo sunkiau ir dėl to, kad dalis atsarginių atvyko be dokumentų ir net be šaukimo lapelių. Privalomų atsinešti daiktų ir duonos jie taip pat neturėjo. Be to, nakties metu Kaune buvo nutrauktas susisiekimas autobusais, todėl nemažai mobilizuojamųjų buvo priversti pėsti nueiti ilgą kelią. Mobilizuojamųjų nuotaika buvo patenkinama. Pasitaikė ir girtų, bet nedaug.

Daugiausia mobilizuotųjų atvyko iš Kauno ir jo priemiesčių. Dauguma – žydai, rusai ir kitų tautybių gyventojai. Tarp jų nemažai buvo girtuoklių, komunistų, todėl pulke netrūko įvairių išsišokimų.

Paskelbus mobilizaciją į pulką atvykę 67 atsargos karininkai iš karto buvo skirti vadovauti naujai formuojamiems pulko padaliniams ir kitoms vadovaujančioms funkcijoms vykdyti⁸⁰⁷.

Tačiau dalis pašauktų atsargos karininkų nesugebėjo skirtų užduočių atlikti, todėl jų vertė buvo menka. Administracijos ir ūkio pareigūnų funkcijoms vykdyti jie buvo visiškai neparengti. Nemažai mobilizuotų puskarininkų pagal gebėjimus nesiskyrė nuo eilinių.

Ginklai ir amunicija iš sandėlių pradėta išduoti laiku, tačiau ne laiku baigta, nes trūko transporto priemonių iš sandėlių jai išvežti. Pulko mobilizacijos, naudojantis Kauno komendanto organizuotomis pastotėmis, planas pasirodė „popierinis“. Numatytos pastotės į pulką atvyko ne anksčiau nei mobilizuotos transporto priemonės. Be to, 60–70 proc. piliečių pristatė ne tas transporto priemones, kurios buvo užregistruotos ir kurias jie turėjo atgabenti. Arklių ir vežimų būklė buvo bloga – jais pulkas toli nebūtų galėjęs nuvažiuoti.

805 Slaptas asmeninis 5-ojo D. L. K. Kęstučio pulko vado atsakymas į 1939 m. spalio 9 d. klausimų lapą Sl. Nr. 5610 // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 416, l. 46.

806 Slaptas 5-ojo pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko Ūkio skyriaus viršininko atsakymas į 1939 m. spalio 16 d. klausimų lapą Nr. 661-sl // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 194, l. 158.

807 Sąrašas atsargos karininkų, kurie atvyko į 5-ąjį pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulką 1939 m. mobilizaciją paskelbus // Ten pat, b. 200, l. 19.

Tačiau, nepaisant sunkumų, pulkas buvo suformuotas ir galėjo vykdyti jam skirtas užduotis mobilizacijos plane numatytu laiku⁸⁰⁸.

3 lentelė

Mobilizuota karių ir turto (procentais)⁸⁰⁹

Data	Karininkų	Kareivių	Arklių	Vežimų	Pakinktų	Balną	Dviraičių
Nuo mob. paskelbimo iki rugsėjo 17 d. 24 val.	65	44,6	3,8	0,9	2,2	–	50
Nuo rugsėjo 17 d. 24 val. iki rugsėjo 18 d. 14 val.	21,6	44,4	65,2	66,9	74,2	71,4	50
Nuo rugsėjo 18 d. 14 val. iki rugsėjo 18 d. 20 val.	8,4	8,9	25,3	25,9	16,9	28,6	–
Atvyko vėliau ir pavėluotai pristatyta turto	5	5,1	5,7	6,3	6,7	–	–
Iš viso	100	100	100	100	100	100	100

Iš Kauno miesto ir apskrities neatvyko 190 atsargos puskarininkių ir kareivių, iš Marijampolės miesto ir apskrities – 92⁸¹⁰.

Nors neatvykusiųjų nebuvo daug, pulkas susidūrė su ūkinėmis problemomis, nes neturėjo tiek, kiek buvo numatyta pagal karo meto tabelius, karinio turto, pavyzdžiui: balną, kuprinių, žieminių viršutinių kelnių, lauko kalvių, gertuvių movų, lauko virtuvių priedų, batišvio įrankių, pakinktų detalių ir arklių pavadžių grandinėlių, vežimų atsarginių ratų ir kt.

Kai ką numatyta įsigyti gavus mobilizacijai atlikti skirtus pinigus, bet pakrikus prekybai, kai kurių daiktų (balną, kuprinių, žieminių kelnių ir kt.) apskritai buvo neįmanoma gauti. Be to, atsarginių atvyko daugiau, nei buvo numatyta etatų, todėl dar labiau visko trūko⁸¹¹.

Nė vienas atsarginis neatsinešė duonos ir kitų daiktų, išskyrus vieną, kuris turėjo tinkamus dėvėti batus. Be to, su arkliais niekas neatvežė reikalauto pašaro⁸¹².

Ginklus, amuniciją ir kitą turtą pradėta dalyti nustatytu laiku, bet baigta vėliau, nei buvo numatyta, dėl keleto priežasčių.

808 Slaptas asmeninis 5-ojo D. L. K. Kęstučio pulko vado atsakymas į 1939 m. spalio 9 d. klausimų lapą Sl. Nr. 5610 // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 416, l. 46.

809 Ten pat, l. 47.

810 1939-12-09 5-ojo pėstininkų pulko vado raštas Kauno miesto ir apskrities komendantui ir 1939-12-11 raštas Marijampolės miesto ir apskrities komendantui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 99, l. 288, 290.

811 Slaptas 5-ojo pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko Ūkio skyriaus viršininko atsakymas į 1939 m. spalio 16 d. klausimų lapą Nr. 661-sl // Ten pat, b. 194, l. 158–158 a. p.

812 Ten pat.

Prieš skelbiant mobilizaciją etatiniai pulko padaliniai turėjo gerokai daugiau žmonių, nei priklausė pagal etatus, todėl intendantūros ir ginklavimo turtas buvo paimtas iš mobilizacijos metu formuojamų padalinių ir perduotas etatiniams padaliniams ne tik karo, bet ir taikos meto normomis, pavyzdžiui: užuot gavę dvejus marškinius ir dvejas apatines kelnes mobilizuotajam, gavo trejas, ne po 1 rankšluostį, o po 3 ir t. t. Antklodės, paklodės ir kiti reikmenys, kurie mobilizacijos metu turėjo būti perduoti Sanitarijos punktui, atsidūrė padaliniuose.

1-ajam batalionui išduotas pagal etatus nepriklausantis turtas grąžintas į sandėlius, bet po 48 mobilizacijos valandų sumaišytas, suverstas, šlapias, o jį atrinkti ir išduoti galima buvo tik po 50–52 mobilizacijos valandų. Sudarant mobilizacijos planą galvota, kad žmonių bus daugiau, o faktiškai įvyko priešingai, todėl paklausaus turto, pavyzdžiui, žieminių kelnų, kuprinių ir t. t., visuose padaliniuose buvo saugoma proporcingai mažiau⁸¹³.

Apie 50 proc. mundurų apykaklių mobilizuotieji negalėjo susegti, apie 20 proc. milinių ir mundurų jiems buvo per ankšti, 2–3 proc. jų visiškai neturėjo kuo apsirengti, nes visa apranga buvo per maža. Trūko 50 proc. dujokaukių ir 20 proc. pistoletų. Šio turto atsargos buvo papildytos rugsėjo 19 d. 725 kareiviams trūko kuprinių, mobilizuojamam Vienuoliktajam pėstininkų pulkui – 2325, be to, dalis turimų kepurėlių buvo taisomos. Kiti daliniai jų iš viso neturėjo. Beveik visos gertuvės buvo be movų. Penktajam pėstininkų pulkui trūko 250 viršutinių kelnų, mobilizuojamam Vienuoliktajam pėstininkų pulkui – 1821 ir daug kitų daiktų.

Pagal divizijos intendantūros nurodymus Prienuose formuojamas Vienuoliktasis pėstininkų pulkas dalį turto turėjo atsiimti iš Trečiojo artilerijos ir Devintojo pėstininkų pulkų. Tačiau iš Devintojo pėstininkų pulko jo atgauti nepavyko, nes jis jau buvo išvykęs. Taip pulkas negavo nemažai paklausaus turto, pavyzdžiui, 700 milinių, 700 mundurų, 1236 viršutinių kelnų ir t. t.

Brezentinių vežimų uždangalų, kamanų ir užklotų⁸¹⁴ arkliams buvo gauta iš Intendantūros, lauko virtuvių priedų, batišuvio įrankių, arklių antkaklių („dėlingių“) – nupirkta. O kuprinių, gertuvių movų – negauta. Vienos gertuvės buvo dedamos į kuprines, kitos – pririšamos špagatu prie diržo. Kuprinių negavo vežikai ir kiti su gurguolėmis susiję pareigūnai. Neturint trūkstamų žieminių kelnų buvo išduotos vasarinės, ankšti mundurai pakeisti palaidinėmis⁸¹⁵.

Piliečiai arklius, balnus, pakinktus, vežimus pradėjo gabenti 10-ąją mobilizacijos valandą, o 4-ąją mobilizacijos dieną – baigė. Kitos mobilizuotos susisiekimo priemonės buvo gautos gerokai vėliau, nei planuota, nes neretai žmogus turėjo arklį atvesti į vieną kariuomenės dalį, nugabenti pakinktus – į kitą, veži-

⁸¹³ Ten pat, l. 158 a. p. 159.

⁸¹⁴ To meto dokumentuose įrašyti kaip „dekės“.

⁸¹⁵ Slaptas 5-ojo pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko Ūkio skyriaus viršininko atsakymas į 1939 m. spalio 16 d. klausimų lapą Nr. 661-sl // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 194, l. 159–159 a. p.

mą pristatyti trečiai ir pagaliau pats atvykti kaip mobilizuotasis į ketvirtąją. Be to, jis atgabendavo ne tik savo priemones, bet ir 3–4 kaimynų, kurie anksčiau buvo pašaukti į pakartotinius mokymus, todėl negalėjo šios prievolės patys atlikti. Mobilizuotos priemonės pasiekdavo dalis vėliau ir dėl kitų aplinkybių. Be Penktojo pėstininkų pulko formuojamų dalinių, Aukštojoje Panemunėje ir jos apylinkėse buvo formuojamos ir kitos dalys. Piliečių raginimo lapeliuose buvo parašyta: „A. Panemunėje, Artilerijos pulkas, 16. PP, 5. PP“ ir t. t., o kai kurios dalys apskritai buvo užšifruotos. Daug žmonių su tokiais lapeliais rugsėjo 18 d. vakare užklydo į pulką, tokių buvo ir kitomis dienomis. Piliečiai sakė niekur nerandą nurodytų dalių. Šių šifrų nemokėjo iššifruoti net pulko Ūkio dalies viršininkas, o žemesnio laipsnio pareigūnai – tuo labiau, todėl klausiančiųjų negalėjo nukreipti, kur reikia. Net kai mobilizacijos laikas baigėsi, pulkui trūko susisiekimo priemonių ir nebuvo žinoma, ar tokias „klaidžiojančias“ priemones galima imti, nes, matyt, ir pulkui dalis skirto mobilizuoto turto pateko į kitas formuojamas dalis⁸¹⁶.

Dauguma mobilizuotų susisiekimo priemonių buvo nepatenkinamos būklės: vežimai – be branktų⁸¹⁷, su vietoje rato pririštu basliu (vežimai, kurie buvo vežami pririšti prie kito vežimo) ir turintys kitų trūkumų. Pakinktai sutrukę, arba pristatytas ne visas pakinktų komplektas. Balnai be kilpų. Arkliai sužaloti. Piliečiai aiškinosi, kad registracija buvusi prieš 3 metus, o tada transporto priemonės buvusios tvarkingos. Dabar, nors ir turi įsigiję kitų, geresnių, atgabenę senąsias, kad negautų baudos už tai, kad pristatė ne tai, kas užregistruota. Be to, įkainiai neatitiko daiktų vertės – buvo nustatytos didesnės kainos⁸¹⁸.

Susisiekimo priemonės buvo priimamos tiesiai į dalinį ir pagal išgales kraunamos po stogu, bet iš pradžių nemažai arklių stovėjo lauke. Blogiausia buvo į padalinius atgabentų vieninkinių vežimų ir pakinktų būklė, pavyzdžiui: pakinktai, skirti kinkiniui, be vieno diselio (iš šono), o vežimas – su dviem ienomis; kita bėda – arkliai dideli, o ienos trumpos. Kituose padaliniuose – priešingai. Todėl ne visi arkliai, turėję traukti vieninkinius vežimus, laiku galėjo būti pakinkyti⁸¹⁹.

Formuojamiems daliniams buvo skirtas avansas daržovėms, pašarui pirkti ir kitiems smulkiems reikalams tvarkyti. Pulką ir kitus dalinius, kurie tuo metu neturėjo leistis į žygį, maistu ir pašaru aprūpindavo maisto tiekėjas. Ginklus jie gavo iš sandėlio. Daliniams, formuojamiems ne pulko rajone, buvo duota po 1–2 porinius vežimus, o daliniai, formuojami kareivinėse, beveik viską turėjo susinešti patys, nes, kaip jau minėta, komendantų paragintieji pastotes pristatė pavėlavę, t. y. rugsėjo 18 d. 7–10 val.

816 Ten pat, l. 159 a. p.

817 Branktas – laisvai pakabinamas skersinis pakinktų viržiams kabinti.

818 Slaptas 5-ojo pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko Ūkio skyriaus viršininko atsakymas į 1939 m. spalio 16 d. klausimų lapą Nr. 661-sl // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 194, l. 159 a. p. – 160.

819 Ten pat, l. 160.

Žmonių maitinimas ir arklių šėrimas vyko gana sklandžiai, nes produktai buvo gaunami iš Intendantūros prekių sandėlio. Duoną vežė „Parama“, mėsą – „Maistas“. Dobilų ir šiaudų buvo galima gauti iš apylinkės ūkininkų, nes mobilizacija vyko rudenį.

Mobilizacija buvo paskelbta 14 val., todėl jau kitą dieną visi mobilizuoti produktai turėjo būti skirti maistui. Laiku neatvykus pastotėms, pulkui savo taikos metu skirtų arklių, kurie galėjo traukti 14 porinių vežimų, neužteko, nes vienu metu daliniams reikėjo išvežioti Intendantūros, ginklavimo, karo technikos turtą, lauko virtuves, maistą, pašarus, malkas ir t. t. Be to, dalis lauko virtuvių buvo taisytinios – jas reikėjo nugabenti ir įmontuoti katilus. Dėl to kai kuriems padaliniais pavėluota paruošti pusryčius.

90 % mobilizuotų arklių buvo nekaustyti, tačiau dėl to, kad vėliau buvo pristatyti, beveik visi pradėti kaustyti tik po 30 mobilizacijos valandų. Jie buvo kaustomi pulko ir privačiose kalvėse.

Visą į žygį neimamą turtą buvo numatyta per 30 mobilizacijos valandų grąžinti į sandėlius. Praktiškai tai galėjo padaryti tik 2-asis ir 3-iasis batalionai, kurie, be kareivių nuosavų rūbų, daugiau nieko neturėjo. Šie batalionai turtą pradėjo grąžinti 28-ą mobilizacijos valandą, todėl iki 30-os mobilizacijos valandos jis galėjo būti sukrautas nurodytuose sandėliuose. Taikos meto padaliniai turtą galėjo pradėti grąžinti tik 48–50 mobilizacijos valandą, nes ten būta painiavos dėl prieš mobilizaciją pašauktų atsarginių, kurie buvo perrengti ir išsiųsti į kitas karines dalis. Tada seni daiktai susimaišė su naujais, o turto buvo daug ir įvairaus. Be to, visą laiką lijo. Trūko brezentinių apdangalų vežimams uždengti, o turimais stengtasi apsaugoti bent maisto prikrautus vežimus. Todėl, vežant žygį neimamą turtą, prie sandėlių jį kraunant ir iškraunant, daiktai būtų sušlapę ir laikomi sandėlyje per kelias dienas sugedę, tad juos teko palikti suverstus, kad būtų galima vėliau išdžiovinti. Taigi apie paskubomis grąžinamo turto tvarkingą priėmimą negalėjo būti ir kalbos⁸²⁰.

Paskelbus mobilizaciją, pulke kilo sunkumų ir aprūpinant anksčiau pašauktus atlikti pratimų karius. 1-ajame batalione, į kurį jie buvo paskirti, pirmiausia reikėjo paimti ir perduoti sandėliui amuniciją ir aprangą, o tada tinkamai juos aprengti. Tačiau laiku to padaryti nespėta, todėl atvykusiems į mobilizuojamus 2-ąjį ir 3-įjį batalionus, kaip minėta, aprangos pritrūko⁸²¹.

Kaip matyti iš rugsėjo 25 d. pulko vado rašto II pėstininkų divizijos vadui, dalinys bet kuriuo metu išžygiuoti ir vykdyti kovines užduotis buvo pasirengęs. Kad nesugestų, turtas į vežimus nebuvo sukrautas, tačiau jie stovėjo parengti, kad kuo greičiau tai būtų galima padaryti⁸²².

820 Ten pat, l. 160–160 a. p.

821 5-ojo pėstininkų pulko Ūkio dalies viršininko raportas II pėstininkų divizijos vadui // Ten pat, b. 192, l. 128.

822 Slaptas 1939-09-25 5-ojo pėstininkų pulko vado raštas II pėstininkų divizijos vadui // Ten pat, b. 177, l. 96.

Jungtinėms Vokietijos ir Sovietų Sąjungos pajėgoms sutriuškinus Lenkijos kariuomenę ir karo veiksmams pasibaigus, 1939 m. rugsėjo 25 d. Valstybės gynimo taryba priėmė sprendimą palaipsniui pradėti vykdyti pašauktos kariuomenės demobilizaciją. 1939 m. rugsėjo 29 d. pulko vadas gavo slaptą divizijos vado raštą, kuriuo informuota, kad krašto apsaugos ministras įsakė nuo rugsėjo 30 d. demobilizuoti visas karines dalis ir įstaigas ir pereiti prie taikos meto organizacijos. Visos mobilizuotos dalys turėjo grįžti į ankstesnes dislokacijos vietas, o pulke likti tik 6 savaitėms karinių pratimų atlikti pašaukti kariai, kad juos užbaigtų. Prienų įgulą įsakyta performuoti į Penktojo pėstininkų pulko 2-ąją batalioną⁸²³.

Tą pačią dieną, gavus įsakymą, arklių ir vežimų savininkams buvo pranešta, kad atvyktų jų atsiimti. Spalio 2 d. buvo gražinti arkliai ir vežimai, spalio 3 d. – išvalyta dalis sandėlių ir pašauktiesiems gražinti nuosavi drabužiai. 3–4 d. pašauktieji gražino gautus valdinius daiktus, spalio 5 d. jie buvo paleisti namo. Spalio 5–7 d. buvo gražinti iki tol dar negražinti daiktai, galutinai išformuoti visi naujai suformuoti daliniai⁸²⁴.

1939 m. rugsėjo 30 d. buvo gautas slaptas ir skubus II pėstininkų divizijos štabo raštas, kuriame įsakyta skubiai, iki spalio 3 d., Antrajam ir Penktajam pėstininkų pulkams pakeisti mobilizuoto 16-ojo pėstininkų pulko apsaugą prie internuotų lenkų stovyklų, Penktajam pėstininkų pulkui internuotų lenkų saugoti skirti 180 Prienuose esančių karių⁸²⁵. Įsakymas buvo nedelsiant įvykdytas.

Įvykdžius demobilizaciją, pulke liko 50 karininkų, 206 puskarininkiai, 939 grandiniai ir eiliniai. Tačiau tiek jų buvo kartu su 6 savaitėms pratimų atlikti paliktais šauktiniais. Paleidus pašauktus pratimų atlikti atsargos karius, pulke turėjo likti 33 karininkai, 124 puskarininkiai ir 699 grandiniai ir eiliniai⁸²⁶. Spalio 13 d. buvo gautas slaptas įsakymas kariuomenei rugsėjo 4 d. 6 savaitėms karinių pratimų atlikti pašauktiems kariams laikotarpio nuo rugsėjo 18 iki 30 d., kai jie buvo mobilizuoti, į mokymų laiką neįskaityti ir palikti pulkuose jų baigti⁸²⁷.

Tačiau ne visi mobilizuotieji, kurie turėjo būti paleisti, buvo demobilizuoti, nes, kaip jau minėta, pašaukti į tarnybą, elgėsi nevisiškai tinkamai ir drausmingai, todėl pulko vadas nusizengusiųjų nepaleido namo tol, kol jie neatliko skirtų bausmių.

Štai 3-iosios kuopos eil. P. Vaitkevičius už savavališką pasišalinimą ir girtavimą buvo nubaustas 5 paromis, 8-osios kuopos eiliniai P. Medišauskas ir J. Barauskas už trukdymą kuopininkui įvesti kuopoje tvarką – 30 parų arešto, 9-osios kuopos eiliniai S. Vietrinas ir V. Rakauskas už kuopos ūkvedžio įžeidimą veiksmu – 30 parų arešto, 3-iosios kulkosvaidžių kuopos eil. Z. Zinkevičius už

823 Slaptas 1939-09-29 III karo apygardos štabo raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 99, l. 269.

824 Demobilizacijai vykdyti nurodymas // Ten pat, l. 270.

825 Slaptas, skubus II pėstininkų divizijos štabo raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 177, l. 115.

826 Pulko vado plk. A. Čepo 1939-11-28 raštas II pėstininkų divizijos I skyriui // Ten pat, b. 179, l. 37.

827 1933-10-13 slaptas įsakymas kariuomenei Nr. 19 // Ten pat, b. 177, l. 124.

savavališką pasišalinimą, girtavimą, sargybinio ir sargybos viršininko nurodymų ignoravimą – 30 parų, 9-osios kuopos eiliniai J. Mickevičius ir J. Kaperaitis už jaunesniojo puskarininkio įžeidinėjimą – 30 parų arešto ir t. t.⁸²⁸ Tačiau, šių ir panašių mobilizuotųjų tarnyba tęsėsi pulko areštiniėje.

1939 m. spalį su SSRS pasirašius Vilniaus miesto ir dalies Vilniaus krašto gražinimo Lietuvai sutartį, šiai teritorijai užimti buvo sudaryta Vilniaus rinktinė, o jos vadu paskirtas div. gen. Vincas Vitkauskas. Į šią rinktinę buvo įtrauktas ir Penktojo pėstininkų pulko 2-asis batalionas. Spalio 14 d. įsakyme II pėstininkų divizijos dalims, įtrauktoms į Vilniaus rinktinę, divizijos vadas div. gen. E. Adamkavičius pranešė, kad žygiuojant į Vilnių joms gali pasipriešinti vietinis lenkiškas gaivalas ir Lenkijos kariuomenės likučiai, ir įsakė imtis visų atsargumo priemonių – žvalgymo, postovio apsaugos, ypač einant per didesnius miestelius.

Penktojo pėstininkų pulko 2-ajam batalionui buvo įsakyta iš Prienų išžygiuoti spalio 15 d. ryte ir žygiuoti keliu Prienai–Alytus–Daugai. Spalio 16 d. atžygiavus į Daugus, pereiti I pėstininkų divizijos vado žinion. Batalionui buvo pavesta sienos Valkininkų bare apsauga⁸²⁹.

Išvykstančiam batalionui buvo leista paimti kiekvienam kareiviui po tris (jei turima pakankamai transporto – po keturis) dienos maisto (arkliui – pašaro) ir po du atsargos daiktus. Buvo numatyta po 3 mėšos daiktus ir dar po 1 lašinių daiktų. Batalionui trūkstant 15 lauko virtuvių divizijos vadas įsakė pasiimti iš Alytaus komendantūros. Medicinos įrankių, tvarsčių ir vaistų skirta pagal taikos meto normas. Žygio metu sunkiai susirgusius karius įsakyta evakuoti į Karo ligoninę Kaune, o ne tokius sunkius ligonius – į Penktojo pėstininkų pulko ligoninę. Nurodyta pasiimti po 3 šaudmenų normas, o jei yra galimybė – ir daugiau. Batalionui buvo priskirti du sunkvežimiai, vienas sanitarinis sunkvežimis ir motociklas su priekaba⁸³⁰.

Atvykus prie sienos, batalionui saugoti buvo perduotas naujos Lietuvos sienos baras nuo Merkio upės iki Lydos–Vilniaus geležinkelio. Bataliono vadavietė, medicinos ir veterinarijos punktai įsikūrė Varėnoje⁸³¹. Šį ruožą pulko kariai saugojo iki 1940 m. sausio 10 d. 8 val. ryto, kol sienos apsaugos funkciją perėmė pasienio policija. Perdavus pasienio apsaugą policijai, Penktojo pėstininkų pulko batalionui buvo įsakyta vykti į Kauną, į dalinio dislokacijos rajoną, 2-ojo bataliono kariams – sulipti ir susikrauti savo turtą į traukinius: 6-ajai kuopai – Varėnoje, 5-ajai – Valkininkuose, 4-ajai – Stasylose. Sausio 12 d. šis batalionas traukiniu išvyko ne į Kauną, o į Vilnių – čia kariams buvo sudaryta galimybė

828 5-ajam pėstininkų pulkui 1939-10-05 įsakymas Nr. 278 // Ten pat, b. 207, l. 245.

829 Vilniaus kraštui užimti II PD dalims sutelkimui nurodymai. I dalis. 1939 m. spalio 14 d. // Ten pat, b. 184, l. 52.

830 Vilniaus kraštui užimti nurodymai. II dalis // Ten pat, l. 54.

831 Valkininkų–Varėnos telkiniui operatyvinis įsakymas Nr. 3 // Ten pat, l. 56.

susipažinti su sostine ir jos įžymybėmis⁸³². Apžiūrėję miestą, jie tos pačios dienos vakare traukiniu atvyko į Kauną, prie Šančių karinės rampos⁸³³. Tiesa, tuo metu grįžo ne visas batalionas. Vilniaus rinktinės vado div. gen. V. Vitkausko leidimu laikinai Varėnoje kareivinių saugoti buvo palikta 17 kareivių ir puskarininkis⁸³⁴.

Į Vilniaus rinktinę Vilniaus karo komendanto žinion buvo pasiūsta ir viena suvestinė Penktojo pėstininkų pulko kuopa, kuriai į pulką buvo įsakyta grįžti sausio 18 d. Tą pačią dieną kuopa iš Vilniaus išvyko į Kauną⁸³⁵.

Kadangi visas pulkas vėl buvo sutelktas vienoje vietoje Kaune, nuo vasario 1 d. buvo panaikintas pulko vicekapeliono etatas⁸³⁶.

1939 m. spalį su SSRS pasirašius Vilniaus ir Vilniaus krašto gražinimo Lietuvai sutartį, Lietuva mainais už tai privalėjo įsileisti sovietinius karinius dalinius. Penktojo pėstininkų pulko Prienų kareivinės turėjo atitekti įvedamos sovietinės kariuomenės daliniams, todėl šio pulko 2-ojo bataliono likučiams, kurie pasiliko, pagrindinei bataliono daliai išžygiavus į Vilniaus kraštą, iki lapkričio 1 d. buvo įsakyta persikelti atgal į Kauną, į Penktajam pėstininkų pulkui priklausančias kareivines⁸³⁷, ir ten baigti mobilizuoto Vienuoliktojo pėstininkų pulko likvidavimo darbus⁸³⁸.

Į Lietuvą turėjo įžygiuoti sovietinis 16-asis ypatingasis korpusas. Sovietiniams daliniams lydėti Lietuvos teritorijoje lapkričio 15–16 d. buvo paskirti du pulko karininkai – mjr. I. Mikučionis ir kpt. T. Matulevičius. Kvartirjerų atstovu prie SSRS Ypatingojo korpuso buvo paskirtas kpt. A. Tamulevičius⁸³⁹.

Sovietinės kariuomenės žygis prasidėjo lapkričio 15 d. 8 val. iškilminga ceremonija 3 km nuo Vilniaus, ant Panerių kelio (į pietvakarius nuo miesto). Jai vadovauti SSRS kariuomenės vadovybė paskyrė mjr. Belevą, Lietuvos – mjr. V. Kundrotą. Lietuvai atstovavo ir ceremonijoje dalyvavo Pirmojo pėstininkų pulko orkestras ir Mokomoji kuopa, vadovaujama mjr. J. Šiurnos.

8 val. SSRS kariniai daliniai paleido galingą signalinių raketų seriją. Pasigirdo komanda: „Ramiai!“ Pirmojo pėstininkų pulko orkestras sugrojo SSRS, o sovietinis karinis orkestras – Lietuvos himną. Baigus groti himnus, SSRS karinis atstovas ir Lietuvos karinis atstovas div. gen. E. Adamkavičius patraukė vienas kito pusėn ir, susitikę prie specialiai šia proga pastatytų vartų, vienas kitam paspaudė ranką. Po to abu priėjo prie išrikiuoto sovietinio karinio dalinio ir

832 Įsakymas 5/II Bn ir 9/II Bn vadams vykti iš pasienio barų į nuolatines stovyklas // Ten pat, b. 194, l. 2.

833 Telefonograma Nr. 205 // Ten pat, b. 219, l. 3.

834 Vilniaus rinktinės štabo 1940-01-15 raštas Valkininkų karo komendantui // Ten pat, b. 194, l. 4.

835 Vilniaus geležinkelio stoties komendanto 1940-01-18 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 194, l. 3, 5.

836 II pėstininkų divizijos štabo 1940-02-28 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 227, l. 5.

837 Slaptas, skubus asmeninis II pėstininkų divizijos vado 1939-10-29 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 177, l. 128.

838 2-ojo bataliono vado raportas // Ten pat, b. 217, l. 109.

839 Slaptas, skubus II pėstininkų divizijos štabo 1939-11-02 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 177, l. 129.

pasiveikino. E. Adamkavičius pasiveikino sovietinį dalinį įgyvendinus susitarimą dėl SSRS kariuomenės įvedimo į Lietuvą. SSRS artilerijos baterija atsakė 21 „tautų saliuoto“ serija. Po to SSRS ir Lietuvos kariniai atstovai priėjo prie išrikiuotos Pirmojo pėstininkų pulko Mokomosios kuopos. Tada ta pačia proga ją pasiveikino sovietinės kariuomenės atstovas. Lietuvos artilerijos baterija taip pat atsakė 21 „tautų saliuoto“ šūviu.

Po sveikinimų Lietuvos karinis dalinys buvo nuvestas nuo kelio. Kariniam orkestrui grojant maršus, sovietinė kariuomenė nužygiavo Alytaus link⁸⁴⁰. Ji užėmė ir Penktajam pėstininkų pulkui priklausančias kareivines Prienuose.

Lapkričio viduryje į Vilniaus komendantūrą buvo perkeltas ltn. Bronius Balčiūnas, vrš. Juozas Kezys, psk. Petras Kavoliūnas, j. psk. Vaclovas Kmita, grandiniai Jonas Velička ir Jonas Sinkevičius⁸⁴¹. 1940 m. sausio 9 d. plk. ltn. K. Ališauskas buvo paskirtas 1-ojo bataliono vadu, tačiau šias pareigas ėjo neilgai. 1940 m. balandžio mėn. kariuomenės vadovybė nusprendė jį perkelti į Karo muziejų. 1-ąjį batalioną plk. ltn. K. Ališauskas gegužės 6 d. perdavė kpt. A. Tamulevičiui⁸⁴².

1940 m. vasario 16 d. pulke paskutinį kartą buvo paminėta Lietuvos valstybės atkūrimo diena. Ryte vyko pamaldos Aukštosios Panemunės bažnyčioje, vėliau pulko salėje plk. ltn. K. Ališauskas skaitė paskaitą. Po paskaitos buvo surengti iškilmingi pietūs, o vakare pulko salėje parodyta šventinė programa⁸⁴³.

Prie Lietuvos sienos vyksta karas kariuomenės vadovybę paskatino keisti 1939–1940 m. žiemos laikotarpio karių mokymo programas. Pasikeitė ir pulko karių mokymo programos. Tiek karininkų, tiek kareivių mokymo planuose atsirado naujų, prasidėjusio karo „padiktuotų“, temų, pavyzdžiui: greitas priešo likvidavimas sutelkiant žymiai didesnę jėgą, ypač techninių priemonių; pirmajame skaidinyje puolančių motorizuotų, mechanizuotų vienetų ir aviacijos veikimas, joms abiem glaudžiai bendradarbiaujant; antrojo skaidinio pėstininkų puolimas, kautynių lauko valdymas; pervežimų organizavimas vykstant kovos veiksmams ir kitų⁸⁴⁴.

Be to, II pėstininkų divizijos vadas įsakė Penktojo pėstininkų pulko vadui iki birželio 10 d. pateikti divizijos štabui žinias apie Vokietijos–Lenkijos karą šiomis temomis:

840 1-ajam pėstininkų pulkui nurodymai dėl žygio apsaugos ir iškilmių SSRS kariuomenės dalims žygiuojant į nuolatinės stovyklas Lietuvoje // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 189, l. 36.

841 5-ojo pėstininkų pulko vado 1939-11-09 raštas II pėstininkų divizijos štabo viršininkui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 177, l. 131.

842 Plk. ltn. K. Ališausko 1940-01-09 ir 1940-05-06 raportai 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 219, l. 1, 24.

843 Vasario 16-osios minėjimo iškilmių programa // Ten pat, b. 211, l. 1.

844 II pėstininkų divizijos tikrosios tarnybos ir atsargos karininkų ir puskarininkų 1939–1940 m. žiemą tobulinimui // Ten pat, b. 183, l. 38.

1. Pėstininkų ginkluotė.
2. Pėstininkų panaudojimas puolime.
3. Pėstininkų bendradarbiavimas puolime su kitomis ginklų rūšimis.

Visoms divizijos dalims taip pat buvo nurodyta parengti ir atsiųsti į štabą SSRS–Suomijos karo įsidėmėtinų žinių santraukas⁸⁴⁵.

Taigi, kaip matyti, siekta nuodugniai išnagrinėti netoli Lietuvos sienų vykusius naujausius karus, kad galima būtų padaryti išvadas ir pasirengti galimam karui naujomis sąlygomis.

Tačiau kartu pažymėtina, kad dėl įvairių pulkui skirtų užduočių ne visa numatyta 1939 m. rudens ir 1940 m. žiemos laikotarpio programa buvo įgyvendinta⁸⁴⁶.

1940 m. kovo 1 d. paskutinį kartą buvo pateikti duomenys apie pulko naujokų išsilavinimą. Iš jų matyti, kokia pažanga Lietuvoje buvo padaryta nepriklausomybės metais. Anksčiau pateiktoje medžiagoje kaip didžiausia problema buvo įvardytas labai prastas naujokų išsilavinimas, o iš paskutinio šaukimo duomenų galima spręsti, kad naujokų, kurių buvo 581, išsilavinimo lygis gerokai pakilo⁸⁴⁷.

4 lentelė

1940 m. kovo mėn. pašauktų naujokų išsilavinimas

Išsilavinimo lygis	Iš viso	Lietuvių	Žydų	Lenkų	Rusų	Vokiečių	Čigonų
Analfabetų (neraštingų)	22	18	-	-	2	-	2
Moka tik skaityti	7	5	-	-	2	-	-
Moka skaityti ir rašyti, bet nesimokė mokykloje	10	10	-	-	-	-	-
Mokėsi pradžios mokykloje, bet jos nebaigė	230	209	9	1	10	1	-
Baigė pradžios mokyklą	253	215	26		7	4	1 (kiti)
Baigė vidurinės mokyklos I klasę	5	5	-	-	-	-	-
Baigė vidurinės mokyklos II klasę	17	12	5	-	-	-	-
Baigė vidurinės mokyklos III klasę	5	4	1	-	-	-	-
Baigė vidurinės mokyklos IV klasę	9	5	4	-	-	-	-
Baigė vidurinės mokyklos V klasę	4	2	2	-	-	-	-

⁸⁴⁵ Slaptas 1940-06-03 II pėstininkų divizijos štabo raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 195, l. 72.

⁸⁴⁶ 5-ojo pėstininkų pulko vado raportas II pėstininkų divizijos vadui // Ten pat, b. 201, l. 24.

⁸⁴⁷ 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko žinios apie 1940 m. kovo 1 d. įkadravimo jaunų kareivių išsilavinimą // Ten pat, b. 198, l. 2.

Baigė vidurinės mokyklos VI klasę	5	2	3	-	-	-	-
Baigė vidurinės mokyklos VII klasę	2	-	2	-	-	-	-
Baigė vidurinės mokyklos VIII klasę	4	1	3	-	-	-	-
Mokėsi aukštojoje mokykloje	6	2	4	-	-	-	-
Baigė aukštąją mokyklą	2	-	2	-	-	-	-

Taigi, kaip matyti iš lentelės, neraštingų pulke beveik nebeliko. Dauguma pulko naujokų arba mokėsi, arba buvo baigę pradžios mokyklas, o kai kurie jų turėjo ir kur kas aukštesnį išsilavinimą.

Gegužės pradžioje pulko vadas susidūrė su tam tikra kadru problema. Buvo nuspręsta pulko ginklininką ltn. Viktorą Skirmantą perkelti į Ginklavimo valdybos sandėlio raštininko pareigas, o į jo vietą skirti j. ltn. Adolfą Tumaitį. Tokia perspektyva pulko vadui buvo nepriimtina, kadangi ltn. V. Skirmantas tvarkė visą pulko ginkluotę, o naujam karininkui viso šio turto perdavimas būtų sutrikdęs normalią pulko veiklą. Pulko vadas plk. A. Čepas kreipėsi į divizijos vadą su prašymu ltn. V. Skirmantą palikti pulke⁸⁴⁸. Matyt, atsakymas buvo teigiamas, nes iš vėlesnių dokumentų matyti, kad ltn. V. Skirmantas liko pulke. Tai, ko gero, ir buvo paskutinė rimtesnė problema, kurią teko spręsti pulko vadovybei, iki Lietuvą okupavo sovietinė kariuomenė.

⁸⁴⁸ 5-ojo pėstininkų pulko vado 1940-05-14 raportas II pėstininkų divizijos vadui // Ten pat, b. 220, l. 190.

VII. PULKAS SSRS OKUPACIJOS SĄLYGOMIS

1940 m. birželio 15 d. pulko vadovybė gavo skubų II pėstininkų divizijos štabo pranešimą, kad, Lietuvos vyriausybei priėmus SSRS reikalavimą steigti šalyje naujas sovietines karines įgulas, birželio 15 d. 15 val. į Lietuvą įžengs sovietiniai daliniai. Vykdydamas kariuomenės vado 1940 m. birželio 15 d. įsakymą Nr. 26, divizijos vadas, atkartodamas kariuomenės vado įsakymą, įsakė:

„Rusų kariuomenei pasiekus pulko ribas, ją sutikti įgulų viršininkams. Sutikus prisistatyti ir, jei būtų gautas žygio voros vado sutikimas, jai priskirti lydintį aukštą karininką, mokantį rusų kalbą.

Intis visų priemonių, kad SSRS kariuomenė būtų apsaugota nuo bet kokių išsiskokimų.

Visur, kur tinkama, priminti, kad mes žiūrime į SSRS kariuomenę kaip į draugišką kariuomenę, ir prašyti mūsų kariuomenės administracijos gyventojų atžvilgiu taikyti tuos pat jausmus.

Tikslu geriau patenkinti žygiuojančios SSRS kariuomenės pageidavimus, karininkai palydovai, kur reikia, turi pavartoti visą autoritetą administracijos organų ar gyventojų atžvilgiu, tačiau pastebėję netinkamų veiksmų iš žygiuojančios kariuomenės pusės turi tuojau tai pranešti žygiuojančios voros ar dalinio vadui. Tik ypatingai painiais klausimais susisiekti su kariuomenės štabu ir gauti nurodymų.

Įsakymą vykdyti tuojau.“

Pulko vadui buvo įsakyta organizuoti rusų karinių dalinių sutikimą Kaune, Prienuose ir Alytuje⁸⁴⁹. Žygiuojantieji sovietinei kariuomenei rodyti mandagumą ir draugiškumą, panašiai kaip 1939 m. įvedamiems sovietiniams kariniams daliniams⁸⁵⁰.

Tačiau, matyt, divizijos vadovybei buvo kilę minčių, kad gali tekti ir priešintis. Šią mintį galima pagrįsti II pėstininkų divizijos vado birželio 15 d. pasirašytu ir įregistruotu II PD bendrosios mobilizacijos ir priedangos veiksmų metu ryšių planu. Šį planą Penktasis pėstininkų pulkas gavo birželio 17 d.⁸⁵¹, tačiau juo nepasinaudojo, nes nebuvo įsakyta priešintis, todėl pulko kariai pasyviai sutiko Lietuvos okupaciją.

Pirmosiomis okupacijos dienomis jokių pokyčių pulke nebuvo jaučiama, atrodė, kad niekas nepasikeitė, tačiau jau 1940 m. birželio 21 d. pulko vadas gavo labai skubų slaptą II pėstininkų divizijos štabo viršininko pasirašytą raštą dėl kai kuriose įgulose užfiksuotų nusižengimų tvarkai ir drausmei. Divizijos vadas įsakė pulko padaliniuose dažniau tikrinti patrulius ir sargybas. Į patrulius skirti

849 II pėstininkų divizijos štabo viršininko 1940-06-15 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 197, l. 34.

850 LCVA, f. 514, ap. 1, b. 365, l. 157.

851 LCVA, f. 518, ap. 1, b. 142, l. 1.

sąmoningiausius ir drausmingiausius karius, budėtojais – tik karininkus. Stebėti, kad kitų tautybių kareiviai nebūtų įžeidinėjami. Išleidžiant karius į miestą užtikrinti, kad jie neturėtų progos dalyvauti kokiuose nors išsišokimuose. Divizijos vadas pabrėžė, kad dalių ir komandų viršininkams šiuo sunkiu metu tenka ypatinga atsakomybė už griežtą drausmę ir tvarką patikėtose dalyse ir komandose, kad už nusižengimus bus traukiami teisinėn atsakomybėn ne tik nusižengusieji, bet ir jų neprižiūrėję vadai ar viršininkai. Šį įsakymą buvo įsakyta nedelsiant paskelbti visoms pulko dalims ir komandoms⁸⁵². O tai jau buvo ženklas, kad ne visi okupaciją priima kaip neišvengiamą dalyką, nes labai greitai pulko kariai pajuto okupantų veiklos padarinius. Prasidėjo karininkų atleidimas ir keitimas. Birželio 26 d. div. gen. E. Adamkavičius buvo atleistas iš II pėstininkų divizijos vado pareigų, o naujuoju vadu paskirtas brg. gen. V. Karvelis⁸⁵³.

Birželio 26 d. buvo gautas skubus Liaudies kariuomenės štabo viršininko div. gen. S. Pundzevičiaus pasirašytas raštas, kuriame nurodoma, remiantis kariuomenės vado įsakymu, iš kariuomenės dalinių ir įstaigų, jei dar nepašalinta, pašalinti visus buvusio prezidento Antano Smetonos portretus, bareljefus, šūkius ir kitokius su jo vardu susijusius viešus daiktus ir užrašus⁸⁵⁴. Nurodymas buvo įvykdytas, o minėtos vaizdinės priemonės sudėtos pulko sandėliuose.

Sovietinei kariuomenei apgyvendinti Šančiuose birželio 27 d. buvo skirti du pulko pastatai, kuriuose turėjo įsikurti perkeliamos II pėstininkų divizijos štabo komandos (Ryšių kuopa, Lengvųjų artilerijos pabūklų kuopa ir Komendanto komanda) ir 1-asis inžinerijos batalionas⁸⁵⁵. Daugiau pastatų iš pulko nebuvo atimta.

Birželio 27 d. pasikeitė pulko vadai. Iš pulko vado pareigų atleistas gen. št. plk. Albinas Čepauskas (Čepas) birželio 25 d. buvo paskirtas krašto apsaugos viceministru, o pulko vadu – gen. št. plk. ltn. Juozas Listopadskis. Jam buvo įsakyta skubiai atvykti į pulką ir perimti pulko vado pareigas⁸⁵⁶. Šį laikotarpį pulko vadas prisimena taip:

„Nuvykstu į 5-ojo p. p. patalpas, bet buvusio pulko vado pulkininko Čepo nerandu. Jis jau ėjo krašto apsaugos ministro pavaduotojo pareigas. Telefonu gavau įsakymą perimti pulką ir eiti pareigas.

Su pulko adjutantu apeinu pulko rajoną ir patalpas. Susidariau vaizdą, kad pulke viešpatauja visiškas chaosas. Kuopose ir pulke rusų agentų sudaryti kažkokie kareivių komitetai, į kuriuos įeina daugiausia žydai, vietiniai rusai, lenkai ir kitų tautybių žmonės. Šie komitetai savo tiesioginių vadų nepripažįsta, o instrukcijas gauna iš kažkokio partinio centro profsąjungų patalpose. Pulko rajone zuja pla-

852 Labai skubus, slaptas II PD štabo 1940-06-21 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, b. 195, l. 91.

853 1940-06-26 įsakymas II pėstininkų divizijai // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 430, l. 16.

854 LCVA, f. 516, ap. 1, b. 373, l. 9.

855 Slaptas 1940-06-27 įsakymas Kauno įgulai Nr. 4 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 195, l. 93.

856 Kariuomenės štabo 1940-06-26 raštas Karo mokyklos viršininkui // Ten pat, b. 217, l. 131.

katais apsikarstę sunkvežimiai, o juose agitatoriai vis kažką kareiviams skelbia, aiškina, agituoja, arba jie, nieko neatsiklausę, išsiveda kareivius be karininkų už kareivinių į aikštelę ir sako:

– Mes turime iš pagrindų sugriauti viską, kas sena, ir sukurti naują gyvenimą. Kas buvo niekas, dabar bus viskas!.

Agitatoriai kareivius tikino, kaip jie kentėjo nuo lietuviškos buržuazinės valdžios, girdi, kareiviai buvę beteisiai, buožės ir dvarininkai bei karininkai juos skriaudę. Girdi, štai dabar bus laisvė, ir kareivis taps pilnateisiu piliečiu.

Absoliuti kareivių dauguma žiūrėjo į šiuos pažadus kaip į bolševikų triuką. Tačiau buvo vienas kitas, kuris susižavėjo tokia neapsakoma laisve, nesuprasdamas, iš kur vėjai pučia.

Pradėjau eiti pulko vado pareigas, susirinkau visą pulko kareivių sudėtį. Beje, jiems pasakiau, kad aš pulko vadu esu paskirtas dabartinės vyriausybės ir kad visi mano įsakymai, perduodami tiesiogiai arba per žemesnius vadus, visai pulko sudėčiai yra privalomi.

*Tačiau greit pajutau, kad taip nėra.*⁸⁵⁷

Birželio 28 d. buvo gautas krašto apsaugos ministro ir kariuomenės vado div. gen. V. Vitkausko pasirašytas įsakymas karo kapelionus atleisti iš švietimo vadovų pareigų ir į šias pareigas skirti karininkus. Tuo pačiu įsakymu buvo atšauktas nurodymas privalomai kariams dalyvauti tikybos pamokose, sekmdieniais į bažnyčią nurodyta vesti tik to norinčiuosius. Likusiems dalyse kariams įsakymu organizuoti paskaitas ir pokalbius⁸⁵⁸. Kiek pulko karių pasirinko paskaitas, o kiek ir toliau nusprendė eiti į bažnyčią, pasakyti neįmanoma, nes nepavyko rasti duomenų.

Naujam pulko vadui iš pulko padalinių ėmė plaukti pranešimai, kad jų vadai negali susikalbėti su kareivių komitetais, kurie specialiai pažeidinėja tvarką ir drausmę. Ryšių kuopos suagituoti kareiviai ėmė reikalauti, kad būtų kasdien maitinami balta duona ir vežami į kiną, kaip taip esą daroma Antrajame pėstininkų pulke. Tėko įsikišti pačiam pulko vadui ir paaiškinti, kad taip nebuvo, nėra ir nebus⁸⁵⁹.

1940 m. liepos 1 d. pulke tarnavo 54 karininkai, 18 viršilų, 34 jaunesnieji puskarininkiai, 82 grandiniai ir 825 eiliniai kariai. Pulkas turėjo 7 jojamuosius ir 35 gurguolės arklius, 41 vežimą, 108 kulkosvaidžių vežimėlius, 46 lauko virtuves, 12 automatinių 20 mm pabūklų, 14 minosvaidžių, 70 sunkiųjų kulkosvaidžių, 128 lengvuosius kulkosvaidžius, 7298 šautuvus, 8063 durtuvus šautuvams, 89 kardus, 7500 sviedinių 20 mm automatiniams pabūklams, 1501

857 Listopadskis J. Laisvės ir vergijos metai, p. 82–83.

858 1940 m. birželio 28 d. įsakymas kariuomenei Nr. 69.

859 Listopadskis J. Laisvės ir vergijos metai, p. 83.

minosvaidžių granatų, 3 500 000 šovinių⁸⁶⁰. Taigi, kaip matyti iš pateiktų duomenų, pulkas buvo rimta karinė jėga, bet, deja, liko nepanaudotas, susitaikė su padėtimi ir okupantui jau nekėlė nerimo. Jam didžiausią nerimą kėlė ne kariuomenė, o Šaulių sąjunga, kuri galėjo nepaklusti, todėl buvo įsakyta ją skubiai nuginkluoti.

Už tinkamą šio okupantų nurodymo įvykdymą nustatytu laiku atsakingais kariuomenės vadas paskyrė Trečiojo ir Ketvirtojo pulkų vadus⁸⁶¹. Šauliai pakluso ir ginklus atidavė. Liepos 2 d. divizijos vadas įsakė pasiūsti Penktojo pėstininkų pulko leitenantą V. Skirmantą patikrinti, kaip nusiginklavo Šaulių sąjungos Šakių rinktinė⁸⁶². Nors nepavyko rasti ltn. V. Skirmanto patikrinimo ataskaitos, beveik nekyla abejonų, kad visi ginklai buvo perduoti: Šaulių sąjungos nariai grąžino kur kas daugiau ginklų nei jų buvo įtraukta į oficialią apskaitą, nes atidavė ir nuosavus⁸⁶³.

1940 m. liepos 2 d. Lietuvos liaudies vyriausybės nutarimu Lietuvos kariuomenė buvo pavadinta „Liaudies kariuomene“. Tą dieną buvo įsteigtas Propagandos skyrius ir politinių vadovų institutas, o iš tarnybos atleisti visų tikybų karo kapelionai, tarp jų ir Penktojo pėstininkų pulko karo kapelionas kunigas V. Abraitis. Tiesa, jis iš pulko išvyko ne iš karto, nes dar buvo ir pulko švietimo vadovas, todėl, kol perdavė šias pareigas kpt. A. Draugeliui, kurį laiką užtruko ir pulką paliko liepos 11 d.⁸⁶⁴

Liepos 6 d. beveik visiems pėstininkų pulkams buvo paskirti politiniai vadovai. Penktajam pėstininkų pulkui tądien jis nebuvo paskirtas, o šias pareigas eiti pavesta Antrojo pėstininkų pulko politiniam vadovui Petrui Ramoškai⁸⁶⁵. Liepos 8 d. nuolatiniu Penktojo pėstininkų pulko politiniu vadovu buvo paskirtas Vytautas Nešukaitis⁸⁶⁶. Pulko vadas tapo atsakingas už pulko karinį rengimą ir aprūpinimą, o politinis komisaras – už pulko politinę būklę⁸⁶⁷.

Liepos 11–13 d. nuo 19 val. 30 min. per Lietuvos radiją buvo transliuojami kariuomenės pusvalandžiai, skirti Liaudies seimo rinkimų agitacijai. Lietuvos liaudies kariuomenės agitacijos ir propagandos skyriaus vedėjas J. Pajaujis savo telegramoje nurodė sudaryti sąlygas visiems pulko kariams šiuos pusvalandžius išklausyti⁸⁶⁸.

860 5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko sudėties ir apginklavimo žinios 1940. VII. 1. // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 196, l. 24.

861 Slaptas, labai skubus 1940-06-25 Kariuomenės štabo I skyriaus raštas // LCVA, f. 517, ap. 1, b. 471, l. 2.

862 Labai skubus II pėstininkų divizijos vado 1940-07-02 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 195, l. 96.

863 4-ojo pėstininkų pulko vado 1940-07-07 raštas Kariuomenės štabo I skyriaus viršininkui // LCVA, f. 517, ap. 1, b. 471, l. 45.

864 5-ojo pėstininkų pulko švietimo vadovo V. Abraičio raportas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 219, l. 46.

865 Kariuomenės vado div. gen. V. Vitkausko 1940-07-06 raštas P. Ramoškai // Ten pat, b. 217, l. 132.

866 Kariuomenės vado div. gen. V. Vitkausko 1940-07-08 raštas V. Nešukaičiui // Ten pat, l. 134.

867 Listopadskis J. Laisvės ir vergijos metai, p. 84.

868 1940-07-10 telefonograma Nr. 1 // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 211, l. 14.

1940 m. liepos 12 d. iš Maskvos atsiųstas Raudonosios armijos gen. mjr. Feliksas Baltušis-Žemaitis buvo paskirtas „Liaudies kariuomenės“ vadu (jam suteiktas lietuviškas brigados generolo laipsnis). Div. gen. V. Vitkauskas iš šių pareigų buvo atleistas.

Lietuvą okupavus sovietinei kariuomenei, pulko karių mokymui buvo skiriama labai mažai dėmesio. Kiek nurimus po birželio įvykių, vėl grįžta prie mokymo programos, tačiau dėl įvairių trukdžių jos jau nebuvo įmanoma išėiti. Dalį kareivinių užleidus kitiems kariuomenės daliniams, vyko perkeltųjų perkraustymas, o tai taip pat trukdė mokymo procesui. Nors kareiviai ir toliau buvo mokomi parengiamųjų šaudymo veiksmų, Lietuvą okupavus sovietinei kariuomenei, šios pratybos šaudyklose ir poligonuose nutrūko⁸⁶⁹. Vis dėlto okupantai, matydami, kad Lietuvos kariuomenė jiems nebekelia jokio pavojaus, leido atnaujinti šaudymo pratybas šaudyklose. Liepos 15 d. pulkas gavo Kariuomenės štabo I skyriaus raštą, kad jokių kliūčių numatytoms šaudymo pratyboms nebėra, bet dėl jų reikia susitarti su artimiausios SSRS įgulos viršininku⁸⁷⁰.

Liepos 16 d. Kauno sporto halėje įvyko vienos iš SSRS atvykusios meno grupės koncertas. Jo stebėti buvo suvesti visi Kaune dislokuoti kariniai daliniai. Į sporto halę jie turėjo žygiuoti su orkestrais, bet be vėliavų⁸⁷¹.

Liepos 9 d. visas kariuomenės dalis pasiekė kariuomenės vado div. gen. V. Vitkausko ir kariuomenės politinio vadovo A. Petrausko pasirašytas raštas, kuriame buvo nurodyta, atsižvelgiant į kariuomenės pertvarkymą naujais pagrindais, dalių vadams, susitarus su politiniais vadovais, nuspręsti, kuriuos karininkus ir liktinius puskarininkius reikia išleisti į atsargą, perkelti ar skirti į naujas pareigas⁸⁷².

Kad galėtų nuspręsti, ką reikia iš tarnybos atleisti, liepos 17 d. pulko vadas gavo Liaudies kariuomenės vado įsakymą tučtuojau atlikti karininkų, puskarininkių ir civilių tarnautojų atestaciją. Įsakyme buvo nurodyta ypatingą dėmesį atkreipti į tai, ar atestuojamasis geba ir yra nusiteikęs tinkamai eiti Liaudies kariuomenės kario pareigas, ar atsidavęs vykdys naujosios Liaudies vyriausybės siekius. Buvo nurodyta, kad atestacijos dokumentą turi pasirašyti ne tik vadas, bet ir politinis vadovas. Politiniams vadovams buvo suteikta teisė parašyti savo nuomonę, jei ji skiriasi nuo dalinio vado ar atestacijos komisijos pirmininko nuomonės. Atestaciją įsakyta atlikti iki rugpjūčio 8 d.⁸⁷³ Tačiau rugpjūčio 6 d. buvo gauta skubi II pėstininkų divizijos štabo viršininko plk. M. Stankaičio telefonograma iki atskiro divizijos vado nurodymo atestacijos išvadų niekam neskelbti. Telefonograma buvo baigiama žodžiais: „*Už paslapties išlaikymą atsako*

869 5-ojo pėstininkų pulko vado raportas II pėstininkų divizijos vadui // Ten pat, b. 195, l. 109.

870 Kariuomenės štabo II skyriaus 1940-07-15 raštas // Ten pat, l. 103.

871 LCVA, f. 510, ap. 1, b. 444, l. 8.

872 Slaptas Kariuomenės štabo 1940-07-09 raštas // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 195, l. 101.

873 Slaptas Liaudies kariuomenės vado 1940-07-17 įsakymas Nr. 29 // Ten pat, l. 108.

*atestuojantieji vadai ir karininkai.*⁸⁷⁴ Matyt, šių priemonių buvo imtasi bijant kokių nors neramumų, nes neatestuoti kariai kariuomenėje negalėjo likti.

Liepos 20 d. iš Agitacijos ir propagandos skyriaus buvo gauta partija naujų vadų portretų, kuriuos įsakyta iškabinti kareivinėse. Buvo atsiųsti Justino Paleckio, einančio Respublikos prezidento pareigas ministro pirmininko, prof. Vinco Krėvės Mickevičiaus, ministro pirmininko pavaduotojo, užsienio reikalų ministro, div. gen. Vinco Vitkausko, krašto apsaugos ministro, Josifo Stalino, „Sovietų Sąjungos tautų vado“, Viačeslavo Molotovo, Sovietų Sąjungos Liaudies komisarių tarybos pirmininko ir užsienio reikalų liaudies komisaro, maršalo Klimento Vorosilovo, Sovietų Sąjungos Liaudies komisarių tarybos pirmininko ir Gynybos komiteto pirmininko, maršalo Semiono Timošenkos, Sovietų Sąjungos gynybos liaudies komisaro portretai⁸⁷⁵. Šiuos portretus įsakyta pakabinti pulko patalpose, pačiose garbingiausiose vietose.

Liepos 22 d. buvo gauta II pėstininkų divizijos štabo viršininko plk. M. Stanikaičio telefonograma, kurioje įsakyta karinės vadovybės nurodymu iki liepos 24 d. visiems pulko kariams nuimti antpečius ir kario laipsnio ženklus perkelti ant apykaklių⁸⁷⁶. Be abejo, tiek karininkams, tiek kareiviams visa tai buvo neįprasta.

Liepos 23 d. 12 val. P. Vileišio aikštėje buvo organizuotas mitingas Liaudies seimui pagerbti. Į mitingą, vadovaujant karinių dalinių politiniams vadovams, buvo suvaryti visi Kaune dislokuoti kariniai daliniai su orkestrais, su plakatais, lozungais, sovietinių vadų portretais. Žygiuoti nurodyta tam tikra tvarka, matyt, bijant, kad neįvyktų kokių nors incidentų⁸⁷⁷. Šiame mitinge dalyvavo ir Penktojo pėstininkų pulko kariai. Jie sudarė 1-ąją vorą.

Liepos 25 d. įsakyta per vakarinį patikrinimą vietoje himno giedoti „Internacionalą“⁸⁷⁸, o „Liaudies kariuomenės“ dalių ir įstaigų, pavadintų Lietuvos kunigaikščių ir kitų žymių asmenų vardais, taip nebevadinti. Taigi liko tik oficialus dalinio pavadinimas – Penktasis pėstininkų pulkas⁸⁷⁹.

1940 m. rugpjūčio 7 d. pulke buvo įvestas kreipinys „draugas“.

Rugpjūčio pradžioje pulkas prarado savo vėliavą. Vykdydamas įsakymą Liaudies kariuomenei, pulko vadas plk. ltn J. Listopadskis pulko vėliavą, sidabrinę lėkštelę ir plaktuką, kuriuo ji buvo prikalta prie koto, perdavė Karo muziejaus viršininkui⁸⁸⁰.

Likviduojant Lietuvos kariuomenę, vis labiau į ją ėmė skverbtis rusų kalba.

874 Telefonograma Nr. 88 // Ten pat, b. 196, l. 68.

875 LLK Agitacijos ir propagandos skyriaus raštas // Ten pat, l. 61.

876 Telefonograma Nr. 73 // Ten pat, l. 54.

877 Raštas Kauno II rajono viršininkui // Ten pat, b. 202, l. 31.

878 Kariuomenės štabo viršininko 1940-07-23 telefonograma // LCVA, f. 513, ap. 1, b. 404, l. 104.

879 1940 m. liepos 25 d. įsakymas Liaudies kariuomenei Nr. 98.

880 5-ojo pėstininkų pulko vado raštas Karo muziejaus viršininkui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 211, l. 13.

Tačiau daugumai pulko karininkų, ypač vyresniųjų, tai nebuvo problema. Rugpjūčio 3 d. duomenimis, pulke net 42 karininkai ją mokėjo⁸⁸¹.

1940 m. rugpjūčio 8 d. buvo gautas Liaudies kariuomenės Agitacijos, propagandos ir spaudos skyriaus raštas „*Raudonųjų kampelių steigimo klausimu*“. Jame visiems politiniams vadovams buvo įsakyta savo dalyse iki rugpjūčio 13 d. įrengti raudonuosius kampelius. Kartu buvo suformuluoti konkretūs ir ganėtinai aukšti reikalavimai. Jie turėjo būti jaukūs ir skoningai įrengti tinkamuose kambariuose taip, kad kiekvienas kareivis ar puskarininkis čia galėtų praleisti savo laisvalaikį, ant jų sienų – pakabinti vadų portretai puošniuose rėmuose, stalai – uždengti geros medžiagos staltiesėmis ir visada tvarkingi. Raudonuosiuose kampeliuose rekomenduota padėti šachmatus, šaškes, domino, muzikos instrumentų: mandoliną, balalaiką, armoniką. Nors balalaika groti pulke niekas nemokėjo, tačiau ji turėjo tapti pulko sovietinimo simboliu. Patefoną ar radijo aparatą taip pat patarta pastatyti.

Prie rašto buvo pridėtas būtinų daiktų, kurie turėjo būti raudonajame kampelyje, sąrašas. Į jį buvo įtraukti laikraščiai ir žurnalai, šachmatai, šaškės, domino (du komplektai), radijo imtuvas arba garsiakalbis, spintelė kilnojamajai bibliotekai įrengti, stalas, kėdžių, rašalinė, popieriaus laiškams rašyti, šūkių, Europos žemėlapis⁸⁸². Visa tai būtų naudojama okupantų ideologijai skleisti.

Rugpjūčio 13 d. Lietuvos SSR delegacijai, formaliai Maskvoje įteisinusiai Lietuvos okupaciją, grįžtančiai iš Sovietų Sąjungos sostinės, sutikti skubiai buvo sudarytas karinis garbės dalinys iš 80 Penktojo pėstininkų pulko, 80 Antrojo pėstininkų pulko ir 40 1-ojo inžinerijos bataliono kareivių. Šio suvestinio dalinio vadu buvo paskirtas Antrojo pėstininkų pulko mjr. Jonas Gogė. Dalinys ir Antrojo pėstininkų pulko orkestras 20 val. buvo išrikiuoti Kauno geležinkelio stotyje, pasirengę iškilmingai sutikti grįžtančius delegatus⁸⁸³.

1940 m. rugpjūčio 15 d. pulko vadas, vykdydamas slaptą įsakymą, karo aerodromams ir orlaivių tūpimo aikštelėms statyti sudarė 100 karių darbo dalinį, o jo vadu paskyrė lt. B. Ramūną, būrių vadais – j. lt. V. Bložę ir j. lt. A. Godliauską. Būrys buvo visiškai sukomplektuotas, jam buvo skirta lauko virtuvė, virėjas, aprūpintas vežimais, arkliais, darbo įrankiais. Būrio nariams įsakyta pasiimti šautuvus, po 15 šovinių ir maisto daivinius 3 paroms. Visi sunkvežimiais buvo nuvežti į Balbieriškį ir ten perėjo sovietinės kariuomenės 12-ojo inžinerinio aerodromų statybos bataliono vado žinion⁸⁸⁴.

Rugpjūčio 26 d. II pėstininkų divizijos vadas Penktojo pėstininkų pulko vadiui įsakė tokiomis pat sąlygomis kaip ir anksčiau suformuoti aerodromų sta-

881 5-ojo pėstininkų pulko 1940-08-03 raštas Kariuomenės štabo III skyriui // Ten pat, b. 217, l. 162.

882 LCVA, f. 516, ap. 1, b. 572, l. 104.

883 Skubus, slaptas raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // LCVA, f. 510, ap. 1, b. 444, l. 10.

884 1940-08-15 įsakymas vykti darbovietėn // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 195, l. 114–115.

tybos komandą, kuri turėjo būti jungtinė, sudaryta iš 50 Penktojo pėstininkų pulko ir 50 Trečiojo artilerijos pulko karių. Penktajam pulkui įsakyta skirti komandai vadovauti karininką ir du puskarininkius. Buvo paskirtas lttn. K. Jonušas. Suformuota komanda rugpjūčio 28 d. automobiliais buvo nuvežta į Raižius⁸⁸⁵. Tačiau greitai buvo gautas naujas divizijos vado nurodymas 50 Trečiojo artilerijos pulko komandos karių pakeisti 50 Penktojo pėstininkų pulko karių ir rugsėjo 6 d. išsiųsti juos į aerodromo statybos darbus Karmėlavoje. Dėl pasikeitimo darbo įrankiais leista susitarti abiejų pulkų vadams⁸⁸⁶.

Nuo rugsėjo 2 d. einančio divizijos vado pareigas brg. gen. V. Karvelio ir divizijos politinio komisaro Kovalionoko įsakymu divizijos pulkuose, taip pat ir Penktajame, daugiau dėmesio skirta politiniam darbui: nustatyta, kad pirmadieniais, trečiadieniais ir šeštadieniais nuo 9 iki 10 val. turi vykti dalinių politinės informacijos valandėlės, antradieniais ir penktadieniais nuo 9 iki 11 val. – kuopų politinių vadovų paskaitos puskarininkiams ir politinių grupių vadų paskaitos kareiviams⁸⁸⁷. Kadriniai karininkai ir pulko vadovybė buvo nepatenkinti šiais sprendimais, nes politinis auklėjimas turėjo vykti kovinio rengimo sąskaita. Tačiau šio įsakymo vykdyti jau nebeteko.

Galbūt skaitytojui susidarė įspūdis, kad pulko sovietinimo ir naikinimo procesas vyko labai sklandžiai. Šiandien norėtusi parašyti daug ką atvirksčiai, tačiau, deja, autorius neturi kitos medžiagos, išskyrus tą, kuri čia pateikta. Archyvuose šaltiniuose ir memuarinėje literatūroje nepavyko rasti duomenų apie rimtesnį pulko karių pasipriešinimą sovietinei okupacijai, išskyrus smulkius nusižengimus, drausmės pažeidimus, gal vieną kitą atviresnį žodį. Tačiau jeigu tokių nepaminėtų faktų ir buvo, anksčiau ar vėliau apie juos sužinosime ir tai atsispindės pulko istorijoje.

Pulko likvidavimas

Performuojant Liaudies kariuomenę į 29-ąją šaulių teritorinį korpusą Penktasis ir Ketvirtasis pėstininkų pulkai buvo įtraukti į jo 262-ojo pulko sudėtį. Rugsėjo 1 d. 29-ojo šaulių teritorinio korpuso štabo įsakymu dėl korpuso suformavimo iki rugsėjo 5 d. turėjo būti suformuotos gurguolės, atrinkti vyresnieji ir jaunesnieji karininkai, paskirti politiniai vadovai. Sanitarijos ir veterinarijos tarnybas įsakyta suformuoti iki rugsėjo 6 d., arklius, pakinktus, autotransporto turtą, ginklus, inžinerijos, chemijos turtą – paskirstyti iki rugsėjo 9 d.⁸⁸⁸

885 Slaptas asmeninis II pėstininkų divizijos štabo viršininko 1940-08-26 raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui; 1940-08-27 įsakymas vykti darbo vieton // Ten pat, l. 121–122.

886 II pėstininkų divizijos štabo viršininko raštas 5-ojo pėstininkų pulko vadui // Ten pat, l. 132.

887 1940-09-02 įsakymas 184-ajai šaulių divizijai Nr. 2 // LCVA, f. 514, ap.1, b. 364, l. 133.

888 Slaptas 29-ojo šaulių teritorinio korpuso štabo 1940-09-01 raštas 262-ojo pulko vadui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 226, l. 67.

Rugsėjo 8 d. Krašto apsaugos ministerijos vyriausiosios likvidacinės komisijos pirmininkas div. gen. V. Vitkauskas pasirašė įsakymą Nr. 4 dėl Lietuvos liaudies kariuomenės likvidavimo. Įsakyme nurodyta išformuojamos Liaudies kariuomenės dalinius ir įstaigas pradėti likviduoti rugsėjo 15 d.⁸⁸⁹

Rugsėjo 8 d. pulko vadui plk. ltn. J. Listopadskiui, atvykusiam į korpuso štabą, žodžiu buvo įsakyta visas Penktojo pėstininkų pulko dalis su visu turtu iš karto perkelti į naują dislokacijos vietą, nors ten dar nebuvo įrengti sandėliai. Grįžęs į pulką, jis kartu su politiniu vadovu pasirašė ir išsiuntė divizijos vadui raštą, kuriame prašoma tarpininkauti, kad žodinis įsakymas būtų atšauktas arba patvirtintas raštu⁸⁹⁰. Tačiau įsakymas nebuvo atšauktas. Į Trakų ir Valkininkų rajonus buvo išsiųsti pulko kvartirjerai, kai kurie ūkio pareigūnai⁸⁹¹.

Rugsėjo 9 d. pulko vadas plk. ltn. J. Listopadskis, apibendrinamas atskirų įsakymų santraukas, išleido įsakymą dėl persikėlimo į naują dislokacijos rajoną. Į naują dislokacijos vietą pulkas turėjo vykti žygio tvarka, tai nebuvo taikoma tik turto pervežimui. 1-asis batalionas turėjo žygiuoti keliu Kaunas–Žiežmariai–Semeliškės–Trakai, pulko štabas, 2-asis batalionas ir kiti pulko likučiai – maršrutu Kaunas–Prienai–Alytus–Valkininkai.

Paliktus statyti aerodromo pulko padalinius ketinta perkelti į artimiausias SSRS kariuomenės dalis⁸⁹².

Turtą į naują rajoną planuota pervežti dviem etapais. Pirmajame etape turėjo būti pervežtas visas 2-ojo bataliono ir jo sandėliuose esantis pulko štabo, Ryšių kuopos, Ūkio būrio, Mokomosios kuopos, pulko ligoninės, kareivių bibliotekos, karininkų ir puskarininkų ramovių, gaisrininkų, maisto tiekėjo, Muzikantų komandos turtas ir pulko krautuvė. Visa tai rugsėjo 14 d. 8 val. buvo pradėta krauti į karinį traukinį Šančiuose, o visas 1-ojo bataliono, Minosvaidžių būrio, pulko izdo, ginklų ir technikos sandėliuose buvęs turtas ir pulko karininkų biblioteka – rugsėjo 15 d. 6 val. ryto⁸⁹³.

Pulkas kaip karinis vienetas buvo likviduotas 1940 m. spalio 27 d. 1940 m. gruodžio 31 d. Trakuose einantis pulko likvidacinės komisijos pirmininko pareigas raštvedys-buhalteris K. Barzdukas pasirašė „5-to pulko likvidacijos darbų aktą Nr. 2“ (žr. 5 priedą), kuris skelbė, kad „1940 m. gruodžio mėn. 31 dieną 24 valandą 5-to pėstininkų pulko likvidacijos darbai baigti“⁸⁹⁴.

889 KAM vyriausiosios likvidacinės komisijos pirmininko 1940-09-08 įsakymas Nr. 4 // LCVA, f. 509, ap. 1, b. 495, l. 71.

890 5-ojo pėstininkų pulko vado raštas 29-ojo šaulių teritorinio korpuso vadui ir II pėstininkų divizijos vadui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 195, l. 136.

891 162-ojo pėstininkų pulko vado raportas 184-osios šaulių divizijos ir 29-ojo šaulių teritorinio korpuso vadamams // Ten pat, l. 137.

892 Persikėlimui į naują dislokacijos rajoną įsakymas (atskirų įsakymų santrauka) // Ten pat, b. 194, l. 42.

893 Persikėlimo į naują dislokacijos rajoną įsakymas (duotų įsakymų santrauka) // Ten pat, l. 49.

894 5-to pulko likvidacijos darbų aktas Nr. 2 // Ten pat, b. 229, l. 2–3.

VIII. PULKO VADAI

Kpt. Kazys Škirpa⁸⁹⁵

(Atskirojo bataliono, Vilniaus bataliono, Penktojo pėstininkų pulko vadas nuo 1919 m. kovo 3 d. iki 1920 m. rugsėjo 23 d.)

Kazys Škirpa gimė 1895 m. vasario 16 d. Biržų apskrities Saločių valsčiaus Namajūnų kaime. 1907–1909 m. mokėsi Bauskės progimnazijoje, vėliau mokslus tęsė Mintaujos realinėje gimnazijoje. Ją baigęs, mokėsi Petrogrado komercijos institute. 1916 m. buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, baigė Peterhofo praporščikų mokyklą ir buvo paskirtas tarnauti į 20-ąjį Sibiro šaulių pulką, dislokuotą Omske. Iš pradžių tarnavo kuopos vadu, vėliau buvo paskirtas priešdujinės komandos viršininku, todėl 1917 m. Tomsko universitete baigė kovos su dujomis karininkų kursą. 1917 m. buvo pakeltas į paporučikius.

Žlugus Romanovų dinastijai, Rusijoje organizuojant lietuvių tautinius dalinius, buvo Lietuvių karių sąjungos įgaliotinis Kijeve, ją bolševikams 1918 m. likvidavus, dalyvavo Vyriausiojo lietuvių karių komiteto, Lietuvių tautos tarybos Rusijoje veikloje. 1918 m. sausio–vasario mėn. tarnavo Atskirajame Vitebsko lietuvių batalione. 1918 m. kovo mėn. atvyko į Lietuvą su Lietuvių tautos tarybos Rusijoje delegacija informuoti Lietuvos tarybos apie lietuvių karių organizavimą Rusijoje.

1918 m. gegužės mėn. Lietuvos tarybai pradėjus savanorių karių registraciją, pirmasis užsiregistravo savanoriu į Lietuvos kariuomenę. Vilniuje dirbo Lietuvos tarybos skundų komisijoje.

1918 m. lapkričio 23 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenę, buvo paskirtas dirbti į Apsaugos ministeriją, gruodžio 24 d. – Vilniaus miesto komendanto padėjėju, o nuo 1919 m. sausio 2 d. – eiti Vilniaus miesto komendanto pareigas. Vilnių užėmus Raudonajai armijai, sausio 9 d. buvo perkeltas į Kauno miesto komendanto padėjėjo pareigas. 1919 m. kovo 2 d. paskirtas Atskiro bataliono vadu, vėliau pavadintu Vilniaus batalionu, o jo pagrindu organizavus Penktąjį pėstininkų pulką, 1919 m. lapkričio 10 d. – į pulko vado pareigas, 1920 m. sausio 28 d. patvirtintas pulko vadu.

⁸⁹⁵ LCVA, f. 930, ap. 2Š, b. 154; Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 7, p. 315–316.

1919 m. spalio 18 d. K. Škirpai buvo suteiktas kapitono laipsnis. 1920 m. rugsėjo 23 d. atleistas iš pulko vado pareigų, pradėjo dirbti Steigiamajame Seime. 1920 m. rugsėjo 15 d. pakeltas į majorus. 1920 m. spalio 12 d., pavedus suformuoti Pirmąjį savanorių (Trylikąjį pėstininkų) pulką, paskirtas jo vadu. 1921 m. vasario 1 d. kaip Steigiamojo Seimo narys atleistas iš pareigų, vėl grįžo į darbą Steigiamajame Seime.

Steigiamajame Seime K. Škirpa dirbo Krašto apsaugos komisijoje. 1921 m. lapkričio 7 d. pasiūstas mokytis į Aukštojo technikos instituto Karo fakultetą Ciuriche, Šveicarijoje. 1922 m. spalio 13 d. baigė Aukštuosius karininkų kursus ir buvo pasiūstas tęsti mokslų į Belgijos karo akademiją Briuselyje. 1923 m. gegužės 18 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. Baigęs mokslus Briuselyje, 1925 m. lapkričio 26 d. paskirtas Aukštųjų karininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursų etatiniu lektoriumi, 1926 m. birželio 22 d. perkeltas tarnauti į Vyriausiąjį kariuomenės štabą II (Informacijų) skyriaus viršininku.

1926 m. birželio 22 d. paskirtas Vyriausiojo kariuomenės štabo viršininku. Prasidėjus 1926 m. gruodžio 17 d. perversmui, jam aktyviai pasipriešino, todėl gruodžio 24 d. iš pareigų buvo atleistas. 1927 m. sausio 29 d. paskirtas eiti ypatingųjų reikalų karininko prie krašto apsaugos ministro pareigas, o gegužės 20 d. komanduotas Užsienio reikalų ministerijos žinion. Dirbo Lietuvos pasiuntinybėje Berlyne Konsulinio skyriaus vedėju. 1928 m. vasario 16 d. pakeltas į pulkininkus, o kovo 13 d. paskirtas Lietuvos karo atašė Vokietijoje. 1937 m. birželio 30 d. išleistas į atsargą.

Prie Tautų Sąjungos Ženevoje įsteigus nuolatinę Lietuvos atstovybę, K. Škirpa buvo paskirtas šios atstovybės Lietuvos nepaprastuoju pasiuntiniu ir įgaliotuoju ministru. Nuo 1937 m. gruodžio mėn. pradėjo eiti Lietuvos nepaprastojo pasiuntinio ir įgaliotojo ministro pareigas Lenkijoje, nuo 1938 m. gruodžio mėn. – Vokietijoje, Šveicarijoje ir Vengrijoje. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, atsisakė paklusti okupantų sudarytai vyriausybei, todėl 1940 m. rugpjūčio 14 d. iš jo buvo atimta Lietuvos pilietybė, konfiskuotas turtas, jam uždrausta grįžti į tėvynę.

Pasilikęs Berlyne, tapo vienu iš LAF Berlyne steigėjų, sukilimo dėl Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo organizatorių. 1941 m. prasidėjus SSRS ir Vokietijos karui, buvo paskirtas Lietuvos laikinosios vyriausybės ministru pirmininku, tačiau nacių valdžios sulaukytas Berlyne į Lietuvą neatvyko. Gyvendamas Vokietijoje palaikė ryšius su Lietuvos antinacinio pasipriešinimo organizacijomis. 1944 m. birželio mėn. nacių suimtas ir išsiūstas į Bad Godesbergo politinių internautų stovyklą, 1945 m. vasario mėn. perkeltas į Šlios Eisenbergą Sudetuose. Pasibaigus II pasauliniam karui, JAV karinės administracijos evakuotas į Paryžių, 1946 m. vasario mėn. persikėlė į Airiją, dėstė rusų kalbą Dublino uni-

versitete. 1949 m. lapkričio mėn. emigravo į JAV, dirbo JAV Kongreso bibliotekoje Vašingtone, buvo VLIK bendradarbiu, 1957–1958 m. – VLIK komisijos pirmininku. Yra parašęs keletą knygų ir brošiūrų.

Mirė 1979 m. rugpjūčio 18 d. Vašingtone.

Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio, Vytauto Didžiojo 3-iojo laipsnio ordinais, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių, Lietuvos nepriklausomybės, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliais, Estijos Erelio kryžiaus 2-ojo ir 3-iojo laipsnio, Lenkijos Atgimimo 1-ojo laipsnio ordinais.

Žmona – Bronė Neniškaitė, sūnus – Kazys Kęstutis.

Krn. Antanas Zubrys⁸⁹⁶

(Laikiniai einantis pulko vado pareigas nuo 1920 m. rugsėjo 23 d. iki spalio 10 d.)

Anatanas Zubrys gimė 1883 m. spalio 23 d. Alytaus apskrities Simno valsčiaus Gluosninkų kaime. 1904 m. baigė Veiverių mokytojų seminariją. 1904–1906 m. mokytojo Pumpėnuose, vėliau – Kučiūnuose. 1910 m. baigė Vilniaus mokytojų institutą ir 1910–1914 m. mokytojo Ventspilyje, vėliau – Didžiuosiuose Lukuose (Velikije Luki). Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui buvo mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, tarnavo 112-ajame Uralo pulke. 1915 m. lapkričio mėn. baigė Odesos karo mokyklą, jam buvo suteiktas praporščiko laipsnis. 1915–1916 m. tarnavo jaunesniuju karininku 163-iajame pėstininkų atskirajame

pulke, vėliau – 165-ajame Lucko pėstininkų pulke, komendantu belaisvių stovykloje Čeliabinske. 1917 m. gruodžio mėn. pakeltas į poručikus.

1919 m. grįžo į Lietuvą ir vasario 1 d. buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas Antrojo pėstininkų pulko jaunesniuju karininku. 1919 m. liepos 10 d. paskirtas eiti bataliono vado pareigas. Su pulku dalyvavo kovose su raudonarmiečiais. 1919 m. lapkričio 6 d. perkeltas į Generalinį štabą, paskirtas Rikiuotės skyriaus Sudėties dalies viršininku. 1919 m. lapkričio 18 d. jam suteiktas kapitono laipsnis. 1920 m. rugpjūčio 1 d. paskirtas eiti I (Mobi-

⁸⁹⁶ LCVA, f. 930, ap. 2Z, b. 54; ap. 5, b. 3101; Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 8, p. 317–318; Birželio datos // <http://gintarinesvajone.lt/2012/06/04/birzelio-datos/> [žr. 2015-05-20].

lizacijos) skyriaus viršininko pareigas. 1920 m. birželio 13–liepos 16 d. kaip ekspertas dalyvavo Lietuvos taikos delegacijos darbe Maskvoje.

Nuo 1920 m. rugsėjo 23 iki spalio 10 d. laikinai ėjo Penktojo pėstininkų pulko vado pareigas. 1920 m. gruodžio 31 d. suteiktas majoro laipsnis. 1922 m. kovo 16 d. paskirtas eiti Generalinio štabo viršininko antrojo padėjėjo pareigas. 1922 m. spalio 17 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. Nuo 1924 m. sausio 1 d. iki 1925 m. rugsėjo 22 d. ėjo Generalinio štabo Administracijos valdybos viršininko pareigas. 1925 m. rugsėjo 22 d. paskirtas ypatingųjų reikalų karininku prie kariuomenės vado, 1926 m. sausio 1 d. – Tiekimų valdybos ūkių inspektoriumi. 1926 m. sausio 25 d. pakeltas į pulkininkus. 1926 m. birželio mėn. išrinktas į III Seimą. 1927 m. balandžio 13 d. paskirtas ypatingųjų reikalų karininku prie krašto apsaugos ministro, o balandžio 22 d. išleistas į atsargą. Išėjęs į atsargą ūkininkavo savo ūkyje Armališkių kaime.

Mirė 1951 m.

Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 4-ojo ir 5-ojo laipsnio, Vytauto Didžiojo 3-iojo laipsnio, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordinais, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu. Už tarnybą Rusijos kariuomenėje įvertintas Šv. Anos 3-iojo ir Šv. Stanislovo 3-iojo laipsnio ordinais.

Plk. lt. Mykolas Velykis⁸⁹⁷

(Nuo 1920 m. spalio 10 d. iki 1921 vasario 1 d. ėjo pulko vado pareigas)

Mykolas Velykis gimė 1884 m. lapkričio 17 d. Panevėžio apskrities Piniavos valsčiaus Linonių kaime. Baigęs liaudies mokyklą, 1902–1905 m. gyveno Irkutske, dirbo buhalterio padėjėju Užbaikalės geležinkelio vadovybėje. 1905 m. grįžęs į Vilnių įstojo į Vilniaus karo mokyklą ir 1908 m. ją baigė. Suteikęs paporučikio laipsnį, paskirtas tarnauti į 20-ąją šaulių pulką Suvalkuose. Ėjo bataliono adjutanto, Ryšių komandos viršininko pareigas. 1914 m. buvo perkeltas į 5-ąją šaulių brigadą ir paskirtas brigados ryšių viršininku. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui dalyvavo kovose su austrais ir vokiečiais. 1917 m. lapkričio 1 d. pakeltas

⁸⁹⁷ LCVA, f. 930, ap. 5, b. 3059, l. 36; f. 1446, ap. 1, b. 27, l. 7; Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 8, p. 214–215.

į štabskapitonus. Vėliau ėjo Minsko geležinkelio stoties komendanto padėjėjo pareigas, perkeltas į Vakarų fronto štabą, iki 1918 m. tarnavo karinių dalinių judėjimo vadovybėje. Demobilizuotas iš kariuomenės, 1918 m. birželio mėn. grįžo į Lietuvą, nuo spalio 21 d. dirbo Krašto apsaugos komisijos pirmininko padėjėju. Gruodžio 1 d. paskirtas Apsaugos ministerijos Rikiuotės skyriaus dalies viršininku, 1918 m. gruodžio 24 d. – eiti krašto apsaugos ministro pareigas, jas ėjo iki 1919 m. kovo 12 d. Atsistatydinus Ministrų Kabinetui, buvo paskirtas tarnauti į Generalinį štabą karininku ypatingiems pavedimams.

Nuo 1919 m. gegužės 29 d. iki spalio 7 d. ėjo Generalinio štabo viršininko pareigas. 1919 m. spalio 7 d. jam buvo suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis. 1919 m. spalio 13 d. buvo paskirtas tarnauti į Trečiąjį pėstininkų pulką, tačiau dėl sutrikusios sveikatos į jį nenuvyko. 1920 m. sausio 1 d. išleistas į atsargą.

Išleistas į atsargą, M. Velykis įsidarbino Žemės ūkio ministerijoje ypatingųjų reikalų valdininku. Pagerėjus sveikatai, 1920 m. rugsėjo 1 d. vėl buvo priimtas į karo tarnybą, paskirtas armijos inspektoriaus padėjėju rikiuotei, o spalio 10 d. – eiti 5-ojo pėstininkų pulko vado pareigas. Jas ėjo iki 1921 m. vasario 1 d., iki buvo paskirtas II pėstininkų divizijos vadu. 1922 m. rugsėjo 1 d. pakeltas į pulkininkus. Nuo 1923 m. rugsėjo 1 d. paskirtas kartu eiti ir Kauno įgulos viršininko pareigas. Buvo Karo mokslo draugijos valdybos narys, dėstė Karo mokykloje, Aukštuosiuose karininkų kursuose. 1926 m. birželio 1 d. patvirtintas II karo apygardos viršininku. 1927 m. sausio 25 d. iš karo apygardos viršininko pareigų atleistas. 1927 m. vasario 5 d. pakeltas į generolus leitenantus ir išleistas į atsargą.

Išjęs į atsargą nuo 1928 m. pradžios dirbo prekybos atstovu Amerikos ir Lietuvos akcinėje bendrovėje, vėliau iki 1934 m. – Ekonominės karių bendrovės direktoriumi. Kartu nuo 1929 m. buvo anglų bendrovės „Vikers Armstrong Ltd“, nuo 1934 m. – „Imperial Chemistry Ltd“ prekybos atstovas Lietuvoje. 1937 m. nusipirko likerio ir degtinės fabriką „Stumbras“ ir jam vadovavo. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą ir fabriką nacionalizavus, jame dirbo vyr. inžinieriumi. Vokiečių okupacijos metu fabriką atgavo ir jame dirbo. 1944 m. gruodžio 17 d. suimtas, kalintas Kaune, nuo 1946 m. birželio 29 d. – Vilniuje.

1946 m. vasario 5 d. SSRS NKVD Ypatingojo pasitarimo nuteistas 8 metams, išvežtas į lagerį Marijinske, Kemerovo sr. Sovietų saugumiečiams išsiaiškinti, kad 1943 m. pabaigoje vadovaujant gen. ltn. P. Kubiliūnui kartu su keliais kitais aukštais karininkais pasirašė kreipimąsi į vokiečių valdžią Lietuvoje dėl nacionalinės kariuomenės kūrimo, 1950 m. rugpjūčio mėn. atvežtas į kalėjimą Vilniuje, tardytas. 1951 m. gruodžio 11 d. LSSR Vilniaus sr. MGB karo tribunolo nuteistas 25 metams lagerio ir 5 metams tremties. Kalintas Karlage, Karagandos sr. Pritaikius amnestiją 1954 m. gruodžio 28 d. paleistas. 1955 m. sausio 20 d. grįžo į Lietuvą, tačiau po 4 dienų, t. y. sausio 24 d., mirė Vilniuje.

Palaidotas Aukštosios Panemunės kapinėse Kaune.

Apdovanotas Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu, Rusijos kariuomenėje – Šv. Anos 3-iojo ir 4-ojo laipsnio, Šv. Stanislovo 4-ojo laipsnio ordinais, Romanovų dinastijos 300 metų sukakties jubiliejiniu medaliu.

Žmona – Olga Gudko.

Kpt. Pranas Kaunas⁸⁹⁸

(Einantis pulko vado pareigas nuo 1921 m. vasario 1 d. iki vasario 18 d.)

Pranas Kaunas gimė 1891 m. liepos 12 d. Šakių apskrities Sintautų valsčiaus Balseliškių kaime. Mokėsi Seinų mokykloje, baigė municipaliteto kursus Švietimo skyriuje Sankt Peterburge, vėliau mokėsi Veiverių mokytojų seminarijoje, 1911 m. baigė pedagogikos mokslus Sankt Peterburge. Mokytojavo Rusijoje. Pirmojo pasaulinio karo metu mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, baigė Čiugujevo karo mokyklą. Dalyvavo kovose su vokiečiais.

1918 m. grįžo į Lietuvą, mokytojavo Šakių apskrityje. Surinkęs 33 savanorių būrį, 1918 m. gruodžio 16 d. įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę ir 1919 m. vasario

25 d. buvo paskirtas karininku į Antrąjį pėstininkų pulką, o balandžio 12 d. – Antrojo atsargos bataliono karių mokyklos viršininku.

1919 m. spalio 18 d. jam buvo suteiktas kapitono laipsnis. 1920 m. sausio 15 d. paskirtas Kauno įgulos pirmuoju adjutantu, Karininkų kursų viršininko padėjėju, 1920 m. rugpjūčio 20 d. – Penktojo pėstininkų pulko vado padėjėju. Iki 1920 m. gruodžio 1 d. dalyvavo Nepriklausomybės kovose su lenkais prie Seinų, Vievio, Utenos. Nuo 1921 m. vasario 1 d. ėjo pulko vado pareigas, vasario 18 d. paskirtas Mokomojo bataliono vadu. 1922 m. sausio 6 d. pakeltas į majorus.

1923 m. kovo 16 d. perkeltas tarnauti į Dešimtąjį pėstininkų pulką ir paskirtas eiti pulko vado pareigas. 1923 m. sausio 9–22 d. dalyvavo Klaipėdos išvadavime. 1923 m. spalio 23 d. baigė Aukštuosius karininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursus, paskirtas Septintojo pėstininkų pulko vadu. Pulku vadovauti pradėjo lapkričio 7 d.

⁸⁹⁸ LCVA, f. 930, ap. 2K, b. 83; ap. 5, b. 1219; Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 4, p. 182.

1924 m. kovo 1 d. perkeltas į Karo mokyklą paskyrus inspektoriumi, 1925 m. gegužės 15 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. 1926 m. spalio 1 d. paskirtas Karo mokyklos viršininku, 1928 m. kovo 13 d. – Biržų apskrities komendantu, tačiau dėl nesutarimų su Biržų apskrities viršininku 1933 m. birželio 12 d. perkeltas ir paskirtas Mažeikių apskrities, 1936 m. kovo 28 d. – Raseinių apskrities, 1938 m. birželio 25 d. – Panevėžio apskrities, 1939 m. spalio 19 d. – Vilniaus miesto karo komendantu.

1939 m. lapkričio 23 d. pakeltas į pulkininkus. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. liepos 15 d. išleistas į atsargą, o liepos 26 d. suimtas, kalintas Kaune. Kilus Vokietijos–SSRS karui, išlaisvintas. Karo pabaigoje pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. emigravo į Kanadą, apsigyveno Toronte. Organizavo Lietuvos kariuomenės atsargos karių sąjungą, buvo jos pirmininkas. Mirė 1954 m. balandžio 16 d. Toronte.

Apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ir Šaulių žvaigždės ordinais, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių, Lietuvos nepriklausomybės, Klaipėdos krašto išvadavimo sidabro ir Šaulių žvaigždės ordino medaliais, Latvijos Aizsargų nuopelnų kryžiumi.

Žmona – Emma Šneiderytė-Kaufmanienė, sūnus – Algirdas.

Plk. Itn. Vladas Juozas Rėklaitis⁸⁹⁹

(Einantis pulko vado pareigas nuo 1921 m. vasario 18 d. iki gegužės 29 d., pulko vadas nuo 1921 m. gegužės 29 d. iki 1925 m. spalio 26 d.)

Vladas Juozas Rėklaitis gimė 1888 m. sausio 18 d. Alytaus valsčiaus Daugirdėlių kaime. Baigė Marijampolės gimnaziją. Charkovo universitete studijavo farmaciją, 1905 m. jį baigęs buvo paskirtas provizoriaus padėjėju Jekaterinoslave, vėliau – Novgorode ir Maskvoje. 1910 m. pašauktas į Rusijos kariuomenę. 1911 m. baigė karo mokyklą, suteikus praporščiko laipsnį, išleistas į atsargą.

1914 m. prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui mobilizuotas į Rusijos kariuomenę, pasiūstas į Vakarų frontą. Iki 1917 m. dalyvavo kovose su Austrijos ir Vokietijos

⁸⁹⁹ LCVA, f. 930, ap. 8, b. 371, l. 75; Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 6, p. 250–251.

kariuomene, 3 kartus buvo sužeistas, 2 kartus kontūzintas. 1918 m. gegužės 5 d. demobilizuotas, suteikus štabskapitono laipsnį.

Grižęs į Lietuvą dirbo tėvų ūkyje. 1919 m. vasario 3 d. įstojo į Lietuvos kariuomenę, paskirtas į Pirmąjį pėstininkų pulką karininku, pavedus organizuoti naujokų šaukimą Marijampolės, Seinų ir Alytaus apskrityse. 1919 m. liepos 1 d. paskirtas Šakių miesto ir apskrities komendantu. 1919 m. lapkričio 18 d. suteiktas majoro laipsnis.

1920 m. sausio 19 d. perkeltas į Septintąjį pėstininkų pulką, paskirtas 3-iojo bataliono vadu. Nuo 1920 m. vasario 14 d. iki gruodžio 1 d. dalyvavo Nepriklausomybės kovose su lenkais, pasižymėjo 1920 m. lapkričio mėn. kautynėse su L. Želigovskio rinktine prie Širvintų. 1920 m. gruodžio 31 d. už pasižymėjimą mūšiuose pakeltas į pulkininkus leitenantus.

Nuo 1921 m. vasario 18 d. perkeltas į Penktąjį pėstininkų pulką ir paskirtas eiti pulko vado pareigas, gegužės 29 d. paskirtas pulko vadu. 1923 m. spalio 23 d. baigė Aukštuosius karininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursus. Atestuojant apibūdintas kaip gabus, labai iniciatyvus, tačiau kai kada per griežtas pulko vadas. 1925 m. spalio 30 d. perkeltas į KAM Ūkio ir finansų valdybą, paskirtas sąmatos referentu. Nuo 1926 m. sausio 1 d. paskirtas Aukštųjų karininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursų lektoriumi. 1927 m. rugpjūčio 1 d. pakeltas į pulkininkus. 1928 m. birželio 15 d. paskirtas KAM ypatingųjų reikalų karininku. 1929 m. vasario 10 d. išleistas į atsargą.

1931–1940 m. dirbo Ukmergės burmistru. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. liepos 12 d. suimtas, kalintas Ukmergėje. Šeima 1941 m. ištremta į Altajaus kraštą. Kilus Vokietijos–SSRS karui, išlaisvintas. 1944 m. kovo mėn. paskirtas Vietinės rinktinės Ukmergės apskrities komendantu. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. emigravo į JAV, gyveno Čikagoje.

Mirė 1952 m. balandžio 4 d. Čikagoje, palaidotas Šv. Kazimiero lietuvių kapinėse.

Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordinais, Lietuvos nepriklausomybės medaliu, ugniagesių „Artimui pagalbon“ 3-iojo laipsnio kryžiumi, „Jaunosios Lietuvos“ Trijų liepsnų 2-ojo laipsnio ordinu, Rusijos kariuomenėje – Šv. Stanislovo 2-ojo ir 3-iojo laipsnio, Šv. Anos 2-ojo ir 3-iojo laipsnio, Šv. Vladimiro 4-ojo laipsnio ordinais.

Žmona – Viktorija Mikuličaitė, dukterys – Izolda ir Gražina.

Mjr. Stasys Pundzevičius⁹⁰⁰

(Pulko vadas nuo 1925 m. spalio 26 d. iki 1927 m. kovo 12 d.)

Stasys Pundzevičius gimė 1893 m. rugsėjo 2 d. Rokiškio apskrities Skapiškio valsčiaus Laibiškių vienkiemyje. 1913 m. baigė Panevėžio realinę gimnaziją, buvo įstojęs į aukštąją mokyklą, tačiau dėl sveikatos ir lėšų stokos mokslus nutraukė. Nuo 1914 m. studijavo Kijevo komercijos institute. Nuo 1915 m. rugpjūčio dirbo Visos Rusijos žemietijų sąjungos raštininku Smolenske.

1916 m. mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. Baigusiam Orenburgo praporščikų mokyklą suteiktas praporščiko laipsnis, tarnavo įvairiuose pulkuose, dalyvavo Pirmojo pasaulinio karo kovose Šiaurės fronte.

1918 m. pateko į vokiečių nelaisvę, iš jos grįžo į Lietuvą.

1919 m. liepos 4 d. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas I brigados štabo rikiuotės adjutantu. 1919 m. lapkričio 18 d. suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. 1919–1920 m. dalyvavo Nepriklausomybės kovose su raudonarmiečiais, bermontininkais ir lenkais. 1921 m. balandžio 5 d. paskirtas IV pėstininkų divizijos štabo viršininku. 1921 m. birželio 25 d. pakeltas į kapitonus. 1922 m. sausio 30 d. baigė Aukštuosius karininkų kursus. 1922 m. lapkričio 30 d. paskirtas Generalinio štabo III (Operacijų) skyriaus viršininku. 1923 m. sausio mėn. dalyvavo Klaipėdos išvadavime.

1923 m. lapkričio 1 d. išsiųstas į Prahos karo akademiją Čekoslovakijoje. 1923 m. gruodžio 1 d. pakeltas į majorus. 1925 m. spalio 1 d. baigusiam Prahos karo akademiją suteiktos gen. štabo karininko teisės, o spalio 26 d. paskirtas Penktojo pėstininkų pulko vadu. 1926 m. vasario 16 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus.

1926–1927 m. Karo mokykloje dėstė karo taktiką, 1926 m. parašė knygą „Pėstininkų taktika“. 1927 m. kovo 12 d. paskirtas karo aviacijos viršininku. 1929 m. lapkričio 23 d. pakeltas į gen. štabo pulkininkus. 1934 m. gegužės 1 d. paskirtas II pėstininkų divizijos vadu ir Kauno įgulos viršininku, 1934 m. liepos 13 d. – III pėstininkų divizijos štabo viršininku, 1935 m. rugpjūčio 19 d. – I pėstininkų divizijos vadu ir Panevėžio įgulos viršininku. 1935 m. lapkričio

⁹⁰⁰ LCVA, F. 930, ap. 2Ž, b. 129; f. R-762, ap. 2, b. 703, l. 166-170; Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 6, p. 180; Zubreckas Alfonsas. Paskutinis kariuomenės štabo viršininkas // http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2005/10/19/atmi_02.html [žr. 2015-05-20].

22 d. pakeltas į generolus leitenantus, 1938 m. lapkričio 23 d. – į divizijos generolus. 1939 m. balandžio 4 d. paskirtas Kariuomenės štabo viršininku.

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą ir likviduojant Lietuvos kariuomenę, 1940 m. rugsėjo 2 d. paskirtas Raudonosios armijos 29-ojo šaulių teritorinio korpuso 179-osios šaulių divizijos vadu, tačiau 1940 m. gruodžio 11 d. iš kariuomenės dėl politinio neveiklumo atleistas. Kurį laiką mokytojavo Kauno IV vidurinėje mokykloje. Aktyviai dalyvavo pogrindinėje ir LAF veikloje, slapstėsi. Kilus Vokietijos–SSRS karui, buvo vienas iš Birželio sukilimo organizatorių ir vadovų. Nuo 1941 m. birželio 24 d. Krašto gynimo tarybos narys, Lietuvos laikinosios vyriausybės paskirtas Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vadu. 1941–1944 m. mokytojavo Kaune. 1944 m. su šeima pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. emigravo į JAV, gyveno Greit Neke, Niujorko valstijoje, dirbo sodininku.

Mirė 1980 m. spalio 20 d., palaidotas Šv. Karolio kapinėse Long Ailende, Niujorko valstijoje.

Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio, Vytauto Didžiojo 3-iojo laipsnio, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ir Šaulių žvaigždės ordinais, Klaipėdos išvadavimo sidabro medaliu, „Plieno sparnų“ garbės ženklų, Šaulių žvaigždės medaliu, ugniagesių „Artimui pagalbon“ 1-ojo laipsnio kryžiumi, Italijos Karūnos 3-iojo laipsnio, Čekoslovakijos Baltojo liūto 4-ojo laipsnio su kardais ordinais, Latvijos Trijų žvaigždžių 3-iojo laipsnio ordinu, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliu ir Aizsargų nuopelnų kryžiumi.

Žmona – Teofilija Ona Chmieliauskaitė, sūnus – Rimantas Kazimieras.

Plk. lt. Juozas Vidugiris⁹⁰¹

(Einantis pulko vado pareigas nuo 1927 m. kovo 15 d. iki gegužės 10 d., pulko vadas nuo 1927 m. gegužės 10 d. iki 1936 m. birželio 25 d.)

Juozas Vidugiris gimė 1892 m. balandžio 1 d. Panevėžio apskrities Subačiaus valsčiaus Palaukių kaime. 1912 m. baigė Panevėžio realinę mokyklą, studijavo Sankt Peterburgo technologijos instituto Chemijos skyriuje. 1915–1916 m. dirbo laikrodžių fabriko laboratorijose. Prasidėjus Pirmajam pasau-

901 LCVA, f. 930, ap. 5, b. 3013; Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 8, p. 231–232.

liniam karui mobilizuotas į Rusijos kariuomenę. 1917 m. vasario mėn. baigė Vladimiro karo mokyklą, suteikus praporščiko laipsnį, paskirtas tarnauti į artilerijos divizioną Lugoje, dalyvavo kovose Rumunijos fronte.

Grįžęs į Lietuvą 1919 m. kovo 29 d. mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę, paskirtas Panevėžio bataliono jaunesniuoju karininku, balandžio 15 d. – kuopos vadu. 1919 m. lapkričio 18 d. jam suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. 1919 m. lapkričio 1 d. paskirtas 1-ojo bataliono vadu. Už pasižymėjimą Nepriklausomybės kovose 1920 m. balandžio 21 d. pakeltas į kapitonus. 1921 m. rugsėjo mėn. paskirtas Ketvirtojo pėstininkų pulko vado padėjėju. 1922 m. sausio 30 d. baigė Aukštuosius karininkų kursus. 1923 m. gegužės 18 d. pakeltas į majorus, 1925 m. gegužės 15 d. – į pulkininkus leitenantus. 1925 m. liepos 14 d. perkeltas tarnauti į Septintąjį pėstininkų pulką, 1927 m. kovo 15 d. paskirtas eiti Penktojo pėstininkų pulko vado pareigas, o gegužės 10 d. patvirtintas pulko vadu. 1929 m. lapkričio 23 d. pakeltas į pulkininkus. 1930 m. birželio 19 d. baigė Aukštesniųjų kariuomenės viršininkų kursus. 1936 m. birželio 25 d. išleistas į atsargą.

Vokiečių okupacijos metais organizuojant Vietinę rinktinę, 1944 m. vasario 10 d. paskirtas Vietinės rinktinės Utenos apskrities komendantu. Antrosios sovietinės okupacijos pradžioje gyveno Šiauliuose svetima Povilo Palaukio pavarde, palaikė ryšius su partizanais.

Mirė 1947 m. lapkričio 6 d., palaidotas Šiauliuose, atkūrus nepriklausomybę perlaidotas Panevėžio rajono Palaukių kaimo kapinėse.

Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio, Vytauto Didžiojo 3-iojo laipsnio, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordinais, Lietuvos nepriklausomybės, Latvijos išsivadavimo karo 10-mečio medaliais.

Žmona – Marija Chreptavičiūtė-Balzerienė, podukra – Violeta.

Gen. št. plk. ltn. Stasys Raštikis

(Einantis pulko vado pareigas nuo 1933 m. rugsėjo 15 d. iki 1934 m. gegužės 1 d.)

Stasys Raštikis gimė 1896 m. rugsėjo 13 d. Kuršėnuose. Kilus Pirmajam pasauliniam karui, savanoriu įstojo į carinę kariuomenę, buvo paskirtas į 75-ąjį pėstininkų pulką, dislokuotą Varėnoje⁹⁰². 1915 m. vasarą išsiųstas mokytis į Tifliso (Tbilisio) karo mokyklą. Ją baigė labai gerai ir tarnauti pasirinko Kaukazo–Užkaukazės apygardą. Šiame rusų–turkų fronto ruože išbuvo iki karo pabaigos. 1917 m. spalį Rusijoje įvykus perversmui, pabėgo į Tiflisą ir su pirmąja grįžtan-

⁹⁰² Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 70.

čiųjų iš Užkaukazės grupe 1918 m. birželį grįžo į Vilnių⁹⁰³.

Užsiregistravęs savanoriu į būsimąją Lietuvos kariuomenę, išvyko pas tėvus, į Dūkštą, o po kiek laiko įstojo į Kauno kunigų seminariją⁹⁰⁴, vėliau – į Lietuvos kariuomenę ir buvo paskirtas į Atskirą batalioną. Dalyvavo kovose su raudonarmiečiais. Rugsėjo 27-osios naktį sužeistas pateko į nelaisvę. 20 mėnesių išbuvo Tulos belaisvių stovykloje ir Maskvos kalėjimuose.

Grįžęs iš nelaisvės buvo paskirtas į Penktąjį pėstininkų pulką karininku, o 1922 m. kovo 29 d. perkeltas į Generalinio štabo Žvalgybos skyrių⁹⁰⁵.

Pradėjęs tarnybą štabe, S. Raštikis nusprendė baigti gimnaziją. 1925 m. pavasarį, eksternu išlaikęs egzaminus, gavo brandos atestatą ir tais pačiais metais įstojo į Kauno universitetą⁹⁰⁶.

1926 m. gruodžio 17-ąją įvykus valstybės perversmui, S. Raštikis buvo paskirtas Vyriausiojo štabo 2-ojo, t. y. žvalgybos, skyriaus viršininku⁹⁰⁷ ir netrukus pakeltas į majorus.

Baigęs Kauno universitetą, 1930 m. pradžioje išvyko į Karo akademiją Vokietijoje⁹⁰⁸.

1932 m. birželio pradžioje, kai studijas baigęs grįžo į Lietuvą, buvo paskirtas stažuotis į Penktąjį pėstininkų pulką vado padėjėju ir kartu paliktas etatiniu Vytauto Didžiojo karininkų kursų lektoriumi⁹⁰⁹. 1932 m. lapkritį pakeltas į pulkininkus leitenantus⁹¹⁰. Baigęs stažuotis dar metus vadovavo Penktajam pėstininkų pulkui eidamas pulko vado pareigas⁹¹¹.

1934 m. vasarą paskirtas 3-iosios pėstininkų divizijos štabo viršininku⁹¹², žlugus birželio 7-osios gen. P. Kubiliūno vadovaujamam perversmui, – Vyriausiojo štabo valdybos viršininku⁹¹³.

903 Ten pat, p. 109.

904 Ten pat, p. 112–115.

905 1922 m. balandžio 24 d. įsakymas kariuomenei Nr. 98.

906 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 199.

907 1927 m. kovo 2 d. įsakymas kariuomenei Nr. 34.

908 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 233.

909 Naujas Generalinio štabo valdybos viršininkas // Kardas, 1934, Nr. 13, p. 251.

910 1932 m. lapkričio 24 d. įsakymas kariuomenei Nr. 82.

911 Ten pat.

912 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 287.

913 Ten pat, p. 299.

Tuo pat metu sunkiai susirgo Vyriausiojo štabo viršininkas gen. ltn. J. Jackus. S. Raštikiui teko laikinai eiti ir šias pareigas. Gen. J. Jackaus sveikatai negerėjant, 1934 m. rugsėjo 21 d. prezidentas A. Smetona plk. ltn. S. Raštikį paskyrė Vyriausiojo štabo viršininku. 1934 m. lapkričio 23 d. jam buvo suteiktas pulkininko laipsnis⁹¹⁴.

1938 m., sudarius kunigo dekaną Vlado Mirono vyriausybę, S. Raštikis buvo paskirtas krašto apsaugos ministru. 1939 m. kovo 23 d. Vokietija nuo Lietuvos atplėšė Klaipėdos kraštą. Per Lietuvą nusirito pasipiktinimo V. Mirono vyriausybę banga, ir ši buvo priversta atsistatydinti.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, S. Raštikiui primygtinai reikalaujant, rugsėjo 17 d. Lietuvoje buvo paskelbta ir sklandžiai atlikta dalinė mobilizacija. Maskvoje prasidėjus deryboms dėl Vilniaus ir Vilniaus srities, kaip Lietuvos delegacijos nariui S. Raštikiui teko jose dalyvauti. Derybų rezultatas – Vilnius ir gerokai apkarpyta Vilniaus sritis atiteko Lietuvai, tačiau Alytuje, Prienuose, Gaižiūnuose ir Naujojoje Vilnioje įsikūrė svetimos kariuomenės dalys. Prasidėjusi valdžios krizė baigėsi J. Černiaus vyriausybės atsistatydinimu. A. Smetona ministrų kabinetą suformuoti pavedė A. Merkiui. Buvo stengiamasi, kad naująją vyriausybę sudarytų vien tautininkai. S. Raštikis šiam sumanymui nepritarė⁹¹⁵. Prasidėjus nesutarimams su ministru pirmininku ir prezidentu, S. Raštikis krašto apsaugos ministrui įteikė atsistatydinimo raštą. 1940 m. balandžio 23 d. prezidentas S. Raštikį oficialiai atleido iš kariuomenės vado pareigų, tačiau suteikė divizijos generolo laipsnį⁹¹⁶.

Kariuomenėje prasidėjus neramumams, komplikuojantis santykiams su Sovietų Sąjunga, Lietuvos vadovybė nutarė S. Raštikį grąžinti į kariuomenę. Birželio 7 d. jis buvo paskirtas Vytauto Didžiojo aukštosios karo mokyklos viršininku⁹¹⁷.

Sovietų Sąjungai įteikus Lietuvai ultimatumą, S. Raštikiui pavesta sudaryti naują vyriausybę, tačiau jo kandidatūra Maskvai buvo nepriimtina.

Darbas Aukštojoje karininkų mokykloje nutrūko. Brg. gen. F. Baltušis-Žemaitis, tada ejęs kariuomenės vado pareigas, pavedė S. Raštikiui iš rusų kalbos į lietuvių kalbą išversti Raudonosios armijos statutus. S. Raštikis buvo paskirtas į kuriamą Vilniaus pėstininkų mokyklą, tačiau ten neišvyko, nes buvo komandiruotas į 29-ojo šaulių teritorinio korpuso štabą. Div. gen. V. Vitkauskas jį paskyrė Krašto apsaugos ministerijos Vyriausiosios likvidacinės komisijos pirmininko pavaduotoju pirmininko teisėmis⁹¹⁸.

914 Ten pat, p. 341–342.

915 Merkelis A. Antanas Smetona, p. 560.

916 1940 m. balandžio 22 d. įsakymas kariuomenei Nr. 39 ir 1940 m. balandžio 23 d. įsakymas Nr. 40.

917 1940 m. birželio 7 d. įsakymas kariuomenei Nr. 55.

918 Liauška V. Katastrofa // Laikas ir įvykiai, 1990, Nr. 7, p. 12.

Likvidavus Lietuvos kariuomenę, 1940 m. pabaigoje S. Raštikis buvo išleistas į atsargą. Kovo 19-osios naktį jis kartu su keliais kitais bėgliais sėkmingai perėjo budriai saugomą sieną į Vokietiją⁹¹⁹. 1941 m. birželio 22 d., prasidėjus Vokietijos ir SSRS karui, Kaune Lietuvos aktyvistų frontui paskelbus Lietuvos laikinosios vyriausybės sudėtį, S. Raštikis buvo paskirtas krašto apsaugos ministru. Birželio 27 d. jis atskrido į Kauną⁹²⁰.

Vokiečiams paleidus Laikinąją vyriausybę, S. Raštikis įsidarbino neetatiniu raštinės darbuotoju Vytauto Didžiojo karo muziejuje⁹²¹.

1944 m. vasarą jis su žmona pasitraukė į Vokietiją. Apsistojo Regensburge, įsidarbino gamykloje. 1946 m. gegužės pradžioje lietuvių pabėgėliai buvo perkelti į Šeinfeldo stovyklą. 1949 m. gegužę jie išvyko į Jungtines Amerikos Valstijas. Įsidarbino Hertvelio fabrike darbininku, aktyviai dalyvavo lietuvių organizacijų veikloje, rašė lietuvių spaudai⁹²².

1951 m. S. Raštikis pradėjo dirbti rusų kalbos mokytoju aviacijos karių kursose Sirakūzų universitete⁹²³. 1953 m. įsidarbino Kalifornijoje, Monterėjaus kariuomenės svetimų kalbų mokykloje, Rusų kalbos skyriuje⁹²⁴. 1968 m. liepos 31 d., būdamas 72 metų, išėjo į pensiją.

Mirė 1985 m. gegužės 3 d. 1993 m. lapkričio 22 d. div. gen. Stasio Raštikio ir jo žmonos palaikai buvo parvežti į Lietuvą ir perlaidoti Kaune, Petrašiūnų kapinėse.

Apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio, Vytauto Didžiojo 2-ojo laipsnio, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3-iojo laipsnio ordinais, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių ir Lietuvos nepriklausomybės medaliais, Šaulių žvaigždės ordinu, skautų „Geležinio Vilko“, „Jaunosios Lietuvos“ Trijų liepsnų 1-ojo laipsnio ordinais, Klaipėdos išvadavimo sidabro ir bronzos, Šaulių žvaigždės medaliais, ugniagesių „Artimui pagalbon“ 1-ojo laipsnio kryžiumi, Ginkluotosioms krašto apsaugos pajėgoms remti organizacijų sąjungos Sidabro kardu, Anglijos karaliaus Georgo VI karūnavimo medaliu, Estijos Erelio kryžiaus 1-ojo laipsnio ordinu, Latvijos Trijų žvaigždžių 1-ojo laipsnio ordinu, Aizsargų nuopelnų kryžiumi, Latvijos išivadavimo karo 10-mečio ir Gynybos sąjungos medaliais, Lenkijos Atgimimo 1-ojo laipsnio ordinu, Prancūzijos Garbės legiono 2-ojo laipsnio ordinu, Suomijos nacionalinės gvardijos sidabro kryžiumi, Švedijos Vazos 2-ojo laipsnio ir Kalavijo 5-ojo laipsnio ordinais⁹²⁵.

Žmona – Elena Marija Smetonaitė, dukros – Laimutė Julija, Meilutė Marija ir Aldona Joana.

919 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 2, p. 133.

920 Ten pat, p. 175–177.

921 Ten pat, p. 383.

922 Ten pat, p. 610.

923 Ten pat, p. 659.

924 Raštikis S. Įvykiai ir žmonės, t. 3, p. 497.

925 Raštikis S. Kovose dėl Lietuvos, t. 1, p. 536, 538.

Gen. št. plk. Albinas Čepauskas (nuo 1939 m. – Čepas)⁹²⁶

(Pulko vadas nuo 1936 m. birželio 25 d. iki 1940 m. birželio 25 d.)

Albinas Čepauskas gimė 1898 m. gruodžio 8 d. Šiaulių apskrities Užvenčio valsčiaus Minupių kaime. 1915 m. baigė Šiaulių berniukų gimnazijos 4 klases, o po metų mokytojų kursus Kaune. Juos baigęs, iki 1918 m. gruodžio dirbo liaudies mokytoju Užvenčio miestelyje ir Gelučių kaime.

1918 m. gruodžio 8 d. savanoriu įstojo į Lietuvos kariuomenės formuojamą Pirmąjį pėstininkų pulką. 1919 m. sausio mėn. įstojo į Karo mokyklą ir liepos 6 d., ją baigęs ir gavęs karūžo laipsnį, grįžo į Pirmąjį pėstininkų pulką. Su pulku dalyvavo visose kovo-

se su raudonarmiečiais, bermontininkais ir lenkais.

1923 m. gegužės 22 d. suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. 1925 m. baigė Aukštųjų karininkų kursų Bendrąjį skyrių, po to tarnavo pulko štabo adjutantu, mokomosios kuopos vadu. 1926 m. vasario mėn. jam buvo suteiktas kapitono laipsnis. 1927 m. lapkričio mėn. toliau tarnauti perkeltas į Septintąjį pėstininkų pulką, paskirtas kuopos vadu. 1929 m. gruodžio mėn. 12 d. perkeltas į Kauno komendantūrą, paskirtas Karo policijos mokyklos viršininku. 1930 m. lapkričio 23 d. jam suteiktas majoro laipsnis.

1931 m. baigė Aukštesniųjų karininkų kursus, po to metus stažavosi įvairiuose kariuomenės daliniuose. 1934 m. gegužės mėn. baigė Vytauto Didžiojo karininkų kursų Gen. štabo skyrių ir buvo paskirtas Generalinio štabo valdybos Mobilizacijos skyriaus viršininku. 1934 m. rugpjūčio 1 d. perkeltas į Karo mokyklą, ėjo bataliono vado, mokyklos inspektoriaus ir laikinai mokyklos viršininko pareigas. 1934 m. rugsėjo 11 d. suteiktas gen. št. pulkininko leitenanto laipsnis. 1935 m. komandiruotas į Maskvą ir Charkovą susipažinti su karių mokymu SSRS karo mokyklose. 1936 m. birželio 25 d. paskirtas Penktojo pėstininkų pulko vadu. 1936 m. gruodžio 31 d. suteiktas gen. št. pulkininko laipsnis.

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, nuo 1940 m. birželio 25 d. iki liepos 27 d. dirbo krašto apsaugos viceministru. Likviduojant Lietuvos kariuomenę, 1940 m. rugsėjo 1 d. paskirtas Raudonosios armijos 29-ojo šaulių teritorinio korpuso 179-osios šaulių divizijos 234-ojo šaulių pulko vadu, 1940 m. gruodžio

⁹²⁶ LCVA, f. 930, ap. 5, b. 407; Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 2, p. 275–276.

13 d. – 179-osios šaulių divizijos vadu. Karo metu dėstė Maskvos karo akademijoje, nuo 1945 m. – Kauno kūno kultūros instituto Karinėje katedroje, vėliau buvo Lietuvos žemės ūkio akademijos Karinio parengimo katedros viršininkas.

Mirė 1963 m. liepos 17 d. Palangoje.

Apdovanotas II rūšies Vyčio Kryžiaus 1-ojo laipsnio ordinu, Vytauto Didžiojo 4-ojo laipsnio ordinu, Lietuvos nepriklausomybės medaliu, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu.

Žmona – Marija Zelma Jurašaitė, sūnus – Narimantas Albinas, duktė – Rūta Marija.

Plk. ltn. Juozas Listopadskis⁹²⁷

(Pulko vadas nuo 1940 m. birželio 27 d. iki pulko likvidavimo 1940 m.)

Juozas Listopadskis gimė 1899 m. rugsėjo 27 d. Marijampolės apskrities Antanavo valsčiaus Griešių kaime. 1919 m. įstojo į Lietuvos kariuomenę, tačiau dėl ligos iš jos buvo paleistas. 1920 m. baigęs Marijampolės realinės gimnazijos 5 klases, įstojo į Karo mokyklą. 1921 m. gruodžio mėn. ją baigė. Suteikęs leitenanto laipsnį, paskirtas tarnauti į Trečiąjį pėstininkų pulką jaunesniuju karininku. 1925 m. baigęs fizinio lavinimo kursus prie Aukštųjų karininkų didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto kursų buvo paskirtas ir pulko sporto vadovu. 1925–1926 m. žaisdamas futbolo komandoje tapo Lietuvos čempionu. 1926 m. vasario 16 d. pakeltas į vyr. leitenantus. 1926 m. rugsėjo mėn. perkeltas tarnauti į Pirmąjį pėstininkų pulką, paskirtas 1-osios sunkiųjų kulkosvaidžių kuopos vadu.

1928 m. pavasarį išlaikęs brandos egzaminus Ukmergės gimnazijoje, įstojo į Lietuvos universiteto Teisių fakultetą. 1929 m. lapkričio 23 d. pakeltas į kapitonus. 1934 m. gegužės mėn. baigęs Vytauto Didžiojo karininkų kursų Generalinio štabo skyrių paskirtas III pėstininkų divizijos štabo II skyriaus viršininku. 1934 m. rugsėjo 6 d. pakeltas į generalinio štabo majorus. 1939 m.

⁹²⁷ LCVA, f. 930, ap. 8, b. 743, l. 157–158; Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 5, p. 84.

vasario 15 d. perkeltas į Šeštąjį pėstininkų pulką Plungėje, paskirtas bataliono vadu. 1939 m. gegužės 4 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus ir su batalionu perkeltas į Telšius.

1940 m. kovo 1 d. paskirtas Karo mokyklos bataliono vadu, o birželio 27 d. Penktojo pėstininkų pulko vadu. Likviduojant Lietuvos kariuomenę, 1940 m. rugsėjo 2 d. paskirtas Raudonosios armijos 29-ojo šaulių teritorinio korpuso 184-osios šaulių divizijos 262-ojo šaulių pulko vadu. 1941 m. birželio 11 d. iš pulko komandiruotas į Frunzės karo akademiją Maskvoje. 1941 m. lapkričio 26 d. paskirtas Taškento karo akademijos dėstytoju. 1944 m. rugpjūčio 4 d. paskirtas 50-osios lietuviškosios pėstininkų atsargos divizijos, dislokuotos Jarcevo rajone, prie Maskvos, štabo viršininku. 1945 m. kovo 16 d. perkeltas 16-osios lietuviškosios divizijos, tuo metu kovojusios Vainiuodės rajone, Latvijoje, vado pavaduotoju. 1945 m. rugsėjo mėn. iš divizijos buvo paleistas ir paskirtas Kauno universiteto Karinės katedros viršininku, vėliau dirbo vyr. dėstytoju, nuo 1951 m. – Žemės ūkio akademijos Karinės katedros vyr. dėstytoju. 1956 m. išleistas į dimisiją.

Mirė 1971 m. birželio 9 d. Kaune, palaidotas Petrašiūnų kapinėse.

Apdovanotas Vytauto Didžiojo 5-ojo laipsnio ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio ordinais, Lietuvos nepriklausomybės medaliu.

Žmona – Birutė Kačergytė, sūnūs – Algimantas, Manigirdas Konstantinas ir Valdis Praneiškus, duktė – Neringa Elena.

IX. IŠVADOS

Penktojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko istorijos pradžia skiriasi nuo kitų pėstininkų pulkų istorijos. Jo užuomazga – Atskiras batalionas, pradėtas formuoti kaip išvaduotos Lietuvos būsimos sostinės Vilniaus karo komendantūros batalionas. Dėl šios priežasties 1919 m. birželio mėn. jis buvo pavadintas Vilniaus batalionu. Pirmosiomis bataliono kūrimo dienomis į jį buvo telkiami vadinamieji Vilniaus savanoriai, t. y. kariai, įstoję į Lietuvos kariuomenę iš Vilniaus ir iš jo apylinkių.

Kadangi batalioną iš pradžių sudarė kariai, skirti Kauno miesto ir apskrities karo komendantūros, kurį laiką dalinys glaudžiai bendradarbiavo su Kauno komendantūra, vyko pasikeitimas karininkais ir pan. Bataliono formavimo pradžioje kilo daug aprūpinimo problemų, tačiau ginklais jis buvo aprūpintas palyginti gerai, nes jau 1919 m. kovo 12 d. bataliono vadas krn. K. Škirpa griežtai uždraudė kariams supirkinėti juos iš vokiečių, kas kitose formuojamose dalyse buvo įprasta.

Batalionas sparčiai augo ir jau kovo 31 d. Atskiros brigados sudėtyje išžygiavo į Žaslių frontą kovoti su raudonarmiečiais ir pabandyti atsiimti Vilnių. Pirmosios kautynės su raudonarmiečiais parodė, kad batalionas yra gana sutelkta kovinė jėga, tačiau kartu atsiskleidė ir trūkumai – tai, kad su kareiviais buvo dirbama nepakankamai, nes kritišku metu keletas jų dezertyravo.

Po pirmųjų kautynių trumpai pailsėjęs kareivinėse Kaune, jis užėmė lenkų fronto Čiobiškio–Vievio–Semeliškių–Jiezno barą. Tuo metu batalionui teko veltis į pozicinį karą, nuolat vykdavo smulkūs susidūrimai.

Liepos 30 d. kariuomenės vadovybė įsakė batalionui palikti bare su lenkais kovoti vieną kuopą, o likusiems kariams vykti į bolševikų frontą Dusetų rajone. Batalionas aktyviai dalyvavo kovose su raudonarmiečiais, iki jie buvo išstumti už Dauguvos. Frontui su raudonarmiečiais tapus poziciniu, dalinys buvo gražintas į lenkų frontą ir rugsėjo 22 d. vėl užėmė barą nuo Jiezno iki Čiobiškio. Kadangi tuo metu atkaklesnių kovų su lenkais nevyko, spalio 12 d. batalionas, karinės vadovybės nurodymu palikęs su lenkais kovoti vieną kuopą, išvyko į bermontininkų frontą. Kovų su bermontininkais metu jis išaugo ir lapkričio mėn. buvo performuotas į Penktąjį pėstininkų pulką. Pulko kariai pasižymėjo kovose su bermontininkais, ir jų pastangos buvo aukštai įvertintos. Net 21 pulko karys už nuopelnus kovoje su bermontininkais buvo apdovanotas Vyčio Kryžiumi.

Ištūmus bermontininkus iš Lietuvos, pulkas perėmė sienos su Vokietija apsaugą. Saugantis sieną pulkas buvo baigtas galutinai formuoti. 1920 m. vasario mėn. pulkui buvo suteiktas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio vardas.

1920 m. liepos 12 d. pasirašius taikos sutartį su Sovietų Rusija, Lietuvos karinė vadovybė visą dėmesį skyrė pietinių teritorijų užėmimui. Liepos 15 d. pulkui

buvo įsakyta vykti į Vilnių, tačiau už Vievio karių traukinį užpuolė prasiveržusios pro raudonarmiečių frontą lenkų brigados kariai. Po atkaklios kovos pulko kariai lenkus nugalėjo – įvykdė kariuomenės vadovybės įsakymą.

Paskutinėmis rugpjūčio dienomis pulkas buvo permestas į Suvalkų frontą kautis su lenkais. Nuo rugsėjo 2 d. iki spalio pradžios jam teko dalyvauti sunkiose kovose su gausesnėmis lenkų pajėgomis Seinų rajone. Šiose kovose pulkas, kaip ir kiti Lietuvos kariuomenės daliniai šiame fronte, patyrė skaudžių nuostolių. Nors dėl padarytų klaidų pulko vadas K. Škirpa buvo atleistas iš pareigų, iš dalies šie skaudūs padariniai buvo nulemti ir Lietuvos karinės vadovybės veiksmų. Ji tinkamai neįvertino priešo politinių ir strateginių tikslų ir galimų veiklos metodų. Karinė vadovybė daugiausia dėmesio skyrė Gardinui, kurį siekta užimti, o Pietų Suvalkijoje turimas pajėgas išskleidė po visą frontą, todėl jos negalėjo atlaikyti lenkų spaudimo. Šios klaidos vėliau Lietuvos kariuomenei brangiai kainavo.

Spalio pabaigoje pulkui, vadovaujamam plk. ltn. Mykolo Velykio, vėl teko dalyvauti aršiose kovose – dabar jau su gen. L. Želigovskio vadovaujamais lenkų „maištininkais“, kol gerokai susilpnėjęs dalinys lapkričio pradžioje buvo perkeltas į divizijos rezervą. Taigi pulkas, dalyvaudamas kovose su visais Lietuvos priešais, gindamas Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę, ėmė svarų indėlį ir savo karių kraujo kaina padėjo išsaugoti atkurtą Lietuvos valstybę.

1920 m. gruodžio 1 d. pulkas perėmė demarkacijos linijos tarp Lietuvos ir Lenkijos apsaugą nuo Giedraičių iki Latvijos sienos. Iš esmės tai irgi buvo karas, bet tik kitomis priemonėmis. Lenkai nuolat organizavo provokacijas, užpuolė sargybinius, neutraliojoje zonoje tarp abiejų pusių vyko partizaninis karas. Tačiau demarkacijos liniją saugojo tik vienas pulko batalionas, todėl visi kiti jo padaliniai jau galėjo daugiau dėmesio skirti karių rengimui ir mokymui.

1921 m. balandžio mėn. pulkas buvo atitrauktas nuo demarkacijos linijos, dislokuotas Kulvos apylinkėse, rugsėjo mėn. perkeltas į Panevėžio rajoną, o 1922 m. birželį dislokuotas Kaune, Aukštojoje Panemunėje. 1923 m. sausio mėn. vėl teko stiprinti demarkacijos linijos apsaugą ir taip padėti atremti lenkų puolimą Aukštadvario rajone.

Taikos metais pulkas buvo dislokuotas Kaune. Jo karių veikla ir buitis šiuo laikotarpiu beveik niekuo nesiskyrė nuo kitų pėstininkų pulkų kasdienės rutinos. Gal tik reikėtų pažymėti, kad pulke buvo nuolat jaučiamas karininkų ir kareivių stygius, dėl to kartais ne taip sklandžiai vyko kareivių mokymo ir lavinimo darbas. Kadangi pulkas buvo dislokuotas Kaune, kur kas daugiau nei kiti pėstininkų pulkai sulaukdavo įvairių svečių vizitų, dažniau vykdavo įvairūs patikrinimai, pulko kariams tekdavo dalyvauti oficialiuose iškilminguose renginiuose.

Puikų pasirengimą kariai pademonstravo prasidėjus Antrajam pasauliniam

karui ir 1939 m. rugsėjo 17 d. paskelbus dalinę mobilizaciją. Pulkas, nors ir kamuojamas įvairių problemų, mobilizaciją atliko nustatytu laiku ir buvo pasirengęs vykdyti gautas užduotis, kad ir savo kareivinių teritorijose.

1939 m. spalį su SSRS pasirašius Vilniaus ir dalies Vilniaus srities grąžinimo Lietuvai sutartį, pulko 2-asis batalionas buvo įtrauktas į Vilniaus rinktinės sudėtį ir dalyvavo užimant SSRS perduotą Vilniaus krašto dalį.

1940 m. birželio 15 d. prasidėjus sovietinei okupacijai, pulkas pakluso tuometės Lietuvos vadovybės įsakymui nesipriešinti, nors jo kariai į patį okupacijos faktą reagavo nepalankiai. Pulke, nors ir pasyviomis formomis, ėmė reikštis nepritarimas: pablogėjo drausmė, padaugėjo kareivių savavaliavimo atvejų, kareiviai prarado motyvaciją mokytis ir kt. Tačiau aktyvaus pasipriešinimo atvejų nebuvo užfiksuota.

Likviduojant Lietuvos kariuomenę visų pulkų likimas buvo panašus. Penktasis ir Ketvirtasis pėstininkų pulkai buvo įtraukti į Raudonosios armijos 29-ojo šaulių teritorinio korpuso 262-ojo pulko sudėtį. Penktasis pėstininkų pulkas kaip karinis vienetas buvo likviduotas 1940 m. spalio 27 d.

SUMMARY

Grand duke of Lithuania Kęstutis 5th infantry regiment

A state and armed forces... These two concepts are inseparable just like the history of a state and armed forces. The history of the military covers the history of separate military units, thus making the whole of the military history. This monograph, from the series *The History of the Lithuanian Armed Forces*, is dedicated to the history of the 5th Infantry Regiment, an interwar military unit of the Lithuanian Armed Forces.

The beginning of the history of the Grand Duke of Lithuania Kęstutis 5th Infantry Regiment is different from the history of other infantry regiments. The origin of the Regiment, initially called the Separate Regiment, goes back to the times when it was formed as the future commandant's headquarters of the battalion liberated from Bolshevik Vilnius, the capital of Lithuania. Due to this reason, in June 1919, it was renamed Vilnius Battalion. During the first days of its establishment, the Battalion recruited the so-called Vilnius volunteers, i.e. the soldiers who joined the Lithuanian Armed Forces in Vilnius, including the outskirts, prior to the Russian occupation at the end of 1918.

As the Battalion grew rapidly, already on 31 March 1919 in a composition of the Separate Regiment it marched to Žasliai front to fight against the Red Army with the aim to get back Vilnius. The first fights proved that the Battalion was a rather concentrated military force; however, it lacked discipline as some servicemen deserted it at a critical moment.

After a little rest at the barracks in Kaunas, the Battalion captured a stretch in front of the Polish Armed Forces that sought to annex the swathe of the Lithuanian territory Čiobiškis–Vievis–Semeliškės–Jieznas. As constant minor collisions dominated, the Battalion had to deal with positional warfare.

On July 30, the command of the Lithuanian Armed Forces ordered the Battalion to deploy one company in the area to fight the Polish troops and move to the Bolshevik front in Dusetos district. Active fights took place till the Bolsheviks were dislodged to the other bank of the river Dauguva. When the front became positional, the Battalion was redeployed to the Polish front and on September 22 recaptured the area from Jieznas to Čiobiškis. Since the fights ceased, on October 12, the Battalion was sent to the Bermontian front with one company remaining to withstand Polish attack. The Bermontians were formed by Germans and included Russian refugees and German servicemen who aimed to retain Latvia and Lithuania under German influence. During the fights with Bermontians, the Battalion expanded and in November it was reformed to the 5th Infantry Regiment. Its servicemen distinguished themselves and even 21 of

them were awarded the Cross of Vytis, the highest military award.

When the Bermontians were pushed out from Lithuania, the Regiment took over the German border guard. At that time, the Regiment's formation was finalized and in February 1920 it was named after Grand Duke of Lithuania Kęstutis.

The peace treaty signed by Lithuania and the Soviet Russia on 12 July 1920 directed Lithuanian military authorities' focus to capturing southern territories. On July 15, the Regiment was ordered to go to Vilnius and at the end of August it was redeployed to Suvalkai front against Poles. From September 2 to the beginning of October, the Regiment took part in fierce fights with much greater Polish troops in Seinai region. During the fights, the Regiment, just like other units of the Lithuanian Armed Forces, suffered from dramatic loss. At the end of October, the 5th Infantry Regiment had to face fierce fights with the Polish "rebels" led by General Lucjan Żeligowski. The "rebels" allegedly disobeyed the orders of the Polish military authorities and attacked Lithuania all by themselves.

Thus, by confronting the enemies and making the supreme sacrifice of its soldiers, the Regiment made a great contribution to defending and maintaining the freedom and independence of Lithuania.

On 1 December 1920, the Regiment took control of the demarcation line from Giedraičiai to the Latvian boarder between the Lithuanian and Polish Armed Forces led by General Lucjan Żeligowski. Essentially, it was a war as well, however, fought by other means. Polish soldiers performed constant provocations and attacked guards leading to guerrilla warfare between both sides in the neutral zone; however, as the demarcation line was guarded by only one battalion in rotation, the Regiment could focus on military training and education.

In April 1921, the Regiment was withdrawn from the demarcation line and deployed in the surroundings of Kulva. In September, it was transferred to Panevėžys district and in June 1922 redeployed to Aukštoji Panemunė in Kaunas. In January 1923, the demarcation line had to be strengthened once again due to the Polish attack in Aukštadvaris region.

The Regiment spent peacetime in Kaunas. The history of the Regiment of this period was no exceptional, except for permanent lack of officers and soldiers that aggravated educational and training activities. Due to its deployment in Kaunas, the Regiment received more guests and controlling officers' visits; therefore, the servicemen of the Regiment had to attend official events quite frequently.

Excellent physical preparation of servicemen was demonstrated when the Second World War started and partial mobilization was announced on 17 September 1939. Even facing various problems, the Regiment performed mobilization at the set time and was ready to march and carry out assigned tasks;

however, it never left the territory of the barracks.

In October 1939, when Lithuania and USSR signed an agreement on returning Vilnius and a part of Vilnius region to Lithuania, the 2nd Battalion of the Regiment was annexed to Vilnius Detachment and took part in capturing a part of Vilnius region returned by the USSR.

When the Soviet occupation began on 15 June 1940, the Regiment followed the order of the then Lithuanian government not to resist it even though the servicemen of the Regiment reacted negatively to the occupation. The forms of passive resistance emerged in the Regiment, i.e. the lack of discipline, increased cases of servicemen arbitrariness, lost interest in military subjects, etc. Nevertheless, more serious cases of resistance except for discipline problems were not recorded.

When the Lithuanian Armed Forces were eliminated, the destiny of the Regiment was similar to that of other regiments. The 5th and 4th Infantry Regiments were attached to the 262nd Regiment of the 29th Territorial Riflemen Corps of the Red Army. As a military unit, the Regiment was liquidated on 27 October 1940.

PRIEDAI

1 priedas

Atskiram batalionui

Įsakymas Nr. 1.

1919 m. kovo 5 d.

§ 1

Apsaugos ministerijos įsakymu Nr. 41 š. m. kovo 2 d. esu paskirtas laikinai Atskiro bataliono vadu ir man pavesta jo organizavimas.

§ 2

Buvusius Kauno miesto komendantūros žinioje gusarų eskadroną, 5-ą ir 6-ą pėstininkų kuopas laikyti nuo šios dienos perėjusius mano žinion. 5-ą ir 6-ą kuopas vadinti pirmąja ir antrąja Atskiro bataliono kuopomis. Kuopų ir eskadrono vadams įsakau iki kovo 9 d. pristatyti sąrašus žmonių, arklių ir kito turto skelbimo įsakymais.

§ 3

Atvykusius iš Kauno miesto komendantūros kar. Pranculį Joną priskirti prie bataliono, o kar. Jackevičių Praną prie 2-ojo gusarų eskadrono nuo š. m. kovo 2 d.

§ 4

2-ojo gusarų eskadrono kar. Kazį Tallat-Kelpšą skiriu pavesto man bataliono adjutantui nuo š. m. kovo 2 d. Jam įsakau tuojau pradėti tvarkyti bataliono raštinę, užvesti reikalingas knygas, užvesti antspaudus ir kt.

§ 5

2-o gusarų eskadrono kar. Jackevičių Praną skiriu Ūkio vedėju, vald. Pilkaušką išdininku. Kar. Joną Pranculį skiriu kulkosvaidžių komandos vadu. Jam įsakau tuojau imtis komandos formavimo.

Atskiro bataliono vadas

kar. K. Škirpa

Penktojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko karių, dingusių be žinios mūšių metu nuo 1920 m. rugsėjo 2 iki 30 d., skaičius⁹²⁸

Dingimo be žinios data	Dingusių karių skaičius
Rugsėjo 2	4
Rugsėjo 5	40
Rugsėjo 7	15
Rugsėjo 8	5
Rugsėjo 9	16
Rugsėjo 22	103
Rugsėjo 29	1
Rugsėjo 30	2

⁹²⁸ Lentelė sudaryta vadovaujantis įsakymais Penktajam pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 5, l. 383, 384, 385, 389, 390, 393, 395.

Penktojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulko karių, savavališkai pasižalinusių mūšių metu nuo 1920 m. rugsėjo 2 iki spalio 30 d., skaičius⁹²⁹

Savavališko pasižalinimo data	Savavališkai pasižalinusių karių skaičius
Rugsėjo 2	5
Rugsėjo 5	1
Rugsėjo 8	11
Rugsėjo 24	2
Rugsėjo 27	7
Rugsėjo 28	1
Rugsėjo 31	1
Spalio 4	3
Spalio 5	3
Spalio 7	1
Spalio 9	5
Spalio 12	4
Spalio 14	2
Spalio 16	18
Spalio 18	15
Spalio 20	8
Spalio 21	12
Spalio 22	5
Spalio 23	2
Spalio 25	66
Spalio 28	12
Spalio 30	5

929 Lentelė sudaryta vadovaujantis įsakymais Penktajam pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkui // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 5, l. 410, 411, 415, 470, 475, 493, 494, 525.

Penktojo pėstininkų pulko karininkų 1936 m. gegužės mėn. gautas atlyginimas (litais)⁹³⁰

Eil. nr.	Pavardė, vardas	Pareigos	Atlyginimas	Butpinigiai	Iš viso	Atskaičiuota mokesčių
1	Plk. Vidugiris Juozas	pulko vadas	1225	85	1310	312,45
2	Plk. ltn. Čepauskas Albinas	l. e. pulko vado pareigas	1075	125	1200	228,35
3	Plk. ltn. Vanagas Vladas	ūkio viršininkas	925	125	1050	178,80
4	Kunigas Abraitis Vincas	karo kapelionas	895	75	970	220,45
5	Kpt. Aleksandravičius Jonas	adjutantas	700	90	790	124,70
6	Ltn. Lukauskas Jonas	II adjutantas	600	55	655	137
7	Kpt. Šlekys Petras	buhalteris	700	90	790	124,70
8	Kpt. Kontrimas Ignas	iždininkas	700	90	790	124,70
9	J. ltn. Budrevičius Juozas	maisto tiekėjas	465	60	525	74,10
10	Gyd. Kenstavičius Leonas	vyr. sanitarijos karininkas	965	125	1090	185,60
11	J. ltn. Švelnys Vytautas	ginklininkas	465	60	525	74,10
12	Mjr. Tapulionis Jonas	1-ojo bataliono vadas	820	105	925	155,50
13	Kpt. Draugelis Andrius	1-osios kuopos vadas	700	90	790	124,70
14	Ltn. Palujanskas Jurgis	1-osios kuopos vyr. karininkas	515	70	585	84,55
15	J. ltn. Lukša Leonardas	1-osios kuopos jaun. karininkas	425	50	475	93,60
16	Kpt. Keželis Kostas	2-osios kuopos vadas	700	90	790	124,70
17	J. ltn. Smolenskis Juozas	2-osios kuopos jaun. karininkas	283,20	33,33	316,53	55,15
18	Kpt. Ogilvis Bruno	3-iosios kuopos vadas	700	90	790	124,70
19	Ltn. Keturakis Bronius	3-iosios kuopos vyr. karininkas	515	70	585	111,40
20	J. ltn. Račkauskas Ignas	3-iosios kuopos jaun. karininkas	425	60	485	67,45

⁹³⁰ Lentelė sudaryta remiantis 5-o pėstininkų D. L. K. Keštučio pulko karininkų ir jų vietoje civilių tarnautojų gaunamų algų ir priedų 1936 m. gegužės mėn. 1 d. sąrašu // LCVA, f. 518, ap. 1, b. 149, l. 63.

21	Kpt. Tamulevičius Antanas	1-osios kulkosvaidžių kuopos vadas	700	90	790	124,70
22	J. ltn. Aniuolauskas Stasys	1-osios kulk. kuopos vyr. karininkas	465	60	525	74,10
23	J. ltn. Balčiūnas Bronius	1-osios kulk. kuopos jaun. karininkas	465	50	515	102,60
24	J. ltn. Danaitis Antanas	1-osios kulk. kuopos jaun. karininkas	283,20	33,33	316,53	55,15
25	J. ltn. Juodaitis Vytautas	1-osios kulk. kuopos jaun. karininkas	283,20	33,33	316,53	55,15
26	Kpt. Racka Antanas	Mokomosios kuopos vadas	700	90	790	124,70
27	Ltn. Klemka Adolfas	Mokomosios kuopos vyr. karininkas	515	70	585	84,55
28	J. ltn. Palubinskas Stasys	Mokomosios kuopos jaun. karininkas	425	50	475	93,60
29	J. ltn. Ališauskas Augutis	Mokomosios kuopos jaun. karininkas	283,20	22,33	316,53	55,15
30	Kpt. Matulevičius Tadas	Raštininkų kuopos vadas	700	90	790	170,50
31	J. ltn. Vasiliauskas Medardas	Raštininkų kuopos vyr. karininkas	465	60	535	75,50
32	J. ltn. Rapšys Kazys	Ūkio būrio vadas	465	60	535	75,50
33	Civ. tarn. Valeika Florijonas	kapelmeisteris	497,50	70	567,50	82,05

II. Pinigų sritis.

1. Liko nesutvarkytos Pulko Teismo išlaidos Lt.62,85, nes bylos nebaigtos-neaišku iš ko ieškoti.
  2. Neišaiškinta kas turi apmokėti Ekonominės Karių bendrovės sąskaitas už prekes II-ro bataliono karių krautuvei 1032,69 Lt.sumai.
  3. Neišaikintas kaltininkas, kuris turėtų užmokėti už pražūdytą per 1939m.mob.pil.Kucevičiaus kumelę vertės Lt.250.
- Visi šie, §4, liečią dokumentai susiūti į bylas. Tos bylos ir turto bei medžiagos knygos sudėtos į dėžę, kuri užrakinama, užplombuojama ir perduodama 262-am Šaulių pulkui.
- Priedas: Nr.2 - sąrašas bylų ir knygų.

5§.

Skolos-nuostoliai ir neapmokėtos sąskaitos.

I. Pulko skolos ir nuostoliai.

1. Pulko skolų nuostolių IV-VII knygoje yra įrašytų įsiteisėjusių skolų nuostolių, kurie ieškotini iš kaltininkų 11717 Lt. 16 ct.sumai.
2. Dar liko Lt.841,01 neišieškotų išskaitų, kurios buvo uždėtos Valstybės Kontrolės 1936m.raštu Nr.Nr.166, 1938m. Nr.2264 ir 429.
3. Neišreikalauta iš rangovo Vl.Brandenburgo Viešųjų Darbų Fondui 178 litai.

II. Pulku skolingi.

1. Buvęs II.PD politvadovas Bortkevičius neatsiskaitė iš avanso, duoto skolinamuoju dokumentu Nr.222, per buv. Ūkio būrio vadą ltn.Kukučionį, Lt.224,30.
2. 262-as Šaulių pulkas negražino avansą duotą skolinamuoju dokumentu Nr.321 Karo Butų Valdybos atstov. Žiurkevičiui remonto ir statybos reikalams Lt.2000.

III. Pulko neapmokėtos sąskaitos.

Kadangi, minėti IIp.asmens negražino avansų, pulkas pritrūko pinigų apmokėti įvairių sumų sąskaitoms Lt.1871,59 ir gražinti ekonominių sumų likučiams Lt.156,73 - iš viso liko neapmokėta 2028 132 cent.

Priedas: Nr.3. - skolų nuostolių sąrašai, Nr.4. - neišieškotų išskaitų sąrašai, Nr.5 - apmokėtinų sąskaitų sąrašai.

Visi 5-me § suminėti dokumentai ir knygos paliekami 262-ro Šaulių pulko leitenanto B A R Z D U K O žinioje, kuris įpareigojama perduoti Finansų Liaudies Komisarariatui toliau vykdyti.

6§.

Pulką pradedant likviduoti buvo šie pareigūnai:

1. Pulko vadas gen.št.pulk.LISTOPADSKIS,
2. Ūkių viršininkas kapitonas OGILVIS,
3. Įždininkas kapitonas KONTRIMAS Ignas,
4. Adjutantas kapitonas TRUŠKAUSKAS Juozas,
5. Raštvedys-bugalteris - ltn.BARZDUKAS Kazys,
6. Ginklius leitenantas SKIRMANTAS Vytautas,
7. Teismo sekretorius leitenantas KALIBATAS Alfonsas.
8. Maisto tiekėjas leitenantas RAČKUS Ignas.

7§.

Šio akto parašyti penki egzemplioriai, kurios gauna:

1. buv.5 pėst.pulko vadas..... 1 egz.
2. buv.5 pėst.pulko ūkių viršininkas..... 1 egz.
3. buv.5 pėst.pulko raštvedys-bugalteris..... 1 egz.
4. 262-ro Šaulių pulko vado padėjėjas ūkių srity..... 1 egz.
5. Priedama prie nesutvarkytų dokumentų, surašytų 4§.. 1 egz.

Leitenantas
Raštvedys - bugalteris,
E.Likv.Komisijos Pirmininko p.

1.

5-to PĖSTININKŲ PULKO LIKVIDACIJOS DARBŲ

A K T A S. nr. 2

1940 metų gruodžio mėn. 31 diena, T r a k a i.

Kš, buvęs 5-to pėstininkų pulko raštvedys-bugalteris leitenantas B A R Z D U K A S Kazys, visiems 5-to pėstininkų pulko likvidacijos komisijos nariams išvykus į naujas paskirimo vietas, remdamasis 29 ŠT. Korpuso įsakymu Nr. 41 ir C-3 telefonograma 72 nr., pasaukiant 5-to pėstininkų pulko likvidacijos darbų aktą.

1§.

1940m. gruodžio mėn. 31 dieną 24 valandą 5-to pėstininkų pulko likvidacijos darbai skaitomi baigti.

2§.

Likvidacijos darbai nespėta galūtinai užbaigti taip, kaip reikalauja Ū-1 ir Ū-2 nuostatai ir Buv. K.A.M. Vyr. Likv. kom. pirmininko ir 29-to ŠT. Korpusui įsakymai.

Priedas: Nr. 1 - paaiškinimas.

3§.

P a d a r y t a:

1. Šeštos išlaidų pinigines apyskaitos 1940 metų.
2. Ekonominių sumų apyskaita 1940 metų.
3. Mobilizacinė apyskaita \$11 str. 1.
4. Maisto apyskaita 1940m.
5. Kūro apyskaita 1940 metų.
6. Sutvarkytos Pulko Teismo 1920-1940m. bylos.
7. Subalansuota 1940m. Klasifikacijos knyga, kur visų sąskaitų-samatinių, įvairių sumų ir ekonominių sumų-likučių nėra. Subalansuota 1940m. Ūkio žurnalas, kur pajamų neliko; išlaidų neliko, tik liko išduotų avansų sąskaitoj neatsiskaitytų avansų Lt. 2224,30.
8. Išduotam avansui 1939m. 4,5% Vilniaus paskolos lakštams pirkti apyskaita.
9. Transporto išlaidų apyskaita.
10. 1940m. pajamų apyskaita.
11. Sutvarkyti visų metų neslapti archyviniai dokumentai ir knygos.
12. Sutvarkytos slaptos visų metų bylos, kurios pagal sąrašą 1114 nr. 1940m. XII, 3d. jau perduotos Vidaus Reikalų Liaudies Komisariato Archyvo skyriui.
13. Visas pulko turtas perduotas: dalis 262-am Šaulių pulkui, ~~ochianis~~ išlaidų orderiais, dalis buv. Kariuomenės Intendantūros sandėlin ir CENTR. ART. SANDELIN Šančiuose.

Punktuos 1 - 7 surašytos apyskaitos ir knygos paliekamos 262-ro Šaulių pulko leitenanto B A R Z D U K O žinioje, o 8 - 11 punktuos - 262-ro Šaulių pulko puskarininkio J O V A I Š O S Kazio žinioje. Juodu įpareigoti, kas yra palikta jų žinioj, perduoti atitinkamiems Komisariatams, kurios nurodo 29 ŠT. Korpusui įsak. Nr. 41 §5.

4§.

N e p a d a r y t a.

I. Turto sritis.

1. Turto dokumentacija nesutvarkyta: pagal orderius dalis turto iš knygų nenurašyta; dalis orderių 262-ro Šaulių pulko patvirtinta, dalis ne.
2. Turto ir medžiagos knygos nesubalansuotos.
3. N e n u s t a t y t a:
  - a. kiek padaryta nuostolių per 1939m. mobilizaciją,
  - b. kiek padaryta nuostolių per 1939. XII. 29. Varėnos kareivinių gaisrą,
  - c. kiek padaryta nuostolių per persikėlimą į naują dislokacijos vietą,
  - d. kiek padaryta nuostolių kitokiais atsitikimais.
4. Dėl nuostolių nutarimų nepadaryta.
5. Nepadaryta pašaro apyskaita 1940 metų.

SANTRUMPOS

- ap. – aprašas
b. – byla
Bn. – batalionas
brg. gen. – brigados generolas
div. gen. – divizijos generolas
D.L.K. – Didysis Lietuvos kunigaikštis
f. – fondas
gen. – generolas
gen. mjr. – generolas majoras
G. Š. – Generalinis štabas
gen. št. – generalinio štabo
j. ltn. – jaunesnysis leitenantas
j. psk. – jaunesnysis puskarininkis
k. – kaimas
KAM – Krašto apsaugos ministerija
Kp. – kuopa
kpt. – kapitonas
krn. – karininkas
kun. – kunigas
l. – lapas
LAF – Lietuvos aktyvistų frontas
LAPKp – Lengvųjų artilerijos pabūklų kuopa
LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas
LLK – Lietuvos liaudies kariuomenė
LSLDP – Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų partija
ltn. – leitenantas
LVS – Lietuvos valstiečių sąjunga
MGB – Valstybės saugumo ministerija (Министерство государственной безопасности)
mjr. – majoras
NKVD – Vidaus reikalų liaudies komisariatas (Народный комисариат внутренних дел)
p. – puslapis
PD – pėstininkų divizija
PP, pp – pėstininkų pulkas
plk. – pulkininkas
plk. ltn. – pulkininkas leitenantas
psk. – puskarininkis

RA – Raudonoji armija
SSRS (CCCP) – Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga
SSR – Sovietų Socialistinė Respublika
Š. D. – šaulių divizija
št. – štabo
ŠTK – Šaulių teritorinis korpusas
Vyr. štabas – Vyriausiasis štabas
VLIK – Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas
vrš. – viršila

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai

- Lietuvos centrinio valstybės archyvo fondai:
f. 384 – Krašto apsaugos ministerija
f. 509 – Pirmoji pėstininkų divizija
f. 518 – Penktasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pėstininkų pulkas
f. 929 – Kariuomenės štabas
Įsakymai kariuomenei. 1918–1940 m.

Periodiniai leidiniai

- Karys (1920–1940)
Kardas (1925–1940)
Karo archyvas (1925–1940)
Mūsų žinynas (1921–1940)

Monografijos ir kiti leidiniai

- Ališauskas Kazys. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920. 1 t. Chicago, 1972, 490 p.
Jankauskas Vidmantas. Nepriklausomos Lietuvos generolai. V.: Dailės akademija, 1998, 279 p.
Lesčius Vytautas. Lietuvos kariuomenė 1918–1920.V.: Leidybos centras, 1998.
Lesčius Vytautas. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920. V., 2004, 498 p.
Lietuvos krašto apsaugos ministrai ir kariuomenės vadai. 2 t. V., 2008, 447 p.
Surgailis Gintautas. Lietuvos kariuomenės vadai. V.: Mintis, 1992, 192 p.
Statkus Vytenis. Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m. Chicago, 1986, 1040 p.

Straipsniai

- Budėtojas. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko laikraštėlis, Nr. 1, 1934, 14 p.
Butkus Stasys. 5-asis pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Kęstučio

pulkas (1919-III-2–1921-I-1) // Karo archyvas, t. 1, Kaunas, 1925, p. 140–160.
Daina Jurgis. Iš pamiršto dienyno // Karys, 1939, Nr. 9, p. 284–286.
Daina Jurgis. 5 pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko sukaktuvės // Karys, 1934, Nr. 5, p. 89–92.
Kuzmickas Vytautas. Pučiamųjų orkestrai Birštone 1924–1939 m. // <http://kvitrina.com/puciamuju-orkestrai-birstone-1924-1939-m-i/>
Kęstutėnų pulkui XX metų // Karys, 1939, Nr. 9, p. 276–286.
Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953, t. 1–8.
5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas 1919–1934. K., 1934, 96 p.
5 pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio pulkas // Kario priedas, 1928, Nr. 27, 24 p.
5 pėstininkų pulko 19-tosios šventės proga // Kardas, 1938, Nr. 6, p. 136.
Raštikis Stasys. 5-asis D. L. K. Kęstučio pėstininkų pulkas // Kardas, 1997, Nr. 7–8, p. 9.
Škirpa Kazys. 5 pėstininkų DLK Kęstučio pulko kovos ties Seiniais 1920 metais // Karys, 1971, Nr. 3, p. 74–80; Nr. 4, p. 109–116; Nr. 5, p. 155–163; Nr. 6, p. 198–200; Nr. 7, p. 219–225; Nr. 8, p. 253–260.
Vareikis Vyngantas. 1923 m. Klaipėdos krašto sukilimo kontroversijos // http://briai.ku.lt/downloads/AHUK_09/09_023-053_Vareikis.pdf

Memuaristika

Listopadskis Juozas. Laisvės ir vergijos metai. V.: Mintis, 1993, 200 p.
Raštikis Stasys. Kovose dėl Lietuvos. Kario atsiminimai. 1 d. Los Angeles: Lietuvių dienos, 1956, 704 p.
Raštikis Stasys. Įvykiai ir žmonės. Iš mano užrašų. 3 t. Čikaga: Akademinės skautijos leidykla, 1972, 616 p.
Raštikis Stasys. Lietuvos likimo keliais. Iš mano užrašų. 4 t. Čikaga: Akademinės skautijos leidykla, 1982, 780 p.
Petraitis Jonas. Laisvę ginant. 2 t. V.: Vaga, 1953, 308 p.
Škirpa Kazys. 5-jo pėstininkų D. L. K. Kęstučio pulko pirmąsias dienas prisimenant // Savanoris, K., 1929, p. 102–107.

PAVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

- Abraitis Vincas – 69, 70, 71, 106, 116, 125, 126, 130, 131, 135, 141, 142, 154, 157, 160, 168, 196, 228
Adamkavičius Edvardas – 59, 175, 176, 177, 188, 189, 190, 194
Albauskas Artūras – 175
Aleksna Feliksas – 154
Aleksandravičius Jonas – 228
Alimas Povilas – 165
Ališauskas Augustas – 229
Ališauskas Kazys – 8, 17, 19, 20, 40, 41, 42, 179, 181, 190, 234
Alyta Kazys – 59
Ambrazas Kazys – 14
Ancevičius Vacius – 60
Andriuškevičius Vytautas – 164, 165
Aniuolauskas Stasys – 167, 229
Arnbergeris Folkas (Folk Arnberger) – 59
Augaitis Pranas – 148, 153

B

- Bačinskas Bronius – 157, 165
Bačkus Juozas – 164
Bagdavičius Vytautas – 37, 53, 54, 56, 67, 69, 70, 72, 81, 83, 84, 86, 105, 106, 119
Bakšys Karolis – 60
Balceris Leonas – 138
Balčiūnas Bronius – 190, 229
Balsys Juozas – 60
Baltušis-Žemaitis Feliksas – 197, 214
Bandziulis V. – 126
Baniukaitis Jonas – 20
Barauskas Jonas – 187
Bardauskas Edmundas – 31
Barkauskas – 177
Bartkevičius Liudas – 67, 116

Bartuška Vincas – 129, 130, 131
Barzda-Bradauskas Juozas – 178
Barzdukas Kazys – 201, 230, 231
Bastionas Gustavas – 175
Belevas – 189
Beliajevas Aleksandras – 68, 75, 110, 119
Berentas Gentoras – 175
Birutavičius Stasys – 166
Biržvilks Martinas – 175
Bistras Leonas – 136
Bitinaitis Bronius – 157, 1
Bystram Cyprian – 84, 85, 86
Bytautas Jonas – 24
Bložė Vladas – 199
Bogušis Kostas – 75
Bortkevičius – 231
Bortkevičius Aleksandras – 14, 53
Bortkevičius Liudas – 13, 16
Bosas Antanas – 54
Brakauskas Židoras – 63
Branderburgas Vl. – 231
Brandis C. – 54
Brenelis Richardas – 175
Brusokas Jurgis – 60, 129, 135, 155
Bruzdeilinas Vilius – 149
Budraitis Pranas – 149, 153
Budreckas Pranas – 138
Budrevičius Juozas – 228
Budrys Antanas – 154
Budrys Jonas – 154
Bugailiškis F. – 106
Bulak-Bulachovičius Stanislovas – 151
Bulota Antanas – 15
Burakovas Andrius – 154
Buršteinas Tuchumas – 30
Butkus Jurgis – 17
Butkus Stasys – 8, 19, 20, 21, 25, 28, 32, 33, 35, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44,
48, 49, 50, 55, 58, 60, 69, 72, 82, 83, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 95, 96, 97, 98,
99, 102, 103, 234

C

Chaleckas Suleimanas – 129, 130, 139, 149
Chmieliauskaitė Teofilija Ona – 211
Chomskis Romanas – 154
Chreptavičiūtė-Balzerienė Marija – 212
Cinkus – 130

Č

Čaplikas Julius – 164, 172
Černiauskas Stasys – 54
Černius Jonas – 173
Čepauskas (Čepas) Albinas – 172, 173, 174, 178, 192, 194, 216, 225
Čiurlionis Jonas – 214

D

Daina Jurgis – 12, 16, 26, 48, 49, 53, 60, 73, 75, 235
Damaševičius Antanas – 166
Danaitis Antanas – 229
Danielius Jurgis – 20
Daugėla Felicijonas – 75
Dauknys Mykolas – 29
Daukša Jonas – 165
Daunora Konstantinas – 14
Daunoravičius Pranas – 75
Delkus Mykolas – 158
Diršė Antanas – 14, 16
Dowli – 52
Draugelis Andrius – 196, 228
Drazdauskas Juozas – 60, 116, 129
Dumčius Juozas – 154
Dūda Bronius – 154

E

Eidukevičius – 54
Eimontas Jonas – 30

Eljesevičius Joselis – 171
Elpernas Chaimas Šmuolis – 12, 13
Endziulaitis Vacys – 138
Engelis Maksas – 175
Engmanas Alfredas – 13, 29
Engelmanas Teodoras – 29

F

Folkas Arnbergeris (Folk Arnberger) – 59

G

Gaberis Herbertas – 175
Gabrėnas Petras – 32, 53, 60, 79, 87, 88, 95, 103
Gailius Albinas – 126
Gaižauskas Iliodoras – 141
Galvydis-Bykauskas Jonas – 102, 104
Garbaliauskas Leonardas – 27, 53, 59, 61, 72, 92, 116, 119, 120, 122, 123,
126, 131
Gardeikis Evaldas – 175
Gaudešius Jonas – 142
Gedvila – 182
Geidrikas Karolis – 16, 152
Gerdvilis Steponas – 60
Giedraitis – 28
Giedraitis Balys – 154, 159
Giedrys Viktoras – 170
Girčys Juozas – 60
Girštautas Vladas – 13
Glovackis (Grigaliūnas-Glovackis) Vincas – 26, 78, 79, 82, 88, 90
Godliauskas Aleksandras – 199
Gogė Jonas – 199
Goleka Juozas – 154
Granickas Pranas – 154
Grebliauskas Pranas – 147, 152, 159
Grigaitis Bonifacas – 75
Grigaliūnas Petras – 135, 142
Grigas Pranas – 26, 51, 53, 54

Grinius Kazys – 153
Gruodis Povilas – 54
Gudaitis Andrius – 38, 41, 54
Gudjonis Valteris – 175
Gudko Olga – 207
Gumbinas Petras – 164, 165
Gužaitis Pranas – 157, 166

H

Heijne – 160
Heizeris Pranas – 131
Helbrechtas Jurgis – 175
Hifmanas – 105

I

Impulevičius Antanas – 153, 170
Inkenas Krisins – 115, 116
Išlinskas Jonas – 121, 149, 150, 153, 156
Ivanauskas Vladas – 163

J

Jackevičius Pranas – 13, 16, 25, 29, 225
Jackus Jonas – 163, 214
Jakštas Antanas – 13, 15, 16, 23, 26, 27, 28, 36, 46, 53, 55, 56, 57, 58, 61, 64, 68, 69, 73, 74, 75, 79
Jakštis Juozas – 54
Jakubauskas Stasys – 24
Jakubėnas J. – 53
Jakučionis Antanas – 148
Jančys Alfonsas – 115, 126, 130
Jankauskas Vidmantas – 234
Januška Antanas – 60, 72, 149
Jasiukas Jonas – 132
Jasiulionis Justinas – 148, 157, 166, 168, 169
Jasiūnas Ignas – 141, 154
Jaworski Feliks – 85
Jocius Jonas – 138, 153, 159

Jodauga Juozas – 148
Jokubaitis Gustavas Heicas – 175
Jokubėnas Juozas – 75
Jokūbaitis Antanas – 75
Jonaitis – 74
Jonikas Ignas – 170
Jonušas Kostas – 200
Jovaiša Kazys – 230
Jovarauskas Juozapas – 34, 79, 106, 116, 117, 120
Judickis Vincas – 24
Juodaitis Vytautas – 229
Juodis Antanas – 53, 54, 70
Juodvalkis Pranas – 120
Juodžbalis Kazys – 155
Juozapavičius Antanas – 63
Juozevičius Vincas – 15
Jurašaitė Marija Zelma – 217
Jurgelaitis Antanas – 20
Juška Antanas – 131
Juškevičius Jurgis – 168

K

Kabaila Pranas – 14, 16, 25, 26, 46, 90, 104, 139
Kačergytė Birutė – 218
Kairiūkštas Antanas – 75, 130
Kalibatas Alfonsas – 231
Kalino – 34, 35
Kaminskas Povilas – 154
Kanišauskas Petras – 160
Kaperaitis Juozas – 188
Karevičius Pranciškus – 26
Karpavičius Jonas – 160
Karpavičius Kazys – 154
Karpavičius Stasys – 154
Karvelis Vladas – 169, 194, 200
Katche Maksimas – 65, 109, 111
Kaulis Vladas – 54
Kaunas Pranas – 72, 100, 105, 207
Kaušas Vilius – 175

Kavoliūnas Petras – 190
Kazakevičius Juozas – 154, 157
Kazlauskas Andrius – 54, 75
Kazlauskas Antanas – 73, 106, 116
Kazlauskas Mikas – 60
Kazlauskas Viktoras – 138, 141
Kenstavičius Leonas – 228
Keturakis Bronius – 228
Kezys Juozas – 190
Keželis Kostas – 228
Kiliokaitis Isokas – 15
Kirkilas Jonas – 154
Kiršinas Vincas – 39, 41, 53, 69, 120, 139, 150
Klemka Adolfas – 229
Klimas Juozas – 154
Klimavičius Jonas – 165
Klimavičius Teodoras – 172
Klinauskas Vincas – 133
Kmita Vaclovas – 190
Kompaitis Stepas – 130
Kontrimas Ignas – 153, 228, 231
Krasauskas – 40
Kraucevičius Juozas – 115
Krėvė-Mickevičius Vincas – 198
Krikštolaitis Antanas – 154
Kristapavičius Povilas – 115
Kriščiūnas Juozas – 164, 165
Kubilius Juozas – 12, 29
Kubilius Jurgis – 111
Kubiliūnas Petras – 149, 150, 163, 164
Kucevičius – 231
Kugrys Jonas – 155
Kukanauskas Ignas – 75
Kukučionis – 231
Kundrotas Antanas – 45
Kundrotas V. – 189
Kutka Antanas – 130
Kuzmickas Vytautas – 116, 171, 235

L

- Labunskas Petras – 54
Labutis Kazys – 178
Ladiga Kazys – 16, 49, 76, 81, 84, 85, 136
Laikūnas Aleksandras – 16, 29
Lanskoronskis Juozas – 153
Lapšys Juozas – 164
Leknickas Lionginas – 12, 16, 18, 24, 33, 41, 42, 43, 49, 52, 60, 68, 75, 82, 84, 104, 114, 115, 116, 122, 126, 135, 147
Lenkauskas Leonas – 166, 170
Lesčius Vytautas – 8, 17, 19, 20, 37, 38, 48, 49, 52, 75, 87, 89, 90, 93, 231
Lesingas Eugenijus – 74, 75
Levinas Jonas – 159
Lewandowski – 85
Léveris Juozas – 74
Liatukas Pranas – 53, 63
Liaudanskas (Liaudanskis) Kostas – 138, 149
Lisauskas Kazys – 131
Listopadskis Juozas – 194, 195, 196, 198, 201, 217, 231, 235
Liutermoza Albertas – 126, 129, 133
Lynas L. – 118, 125, 136
Lochnickas Lionginas – 130
Lukauskas Jonas – 157, 228
Lukianskis Aleksas – 111
Lukša Leonardas – 228
Lukša V. – 214
Lukšys Ignas – 154
Lukšys Povilas – 63

M

- Mačiulis Bernardas – 24, 99
Makarstas Kazys – 172
Marcinkevičius Vincas – 20
Marcinkus Juozas – 63
Marciūnas Juozas – 115, 116
Markevičius Karolis – 60, 70
Markūnas Aleksandras – 12
Martišius – 40
Martyšius Baltrus – 54

Masaitis Juozas – 13
Masiulis Jonas Aleksandras – 132
Matkevičius Z. – 71
Matukevičius Juozas – 60
Matulevičius Balys – 167
Matulevičius Kazys – 60, 99, 106
Matulevičius Tadas – 189, 229
Mažylis Jonas – 115, 130
Mažulis – 51, 52, 53
Medišauskas Glegsukas – 15
Medišauskas Petras – 187
Melamedaitė Mera – 171
Menšikovas (Menčikov) Sergis – 12, 29
Merkelis A. – 214
Merkevičius Vladas – 54
Merkys Antanas – 16, 17, 214
Meškauskas Česlovas – 131
Micevičius Mikas – 36, 54
Michelzonas – 144
Mickevičius Jonas – 188
Mikaila Balys – 170
Mikučaitė Viktorija – 209
Mikučionis Ignas – 189
Mironas Vladas – 214
Misevičius M. – 53, 56, 114
Misiūnas Dzidorius – 54
Miškeliūnas – 150
Mykolaitis – 61
Molotovas Viačeslavas – 198
Morkevičius K. – 139
Morkūnas Juozas – 154
Mozūras Martynas – 175
Mučas Jonas – 53, 59, 68, 106, 108
Musteikis Kazys – 179

N

Narakas Juozas – 164
Narbutas – 40
Narušis Alfonsas – 154
Nastopka Stasys – 16, 19, 20, 70
Nasvytis Kazys – 153
Nausėdas Juozas – 148, 155
Navaslauskas Jonas – 170
Neniškaitė Birutė – 204
Nešukaitis Vytautas – 196
Neveravičius Fabionas – 164
Nieniewski Adam – 85
Niessel Henri Albert – 54
Noimanas Ernstas – 169
Noršys – 51

O

Ogilvis Bruno – 228, 231

P

Pačėsa Vincas – 24
Pajaujis Juozas – 196
Paleckis Justas – 198
Palubinskas Stasys – 229
Paluckas – 106
Palujanskas Jurgis – 228
Paradnikas Povilas – 170
Paslavskis V. – 73
Paškevičius Antanas – 54, 55, 56, 57, 61, 63, 72, 131, 133, 147, 149
Paulauskas – 77
Pauliukevičius Jonas – 41
Pavils Johnnas – 175
Pažemeckas Kazys – 132
Pesys Antanas – 69
Petkevičius Jurgis – 75
Petraitis Antanas – 13, 16
Petrauskas Antanas – 197

Patrauskas Motiejus – 15
Petraitis Jonas – 84, 235
Piasecki Zygmunt – 84, 86
Pilkauskas Povilas – 13, 14, 225
Piročkinas A. – 167
Piverskis Juozas – 15
Plechavičius Aleksandras – 54, 97
Plechavičius Povilas – 53, 62, 63, 87, 89, 93, 97, 142, 145
Poškus Juozas – 54, 60, 130
Požėra Juozas – 54
Pranculis Jonas – 13, 16, 225
Pulkauninkas Bronius – 152, 153
Pundzevičius Stasys – 132, 133, 136, 138, 140, 142, 163, 194, 210
Puronas Pranas – 115
Pužanovskis Mikas – 87

R

Racka Antanas – 229
Račkauskas Antanas – 60
Račkauskas Ignas – 228
Račkus Ignas – 231
Radikas – 51
Ramus-Zenkavičius Leonas – 111
Raibikis Aleksiejus – 15
Rakauskas Vladas – 187
Ramanauskas Juozas – 24
Ramanauskas Kazys – 80, 81, 83
Ramanauskas Valerijonas – 111
Ramoška Petras – 77, 196
Ramūnas Bronius – 199
Rapšys Kazys – 229
Raščius Jonas – 165
Raštikis Stasys – 9, 12, 17, 18, 19, 20, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 36, 38, 40, 54, 160, 161, 162, 163, 167, 235
Raudonikis Antanas – 154, 159, 170, 212, 214, 215, 232
Reibikis Jonas – 75
Reikala Mečislovas – 12, 13, 16, 53, 61, 65, 104, 111
Reimontas Viktoras – 60
Reliszko – 84

Rėklaitis Mikas – 177, 178
Rėklaitis Vladas Juozas – 105, 106, 107, 108, 109, 111, 115, 122, 123, 131,
132, 133, 208
Remėza Karolis – 18, 24, 46, 61, 74, 75, 97
Repšys Mikas – 159
Revuckas Petras – 170
Rickevičaitė Stasė – 14
Rimidis Pranas – 61
Rinkevičius Juozas – 115, 126, 130
Rudminas Kazys – 164
Rudzianskas Mečys – 170
Rudžius Jonas – 33
Rusteika Stepas – 141
Rusevičius Antanas – 138
Ružancovas Aleksandras – 63

S

Sadleckas – 18
Saladžius Pranas – 163,69
Saldukas Petras – 60, 92, 93
Sasnauskas Č. – 146
Sereičikas Mindaugas – 164
Sinkevičius Jonas – 190
Shmidtas Hansas – 175
Skaržinskas Antanas – 168
Skaržinskas Vincas – 153, 159, 160
Skirmantas Viktoras – 192, 196
Skirmantas Vytautas – 231
Skrinska Juozas – 148
Skrzynski – 84
Skučas Kazys – 144, 148, 150, 152, 154, 155, 157, 159, 161, 162
Slesoraitis Algirdas – 28
Sližys Balys – 117
Sloninski – 84
Smetona Adomas – 58
Smetona Antanas – 62, 146, 154, 159, 163, 167, 194, 214
Smetonaitė Elena Marija – 215
Smolenskis Juozas – 228
Stalinas Josifas – 198

Stanaitis Juozas – 117, 120
Stankaitis Mečius – 197, 198
Stankus Alfredas – 154
Starkus Feliksas – 54
Starkus Jurgis – 75
Stašys Jonas – 60, 73
Statkus Vytenis – 8, 34, 234
Staugaitis Andrius – 77, 170
Stiga Juozas – 160
Strelnikas Povilas – 126
Stulginskis Aleksandras – 111
Stulinckas – 106
Surgailis Gintautas – 80, 234

Š

Šaltenis Kazys – 138
Šeštakauskas Leonas Antanas – 60
Šileika Stasys – 13
Šileris Albertas – 12, 29
Šilingas Stasys – 63
Šimkus Ignas – 148
Šimkus Jonas – 111
Šimkus Petras – 54
Šimkus Pranas – 61
Šimonėlis Liudas – 120, 133, 149
Šimulynas Alfonsas – 131, 159, 170
Širvinskas – 155
Šiurna Julius – 141, 189
Škirpa Kazys – 8, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 72, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 202, 203, 225, 235
Šlekys Petras – 115, 116, 130, 153, 228
Šližys – 60
Šneiderytė-Kaufmanienė Emma – 208
Šniukšta Petras 0150 164
Štendelis Stasys – 154
Šukys Leonardas – 115
Šulševičius – 68

Šumskis Aleksandras – 102
Švanas Rudelis – 15
Švelnys Vytautas – 228

T

Tallat-Kelpša Kazys – 13, 16, 178, 225
Tamašauskas Kazys – 116
Tamašauskas Pranas – 164
Tamošiūnas Juozas – 155
Tamulevičius Antanas – 139, 189, 190, 229
Tamulevičius Vladas – 53, 69, 79, 153
Tapulionis Jonas – 171, 228
Tarakanovas – 154
Tarasonis Vladas (Tarasovas) – 126, 131, 135
Tarnauskaitė Margarita – 13
Telksnys Jonas – 60, 73
Timošenko Semionas – 198
Trinkūnas P. – 121
Truškauskas Juozas – 231
Truškauskas Kazys – 167, 179
Tumaitis Adolfas – 192
Tumas Juozas – 156
Tūbelis Juozas – 163

U

Uogintas Pranas – 17
Urbelis Juozas – 131
Urbonienė Lina – 147
Urbšas – 159
Urniažas – 61
Uzanas Justinas – 153
Uždavinys Stasys – 149

Ū

Ūsas Juozas – 138, 149

V

- Vaickus Blažys – 115
Vaidyla P. – 69
Vaidotas M. – 53
Vainauskas Vincas – 60, 106
Vaitkevičius Petras – 187
Valeika Florijonas – 116, 229
Vanagas Vladas – 149, 154, 155, 171, 173, 174, 228
Variakojis Jonas – 49
Vareikis Vygantas – 121, 235
Vartelis Petras – 154
Vasiliauskas Bronius – 12, 13, 16, 24
Vasiliauskas Medardas – 229
Vaškevičius Juozas – 54
Vazilionis Pranas – 154
Velička Jonas – 190
Velykis Mikas – 96, 99, 100, 103, 105, 110, 111, 113, 119, 120, 131, 205, 220
Venckus Ignas – 176
Verksnys Antanas – 157, 167
Vertelis Petras – 154
Vidauskas – 30
Vidugiris Juozas – 135, 142, 146, 148, 153, 159, 160, 162, 168, 169, 170, 172, 211, 228
Vietrinas Stasys – 187
Vilčinskas – 150
Viliūnas V. – 121
Vilūniškis Kazys – 24
Vilutis Juozas – 115, 130
Vinkšnelis Povilas – 165
Virbalis Adomas – 18, 53, 64, 77, 78, 100, 116, 119, 133
Viščius Mikas – 131
Vištakis Vladas – 18, 25
Vitkauskas Vincas – 165, 188, 189, 195, 196, 197, 198, 201, 214
Vizgaitis Juozas – 54
Voldemaras Augustinas – 163
Vorošilovas Klimentas – 198

Z

Zaborskis Pranas – 13, 70
Zabulis Juozas – 138
Zaikūnas Aleksandras – 24
Zaleckis Simonas – 24
Zasas Teodoras – 169
Zaskevičius Stasys – 156
Zinkevičius Zigmas – 187
Zubavičius – 77
Zubreckas Alfonsas – 210
Zubrys Antanas – 94, 96, 204

Ž

Žalys Stasys – 53
Žašinas Pranas – 54
Žebrauskas Pranas – 126, 130
Želigovskis Liucjanas – 11, 95, 104, 209, 220, 223
Žemaitis Petras – 138
Žeminskas – 150
Žibinskas Vladas – 168
Žiurevičius – 231
Žukas Konstantinas – 8, 68, 69, 94, 105, 134
Žukauskas Silvestras – 64, 124
Žulys Ipolitas – 153, 154, 164, 171, 172
Žutautas Vladas – 135, 149

SERIJOS „LIETUVOS KARIUOMENĖS ISTORIJA“ LEIDINIAI

1. Krašto apsaugos departamento generalinio direktoriaus įsakymai. 1990–1991. Sudarytojas Gintautas Surgailis. V., 2003, 222 p.
2. Surgailis Gintautas. Lietuvos karinis laivynas. 1935–1940. V., 2003, 208 p.
3. Kazakevičius Vytautas. Geležies amžiaus strėlės Lietuvoje (II–XII–XIII amžius). V., 2004, 136 p.
4. Lesčius Vytautas. Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose. 1918–1920. V., 2004, 498 p.
5. Aničas Jonas. Karininkas Antanas Juozapavičius. 1894 02 13–1919 02 13. V., 2004, 124 p.
6. Krašto apsaugos ministro įsakymai. T. 1. 1991 Nr. 222–355. 1992 Nr. 01–479. Sudarytojas Gintautas Surgailis. V., 2004, 512 p.
7. Juodagalvis Jonas. Švenčionių krašto savanoriai. 1918–1920 m. V., 2005, 236 p.
8. Surgailis Gintautas. Rusijos kariuomenės išvedimas. 1990–1993. V., 2005, 345 p.
9. Rusijos kariuomenės išvedimas dokumentuose. Sudarytojai Algis Balaišis ir Gintautas Surgailis. V., 2005, 472 p.
10. Raubickas Eugenijus. Ženklas ant munduro. V., 2005, 294 p.
11. Gečas Steponas. Steponas Darius Lietuvos kariuomenėje ir sporte. V., 2005, 232 p.
12. Krašto apsaugos ministro įsakymai. T. 2. 1992 Nr. 480-749. Sudarytojas Gintautas Surgailis. V., 2006, 374 p.
13. Krašto apsaugos ministro įsakymai. T. 3. 1992 Nr. 750–975. Sudarytojas Gintautas Surgailis. V., 2006, 286 p.
14. Aničas Jonas. Generolas Silvestras Žukauskas. 1861–1937. V., 2006, 294 p.
15. Surgailis Gintautas. Valstybės sienos apsauga 1990–1994 metais. V., 2008, 247 p.
16. Surgailis Gintautas. Pirmasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pulkas. V., 2011, 300 p.
17. Katilius Artūras. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos departamento Mokomasis junginys 1990–1991 m. Istorinė apybraiža, atsiminimai, dokumentai. V., 2011, 226 p.
18. Rakutis Valdas, Vaičenonis Jonas. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotojo pėstininkų bataliono istorija. V., 2012, 196 p.
19. Surgailis Gintautas. Trečiasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio

Vytauto pulkas. V., 2013, 188 p.

20. Katilius Artūras, Tininis Vytautas. Lietuvos kariuomenės karių uniformos, ženklai ir vėliavos 1990–2010. V., 2014, 390 p.

21. Tamošiūnienė Milena. Tarp politinio įrankio ir aukos: karo belaisviai Lietuvos Respublikos politikoje 1919–1920 m. V., 2014, 166 p.

22. Generolas Jonas Galvydis-Bykauskas. V., 2014, 260 p.

23. Surgailis Gintautas. Antrasis Lietuvos didžiojo kunigaikščio pėstininkų Algirdo pulkas. V., 2014, 292 p.

24. Stoliarovas Andriejus. Lietuvos Respublikos karinė justicija 1919–1940 m. V., 2015, 337 p.

25. Surgailis Gintautas. Ketvirtasis pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulkas. V., 2016, 276 p.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Gintautas Surgailis

PENKTASIS PĖSTININKŲ DIDŽIOJO LIETUVOS KUNIGAİKŠČIO KĘSTUČIO
PULKAS

Atsakingasis redaktorius dr. Manvydas Vitkūnas

Kalbos redaktorė Nijolė Andriušienė

Viršelio dizainerė Laima Adlytė

Maketavo Jolanta Girnytė

Tiražas 240 egz.

2017-10-16. Užsakymas GL-524.

Išleido Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija,
Šilo g. 5 A, LT-10322 Vilnius

Spausdino Lietuvos kariuomenės Karo kartografijos centras,
Muitinės g. 4, Domeikava, LT-54359 Kauno r.

ISSN 1822-4423

ISBN 978-609-8074-63-5

